

Intellectual Archive

Volume 10

Number 4

October - December
2021

Intellectual Archive

Volume 10, Number 4

Publisher : Shiny World Corp.
Address : 9200 Dufferin Street
P.O. Box 20097
Concord, Ontario
L4K 0C0
Canada

E-mail : support@IntellectualArchive.com
Web Site : www.IntellectualArchive.com
Series : Journal
Frequency : Every 3 months
Month : October - December 2021
ISSN : 1929-4700
Trademark : **IntellectualArchive™**

© 2021 Shiny World Corp. All Rights Reserved. No reproduction allowed without permission.
Copyright and moral rights of all articles belong to the individual authors.

Editorial Board

Editor in Chief

Mark Zilberman, MSc, Shiny World Corporation, Toronto, Canada

Scientific Editorial Board

Viktor Andrushhenko, PhD, Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, President of the Association of Rectors of pedagogical universities in Europe

John Hodge, MSc, retired, USA

Petr Makuhin, PhD, Associate Professor, Philosophy and Social Communications faculty of Omsk State Technical University, Russia

Miroslav Pardy, PhD, Associate Professor, Department of Physical Electronics, Masaryk University, Brno, Czech Republic

Lyudmila Pet'ko, **Executive Editor**, PhD, Associate Professor, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev, Ukraine

Intellectual Archive, Volume 10, Number 4

Publisher : Shiny World Corp.
Address : 9200 Dufferin Street
P.O. Box 20097
Concord, Ontario
L4K 0C0
Canada

E-mail : support@IntellectualArchive.com
Web Site : www.IntellectualArchive.com
Series : Journal
Frequency : Every 3 months
Month : October - December 2021
ISSN : 1929-4700
Trademark : **IntellectualArchive™**

© 2021 Shiny World Corp. All Rights Reserved. No reproduction allowed without permission. Copyright and moral rights of all articles belong to the individual authors.

Intellectual Archive

Volume 10

Number 4

October/December 2021

Table of Contents

Physics

M. Pardy	Classical Equations of an Electron from the Special Form of the Dirac Equation	1
M. Zilberman	Gravitational "Doppler Boosting / De-boosting" Effect within the Framework of General Relativity	10

Law

L. Kotlyarenko, O. Nesen, O. Chuprina, N. Pavlovska, O. Kofanova	Features of Pedagogical Technology of Teaching and Training of Police Officers in National Academy of Internal Affairs	15
L. Gerasymenko, N. Morhun, N. Pavlovska, S. Marchevskyi, O. Shevchuk	Problems of Detecting Economic Crimes in Ukraine (1996–2021)	21

Art

Y. Kramarenko	Search for Harmony in the Works of Multimedia Artist Mariia Kulykivska and Photographer Mark Neville	28
D. Degtyar	Problems of Modern Folk and Stage Choreography: Artistic Language and Motivations	36
O. Popova	Stage Design as a Spatial Environment of the Performance: Definition of the Concept	44
K. Prykhod'ko	Creative Environment in the Context of Coworking Center Design	53
B. Svarnyk	Pantomyma Theater as a Phenomenon of Modern Spectacular Culture: Specifics of Additional Transmission Channels	62
V. Shtefyuk	Intercultural Polylogist of Modern Acting Training	69

Sport

D. Elagin	Use of Positional Skin Distraction Method in Order to Increase Sports Performance Indicators	77

Education

L. Zablotska, L. Chernii, V. Meleshchenko	Mobile Technologies in Education	84

continued

Table of Contents (continued)

E. Dibrivna, S. Savchuk, A. Stepova	Creating the Positive Emotional Background Based on Teaching Situations in Process of Building Mathematical Students' Competence	90
V. Budak, I. Loshchenova, O. Oleksyuk	National Education as a Component of Multicultural Paradigm in the Context of Worldview Confrontations in Ukrainian Society	95
O. Oleksyuk, A. Boyko	Implementation of G. Vashchenko's Pedagogical Ideas Regarding Patriotic Education of Preschool Children in the Conditions of the Modern Preschool Institution	102
O. Oleksyuk, A. Kabakova	Educators' and Parents' Interaction in Developing Humanistic Qualities of Pre-School Children	109
Y. Lukianets	Communicative-Oriented Approach to the Study of Parts of Speech by Students of Professional College	114
G. Bevzo, V. Vyshkivska, I. Titarenko, A. Remnova	Blended Learning: Features of Application in the Modern Educational System	124
V. Vyshkivska, L. Snigur, O. Golikova, K. Bereziak	Personally Oriented Model of the Educational Process: Subjectively Essence Focus	133
Zhou Xinyu	Methods for Forming Polyphonic Hearing in Future Music Teachers	142
R. Vainola, Xi Zechen	Characteristics of the Pedagogical Model for Forming Social Responsibility in Students by Means of Project Technologies	150
Y. Vyshnevskia	Postgraduate Education for Heads of General Secondary Education Institutions of Ukraine: History and Nowadays	158
L. Pet'ko, M. Faut	The Magic of the Queen of Egypt in the Rose "Cleopatra"	170
Chen Liang	Methodological Fundamentals for Forming Art Values of Students-Musicians in Arts and Educational Activities	211
Social work		
L. Rutian, N. Chernukha	Interdepartmental Interaction to Combating Against Domestic Violence	220
Interviews		
	Contact-centers and Artificial Intelligence	230
	Manuscript Guidelines	235

Toronto, October/December 2021

Classical equations of an electron from the special form of the Dirac equation

Miroslav Pardy

Department of Physical Electronics
and
Laboratory of Plasma physics

Masaryk University
Kotlářská 2, 611 37 Brno, Czech Republic
e-mail:pamir@physics.muni.cz

October 30, 2021

Abstract

The equivalent system of equations corresponding to the Dirac equation is derived and the WKB approximation of this system is found. Similarly, the WKB approximation for the equivalent system of equation corresponding to the squared Dirac equation is found and it is proved that the Lorentz equation and the Bargmann-Michel-Telegdi equations follow from the new Dirac-Pardy system. The new tensor equation with sigma matrix is derived for the verification by adequate laboratories.

Key words: Dirac equation, Lorentz equation, Bargmann-Michel-Telegdi equation, Dirac-Pardy equation.

1 Introduction

Bargmann, Michel and Telegdi (Berestetskii, 1989;) derived so called BMT equation for motion of spin in the electromagnetic field, in the form

$$\frac{da_\mu}{ds} = \alpha F_{\mu\nu} a^\nu - \beta u_\mu F^{\nu\lambda} u_\nu a_\lambda, \quad (1)$$

where a_μ is so called axial vector describing the classical spin and constants α and β were determined after the comparison of the postulated equations with the non-relativistic quantum mechanical limit. The result of such comparison is the final form of so called BMT equations:

$$\frac{da_\mu}{ds} = 2\mu F_{\mu\nu}a^\nu - 2\mu' u_\mu F^{\nu\lambda}u_\nu a_\lambda, \quad (2)$$

where μ is magnetic moment of electron following directly from the Dirac equation and μ' is anomalous magnetic moment of electron which can be calculated as the radiative correction to the interaction of electron with electromagnetic field and follows from quantum electrodynamics. The BMT equation has more earlier origin. The first attempt to describe the spin motion in electromagnetic field using the special theory of relativity was performed by Thomas (1926). However, the basic ideas on the spin motion was established by Frenkel (1926, 1958). After appearing the Frenkel basic article, many authors published the articles concerning the spin motion (Ternov et al., 1980; Tomonaga, 1997). The mechanical model of spin was constructed by Uhlenbeck and Goudsmith (1926), or, in the very sophisticated form by Ohanian (1986) and other authors. However, we know at present time that spin of electron is its physical attribute which follows only from the Dirac equation. Also the Schrödinger Zitterbewegung of the Dirac electron as a point-like particle follows from the Dirac equation.

It was shown by Rafanelli and Schiller (1964), (Pardy, 1973) that the BMT equation can be derived from the classical limit, i.e. from the WKB solution of the Dirac equation with the anomalous magnetic moment. BMT equation is also the basic equation of the non-dissipative spintronics.

2 The equivalent form of the Dirac equation

Dirac equation is the quantum equation for particles with spin 1/2. It has long history and let us submit some words on the spin.

Spin is an intrinsic form of angular momentum of elementary particles and of atomic nuclei. The electron spin angular momentum is inferred from experiments, such as the Stern-Gerlach experiment, in which silver atoms were observed to possess two possible discrete angular momenta despite having no orbital angular momentum.

Spin is described mathematically as a vector for some particles such as photons, and as spinors and bispinors for other particles such as electrons. Spinors and bispinors behave similarly to vectors: they have definite magnitudes and change under rotations; however, they use an unconventional "direction".

Now, let us approach the Dirac equation. We follow the five decades old original article (Pardy, 1973) and the monograph by well-known experts (Akhiezer et al., 1969; 1981):

$$\varphi_1 + \varphi_2 + mc\psi = 0, \quad (3)$$

where

$$\varphi_1 = \hbar\gamma_\mu \frac{\partial\psi}{\partial x_\mu}; \quad \varphi_2 = -i\frac{e}{c}A_\mu\gamma_\mu\psi. \quad (4)$$

Let us multiply eq. (3) from left by the spinors

$$\bar{\psi}I, \quad \bar{\psi}\gamma_\mu, \quad \bar{\psi}\sigma_{\mu\nu}, \quad \bar{\psi}i\gamma_5\gamma_\mu, \quad \bar{\psi}\gamma_5; \quad \gamma_5 = \gamma_1\gamma_2\gamma_3\gamma_4, \quad (5)$$

where

$$\bar{\psi} \equiv \psi^+ \gamma_4; \quad \psi^+ \equiv (\psi_1^*, \psi_2^*, \psi_3^*, \psi_4^*); \quad \sigma_{\mu\nu} = \frac{1}{2i}(\gamma_\mu \gamma_\nu - \gamma_\nu \gamma_\mu). \quad (6)$$

In this way we get the following system of equations:

$$\bar{\psi}\varphi_1 + \bar{\psi}\varphi_2 + mc\bar{\psi}\psi = 0 \quad (7)$$

$$\bar{\psi}\gamma_\mu\varphi_1 + \bar{\psi}\gamma_\mu\varphi_2 + mc\bar{\psi}\gamma_\mu\psi = 0 \quad (8)$$

$$\bar{\psi}\sigma_{\mu\nu}\varphi_1 + \bar{\psi}\sigma_{\mu\nu}\varphi_2 + mc\bar{\psi}\sigma_{\mu\nu}\psi = 0 \quad (9)$$

$$\bar{\psi}i\gamma_5\gamma_\mu\varphi_1 + \bar{\psi}i\gamma_5\gamma_\mu\varphi_2 + mc\bar{\psi}i\gamma_5\gamma_\mu\psi = 0 \quad (10)$$

$$\bar{\psi}\gamma_5\varphi_1 + \bar{\psi}\gamma_5\varphi_2 + mc\bar{\psi}\gamma_5\psi = 0. \quad (11)$$

Now, let us consider that for matrices Γ_i

$$\Gamma_i \equiv I, \quad \gamma_\mu, \quad \sigma_{\mu\nu}, \quad i\gamma_5\gamma_\mu, \quad \gamma_5. \quad (12)$$

The following identity holds good (Akhiezer et al., 1969; 1981):

$$\frac{1}{4} \left(\sum_i (\Gamma_i)_{\alpha\omega} (\Gamma_i)_{\varrho\beta} \right) = \delta_{\alpha\beta} \delta_{\varrho\omega}. \quad (13)$$

Multiplying equation (13) by the spinor components $\varphi_\beta, \bar{\psi}_\varrho, \psi_\omega$, we get:

$$\psi.\bar{\psi}\varphi + \gamma_\mu\psi.\bar{\psi}\gamma_\mu\varphi + \sigma_{\mu\nu}\psi.\bar{\psi}\sigma_{\mu\nu}\varphi + i\gamma_5\gamma_\mu\psi.\bar{\psi}i\gamma_5\gamma_\mu\varphi + \gamma_5\psi.\bar{\psi}\gamma_5\varphi = 4\varphi(\psi.\bar{\psi}). \quad (14)$$

In the equation (14) we do not use the the free spinor index α . Puttin $\varphi = \psi$, we get the following identity from eq. (14):

$$\psi.\bar{\psi}\psi + \gamma_\mu\psi.\bar{\psi}\gamma_\mu\psi + \sigma_{\mu\nu}\psi.\bar{\psi}\sigma_{\mu\nu}\psi + i\gamma_5\gamma_\mu\psi.\bar{\psi}i\gamma_5\gamma_\mu\psi + \gamma_5\psi.\bar{\psi}\gamma_5\psi = 4\varphi(\psi.\bar{\psi}). \quad (15)$$

Now, let us multiply eq. (7) by the spinor ψ , eq. (8) by the spinor $\gamma_\mu\psi$, eq. (9) by the spinor $\sigma_{\mu\nu}\psi$, eq. (10) by the spinor $i\gamma_5\gamma_\mu\psi$, eq. (11) by the spinor $\gamma_5\psi$ and let us sum up these resulting equations. With regard to eqs. (14) and (15) we get

$$4(\bar{\psi}\psi)(\varphi_1 + \varphi_2 + mc\psi) = 0, \quad (16)$$

Assuming that $(\bar{\psi}\psi) \neq 0$, we have

$$\varphi_1 + \varphi_2 + mc\psi = 0. \quad (17)$$

The last equation is the Dirac equation again.

As shown, the Dirac equation follows unambiguously from the grand system (7–11) and at the same time this grand system (7–11) can be derived from the Dirac equation. The system (7–11) and the Dirac equation are therefore equivalent to each other. In theoretical applications it is therefore possible to proceed both from the original Dirac equation and from the equivalent grand system (7–11).

3 WKB solution for the equivalent system to the Dirac equation

This method is named after physicists Wentzel, Kramers, and Brillouin, who all developed it in 1926. In 1923, mathematician Harold Jeffreys had developed a general method of approximating solutions to linear, second-order differential equations, a class that includes the Schroedinger equation. Early quantum mechanics contained any number of combinations of their initials, including WBK, BWK, WKBJ, JWKB and BWKJ. The critical survey has been given by Dingle (1973).

Let us try to find the WKB solution of the system of eqs. (7–11). This asymptotic solution is the series in the small parameter $\hbar$ of the following form (Akhiezer et al., 1969; 1981):

$$\psi = e^{\frac{i}{\hbar}S}(a_0 + \hbar a_1 + \hbar^2 a_2 + \dots), \quad (18)$$

where S is the scalar real function and the coefficients $a_0, a_1, a_2, \dots$ are the four-component complex spinors.

It will suffice for our purposes, if we restrict series to the first term. For this reason we replace the function by the following one

$$\psi_{WKB} = a_0 e^{\frac{i}{\hbar}S} \quad (19)$$

in the system (7–11). If we annul the coefficients with $\hbar^0$ we get:

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{a}_0 \gamma_\mu a_0 = imc \bar{a}_0 a_0 \quad (20)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{a}_0 \gamma_\nu \gamma_\mu a_0 = imc \bar{a}_0 \gamma_\nu a_0 \quad (21)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{a}_0 \sigma_{\alpha\beta} \gamma_\mu a_0 = imc \bar{a}_0 \sigma_{\alpha\beta} a_0 \quad (22)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{a}_0 \gamma_5 \gamma_\nu \gamma_\mu a_0 = imc \bar{a}_0 \gamma_5 \gamma_\nu a_0 \quad (23)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{a}_0 \gamma_5 \gamma_\mu a_0 = imc \bar{a}_0 \gamma_5 a_0. \quad (24)$$

Let us put further $a_0 = R\Phi$ where R is the scalar function and Φ is the unit spinor. After some modification of eqs. (20–24), we get

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{\Phi} \gamma_\mu \Phi = imc \bar{\Phi} \Phi \quad (25a)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{\Phi} \gamma_\nu \gamma_\mu \Phi = imc \bar{\Phi} \gamma_\nu \Phi \quad (26a)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{\Phi} \sigma_{\alpha\beta} \gamma_\mu \Phi = imc \bar{\Phi} \sigma_{\alpha\beta} \Phi \quad (27a)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) \bar{\Phi} \gamma_5 \gamma_\nu \gamma_\mu \Phi = imc \bar{\Phi} \gamma_5 \gamma_\nu \Phi \quad (28a)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right)\bar{\Phi}\gamma_5\gamma_\mu\Phi = imc\bar{\Phi}\gamma_5\Phi. \quad (29a)$$

Now, we apply the similar procedure to the complex-conjugate of the original Dirac equation

$$\bar{\varphi}_1 + \bar{\varphi}_2 + mc\bar{\psi} = 0, \quad (30)$$

where we substitute $\bar{\psi}$ by

$$\bar{\psi}_{WKB} = e^{\frac{i}{\hbar}S}\bar{a}_0. \quad (31)$$

We obtain:

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right)\bar{\Phi}\gamma_\mu\Phi = imc\bar{\Phi}\Phi \quad (25b)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right)\bar{\Phi}\gamma_\mu\gamma_\nu\Phi = imc\bar{\Phi}\gamma_\nu\Phi \quad (26b)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right)\bar{\Phi}\gamma_\mu\sigma_{\alpha\beta}\Phi = imc\bar{\Phi}\sigma_{\alpha\beta}\Phi \quad (27b)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right)\bar{\Phi}\gamma_5\gamma_\nu\gamma_\mu\Phi = imc\bar{\Phi}\gamma_\mu\gamma_5\gamma_\nu\Phi \quad (28b)$$

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right)\bar{\Phi}\gamma_5\gamma_\mu\Phi = imc\bar{\Phi}\gamma_5\Phi. \quad (29b)$$

Let us try to interpret the quantity $ic\bar{\Phi}\gamma_\mu\Phi$. If we sum up eq (26a) and (26b) we get using relation

$$\gamma_\mu\gamma_\nu + \gamma_\nu\gamma_\mu = \delta_{\mu\nu} \quad (32)$$

the following equation:

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) = imc\bar{\Phi}\gamma_\mu\Phi. \quad (33)$$

However, according to classical mechanics, the following relations is valid

$$\left(\partial_\mu S - \frac{e}{c}A_\mu\right) = mv_\mu, \quad (34)$$

where v_μ is the four-vector of velocity. Therefore we put

$$v_\mu = ic\bar{\Phi}\gamma_\mu\Phi. \quad (35)$$

By substituting v_μ into eqs. (25a) and (25b) respectively, we get that $\bar{\Phi}\Phi = 1$, which is in agreement with the definition of the unit spinor ϕ .

Subtracting eq. (28a) from (28b) we get $\bar{\Phi}\gamma_5\Phi = 0$. Putting

$$S_\mu = i\hbar\bar{\Phi}\gamma_5\gamma_\mu\Phi, \quad (36)$$

it follows from eqs. (29a) and (29b) respectively, that

$$S_\mu v_\mu = 0. \quad (37)$$

The quantity S_μ can be transformed as the axial vector, we can interpreted it as a spin.

Considering that the eight equations only, in the system (25a–25b) are independent, all information obtained by the WKB approximation of the Dirac equation is contained in the equation for S_μ and v_μ . How to obtain the equations of motion for these quantities, will be shown in the following section.

4 Dynamical equations for v_μ and S_μ

It would be possible to derive the dynamical equations for v_μ and S_μ directly from the system (25a–29a) and (25b–29b) but it is better to proceed from the squared Dirac equation. We obtain this equation by applying the operator

$$\gamma_\mu \left(\hbar \frac{\partial}{\partial x_\mu} - i \frac{e}{c} A_\mu \right) - mc \quad (38)$$

to the original Dirac equation. On performing the operation and after some modifications, we get:

$$\left\{ \pi_\mu \pi_\mu - \frac{ie\hbar}{2c} F_{\mu\nu} \gamma_\mu \gamma_\nu - m^2 c^2 \right\} \psi = 0, \quad (39)$$

where

$$\pi_\mu = \left(\hbar \frac{\partial}{\partial x_\mu} - i \frac{e}{c} A_\mu \right). \quad (40)$$

Now, we continue similarly as in the preceding section. We write down the system of equivalent equations for eq. (39) in which we substitute the function Φ by

$$\psi_{WKB} = a_0 e^{\frac{i}{\hbar} S}. \quad (41)$$

We annul coefficients with $\hbar^0$, $\hbar^1$, put $a_0 = R\Phi$ and finally we consider the fact that the continuity equation holds good.

$$\partial_\mu (R^2 v_\mu) = 0. \quad (42)$$

If we further use the identity (Rafaneli et al., 1964)

$$v_\mu \partial_\mu \equiv \frac{d}{d\tau}, \quad (43)$$

where τ is proper time, we get as a result of the whole procedure the following equations:

$$\left\{ \left(\partial_\mu S - \frac{e}{c} A_\mu \right)^2 + m^2 c^2 \right\} \bar{\Phi} \Phi = 0 \quad (44)$$

$$\left\{ \left(\partial_\mu S - \frac{e}{c} A_\mu \right)^2 + m^2 c^2 \right\} \bar{\Phi} \gamma_\nu \Phi = 0 \quad (45)$$

$$\left\{ \left(\partial_\mu S - \frac{e}{c} A_\mu \right)^2 + m^2 c^2 \right\} \bar{\Phi} \sigma_{\alpha\beta} \gamma_\nu \Phi = 0 \quad (46)$$

$$\left\{ \left(\partial_\mu S - \frac{e}{c} A_\mu \right)^2 + m^2 c^2 \right\} \bar{\Phi} \gamma_5 \gamma_\nu \Phi = 0 \quad (47)$$

$$\left\{ \left(\partial_\mu S - \frac{e}{c} A_\mu \right)^2 + m^2 c^2 \right\} \bar{\Phi} \gamma_5 \Phi = 0. \quad (48)$$

$$\bar{\Phi} \frac{d\Phi}{d\tau} = -\frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_\varrho \gamma_\omega \Phi F_{\varrho\omega} \quad (49a)$$

$$\bar{\Phi} \gamma_\mu \frac{d\Phi}{d\tau} = -\frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_\mu \gamma_\varrho \gamma_\omega \Phi F_{\varrho\omega} \quad (50a)$$

$$\bar{\Phi} \sigma_{\alpha\beta} \frac{d\Phi}{d\tau} = -\frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \sigma_{\alpha\beta} \gamma_\varrho \gamma_\omega \Phi F_{\varrho\omega} \quad (51a)$$

$$\bar{\Phi} \gamma_5 \gamma_\mu \frac{d\Phi}{d\tau} = -\frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_5 \gamma_\mu \gamma_\varrho \gamma_\omega \Phi F_{\varrho\omega} \quad (52a)$$

$$\bar{\Phi} \gamma_5 \frac{d\Phi}{d\tau} = -\frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_5 \gamma_\varrho \gamma_\omega \Phi F_{\varrho\omega}. \quad (53a)$$

and

$$\frac{d\bar{\Phi}}{d\tau} \Phi = \frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_\varrho \gamma_\omega \Phi F_{\varrho\omega} \quad (49b)$$

$$\frac{d\bar{\Phi}}{d\tau} \gamma_\mu \Phi = \frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_\varrho \gamma_\omega \gamma_\mu \Phi F_{\varrho\omega} \quad (50b)$$

$$\frac{d\bar{\Phi}}{d\tau} \sigma_{\alpha\beta} \Phi = \frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_\varrho \gamma_\omega \sigma_{\alpha\beta} \Phi F_{\varrho\omega} \quad (51b)$$

$$\frac{d\bar{\Phi}}{d\tau} \gamma_5 \gamma_\mu \Phi = \frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_\varrho \gamma_\omega \gamma_5 \gamma_\mu \Phi F_{\varrho\omega} \quad (52b)$$

$$\frac{d\bar{\Phi}}{d\tau} \gamma_5 \Phi = \frac{e}{4mc} \bar{\Phi} \gamma_\varrho \gamma_\omega \gamma_5 \Phi F_{\varrho\omega}. \quad (53b)$$

It is easy to prove that by summing eqs. (49a) and (49b), (50a) and (50b), (51a) and (51b), (52a) and (52b), (53a) and (53b) we get

$$\frac{d}{d\tau} \bar{\Phi} \Phi = 0 \quad (54)$$

$$-\frac{e}{c}F_{\mu\nu}v_\nu = m\frac{dv_\mu}{d\tau} \quad (55)$$

$$\frac{e}{4mc}\left\{\bar{\Phi}(\gamma_\varrho\gamma_\omega\sigma_{\alpha\beta}-\sigma_{\alpha\beta}\gamma_\varrho\gamma_\omega)\Phi\right\}F_{\varrho\omega}=\frac{d}{d\tau}\bar{\Phi}\sigma_{\alpha\beta}\Phi \quad (56)$$

$$-\frac{e}{mc}F_{\mu\nu}S_\nu = \frac{dS_\mu}{d\tau} \quad (57)$$

$$\frac{d}{d\tau}\bar{\Phi}\gamma_5\Phi = 0. \quad (58)$$

Equation (55) is the Lorentz equation of motion of charged particle in electromagnetic field.

Equation (57) is the Bargmann-Michel-Telegdi equation for the spin motion of the spin 1/2 particle with a zero anomalous magnetic moment.

Equation (56) is the original equation following from the WKB approximation of the Dirac-Pardy equation, which was not derived by Schiller or Rafanelli, or others. The experimental verification of this equation is equivalent to the discovery following from the Dirac-Pardy equation.

5 Discussion

We have derived the equivalent system of equations corresponding to the Dirac equation and the WKB approximation of this system has been found. Similarly, the WKB approximation for the equivalent system of equation corresponding to the squared Dirac equation was found and it was proved that the Lorentz equation and the Bargmann-Michel-Telegdi equations follow from the new Dirac-Pardy system. The new tensor equation with sigma matrix was derived and it is not excluded that the verification of this author original equation will be performed by such adequate laboratories as CERN. Equation (56) is the original tensor equation following from the Dirac-Pardy system and it was not derived by Schiller or Rafanelli, or, by the other theorists. This author equation was not considered in physics for five decades (Pardy, 1973). We have analogy in the history of science, where the Mendel, Heaviside, Planck, Moessbauer, Sommerfeld, and so on, ideas were ignored for some decades. Nevertheless, the experimental verification of the author ideas will be, no doubt, interesting and the grand Dirac-Pardy system will be considered as relevant.

References.

- Akhiezer, A. I., and Berestetskii, V. B. (1981). *Kvantovaya elektrodinamika*. 3rd ed. [Quantum Electrodynamics] (Moscow: Nauka). (in Russian).
- Akhiezer, A. N. Berestetskii, V. B. (1969). *Quantum electrodynamics*, 3rd ed., (Moscow, Nauka). (in Russian).
- Berestetskii, V. B., Lifshitz, E. M. and Pitaevskii L. P., (1989). *Quantum electrodynamics*, 3rd ed., (Moscow, Nauka). (in Russian).

- Dingle, R. B. *Asymptotic Expansions: Their Derivation and Interpretation* (Academic Press, 1973).
- Frenkel, J. I., (1926). Die Elektrodynamik der rotierenden Elektronen, *Zs. Physik* **37**, 243.
- Frenkel, J. I., (1958). *Collective scientific works, II., Scientific articles*, AN SSSR, (in Russian).
- Landau, L. D. and Lifshitz, E. M., (1988). *The classical theory of fields*, 7th ed., (Moscow, Nauka), (in Russian).
- Ohanian, H. C., (1986). What is spin?, *Am. J. Phys.* **54**(6), 500.
- Pardy, M., (1973). Classical motion of spin 1/2 particles with zero anomalous magnetic moment, *Acta Phys. Slovaca* **23**, No. 1, 5.
- Rafanelli, K, and Schiller, R., (1964). Classical motion of spin-1/2 particles, *Phys. Rev.* **135**, No. 1 B, B279.
- Ternov, I. M., (1980). On the contemporary interpretation of the classical theory of the J. I. Frenkel spin, *Uspekhi fizicheskikh nauk*, **132**, 345. (in Russian).
- Thomas, L. H., (1926). The motion of spinning electron, *Nature*, **117**, 514.
- Tomonaga, S.-I., (1997). *The story of spin*, (The university of Chicago press, Ltd., London).
- Uhlenbeck, G. E. and Goudsmit, S. A., (1926). Spinning electrons and the structure of spectra, *Nature* **117**, 264.

Gravitational “Doppler Boosting / De-boosting” Effect within the Framework of General Relativity

M. Zilberman¹

Shiny World Corp., Canada

Abstract

The “Doppler boosting / de-boosting” relativistic effect increases / decreases the apparent luminosity of approaching / receding sources of radiation. This effect was analyzed in detail within the Special Relativity framework and was confirmed in many astronomical observations. It is however not clear if “Doppler boosting / de-boosting” exists in the framework of General Relativity as well, and if it exists, which equations describe it.

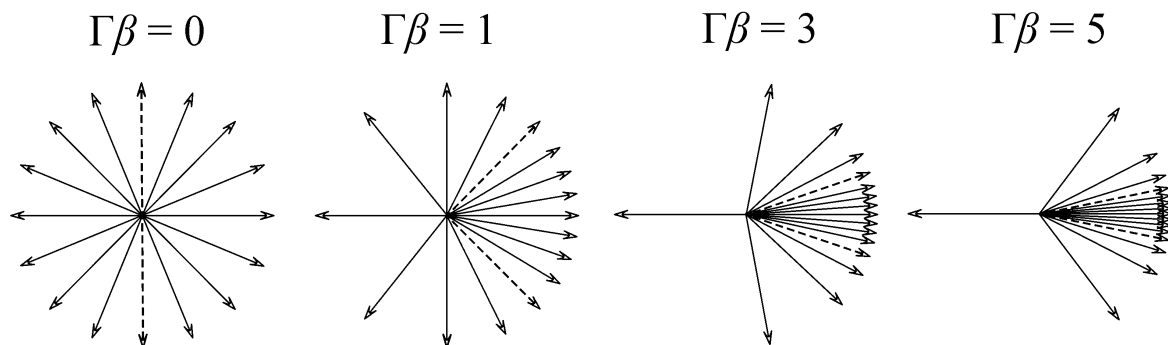
The “Einstein’s elevator” and Einstein’s “Equivalence principle” allow to obtain the formula for “Doppler boosting / de-boosting” for a uniform gravitational field within the vicinity of the emitter/receiver. Under these simplified conditions, the ratio $\mathcal{M}$ between apparent (L) and intrinsic (L_0) luminosity can be conveniently represented using source’s spectral index α and gravitational redshift z as $\mathcal{M}(z, \alpha) \equiv L/L_0 = (z+1)^{\alpha-3}$. This is the first step towards the complete set of equations that describe the gravitational “Doppler boosting / de-boosting” effect within the General Relativity framework including radial gravitational field and arbitrary values of distance h between emitter and receiver.

Keywords: General Relativity, Doppler boosting, Equivalence principle, de-boosting, Einstein elevator

Introduction. “Doppler boosting / de-boosting” in Special Relativity

The “Doppler boosting / de-boosting” relativistic effect increases / decreases the apparent luminosity of approaching / receding sources of radiation.

The illustration fig.1 (re-drawn from the figure 11.2 of [1]) illustrates the distribution of energy in “boosting” and “de-boosting” zones of relativistic radiation sources. The arrows show the directions of photons in the observer’s rest frame for a source that emits isotropically in its own rest frame and moves to the right at various velocities. In accordance to [1] “for a relativistic source moving with a Lorentz factor $\Gamma = (1-\beta^2)^{-1/2} \gg 1$ (in the lab frame), half of the photons and most (3/4) of the emitted energy are within an angle of $1/\Gamma$ around its direction of motion”.

Figure 1. Relativistic boosting and de-boosting. Half of the photons (and 3/4 of the radiated energy) are within an angle of $1/\Gamma$ around the direction of motion (between the dashed arrows, which correspond to $\theta=90^\circ$ in rest frame.) Re-drawn from the figure 11.2 of [1].

¹ email address: MZilberman137@gmail.com

This effect was analyzed in detail within the Special Relativity framework and was confirmed in many astronomical observations. “Doppler boosting” and “de-boosting” were successfully taken into account in the analysis of relativistic jets of active galactic nuclei (AGN), in the observation of double white dwarfs, in research of pulsars, in search of exoplanets and stars in binary systems, and in the analysis of gamma-ray bursts (GRBs) [2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

The relationship between the apparent luminosities (L), intrinsic luminosities (L_0) and spectral index given by formula (1) from Lister 2003, [3].

$$L = L_0 \delta^p \quad (1).$$

Here the Doppler factor δ is

$$\delta = \gamma^{-1}(1 - \beta \cos \theta)^{-1} \quad (2),$$

the Lorentz factor γ is

$$\gamma = (1 - \beta^2)^{-1/2} \quad (3),$$

the velocity β is the velocity v of a relativistic light source normalized to the speed of light c

$$\beta = v/c \quad (4),$$

θ is the angle between line of sight and the velocity direction, α is the spectral index ($S_\nu \propto \nu^\alpha$) of emitter, and $p=3-\alpha$ for a discrete emitting region.

Analysis. “Doppler boosting / de-boosting” in General Relativity

It is however not clear if “Doppler boosting / de-boosting” also exists in the framework of General Relativity, and if it exists, which equations describe it. The following section will analyze this in further detail.

“Doppler boosting” is a combination of 3 individual relativistic effects, namely relativistic aberration, time dilation and Doppler shifts. All 3 of these effects also exist within General Relativity. Gravitational aberration has been known since the famous experiment that detected gravitational deflection in 1919 [10] to the modern observation of gravitational lensing and black hole shadows [11, 12]. Gravitational time dilation was confirmed since the Pound and Rebka experiment [13] and has continued with recent research of gravitational redshift tracked by “Radioastron” [14]. Doppler shifts are the basis of cosmology.

As per the thought experiment, described by Misner, Thorne and Wheeler in “Einstein’s elevator” model [15], we can expect that the observer in the elevator that moves with a constant acceleration $g > 0$ will observe “Doppler de-boosting” from the radiation emitter, which is located in the same elevator, below the receiver. (Authors in [15] use word “rocket” instead of “elevator”, but we will continue to use “elevator” here as per Einstein’s term.)

Indeed, in the thought experiment [15] the receiver, which is located within the elevator above the emitter, observes Doppler’s redshift as the velocity of the receiver is greater than the velocity of the emitter (located within the same elevator) as soon as the acceleration $g > 0$. This difference in velocities between the emitter and receiver occurs due to the fact that during the time interval

ΔT required for photons radiated by the emitter to reach the receiver, the receiver's velocity increases due to the elevator's acceleration.

For the same reason, luminosity of the emitter measured by the receiver will appear reduced, since the velocity of the receiver is greater than the velocity of the emitter (due to acceleration) and the luminosity of the receding emitter is de-boosted.

Since the observer within the elevator does not know if the acceleration g is produced by gravity or by the elevator's acceleration, in accordance with the Einstein's "Equivalence principle", we can expect that "Doppler de-boosting" will be observed for gravity as well.

In the first approximation we may try to calculate the gravitational boosting/de-boosting effect using the relationship between the apparent luminosities (L), intrinsic luminosities (L_o) and spectral index given by formula (1) above.

In the model with "Einstein's elevator" the velocity v of the receiver is $v = g\Delta T$, where ΔT is the time required by photons radiated by the emitter to reach the receiver and g is the acceleration.

If h is the distance between the emitter and receiver, then for a short h the time interval ΔT is $\Delta T \approx h/c$. (The distance h is "short" if photon's additional travel due to distancing of receiver is negligible compared to h .)

Therefore, velocity v of the receiver is $v = g\Delta T = gh/c$ (5),

and normalized velocity $\beta = v/c = gh/c^2$ (6).

Correspondingly $\gamma = (1 - \beta^2)^{-1/2} = [1 - (gh/c^2)^2]^{-1/2}$ (7).

Since $\delta = \gamma^3 (1 - \beta \cos \theta)^{-1}$, we have $\delta = [1 - (gh/c^2)^2]^{1/2} (1 - gh/c^2 \cos \theta)^{-1}$ (8).

Assuming that the receiver is located exactly above the emitter, in the direction of acceleration g (i.e. that $\theta = 180^\circ$), we have

$\delta = [1 - (gh/c^2)^2]^{1/2} (1 + gh/c^2)^{-1}$ (9),

and

$L = L_o \{ [1 - (gh/c^2)^2]^{1/2} (1 + gh/c^2)^{-1} \}^p$ (10).

Since $p = 3 - \alpha$ for a discrete emitting region we have

$L = L_o \{ [1 - (gh/c^2)^2]^{1/2} (1 + gh/c^2)^{-1} \}^{(3-\alpha)}$ (11),

where α is the spectral index ($S_\nu \propto \nu^{-\alpha}$) of the emitter.

Formula (11) can be conveniently represented using the Doppler shift parameter z . This parameter depends only on the relative velocities of the transmitter and receiver, which allows us to get rid of the distance h . In addition, it can be measured directly by the receiver at any time.

Since velocity v of the receiver is $v = g\Delta T = gh/c$ we can replace part gh/c in formula (11) with the velocity v and rewrite formula (11) as

$$L = L_o \{ [1 - (v/c)^2]^{1/2} (1+v/c)^{-1} \}^{(3-\alpha)} \quad (12),$$

$$\text{or } L = L_o \{ (1+v/c) [1 - (v/c)^2]^{-1/2} \}^{(\alpha-3)} \quad (13).$$

Since the redshift parameter z and velocity v are linked as

$$z+1 = (1+v/c) (1-v^2/c^2)^{-1/2} \quad (14),$$

we can replace in (13) entire part $\{ (1+v/c) [1 - (v/c)^2]^{-1/2} \}$ with $(z+1)$ and finally have the formula (11) rewritten using redshift parameter z as

$$L = L_o (z+1)^{\alpha-3} \quad (15)$$

$$\text{or } \mathcal{M}(z, \alpha) \equiv L/L_o = (z+1)^{\alpha-3} \quad (16)$$

where $\mathcal{M}(z, \alpha)$ is the ratio between the apparent and intrinsic luminosities as a function of gravitational redshift z and spectral index α .

Formulas (11) and (16) were obtained in simplified conditions of a uniform gravitational field (since we used the model with "Einstein's elevator" and the Equivalence principle) and for short distances h between the emitter and receiver. This is the first step towards the complete set of equations that describe the "Doppler boosting / de-boosting" effect within the General Relativity framework.

Conclusions

The "Einstein's elevator" and Einstein's "Equivalence principle" allow to obtain the formula for "Doppler boosting / de-boosting" for a uniform gravitational field within the vicinity of the emitter/receiver. This is the first step towards the complete set of equations that describe the "Doppler boosting / de-boosting" effect within the General Relativity framework including radial gravitational field and arbitrary values of distance h .

References

1. Granot J. & Ramirez-Ruiz E. Jets and gamma-ray burst unification schemes, 2012, in Gamma-ray Bursts, eds. Chryssa Kouveliotou, Ralph A. M. J. Wijers and Stan Woosley. Published by Cambridge University Press, 2012
2. Kellermann, K.I., Kovalev, Y.Y., Lister, M.L. et al. Doppler boosting, superluminal motion, and the kinematics of AGN jets. 2007, Astrophys Space Sci 311, 231–239
3. Lister M. L. Altered luminosity functions of relativistically beamed jet populations, 2003, ApJ, 599,105–115

4. Shporer A., Kaplan D. L., Steinfadt J. D. R., et al. A Ground-based Measurement of the Relativistic Beaming Effect in a Detached Double White Dwarf Binary. The Astrophysical Journal Letters, Volume 725, Issue 2, pp. L200-L204 (2010).
5. Zhou, J., & Su, Y. Doppler boosting and de-boosting effects in relativistic jets of AGNs and GRBs, 2006, Proceedings of the IAU, 2(S238), 477-478
6. Yang J., Brocksopp C., Corbel S., Paragi Z., Tzioumis T., Fender R. P.. A decelerating jet observed by the EVN and VLBA in the X-ray transient XTE J1752–223, 2010, Monthly Notices of the Royal Astronomical Society: Letters, 409, 1, L64–L68
7. Li K. L. et al The X-Ray Modulation of PSR J2032+4127/MT91 213 during the Periastron Passage in 2017, 2018, ApJ 857, 123
8. Placek B. Relativistic Beaming as a Probe of Stellar and Planetary Masses. IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series 1239 (2019) 012008, doi:10.1088/1742-6596/1239/1/012008
9. Massi M., Torricelli-Ciamponi G. Intrinsic physical properties and Doppler boosting effects in LS I +61⁰303, 2014, A&A 564, A23
10. Dyson F., Eddington A., Davidson C. 1920 IX. A determination of the deflection of light by the sun's gravitational field, from observations made at the total eclipse of May 29, 1919. Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series A, Containing Papers of a Mathematical or Physical Character 220: 291–333
11. Chang Z., Zhu Q. Black hole shadow in the view of freely falling observers. Journal of Cosmology and Astroparticle Physics, Volume 2020, June 2020
12. Arakida, H. General Relativistic Aberration Equation and Measurable Angle of Light Ray in Kerr–de Sitter Spacetime. Universe 2021, 7, 173.
13. Pound R. V., Rebka G. A., Jr., Phys. Rev. Lett. 3, (1959)
14. Nunes, N.V., Bartel, N, Bietenholz, M.F., et al. The gravitational redshift monitored with RadioAstron from near Earth up to 350,000 km, 2020, Adv. Space Res. Vol. 65, Issue 2, 790-797
15. Misner, Charles W.; Thorne, Kip S.; Wheeler, John Archibald (1973), Gravitation, San Francisco: W. H. Freeman, ISBN 978-0-7167-0344-0, pp.189-190

Features of Pedagogical Technology of Teaching and Training of Police Officers in National Academy of Internal Affairs

Kotlyarenko Lidiya

*Doctor of Biological Sciences, Professor,
Professor of Department of theory, methodology and organisation of physical
training and sports of the National University of Defence of Ukraine
ORCID ID 0000-0001-5237-8564 lida_oleg@ukr.net*

Nesen Olha

*Professor of the Department of Criminalistics and Forensic Medicine
National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
ORCID ID 0000-0001-9340-815X katynesen@gmail.com*

Chuprina Olena

*Professor of the Department of Criminalistics and Forensic Medicine National
Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
Candidate of Medical Sciences, Associate Professor
ORCID ID 0000-0001-6349-9361 ev_65@ukr.net*

Pavlovska Nataliia

*PhD of Juridical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Theory and
History of Law, Kyiv National Economic University, Kiev, Ukraine
ORCID ID 0000-0003-3311-0364 wwwpav@gmail.com*

Kofanova Olena

*PhD of Juridical Sciences, Associate Professor of Forensic Support and Forensic
Expertise of the National Academy of Internal Affairs, Kiev, Ukraine
ORCID ID 0000-0002-0919-7570 kofanova_alena@ukr.net*

Abstract

The article shows some aspects of pedagogical technologies for training police cadets. Analyzed the Peculiarities of professional pedagogical activity in institution of higher education of Ukraine with special conditions of studying. In the process of writing the article (research) was analyzed the similar world experience of pedagogical activity of colleagues from similar educational institutions of other countries. Have been used different types of research, methods and current empirical data. In order to update the research, all explorative groups of cadets were differentiated by age, gender and educational characteristics (previous service in the Ministry of Internal Affairs or the Ministry of Defense of Ukraine, availability of special education, etc.)

Keywords: training of police officers, occupations-trainings; forensic knowledge; methodology of weapons handling; infantry exercises; vocational training; pedagogical conditions.

Introduction Purpose: on the basis of the conducted research to characterize each of the investigated methods as a perspective model for use in the preparation of future police officers; formulate proposals for improving the professional training of future arrowheads by introducing IDPA in the methodology of the principles, means and methods of training the police officers.

One can not overlook the fact that in 2021, in Ukraine, the liberalized regulatory framework for the operation of sports rifle clubs (Instructions on the procedure for the acquisition, storage, recording, protection, transportation and use of sporting firearms and ammunition by the subjects of the sphere of physical culture and sports) was established, the All-Ukrainian Federation of Applied Infantry Sports was set up, sports competitions were held regularly for shooters of various directions. Thus, in recent years the field has been expanded several times for a scientific experiment, as a result of which it is possible to review the basic approaches to the professional training of future arrows. After all, it is impossible to admit situations where the fire training of students will stay away from the processes taking place in the state in this area [1, 2].

For carrying out of our pedagogical experiment there is a significant theoretical and methodological basis, consisting of scientific works of specialists in the field and personal experience of work in a specialized educational institution: techniques for the preparation of shooters in ball shooting (Pyatkova, 2002; Korha, 1975, 1985; Weinstein, 1956, 1960, 1969, 1977, 1981, 1987, 2005).

The theoretical significance of the pedagogical experiment consists in systematic analysis of the existing theoretical and methodological basis for the formation of professional skills in different professional environments - law enforcement officers, military specialists, classical ballistic athletes and international infantry federations of practical, tactical and applied (defensive) firing [3].

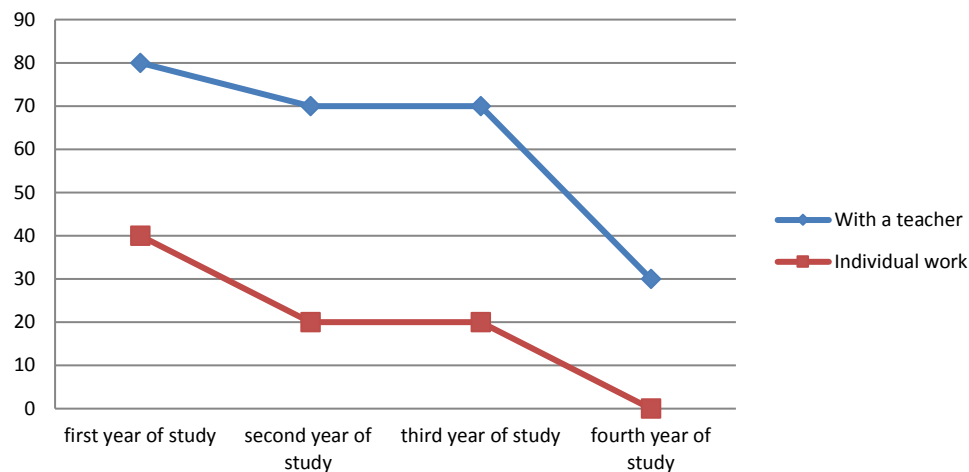
Material & methods

Participants. 299 applicants for higher education (cadets) I-IV courses, in the 2021-2022 academic year.

The cadets were divided into groups according to the age and gender: (48,5% young men i 51,5% young girls), 16-17-year-old (n = 49) - 21 young men and 28 young girls, 18-year-old (n = 58) - 21 young men and 37 young girls, 19-year-old (n = 97) - 46 young men and 51 young girls, 20-21-year-old (n = 95) - 57 young men and 38 young girls.

Table 1. Information about people who participated in the experiment

	N	%		N	%
young men	145	48	16-17 years	49	16
young girls	154	52	18 years	58	19
			19 years	97	32
			20-21 years	95	31

Results. Consequently, on the basis of the results of the research, we formulated and formulated the unified basics of teaching methods [4] of infantry training, organizational forms and occupation structure. (Table 1.)

Independent training in infantry training is carried out in accordance with the task of the teacher (coach) or in the process of preparation for the next group training session. They repeat information on the theoretical sections of infantry training. At the same time, independent classes may include simulation exercises aimed at securing certain elements of a rigorous training: the adoption of various pillars for shooting, working out movements, reversals, and the like. To this end, use dummies or mass-dimensional layouts (MDL) weapons.

The preparatory part is designed to organize and set up cadets to address the main training tasks of the class. It lasts 10-15 minutes. and includes [5]: 1) group stitching, greetings and presence checking; 2) announcing the topic of the lesson, goals and educational issues; 3) actualization of the subject; 4) bringing the basic safety measures at the lesson; 5) selective questioning of several persons or frontal testing in relation to the theoretical section of fire training with the mandatory inclusion of issues related to safety measures when handling firearms.

The principle of scientific teaching requires that the content of the teaching material be based on generally accepted theoretical positions, the reliability and effectiveness of which is proved by practical experience. The teacher (coach) must be able to substantiate each thesis, the requirement, the algorithm of actions in the process of solving a certain motor task, referring to the corresponding provisions of related sciences (pedagogy, biomechanics, ballistics, etc.). In the educational process, it is important to adhere only to the generally accepted terminology in the relevant field, avoiding outdated and slang terms. The complexity of the implementation of this didactic principle is that the content of training is updated with the emergence of new types of weapons that are introduced in the list of types of weapons used in the conduct of applied sports shooting, correction of legal rules on the use of weapons and its use, as well as the change of regulatory documents, which regulate the organization of the organization of infantry training and weapons handling. Such innovations lead to the need for changes in the methods and rules of arms handling and care, form new tendencies in the technique of shooting. In view of this, the teacher (coach) should take into account during the planning and conducting of classes as the basic theoretical positions of the training of the infantry, as well as the dynamics of modern infantry [6].

The principle of the unity of education and upbringing requires that, during the classroom, not only educational (educational) tasks be solved, but also educational, which are aimed at forming a personality. In conditions of training in fire training, the formation of cadets of discipline, the ability to focus attention, confidence and autonomy in actions, as well as in the decision-making process when handling weapons, etc. is important [7].

That is, certain methods and rules for the use and safe handling of firearms must be fixed at the level of the subconscious and made the standard of conduct in competitions or examinations. Skill reliability suggests that they have signs of stability and variability. Stability of skills means that a certain action is performed with the same dynamic, tempo, rhythmic and spatial characteristics in any number of attempts, but even with considerable time intervals between repetitions, this property ensures the stability of attacks during the execution of shooting exercises (especially high-speed), and also the correct and fast performance of sports standards. Variance in skills involves the ability of a person to adjust his or her own actions and effectively perform a motor task in non-standard conditions or in the presence of distracting factors. This property of skills makes it possible to conduct effective fire in exercises with complicated conditions, and most importantly - in real situations that arise during the competition [8].

Table 1. Contents of shooting exercises

The aforementioned approach to the formation and conduct of classes was tested and implemented during the training of "Sport Exercises for Applied Shooting". The content and conditions for performing shooting exercises are indicated below. exercise index	Distance (m)	Number of shots and time taken						Target	Note
		Trial series		Scoring series					
		Number of shots	Execution time	Number of the series	Position for shooting	Number of shots in a series	The time of the series		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sniper rifle caliber 7,62 mm									
SR-1	300	5	5 min	1	lying without emphasis	10	8 sec	Target number 4 - a chest figure with circles	Exercise is performed without an optical sight
				2	from the knee	10	10 sec		
				3	standing up	10	12 sec		
SR-2	300	5	5 min	1-2	lying without emphasis	10	15 min	--/--/--	
SR-3	100, 200, 300	5	5 min	1-3	lying with emphasis	10	12 min	Target № 5 - the main figure with circles	Trial shots are performed at 100 m
SR-5	200	5	5 min	1	lying with emphasis	10	3 sec to the shot. If targets on shields that do not move, the total time - 40 sec.	Target № 5 - the main figure with circles	Trial shots are performed at a distance of 100 m in the target № 4 - a chest figure with circles

Uniform conditions for performing shooting exercises [5]

Sniper rifle-1 – shooting from a sniper rifle without an optical sight at a distance of 300 m on the target number 4 (a chest figure with circles) from three positions (lying, kneeling, standing) without stop, 3 test shots before the first position and 10 scoring shots from each position.

Sniper rifle-2 – shooting from a sniper rifle with an optical sight at a distance of 300 m on the target number 4 (a chest figure with circles) from a position lying without stop, 5 test shots and two series for 10 shot shots. **Sniper rifle-3** – shooting from a sniper rifle with an optical sight at a distance of 100 m, 200 m, 300 m on the target number 5-a (main figure with circles) from the

position of lying from the stop, 5 test and 30 shot shots (10 shots for each distance).

Sniper rifle-5 – speed shooting from a sniper rifle with an optical sight at a distance of 200 m on target No. 5-a (main figure with circles), appearing, from the position lying from the stop, 5 test and 10 counting shots [5].

Conclusions The scientific novelty of the results of this pedagogical experiment was the first comprehensive study of pedagogical conditions for the use of the police officers training technique of applied in Ukraine.

References

1. *Pravyla zmagani' Vseukrai'ns'koi' federacii' prykladnyh strilec'kyh vydiv sportu*. [Rules of competitions of the All-Ukrainian federation of applied shooting sports.] Pravyla 2013. <http://ufps.org.ua/pravila.html>
2. Shapovalov BB, Medvedjev VS, Suprun MO. *Psychologija i taktyka dij pracivnykiv milicii' v sytuacijah ozbrojenoj' protydii' z boku zlochynciv: metodychni rekomendacii'*. [Psychology and tactics of actions of police officers in situations of armed counteraction by criminals: methodical recommendations.] Kyiv; 2011. 75 p. (in Ukr.)
3. Laryn A. *Strelkovaja podgotovka sotrudnykov specpodrazdelenyj: Bazovyj kurs*. [Shooting training of employees of special forces: Basic course.] Moskva; 2002. 256 p. (in Russian)
4. Danylevych M, Romanchuk O, Hrybovska I, Ivanochko V. Pedagogical conditions of introduction of innovative educational technologies into the professional training of future specialists in the field of physical education and sport. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 2017; 17(3): 1113-1119. doi:10.7752/jpes.2017.03171
5. Zaporozhanov OV, Loboda AM, Nesterenko AV, Maksymov SP. *Osnovy tehniky shvydkisnoi' stril'by z pistoleta dlja pracivnykiv organiv vnutrishnih sprav*. [Fundamentals of high-speed pistol shooting for law enforcement officers] Kyiv; 2011. 112 p. (in Ukr.)
6. Lopatiev A, Ivashchenko O, Khudolii O, Pjanylo Y, Chernenko S, Yermakova T. Systemic approach and mathematical modeling in physical education and sports. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 2017; 17 (1): 146-155, doi:10.7752/jpes.2017.s1023
7. Markovič R. Effectiveness of the complex movement program of physical training for professional soldiers. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 2018; 18(3): 1773-1778. doi:10.7752/jpes.2018.03258
8. Melnykov A, Iedynak G, Galamandjuk L, Blavt O, Duditska S., Koryagin V, Balatska L, Mazur V. Factors that influence changes in cadets' physical preparation during the first half of study at a military academy. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*, 2018; 18(2): 781-786. doi:10.7752/jpes.2018.02115

Problems of Detecting Economic Crimes in Ukraine (1996–2021)

Gerasymenko Larysa

*PhD of Juridical Sciences, Associate Professor, Head of Department of
Economic Security and Financial Investigations of the National Academy of
Internal Affairs, Kiev, Ukraine*

ORCID ID 0000-0001-6340-1061 lora-gera@ukr.net

Morhun Nadiia

*PhD of Juridical Sciences, Professor of Department of Economic Security and
Financial Investigations of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv,
Ukraine*

ORCID ID 0000-0002-2997-9975 Morgun.nadiy@gmail.com

Pavlovska Nataliia

*PhD of Juridical Sciences, Associate Professor, Professor of Department of
Civil Law and Process of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv,
Ukraine*

ORCID ID 0000-0003-3311-0364 wwwpav@gmail.com

Marchevskiy Sergiy

*PhD of Juridical Sciences, Associate Professor of Department of Economic
Security and Financial Investigations of the National Academy of Internal
Affairs, Kyiv, Ukraine*

ORCID ID 0000-0002-3623-4461 marik1984@ukr.net

Shevchuk Oleksandr

*PhD of Juridical Sciences, Associate Professor of Department of Economic
Security and Financial Investigations of the National Academy of Internal
Affairs, Associate Professor, Kyiv, Ukraine*

ORCID ID 0000-0002-5513-6517 alexosvita@ukr.net

Abstract

Criminological investigation of correlation between corruption and organized economic crime testifies that organized crime and corruption first of all endangers national security of Ukraine, its further development, ensuring constitutional system, proper functioning of all political-economic system. That is why not accidentally the Decrees of the President of Ukraine “On Complex Earmarked for a Specific Purpose Program for Fighting Criminality” and “On Complex Program in Preventing Criminality” define fighting organized crime and corruption in an economic sphere as one of priority directions. Detecting of organized crimes committed under not obvious circumstances is a complicated and multifactored. The necessity of quick and correct solving

informational, methodological, tactical, psychological, technical and many other issues predetermined active participation of inquiry and search workers, the Security Service, militia, its operative detachments, the Procurator's Office, experts, professionals, and the public. That is why a complex approach to fighting crime, including economic one, needs further development, also improvement in co-operation between all law-enforcement and controlling organs is needed. The work in this direction should be considered one of priorities for state organs nowadays and in future.

Keywords: economic crime, state management, corruption crimes, law enforcement units, organized economic crime.

Introduction Organized crime in an economy sphere in reality can not exist without support and close co-operation with power structures. Such symbiosis between criminal groups and corrupted officials was created under influence of some political and economical process. Lately Ukrainian political lexicon acquired a term “oligarch” as a proof of uniting crime, politics and business. This symbiosis is a real danger for society democratic development. Nowadays “big businessmen” mainly use financial floods from the state budget using political shelter because in our country it is impossible to make big business without personal relations. It is a pity but modern legislation and practice of its applying can not counteract criminal actions of “oligarchs”.

State-administrative regulating of economic activity and monopolistic state property over most economic objects in a beginning of economy reforming period made the main condition for development of corrupted economic crime. Economy reforming, changing of property forms, entrepreneurship development, price policy liberalization, privatization of state property, establishing new property and land relations - bureaucracy apparatus conducted all these transformations, it had a right without control on a very narrow legal basis to handle huge country resources. This caused the attractiveness of state apparatus for criminal groups.

Organized crime began to transform quickly into closeness with bureaucrats who had both political and economic power. State power structures because of their decentralization during transformation process could not counteract this approach. Besides, the apparatus had a clearly mercenary objective: on one hand, as long as possible to save its “feudal-bureaucratic status” in conditions of economic and political transformations in a state; on the other, to get its own profit share from state property.

The need in legalizing criminal economic activity made organized criminal groups to go for establishing closer contacts with bureaucracy apparatus. The main aim of pressure on power structures was demanding different privileges, which gave a possibility to have bigger profits, evade taxation and criminal responsibility. Bribering of officials (“corruption” in Latin

is bribery) became the most widespread form of such pressure. Officials, as experience testifies, themselves rather often search contacts with criminal elements to sell their services more expensively. If in the middle 80-s up to 33% of criminal money was spent on bribery of state and law-enforcement organs representatives, then nowadays as researches testify - up to 50%.

Thus the connection between organized crime and corruption in economy sphere was established not as single power excesses but as a certain system, special everyday relations' infrastructure, which includes representatives of law- enforcement organs and controlling organs, political elite. All this makes a problem of preventing crime considerably difficult.

The research results give grounds to draw such conclusions:

1. The problem of organized economic crime and corruption in Ukraine has become dangerous. It has widely spread in all society layers, among all power branches.

2. Corruption of ruling political and economic elite has become a norm of behavior, not an exception. It remains unattainable for law enforcement organs, which are partially infected by it and do not have sufficient possibilities for fighting it.

3. Conglomerate of corrupted bureaucracy, organized crime and criminal business created oligarch structures, which became unattainable for social and legal control, and function according their own laws.

4. Corruption and organized economic crime exceed state boundaries. Its financial power ruins state, international power and economy institutes, endanger social institutions, democracy, human rights, moral grounds of a society and makes economic development difficult.

5. Criminal justice system can not counteract economic and corruption crime. It is directed mostly at detecting and criminal prosecution of persons committed traditional criminal acts, which, as a rule, do not have considerable stage of society danger and are committed obviously. The power, economic and political elite happen to get into criminal responsibility sphere only in single cases.

6. The basis of organized economic crime in the state includes criminal bureaucracy co-associations, which use state and public institutions for its own purposes.

7. Social and criminal-legal control over organizational-corruption crime in the state is extremely weak. More than that, the state itself has enough possibilities to influence actually the activity of law-enforcement organs.

8. Numerous declarations of higher state officials and current anticorruption legislation are directed at counteracting corruption in all power branches, and do not find their adequate practical application.

9. Anticorruption legislation is used only at random, mainly concerning the lowest categories of civil servants and officials, or some high-level officials which are completely compromised for the public and their own elite.

10. Public conscience has clear directions that bribery and organized criminality are features intrinsic to our society.

11. Directed struggle against corruption can not be carried out as a result of single and short-term actions of any activity and severity level, it needs long-term social-economic, political and legal transformations. This activity must be based on uniting preventive and repressive measures. Preventive measures of generally-social and special-criminological character should play the priority role. These measures would create a transparent system for effective state and public supervision [1].

Legal basis for cooperation constitutes laws and by-laws, determining objectives and ways of co-operation, its organization, rights and duties for subjects of this activity. In a whole as cooperation of all bodies and officials during crime detecting and inquiry process, the coordinated activity of different chains (elements) in one or several organizational systems, directed at reaching general goal with the least means, time and money needed, should be meant [2].

In modern conditions the system of cooperation between law-enforcement and controlling organs while investigating economic crimes includes such types: general cooperation between law-enforcement organs; co-operation of an investigator with operative detachments; co-operation with an inquiry organ; cooperation with the Procurator's Office; cooperation of an investigator with specialists and experts [5]; cooperation with controlling organs; co-operation with the public.

Concerning an issue of increasing the efficiency in co-operation between law enforcement and controlling organs, a poll and interview were carried out. We interviewed 128 workers of the Procurator's Office, Military Procurator's Office, militia, state institution in fighting economic crime, administration in fighting organized crime (UBOP), tax militia, tax

inspection, the Security Service of Ukraine (SBU), Crimean Autonomic Republic regional Administration of National Bank of Ukraine, 12 regions of Ukraine, Kyiv and Sevastopol cities.

The interviewed among the most often communicating law-enforcement and controlling organs when investigating economic crimes named follows: the Procurator's Office - tax militia administration; controlling auditing administration (KRU) - UBOP - state institution in fighting economic crimes (GSBEP) - SBU - state tax administration (GNAU); the Procurator's Office - UBOP - GSBEP - tax militia GNAU; tax inspection - administration of the Interior (UVD); tax militia - tax inspection; KRU - tax militia - GSBEP - the Procurator's Office; inquiry organs - criminal search; UBOP and GSBEP - scientific-research institute of forensic expertise; KRU - GSBEP administration [3].

The most widespread shortcomings in interaction of special detachments in fighting organized crime of the Interior and the Security Service are following: insufficient information exchange (hiding) noted 25% of the interviewed; uncoordinated actions - 20%; conflict of interests - 15% (as some respondents told "everyone has his own figures, they work for good statistical reports and are not interested in a final result"); low level of qualification and insufficient professional training - 12%.

A complicated mechanism of committing economic crimes predestines the necessity of wide attracting special knowledge into inquiry process. Among forensic expertise which are the most often applied while investigating economic crimes, 69,4% of respondents mentioned forensic-accounting expertise, 43,8% - handwriting expertise, 37,5% - technical-criminalistic expertise of documents, 34,4% - forensic-commodity expertise, 28,2% - financial-economic one, 18,7% - expertise of banknotes, 12,5% - engineering-technical, 9,4% - engineering-technological and planning- economical, 4,2% - expertise of materials [3, 5].

Concerning shortcomings in information exchange between law-enforcement and controlling organs, 20% of respondents noted that incomplete information is provided, 13,3% marked that the legaslatively set mechanism to realize information exchange is absent; 10% - insufficient technical possibilities for information exchange are provided; 7,2% - actual absence of information exchange. Besides, the respondents noted existed inter-departmental frictions: violation of assignments fulfillment terms; interdepartmental "card system" ratios (as a result every one works only for his own per cent); absence of close co-operation; duplicating the work of many institutions and functions; unfair competitiveness and rivalry even inside the Ministry

of the Interior, not to mention other departments; formalism in solving some problems; lack of co-ordination in actions; poor grounds for reasons why law-enforcement and controlling organs require information; absence of bilateral information exchange; insufficient professional training level for controlling organs' workers; poor interaction of tax inspections with district departments of the Interior; conducting the audits, revisions (trading places, currency exchange points, etc.) without tax inspectors [3, 4].

Conclusions According to all stated above I can propose the following main directions for improving the work of named before organs and departments: chiefs of law-enforcement and controlling organs (especially Procurator's Office) should pay more attention to preparing and conducting joint seminars, co-ordination and operative meetings (e.g. concerning new legislation issues or current problems in fighting economic criminality); use more efficient other interaction kinds and forms, to achieve it more often apply specially worked out by all law-enforcement and controlling organs engaged in fighting economic criminality system; to improve interaction on level of chiefs in higher organs and departmental chiefs, which will be a basis for close co-operation, also it will positively tell on information exchange and terms for fulfillment of assignments; in statutory acts, regulating the activity of different law-enforcement and controlling organs, it should distinguish their rights and duties to expel duplicating of functions and unhealthy competitiveness; to share advanced co-operation experience; it is necessary to work out "Regulations on Interaction Between Law-enforcement and Controlling Organs", in which to foresee first-rate implementation power structures' assignments; more attention should be paid to working out and correct implementation of mutual statutory acts, instructions and recommendations.

In its turn this demands: increasing effectiveness in activity of special organs on detecting facts of criminal behavior; conducting special operative-search actions for detecting criminals; appropriate financial, technical, criminalistic, scientific-methodological support of these actions [3, 4].

To improve the activity of special organs engaged in detecting corruption and economic crimes it is necessary: to redirect the mentioned above special organs from detecting petty corruption facts to detecting the most dangerous crimes, and displays in the most important spheres of state life and in spheres where this crime has become widespread; to work out and implement into the activity of special organs necessary methodologies concerning detecting

and collecting information about facts on corruption at different levels of state administration, including the highest, in spheres on distributing state money, privatization, health protection, education, other spheres of public and state life; to determine clearly the order of complete and in time-registration of notifications on committed crimes and other crimes, to establish legal responsibility for violating it by workers of law-enforcement organs; to solve existing in current legislation collision concerning a way of granting information to law-enforcement organs related to money and property of certain legal persons and individuals; unify and concretize in a one legislation act conditions and the way of granting mentioned above information to law-enforcement and other organs; to define concrete mechanism of interaction for special organs engaged in detecting malfeasance and other organs, which legislation granted power of operative, technical, informational and other assistance in fighting them.

References

1. Kal'man O.G. *Zlochynnist' u sferi ekonomiky Ukrainy: teoretychni ta prykladni problemy poperedzhennja* [Crime in the economy of Ukraine: theoretical and applied problems of prevention] https://www.studmed.ru/kalman-og-zlochinnst-u-sfer-ekonomki-ukrayini-teoretichn-ta-prikladn-problemi-poperedzhennya_109ace1ff73.html (date: 21.10.2021).
2. Dudnikov A.L. The 10th International scientific and practical conference “Science and education: problems, prospects and innovations” (June 23-25, 2021) CPN Publishing Group, Kyoto, Japan. 2021. 494 p.
3. Dudnikov A.L. *Problemy vzajemodii' pravoohoronnyh ta kontroljujuchyh organiv pry rozsliduvanni zlochniv u sferi ekonomichnoi' dijal'nosti. Problemy zakonnosti* [Problems of interaction between law enforcement and regulatory authorities in the investigation of crimes in the field of economic activity. Problems of legality]: *Respublikans'kyj mizhvidomchyj naukovyj zbirnyk*. – Harkiv 2002, p. 136.
4. Dudnikov A.L. *Perspektyvy rozrobky ta vykorystannja informacijno-poshukovyh komp'juternyh program sposobiv zlochniv u sferi ekonomichnoi' dijal'nosti*. [Prospects for the development and use of information retrieval computer programs for crimes in the field of economic activity.] *Teorija i praktyka sudovoi' ekspertyzy i kryminalistyky* : materials of the III All-Ukrainian scientific-practical conference (Kyiv, February 27, 2020). Kyi'v-Mariupol', 2020. 328 p.
5. *Antykorupcijnyj menedzhment* [Anti-corruption management.] URL: https://cul.com.ua/index.php?route=product/product&path=120&product_id=5780 (date: 20.10.2021).

Search for Harmony in the Works of Multimedia Artist Mariia Kulykivska and Photographer Mark Neville

Kramarenko Yaroslava Ihorivna

Postgraduate;

T.H. Shevchenko National University “Chernihiv Collegium”;

*O.M. Lazarevsky Educational and Scientific Institute of History and Socio-
Humanitarian Disciplines;*

sub-faculty of Law, Philosophy and Political Science;

Myru Avenue, 13, 14000, the City of Chernihiv, Ukraine

Abstract

The article examines the concept of “harmony” as a state of contradictions and its role in modern art, particularly, in actionism, as well as the theories of the inner “man” and “self”. The works of artists Mariia Kulykivska and Mark Neville, who form a creative format of modern Ukraine, are studied. It is analyzed how “the art of action”, despite its somewhat revolutionary and pretentious nature, can embody the unity of opposites. It is argued the phenomenon of modern art is precisely in harmony that creates “higher” values and generates a positive assessment of reality, suppressing its flaws and problems. The author concludes actionism has completely integrated with its multifaceted form into Ukrainian sociocultural space, and therefore it gradually frees itself from outdated stereotypes and formalized approaches, adapting to the best examples of world artistic experience.

Key words: harmony, actionism, art photography, performance, School of Political Performance, sculptural clones, culture, modern art, “self”, “pearl theory”.

The problem definition. In recent years, a large number of creative groups and individual artists have appeared in Ukraine, realizing various actions, platforms, installations, exhibitions etc. Some of them are eccentric, others are scandalous, and there are those imbuing with extraordinary sensuality, forcing to embrace their idea and think about own life harmony.

The most interesting in actionism, particularly, in performance, is the ability to create synergy: combine completely different types of art, ideas, materials, forms that do not seek for primacy, but on the contrary complement each other. Photographers, singers, architects, poets – this is an incomplete list of artists developing a creative format of modern Ukraine, and their works are worth publicity and careful study. Nobody remains indifferent to performances that carry not only regulated time allotted to pay attention to a particular social issue, but also informational, educational or even esthetic and pedagogical missions. A special atmosphere, “aura”, warm-heartedness are always felt in such works.

We all try to find the essence of our “man”, inner balance, creating appropriate conditions for this. At the same time, we strive for harmony with a controversial social order and nature that is constantly negatively affected by a human, as well as with the world in general. However, how about “art of action”? Is it possible to “design” harmony using its forms and somewhat revolutionary, pretentious character? After all, this movement merged with reality long ago and this suggests considering it a fully integrated, multifaceted form of Ukrainian sociocultural space. It gradually frees itself from outdated stereotypes and formalized approaches, adapting to the best examples of world artistic experience.

The phenomenon of modern art is in harmony that creates “higher” values, generates a positive assessment of reality, suppressing its flaws and problems. This is how being is perceived by an individual: a stable, living system bearing coherence and interconnectivity of harmony in its core. If this statement seems strange, one should mention philosopher St. Augustine’s words: “A miracle does not contradict the law of nature. It only contradicts our understanding of nature” [6, p. 7].

Researches and publications analysis. The culture of harmony, as well as various forms of actionism, are currently experiencing rise in their development process, because a human of modern post-industrial society tends to admire self-knowledge and position oneself, especially through art perceived differently by its creators and viewers. Yet the individuality of harmony remains phenomenal for each of us.

Modern scientists and philosophers interpret this concept differently. The ideas of Confucius and his school, neo-Confucianism, Heraclitus, Pythagoras, Plato and Aristotle had a significant impact on them. It were historical figures of ancient China and Greece who initiated separate directions in harmony understanding and perception. Those of European and American thinkers who seized that matter were G.W. Leibniz, Ch. Fourier, J. Goethe, I. Kant, G. Hegel, A.N. Whitehead, J. Maritain, J. Dewey, A. Lamouche, Ch. Lalo, E. Cassirer, F.A. Lange and D. Parker. The issue about a personality’s harmonious development was studied by A.F. Polis and A.A. Milts.

Setting out the article objectives. The author substantiates how exactly internal process of harmonization influences Mariia Kulykivska and Mark Neville’s artistic and esthetic activity; characterizes a harmonious specificity of performance as an art form of actionism; determines basic principles to achieve harmony through the inner “man” in art projects.

Presenting main material. Harmony (gr. harmonia – connection, orderliness) – is the idea of integrity and perfection of an esthetic object’s organization that arises from qualitative and quantitative differences and even struggle of its elements. Quite often harmony is considered basic or imperative for beauty. This is a complex esthetic category with a wide meaning. One may refer to a harmonious structure of the universe, nature or its individual elements, a human body, art works as well as a personality’s balanced development. Harmony is closely related to a number of esthetic concepts, such as symmetry, rhythm, proportion and ideal that are its elements [1, p. 215].

This article author began researching the harmony concept with Mariia Kulykivska’s works created in “Isolation” – a small art studio in Donetsk [5]. When studying her activity in detail, special attention was paid to the School of Political Performance: “It was registered as a public non-profit organization since May 2017. I believe its very first project was my unauthorized performance during “Manifesta’10” opening on July 1, 2014, where I was lying on Hermitage steps, covered with the Ukrainian flag. It was called “254” like my number of a migrant from Crimea. At that time, I did not yet think about the school. It simply did not exist, but it was the beginning [9].

After that, in 2016 there were actions on mined Mariupol beach and “Crimea Raft” performance that became the culmination of shaping the school concept. According to the artist herself, “Many of our troubles are because we have almost absent humanitarian education. There is no serious school teaching the society to think conceptually and critically, as well as artists and cultural workers to go beyond traditional mediums of art” [9].

Mariia constantly turns to sculpture in her creative practice. She designs the series of own busts not only to trace transformation of the materials used, but also to define the idea of a human body harmonious existence in a public space. While experimenting, the artist returns to the “vanitas” tradition, when a person appears “a soap bubble” and one’s fragile life is emphasized. Mariia creates sculptural clones from different materials (wax, soap, epoxy resin) and fills the middle with flowers, chains, feathers, shells and even bullets: “I consider human skin as a kind of a membrane carrying very many hidden subtexts” [7]. While being interviewed by “Public Television”, she described moral and physical feelings after learnt about a kind of “performance” by pro-Russian militants who had shot her sculptures and about “Isolation” studio they had turned into a prison. The artist felt a complete esthetic imbalance because of

that, since beauty, uniqueness and essence of her works had turned into crippled and wounded targets.

The Chinese philosopher and culturologist Gordon Wang wrote in his book “On the Culture of Harmony: Where Are Human Beings Headed?” that “...human bodies are a small universe and harmony is a main guarantee of its infinite prosperity” [6, p. 12]. This quote’s essence is reflected in Mariia Kulykivska’s works: “I first made soap sculptures in 2012. I was interested in studying their transformations until 2014 when they were shot. I create “bodies” and give them to the world. And then they live, something happens to them, it is their own story. At the same time, it allows to look into future: I do not really know how I will grow old, how I will die, how my body will decompose. It may sound scary, but there is a certain beauty in it – more beauty than perfection” [7].

Organizing her sensual performances, the artist thus analyses and confirms the inner “man” existence via memories, holistic perception of time, space and other people; hence the feeling of “self”. Modern philosopher Julian Baggini explained in his “pearl theory” that “...body and brain provide us with a strong and continuous sense of “self” that gives us freedom to create ourselves. No matter how much we change over time, there is some inner being that remains inalterable” [3, p. 50-51].

The Scottish philosopher and publicist David Hume suggested a human has neither a single centre nor a holistic “man” or soul. Instead, we are a chaotic set of feelings that are constantly changing, and the way to perceive things and events becomes gradually fixed by this provision [3, p. 191].

The two positions above assist in studying harmony essence and significance in performance art. After all, its basics are laid in feelings, thoughts, actions that seem unclear, sometimes unacceptable, are criticised or conversely exalted to the beautiful. We may not be who we were five or ten years ago, but we remain individuals all our life. A constant search for comfort and “place of power” encourages addressing art works and analysing them, therefore we have modifications indicating our natural desire for “inner balance”. As for performance, it does not have a specific esthetic direction, and this causes ambiguity in perception of what was seen. A performer is one who approves its content: socio-political aspect, time, provocation. Under such conditions, it is impossible to play performance on the script. An artist lives a whole process in moment and involves viewers, surprising them with a harmonious reciprocity

between daily and artistic life. In summary, the question arises: so where is harmony of performance art manifested? It is in a series of personal feelings and opportunity to address a wide audience, demonstrating own struggle, traumatic experience, disagreement, protest, and above all, to be heard. Every author forms own “harmonious” view by a unique performance manner.

Another subject philosophers are still desperately discussing is the unity of soul and body. There is a well-known theory of dualism introduced at different times by Plato and Descartes, where soul is consciousness and body is a physical matter, i.e. reality. Two other theories worth noting are idealism and materialism. If the first does not imagine existence of reality outside consciousness, the second, in contrast, criticizes dualists and idealists.

In the case of Maria Kulikovska, we may objectively assume that her sculptures’ “corporeality” is really endowed with a “soul”; however, it exists independently, outside an object. It is not easy for the artist to perform another series of casts of her likeness, and she periodically suffers from panic attacks when a hardening texture is laid on her. We consider harmony is manifested exactly in this process. Such is Maria’s method to explore a human body and its external changes through her works. She exposes herself to certain phobias and inconveniences, but consequently creates a symmetrically proportional body of a woman who is the idea of a harmonious existence.

Incredibly insightful exhibition “Flowers” is a fruitful union of Swedish artist Alexandra Larsson-Jacobson and Mrs. Kulikovska, who created works with her husband architect Uleg Vynnychenko and a director Alina Gontar. This dialogue between the two artists turns into a polylogue with society and learning a human “shell” in socio-political relations context.

Multicoloured busts symbolize people born in postcolonial or colonial conditions as the author herself: “I am Ukrainian, but my first language is Russian. Greetings from a post-colonial childhood! And the word “flowers” in it is also associated with “colour” and its shades, not just a flower. This wordplay is a very important aspect of the whole exhibition idea where I talk about different physical and metaphorical shades of skin, a human shell” [9].

Each of us has his own pain, tragedies or memories about government oppression or its agencies bureaucracy. However, there is something that changes our priorities and creates a certain emotional space. This “something” is colours in “Flowers” project, and in life it is our values and relationships.

The art world is so diverse that it surprises us with unusual forms, sounds, colours, light and so on. It would seem to be chaotic, but there is a balance here. Artists are not the only ones who try to emphasize and achieve composition harmony as their most cherished goal.

The British photographer and sculptor Mark Neville claims to work at the intersection of art photography and documentary. Once being interviewed, he spoke about the events struck him in Afghanistan, working with “New York Times” and photographing in Ukraine [10]. We got interested in the subject of his works on the war in Donbass: they show soldiers on the front line and ordinary people depicted in real living conditions and circumstances. They were “alive”, in camouflage, amidst poverty and dugouts, shattered homes. The photos sometimes show children with teary eyes and pets sitting on their dirty hands. However, even in broken foundations or off-road that are isolated and deprived of feelings of security and peace, one can feel harmony.

In 2017 Mark Neville participated in Berlin Centre for Eastern European and International Studies (ZOiS) project “The Displaced Ukrainians. Who are They and What do They Think?” The author notes the best 50 photos were selected from several thousand: “I am really very proud of these works. I think these are very keen images. It took much effort to achieve this. The project also includes a one-and-a-half-hour video about migrants from Donbass and Crimea” [10].

For Mark it was a mutually beneficial collaboration, a combination of art and research. Sometimes artists, gathering facts and figures, lose the “human factor”, turning the material into dry statistics of heartlessness. However, Mr. Neville managed to recreate life stories in live photo reports, and their harmonious atmosphere remained genuine.

“We want to make a kind of” interweaving “of traditional folk songs with social research. The result should be a slide show: my photos and live vocals. By 2020, we plan to prepare this live performance. It will be presented in Berlin at the end of next year. We also hope for a tour of Ukraine with this show and performance in London,” Mark Neville said in an interview for “Ukrinform” [10].

The photographer shoots only on film, believing that this is how he will fully convey emotions and depth of colour. It depicts inconspicuous objects, brave, destitute, frightened adults and children in bombed-out houses, and just those who resigned themselves to the events, got used to the shots, but did not stop believing in Ukraine's victory in the war in Donbass. Most

smile, sometimes even with their eyes, and sometimes through tears. For them, harmony is not in high matters, not in complex terms, and even more so not in philosophical categories. For them, it is a peaceful life in their homeland.

“Until I went to Ukraine, I had never met such proud, stable, generous people. No one has ever said, “Can you help? Give me something. “After all, it is natural in such circumstances to ask for it. They immediately understood that I was doing an important thing – I could tell with my work about what was happening. They were very generous and ready to show and explain everything. I have never felt this way before. It impressed me,” – Mark shared his impressions [10].

Conclusions. Performance has changed dramatically, ceased to be a familiar version of himself and crossed the line of classical interpretation. Maria Kulikovska and Mark Neville have created works that are completely distant from each other, in which different emotions, ideas and goals are experienced. The only thing that unites them is harmony. It is present in the use of materials, techniques, presentation, involvement of other arts. The authors allowed us to move away from the traditional perception of what we saw. Such performances arouse the desire to study actionism in more detail, to explore the processes of creating incredible projects in which the principle of harmony prevails over the monotony of human needs. From this point on, you begin to appreciate content and rethink things that seemed unnecessary or indifferent. Harmony cannot be explained in one word. This is such a feature, sometimes even a state, it can be felt, expressed, shared.

Culturology and philosophy define at least three main types of ideas about harmony: artistic, mathematical, aesthetic. But very seldom did they meet in a "pure" form, alone, because they were strongly intertwined with each other and created a certain unity. But in each historical epoch one of the types of the concept of harmony manifested itself in the role of the main, dominant.

Modern aesthetic science freely uses the philosophical category of "harmony". One of its primary problems is the question of balance in nature and even more so in the universe. Is there a correspondence between the dimensions of man and nature? Aesthetics seeks answers to these questions in the large-scale context of philosophical knowledge. And an extremely important direction in the study of harmony is the solution of current problems in ecology, the coexistence

of man and nature, the reproduction and preservation of the latter, as well as the individual as an artist. The need to educate a person who has the concept of harmony remains quite relevant.

Helena Bonham Carter – the British actress of theatre, film and television – said wonderful words describing the philosophy of harmony in our lives: “I think everything in life is art. What you do, how you dress. How do you love someone and how do you say. Your smile and your personality. And all your dreams. How do you drink tea, how to decorate your home or how to have fun. Your shopping list. The food you cook. What your handwriting looks like. How you feel. Life is an art”.

References

1. Adorno T. Teoriia estetyky. Kyiv : Osnovy, 2002. 518 s.
2. Baggini J. The Ego Trick: What Does It Mean to Be You?. London : Granta Books, 2012. 304 p.
3. Batler-Boudon T. 50 velikikh knig po filosofii. Kiev : Fors, 2019. 432 s.
4. Dobronosova Yu. D. Harmoniia (v estetytsi). *Velyka ukrainska entsyklopediia*. URL: [https://vue.gov.ua/Гармонія_\(в_естетиці\)](https://vue.gov.ua/Гармонія_(в_естетиці)) (data zvernennia: 15.10.2021).
5. Humeniuk N. “Nepriemno, koly hovoriat: u vas krymska reiestratsiia, tomu vy ne rezydentka Ukrainy”, – khudozhnytsia Mariia Kulikovska. *Hromadske.ua*. URL: <https://hromadske.ua/posts/nepriemno-koli-govoryat-u-vas-krymska-reiestratsiia-tomu-vi-ne-rezydentka-ukrayini-hudozhnytsia-mariya-kulikovska> (data zvernennia: 19.12.2019).
6. Khe Fen. Kultura harmonii. Kyiv : ArtHuss, 2019. 208 s.
7. Khomchenko M. Mariia Kulikovskaia: “Ia rassmatrivayu kozhu cheloveka kak nekuyu obolochku, membranu, kotoia nosit v sebe ochen mnogo skrytykh podtekstov. *Your Art*. URL: <https://supportyourart.com/conversations/kulikovska/> (data zvernennia: 3.02.2020).
8. Papash O. Khudozhnitsa Mariia Kulikovskaia: My vse, vsia Ukraina – pereselentsy. *Ukrainska pravda*. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2016/08/12/216512/> (data zvernennia: 12.08.2016).
9. Seleznova Ye. Hovoryt khudozhnytsia: Mariia Kulikovska, “Moia shkira – moia sprava”. *Prostir*. URL: <https://www.prostranstvo.media/uk/govoryt-hudozhnytsya-mariya-kulikovska-moya-shkira-moya-sprava-ru/>
10. Tanasiichuk O. Mark Nevill, brytanskyi fotohraf. Do Ukrainy ya nide ne zustrichav takykh hordykh i vidkrytykh liudei. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2364409-mark-nevill-britanskij-fotograf.html> (data zvernennia: 17.12.2017).

Problems of Modern Folk and Stage Choreography: Artistic Language and Motivations

Degtyar Daria Oleksiivna

*lecturer of the department of choreographic art,
Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine*

Abstract

The article is devoted to revealing the peculiarities of the artistic language of folk-stage choreography at the beginning of the XXI century. and to determine the specifics of the use of motifs of folk dance movements in the process of modern stage interpretation of Ukrainian dance.

The article considers the processes of creating signs that make traditional Ukrainian dances unique, as well as identifies the features of their use and transformation in the context of the development of modern stage folk dance.

The study found that the leading, determining role in the system of heterogeneous means of artistic language of stage folk dance belongs to the authentic dance culture. This is explained by several aspects: first, the archetypal nature of the stage dance itself, which finds expression not so much in the return to the syncretism of the archaic, but in the appeal to the inexhaustible potential of artistic and aesthetic possibilities contained in any archetype; secondly, the fact that folk-stage choreography is extremely receptive to creative pursuits and bold artistic experiments.

That is why even in the most difficult, crisis moments in the history of Ukrainian culture, in the moments of its transformation and transition to a new level, stage folk dance plays a special role, because against the background of complex transformations returns Ukrainian culture national spirit, and on the other the language of folk-stage dance determines the search for new forms and meanings.

It is noted that authentic Ukrainian dance, whose motives come from folk beliefs, legends, myths, rituals and ceremonies, is designed to promote the national identity of the modern generation, which is an urgent problem of socio-cultural space of the early XXI century.

Key words: Ukrainian dance, artistic language, folk-stage choreography, interpretation, dance movements, motives, authentic dance.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі сценічна народна хореографія перебуває у безперервному процесі динамічного розвитку, що зумовлює трансформації її компонентів. Ряд об'єктивних та суб'єктивних факторів призвели до формування кількох діаметрально протилежних напрямів: прагнення до максимального відриву від народних танців, інтернаціоналізація сценічної народної хореографії, коли танець не відображає етнічну унікальність, яку створював на початку її зародження та звернення до автентичного народного танцю як до джерела інноваційних хореографічних рішень.

У цьому контексті особливого значення набуває питання специфіки художньої мови народно-сценічної хореографії та інтерпретація мотивів народних танцювальних рухів, що зумовлює необхідність наукового осмислення означеної проблематики.

Аналіз публікацій. Протягом останнього десятиліття значно підвищився науковий інтерес до різноманітних аспектів проблематики народно-сценічного танцю серед представників української академічної школи. Серед останніх досліджень та публікацій серед інших назвемо наукові статті О. Бігус «Творчий спадок Василя Авраменка в контексті народної хореографії XXI століття» [1], А. Тимчули «Становлення та професіоналізація народно-сценічного танцю на Закарпатті (1945–1960-х рр.)» [12], І. Пісклової «Особливості обробки танцювального фольклору (на прикладі сучасних постановок)» [10], А. Морозова «Віртуозні рухи як феномен народного хореографічного мистецтва» [8], Л. Козинко «Синтез мистецтв та трансмісія фольклорних танцювальних традицій у практиці фольклорно-етнографічних ансамблів України» [5] та ін.

Водночас проведений аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що, незважаючи на наявність багатьох досліджень української сценічної народної хореографії, проблема звернення до автентичного танцю як до джерела новаторських хореографічних рішень лишається недостатньо вивченою. Лише окремі аспекти означеного питання розглянуто у монографії О. Бойко «Художній образ в українському народно-сценічному танці.», наукових публікаціях О. Помпи «Використання традицій танцювальної культури народів світу як тенденція у розвитку української народно-сценічної хореографії» [11], І. Гутник «До проблеми стилізації народного танцю» [3], Л. Касаковська «Збереження автентичних фольклорно-етнографічних зразків українського народного танцю як предмет наукового дослідження» [4] та ін.

Мета статті – виявити особливості художньої мови народно-сценічної хореографії та визначити специфіку використання мотивів народних танцювальних рухів у процесі сучасної сценічної інтерпретації українського танцю.

Виклад основного матеріалу. Основи сучасної української академічної хореографічної культури формує синтез фольклорного танцю з класичним балетом [7, с. 59].

На думку дослідників, специфічну художню мову народно-сценічної хореографії слід розглядати в історичному та соціокультурному контексті, оскільки вона

вибудовується від тієї висхідної точки, що танцюрист виражає почуття за допомогою руху тіла [9, с. 258]. Коли танцюрист представлений у своєму тілі повністю, будь-який з його рухів та жестів наділений важливим мотивом та глибинним сенсом.

Термін «архетип» - формальна схема, що апріорно конструє людські уявлення, і характеризується тим, що «дія не абстрагується від предмета, а інтегрована з носієм і може виступати загалом як стан власного імені» [6, с. 291], - введений у науковий обіг К. Юнгом, сприяє визначенню універсальний характер реальності: він відноситься до образів та сюжетів, які виявляють схожість в усіх культурах та цивілізаціях, від найдавніших, до наших часів. Так, наприклад, архетипами можуть бути образи (лабіринт, дерево життя), персонажі (змія, яка уособлює мудрість та ін.), сюжети (розповіді про далекі подорожі, пошуки скарбів). Проте найбільшого значення у хореографії мають універсальні архетипи руху: руки, які підняті до неба в молитві чи заклинанні, рухи, що демонструють обійми; вигини тілом, коли людина сповнена руйнуючих почуттів та ін.

Мова народного танцю, як автентичного, так і сценічного, це мова, в якій дія не відокремлюється від її носія, а інтегрується в її сутність.

Окремі рухи українського народного танцю мають характерний або узагальнений образно-виразний сенс.

У сучасних сценічних творах народної хореографії домінують мотиви у вигляді «цитат» окремих фраз, що повторюються; розгортання окремих мотивів у цілі сцени, контрапунктичного розгалуження таких мотивів та ін.

Мотив розуміємо як найдрібнішу частину танцю, найважливіший та невід'ємний рух (першоелемент) танцю. Пластичний мотив, відповідно, є невеликою групою рухів, визначених ритмічно та відповідно до малюнку, які мають відносну значущість. Пластичний мотив сприяє розвитку характеру образу, його особливості, специфічних обставин, в яких він діє (гендерних особливостей, місця дії, вікових характеристик та ін.).

Мотив є важливим елементом хореографічної композиції, який слугує основою художнього твору у випадку якщо повторюється кілька разів з метою кращого сприйняття глядачем. Втім без варіацій та контрастів повторення мотиву виглядатиме одноманітним та нудним, а без кульмінації мотив позбавляється свого змісту, відповідно ідея автора не може бути донесена до глядача.

Сценічний народний танець або хореографічна композиція належить до просторово-часових мистецтв – послідовність рухів, що виконуються під музику (і це завжди послідовність рухів у часі), завдяки чому танець набуває оповідного характеру. Незважаючи на те, що сценічний танець може і не розповідати певну історію, він завжди являє собою послідовність рухів від одного стану до іншого і в цілому може характеризуватися складністю або простотою, але сюжет танцю завжди архетиповий. При цьому чим простішою є архетипова історія, тим багатшим та більш різнобічним є її потенціал, оскільки архетипові історії настільки складні та природні, що коли вони виконуються в сценічному танці, то не потребують досягнення сюжетного рівня.

Автентичний український танець, мотиви якого походять з народних вірувань, легенд, міфів, ритуалів та обрядів, покликаний сприяти розвитку національної самосвідомості сучасного покоління, що є актуальною проблемою соціокультурного простору початку XXI ст.

Танець як мистецтво міцно вплетене в життя українського народу і формує полотно культури.

Мотиви автентичних танцювальних рухів, які є джерелом натхнення та новаторства для сучасних хореографів-постановників, незмінно виступали хореографічним інструментом сценічного танцю.

Всі види танцю, зокрема і ранньої його форми пов'язані з обрядовою та святковою культурою, що, у свою чергу, формується у вимірі природних явищ та життя людини. Давня людина, засобами певних прикмет та знаків, формувала часові періоди, згідно з якими і визначала власне життєзабезпечення.

Українському народному танцю властива тематична та образна наповненість – основним мотивом танцю завжди є певна ідея або сюжет традиційної культури, календарної обрядовості, наприклад, обряди прощанням із зимою, зустріч весни, весняні хороводи та ін.

В автентичному українському танці рухи найбільше увібрали в себе найдавніші сакральні мотиви, зокрема поклоніння сонцю.

Надзвичайно важливим у процесі розробки народно-сценічної хореографічної постановки є акцентування на розробці логічних переходів між мотивами у процесі

створення єдиного танцювального тексту, оскільки без логічного розвитку від мотиву до мотиву може бути втрачена сама ідея танцю.

Варто зауважити, що мотиви не тільки визначають рух, вони визначають сценографію та світло, лінії та форми простору, образи та логіку поведінки танцюристів.

Важливим композиційним прийомом народно-сценічного танцю є повторення мотиву, яке може застосовуватися у наступних прийомах:

- кількаразове використання зі зміною напрямку при повторі;
- більш акцентоване повторення за рахунок збільшення кількості рухів чи виділення їх за рахунок пауз;
- виникнення частини використаного матеріалу у новому контексті (прийом «Луна»);
- повторення основної частини мотиву в збільшеному чи скороченому варіанті (прийом «Резюме»);
- кількаразове повторення окремих частин мотиву (прийом «Огляд»);
- виникнення у новому змісті певного відлуння того, що було використано раніше, можливо змінене, але за умови збереження асоціації з використаним матеріалом (прийом «Запам'ятовування»);
- кілька повторень у скороченому вигляді (прийом «Завмирання»).

Типовим для народно-сценічного танцю є використання у композиційній побудові таких елементів як варіації (видозміна мотиву, тобто певна зміна того хореографічного тексту, який уже використовувався) та контрасти (контраст вимагає введення зовсім іншого матеріалу, який протиставляється вже використаному мотиву і може сприйматися як новий мотив), які доповнюють одне одного і вважаються необхідними елементами для успішної репрезентації танцювального твору.

Варіація дає цікавий логічний розвиток цілого, забезпечуючи його необхідними засобами для постійного повторення лейттеми, щоб глядач побачив її в різних ракурсах.

Акценти на жести у хореографічних рухах підкреслюють їх важливість у автентичних українських танцях. Відновлюючи жести (мотиви) та надаючи їм значення для естетичних, а не репрезентативних цілей, сучасні хореографи-постановники реконструюють символічне значення жестів, зберігаючи їх значущість.

В українській сценічній хореографії існує дві характерні тенденції:

- утвердження ідентичності та вимога визнання необхідності звернення до автентичного танцю;
- модернізація, європеїзація, американізація та просування на глобальному ринку.

Українські хореографи визначають напрямок розвитку народно-сценічного танцю засобами використання традиційних форм крізь призму сучасного світогляду пріоритетним.

Висновки. Дослідження виявило, що провідна, визначальна роль в системі різнорідних засобів художньої мови сценічного народного танцю належить автентичній танцювальній культурі. Це пояснюється кількома аспектами: по-перше, архетипічною природою самого сценічного танцю, що знаходить своє вираження не стільки у поверненні до синкретизму архаїки, скільки до звернення до невичерпного потенціалу художньо-естетичних можливостей, які вміщує будь-який архетип; по-друге, тим, що народно-сценічна хореографія є надзвичайно сприйнятливою до творчих пошуків та сміливих художніх експериментів.

Саме тому навіть у найскладніші, кризові моменти в історії української культури, у моменти її трансформації та переходу на новий рівень, сценічний народний танець відіграє особливе значення, оскільки на тлі складних перетворень повертає українській культурі національний дух, а з іншого, тому, що саме художня мова народно-сценічного танцю зумовлює пошуки нових форм та сенсів.

Однією з характерних тенденцій еволюції сценічної народної хореографії в перших десятиліттях XXI ст. є активне звернення постановників до автентичного українського танцю як до джерела генерування новаторських рішень.

Зауважено, що автентичний український танець, мотиви якого походять з народних вірувань, легенд, міфів, ритуалів та обрядів, покликаний сприяти розвитку національної самосвідомості сучасного покоління, що є актуальною проблемою соціокультурного простору початку XXI ст.

References

1. Bigus O.O. Vasyl Avramenko's creative heritage in context folk choreography of the XXI century. Intellectual Archive. 2021. № 10 (2). Pp. 55–64.
https://doi.org/10.32370/IA_2021_06_9

2. Bojko O. S. *Hudozhnij obraz v ukrai'ns'komu narodno-scenichnomu tanci*. [Artistic image in Ukrainian folk-stage dance] Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K, 2015. 204 p.
3. Gutnyk I. *Do problemy stylizacii' narodnogo tancju. Aktual'ni problemy istorii', teorii' ta praktyky hudozhn'oi' kul'tury*. [On the problem of stylization of folk dance. Current issues of history, theory and practice of art culture] 2009. № 22. Pp. 251–257.
4. Kasakovs'ka L. *Zberezhennja avtentychnyh fol'klorno-etnografichnyh zrazkiv ukrai'ns'kogo narodnogo tancju jak predmet naukovo doslidzhennja. Naukovyj visnyk Shidnojevropejs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Lesi Ukrai'ny. Pedagogichni nauky*. [Preservation of authentic folklore and ethnographic samples of Ukrainian folk dance as a subject of scientific research. Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka East European National University. Pedagogical sciences.] 2014. № 8. Pp. 71–77.
5. Kozynko L. *Syntez mystectv ta transmisija fol'klornyh tancjuval'nyh tradycij u praktyci fol'klorno-etnografichnyh ansambliv Ukrai'ny. Tancjuval'ni studii'*. [Synthesis of Arts and Transmission of Folk Dance Traditions in the Practice of Folklore and Ethnographic Ensembles of Ukraine. Dance studios]. 2018. 3 2. Pp. 35–44.
6. Lotman Ju.M., Uspenskyj B.A. *Myf-ymja-kul'tura. Uchenye zapysky Tartuskogo unyversyteta*. [Myth-name-culture. Scholarly notes of the University of Tartu.] Tartu, 1973. Issue 308 1973. URL : https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/Lotm/mif_im.php (date stamp November 12, 2021).
7. Markevych L. A. *Syntetycheskyj hudozhestvennyj jazyk ukrajnskogo nacyonal'nogo baletnogo spektaklja kak rezul'tat etnonacyonal'noj ydentyfikacyi ukrajnskoj horeografyčeskoj kul'tury* [Synthetic artistic language of the Ukrainian national ballet performance as a result of ethno-national identification of Ukrainian choreographic culture]. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. 2014. P. 58–62.
8. Morozov A.I. *Virtuozni ruhy jak fenomen narodnogo horeografichnogo mystectva*. [Virtuoso movements as a phenomenon of folk choreographic art.] 2017. № 8 (48). *Molodyj vchenyj*. Pp. 60–63.
9. Netuzhylova N.A. *Myf y rytual kak pervoosnova yskusstva tancja*. [Myth and ritual as the basis of the art of dance.] *Izvestia of the Russian State Pedagogical University A.I. Herzen*. 2009. № 106. P. 256–259.
10. Pisklova I. *Osoblyvosti obrobky tancjuval'nogo fol'kloru (na prykladi suchasnyh postanovok)*. [Features of the processing of dance folklore (on the example of modern productions).] *Narodna tvorchist' ta etnologija*. 2015. № 5. P. 64–70.
11. Pompa O. *Vykorystannja tradycij tancjuval'noi' kul'tury narodiv svitu jak tendencija u rozvytku ukrai'ns'koi' narodno-scenichnoi' horeografii'*. [The use of traditions of dance culture of the peoples of the world as a trend in the development of Ukrainian folk and choreography.] *Visnyk KNUKiM. Serija: Mystectvoznavstvo*. 2015. № 32. Pp. 75–80.
12. Tymchula A. V. *Stanovlennja ta profesionalizacija narodno-scenichnogo tancju na Zakarpatti (1945–1960)*. [Formation and professionalization of folk stage dance in Transcarpathia (1945–1960).] *Visnyk KNUKiM. Serija : Mystectvoznavstvo*. 2018. № 39. Pp. 129–137.

Translation of the references to the author's language

Список використаних джерел

1. Biryc O.O. Vasyl Avramenko's creative heritage in context folk choreography of the XXI century. Intellectual Archive. 2021. № 10 (2). pp. 55–64.
https://doi.org/10.32370/IA_2021_06_9
2. Бойко О. С. Художній образ в українському народно-сценічному танці. Київ : Видавництво Ліра-К, 2015. 204 с.
3. Гутник І. До проблеми стилізації народного танцю. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2009. № 22. С. 251–257.
4. Касаковська Л. Збереження автентичних фольклорно-етнографічних зразків українського народного танцю як предмет наукового дослідження. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Педагогічні науки. 2014. № 8. С. 71–77.
5. Козинко Л. Синтез мистецтв та трансмісія фольклорних танцювальних традицій у практиці фольклорно-етнографічних ансамблів України. Танцювальні студії. 2018. 3 2. С. 35–44.
6. Лотман Ю.М., Успенский Б.А. Миф-имя-культура. Ученые записки Тартуского университета. Тарту, 1973. Вып 308. URL : https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Literat/Lotm/mif_im.php (дата звернення: 12 листопада 2021).
7. Маркевич Л. А. Синтетический художественный язык украинского национального балетного спектакля как результат этнонациональной идентификации украинской хореографической культуры. Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. 2014. С. 58–62.
8. Морозов А.І. Віртуозні рухи як феномен народного хореографічного мистецтва. Молодий вчений. 2017. № 8 (48). С 60–63.
9. Нетужилова Н.А. Миф и ритуал как первооснова искусства танца. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. 2009. № 106. С. 256–259.
10. Пісклова І. Особливості обробки танцювального фольклору (на прикладі сучасних постановок). Народна творчість та етнологія. 2015. № 5. С. 64–70.
11. Помпа О. Використання традицій танцювальної культури народів світу як тенденція у розвитку української народно-сценічної хореографії. Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. 2015. Вип. 32. С. 75–80.
12. Тимчула А. В. Становлення та професіоналізація народно-сценічного танцю на Закарпатті (1945–1960-х рр.). Вісник КНУКіМ. Серія : Мистецтвознавство. 2018. Вип. 39. С. 129–137.

Stage Design as a Spatial Environment of the Performance: Definition of the Concept

Popova Oksana Vladimirovna

*postgraduate student,
Kiev National University of Culture and Arts,
Kiev, Ukraine*

Abstract

The article is devoted to the definition of "stage design". On the basis of terminological analysis, the essence of the concept of "stage design" is revealed, its essential features are determined and the connection with other concepts in the context of artistic design of a theatrical production is analyzed. With the help of comparative analysis, common and different features between the concept of "scenography" and "theatrical and decorative art" were revealed.

The definition is understood by us as a list of essential features of an object or phenomenon that represent the concept and verbal expression of those specific features that distinguish this concept from related to it.

The study found that stage design as a type of design and art activities involves the design, construction and organization of stage space with elements of other types of design, composition and stylistic devices. Its main task is to work with the environment of human life in a conventional play space, to create an artistic image of the play, which will make the viewer an emotional impression, relevant to the issue of staging.

In our opinion, the term "stage design" most accurately reflects the state of the essential and conceptual approach to the solution of scenographic design of plays in domestic directing theater, the process of creating a unique visual image due to the synthesis of symbolic means to reveal the author's concept and meaningful content.

Key words: stage design, scenography, theatrical and decorative art, director's theater, definition.

Актуальність дослідження. Незважаючи на те, що сценографія включає в себе проектну діяльність, а технологія сцени передбачає знання в галузі конструювання, більше того, безпосередньо декорації, освітлення, реквізит та костюми, можна розглядати як елементи або продукти різних видів дизайну, на сучасному етапі питання створення простору вистави відносяться зазвичай до театрознавства. Дослідження сценографії як виду дизайнерської творчості у вітчизняному науковому вимірі скоріше виняток, аніж правило. Втім, на думку сучасних дослідників, сценічний дизайн може вважатися частиною театрального процесу, але він має певні формоутворюючі та стильові особливості, які дозволяють оцінювати його з точки зору теорії дизайну [9, с. 95].

Відповідно уточнення дефініції поняття «сценічний дизайн» є актуальним питанням сучасного гуманітарного знання і важливим для розширення теоретичної бази дослідження просторового середовища вистави.

Дефініція розуміється нами як перелік суттєвих ознак предмета або явища, які репрезентують поняття та вербальне вираження тих специфічних особливостей, що відрізняють дане поняття від суміжних з ним.

Аналіз публікацій. Історіографічний аналіз останніх досліджень та публікацій вітчизняних науковців (Л. Бевзюк-Волошина, С. Триколенко, В. Фіалко, К. Юдова-Романова, В. Стрельчук, Ю. Чубукова та ін.) засвідчив, що незважаючи на активну розробку багатьох аспектів проблематики просторового середовища вистави, термін «сценічний дизайн» у контексті означення декораційного театрального мистецтва практично не використовується. Це пояснюється тим, що в термінологічній системі проектно-художньої діяльності поняття «дизайн» не використовувалося, натомість традиційними стали такі значення, як «декораційно-художнє оформлення вистави» та «театрально-декораційне мистецтво», а на сучасному етапі зазвичай використовується термін «сценографія», широке трактування якого дозволяє використовувати його в міжгалузевому теоретико-практичному дискурсі.

Мета статті – на основі термінологічного аналізу виявити сутність поняття «сценічний дизайн», визначити його суттєві ознаки та проаналізувати зв'язок із іншими поняттями у контексті художнього оформлення театральної постановки.

Виклад основного матеріалу. Для сценічного дизайну характерний ряд розроблених та напрацьованих протягом століть специфічних творчих засобів, методів та прийомів, техніка використання яких впливає як на створення візуального ряду вистави, так і на сприйняття постановки глядачем.

У словниково-довідковій літературі термін «сценографія» (від грецького *skēnē* – «скена» («сцена») та «et γραφειν» («пишу»)) визначається як «мистецтво створення візуального образу театральної вистави засобами декорацій, костюмів, освітлення, гриму, бутафорії, реквізиту та постановочної техніки» [10, с. 645].

У науковому вимірі більшості країн пострадянського простору і зокрема в українському, термін «сценографія» було популяризовано в 70-ті рр. XX ст. на заміну терміну «театрально-декораційне мистецтво». При цьому дослідники зазвичай акцентують на відмінності даних понять та недоцільності розглядати їх як тотожні.

Так, А. Чепинога акцентує на тому, що між термінами існує принципова різниця, яка полягає не стільки у формальних ознаках кінцевого результату, скільки в самому

підході до проведення аналізу драматургічного матеріалу і безпосередньо в техніці роботи над створенням художнього образу театральної вистави [11, с. 331]. Дослідниця стверджує, що сценографія відрізняється від театрального декоративного мистецтва передусім тому, що засновується на виключно живописних прийомах станкового живопису, натомість сценографія апіорі передбачає наявність в сценічному оформленні конструктивістських, просторово-умовних рішень. На її думку, кардинальні відмінності між театральним декоративним мистецтвом та сценографією закладені в самій природі осмислення призначення мистецтва – у першому випадку мистецтво трактується як життя людського тіла, а у другому – як один зі способів передачі інформації, носіями (засобами виразності) якої є актор з усім комплексом його психофізичних переживань та пластичне середовище, в якому актор діє і яке дозволяє унаочнити душевні пориви та рухи його персонажу. Іншими словами, сценографія принципово інакше трактує природу драматичного, сценічного конфлікту, який, разом з ідеєю, є ґрунтовним поняттям для побудови художнього образу вистави [12, с. 343].

За В. Березкіним театральне декоративне мистецтво відповідає конкретно-речовому підходу в оформленні вистави, вирізняючись високим ступенем ілюстративності сюжету, точним відтворенням, передачею духу та атмосферної дії (інтер'єр або пейзаж, національні та етнічні ознаки культури країни, в якій відбуваються події, одяг героїв та ін.). За будь-якого формального підходу театральне декоративне мистецтво вирізняється прагненням до максимальної конкретизації місця дії, пори року, доби, характеру персонажу та ін.

Дефініція поняття «сценографія» як операційного терміну розглядалася не одним поколінням теоретиків і практиків сценічного мистецтва, проте єдиного загальноприйнятого визначення й досі не існує.

Зазвичай сценографію розуміють як «сукупність засобів художнього оформлення вистави або сценічної постановки», «новаторські прийоми, розроблені художниками театру в ХХ ст.», «художнє оформлення вистави» [3, с. 6]. Сам термін «сценографія» виник внаслідок еволюції поняття «образотворча режисура», запропонованого М. Левіним у 1935 р. [6, с. 43]. На думку К. Чижмакової, цей термін виражає новаторство ролі художника в процесі створення театального видовища, зокрема наявності власного розуміння та ставлення до проблеми п'єси, що передбачає формування унікальної

художньо-естетичної теми та символіки, характерних для режисерського мислення, а також майстерність розробки авторського пластично-кольорового середовища, яке організує весь комплекс закладеної у виставі проблематики [13, с. 126].

На думку В. Березкіна, сценографія затверджувалася як функціональне мистецтво, підкорене загальним законам вистави як складного синтетичного твору і передбачає безпосередню взаємодію з актором, драматичним текстом та музикою і «саме через цю домовленість дій розкриваються образи вистави» [1, с. 11].

В. Шеповалов визначає сценографію як «сукупність просторового рішення вистави, все те, що побудовано в театральному творі за законами візуального сприйняття» [12, с. 149-157]. На думку дослідників, дане визначення дозволяє побачити, що оформлення сцени може розглядатися не лише як вид театрального мистецтва, але і як комплекс завдань та способів їх втілення [9, с. 95].

У закордонному академічному вимірі термін «сценічний дизайн» («stage design») активно використовується як тотожний термінам «сценографія» («scenography»), «дизайн декорацій» («set design») або «театральний дизайн» («scenic design») і передбачає створення просторового середовища вистави в цілому, незалежно від засобів виразності та стильових рішень [9, с. 94].

Відомий теоретик театру В. Березкін, наголошує на тому, що сценічний дизайн наразі є одним із домінуючих способів побудови простору в запропонованій ним системі сценічного оформлення нового типу – дієвій сценографії, в контексті якого використовується прийом «конкретного місця дії» [2, с. 490–502]. Відповідно, сучасне театрознавство розглядає явище сценічного дизайну не в широкому розумінні однієї зі сфер театральної діяльності, а лише як композиційного та стильового рішення сцени.

В теорії дизайну особливості видової специфіки сценічного дизайну досліджуються нечасто, оскільки переважно його відносять до галузі «різноманітних виставок, постановок презентацій, масових свят, що відбуваються на відкритих просторах, спортивних змагань» [7, с. 30].

Структурну модель взаємозв'язку видів дизайну, що «базується на об'єктних та типологічних основах», де також розглядається поняття сценічного дизайну, пропонує Г. Єлісеєнков. На його думку, це явище, разом із експо-дизайном та графічним дизайном, належить до «процесно-комунікативного типу», відмічаючи створені в контексті цього

типу об'єкти як такі, «що призначені лише для функціонування в сфері комунікації, а поза цією сферою не мають жодного утилітарного значення» [4, с. 122–127].

На думку М. Попової, працюючи з категорією простору, сценічний дизайн включає в себе і використовує елементи видів дизайну різних типів, зокрема дизайн середовища – інтер'єру та екстер'єру, дизайн костюмів, графічний дизайн. Дослідниця стверджує, що взаємозв'язок цих складових також може бути проаналізований за допомогою комунікативної функції:

– з позиції вистава-актор-глядач – комунікація з глядачем здійснюється протягом розгортання сценічної дії, тобто подія відбувається на очах глядача і кожній дії відповідає певне співпереживання;

– з позиції взаємодії всередині простору – передбачається, що людина сприймає сцену як взаємодію середовища, людини та предмета, в якій всі елементи можуть виконувати різні функції та завдання, наприклад, актор може змінювати декорацію або розташування предметів на сцені на очах у глядача, перетворюючи технічний момент вистави на її дію або наділяти предмет новим, нехарактерним для нього сенсом (завдяки цьому предмет отримує розширений ігровий потенціал) [9, с. 95].

На думку М. Попової, це дозволяє говорити про універсальні якості матеріального середовища вистави в системі художніх образів, а поява у просторі або предмета додаткових функцій дозволяє наділяти візуальне середовище вистави складними семантичними образами [9, с. 95].

Дослідники наголошують, що сценографія, як і декоративне мистецтво, у більшості випадків є мистецтвом виражальним, а не зображальним, оскільки, зазвичай, не оповідає про щось конкретне, в лише створює емоційний клімат театральної постановки [8, с. 62]. Водночас у процес створення на сцені певного середовища (архітектурного, урбаністичного, ландшафтного або інтер'єрного), театральний художник працює з основними принципами, засобами та прийомами композиційної побудови. Оскільки, відповідно до специфіки сучасного театрального мистецтва, простір виконує не лише декораційну функцію, але стає і ситуативним місцем проживання, що передає емоційну напругу персонажа, сценограф застосовує метод перебільшення або применшення певних візуальних властивостей складових предметно-просторового середовища, наділяючи їх художньою образністю.

На нашу думку, термін «сценічний дизайн» найточніше відображає стан сутнісного та концептуального підходу до вирішення сценографічного оформлення вистав у вітчизняному режисерському театрі, процесу створення унікального візуального образу внаслідок синтезу знакових засобів для розкриття авторської концепції та сенсово-змістового наповнення вистави.

Як вид проектно-художньої діяльності сценічний дизайн включає в себе проектування, конструювання та організацію простору сцени за допомогою елементів інших видів дизайну, основ композиції та стильових прийомів. При цьому головним завданням сценічного дизайну є створення художнього образу вистави з метою формування у глядача емоційного враження, що відповідає проблематиці постановки, але на відміну від предметного дизайну та дизайну середова, сценічний дизайн працює не в рамках реальності, а з середовищем життя людини в умовному ігровому просторі [9, с. 96].

Напрямок розвитку театру, сформований наприкінці XIX – на початку XX ст. зумовив зміщення акцентів у бік режисури, водночас актуалізувавши проблематику ролі та місця в новому театрі художника. Зокрема відомі експериментальні спроби окремих театральних режисерів здійснювати театральні декоративні рішення самостійно, без допомоги професійних художників (Г. Крег, А. Аппія та ін.). З часом режисерський театр зосереджується на поєднанні досягнень сценічної машинерії попередніх епох та сучасного декоративного мистецтва з метою розширення видовищності постановок. На думку дослідників, важливим досягненням цього періоду стало формування граючого об'ємного сценічного простору [13, с. 123].

Становлення новаторської системи оформлення сценічної дії на основі попередніх типів, так званої *«дієвої сценографії»*, – *«дієвої сценографії»*, що характеризується синтезом типових функцій оформлення вистави (означення місця дії (поділяється на функцію означення конкретного місця дії та на функцію створення узагальненого місця дії), ігрова функція, функція персонажу), відбулося в другій половині XX ст.

На думку сучасних дослідників, станом на середину 1980-х рр. принципи дієвої сценографії багато в чому перекукувалися з такими проявами постмодернізму у вітчизняному театрі, як ігрові взаємовідносини з текстом, еkleктика в стилях та жанрах, заперечення лінійності оповіді, домінування аспекту видовищності, індивідуальне

трактування п'єси в творчості художників театру практично повністю витісняє типові [5, с. 5].

Висновки. Дослідження виявило, що сценічний дизайн як вид проектно-художньої діяльності передбачає проектування, конструювання та організацію простору сцени за допомогою елементів інших видів дизайну, основ композиції та стилевих прийомів. Головне його завдання при цьому полягає в тому, щоб працюючи з середовищем життя людини в умовному ігровому просторі, створити художній образ вистави, який справить на глядача емоційне враження, відповідне до проблематики постановки.

На нашу думку, термін «сценічний дизайн» найточніше відображає стан сутнісного та концептуального підходу до вирішення сценографічного оформлення вистав у вітчизняному режисерському театрі, процесу створення унікального візуального образу внаслідок синтезу знакових засобів для розкриття авторської концепції та сенсово-змістового наповнення вистави.

References

1. Berezkin, V. I. (1968). Performance and stage space. Moscow: Soviet Russia.
2. Berezkin, V. I. (2010). The art of scenography of the world theater. Book 1. From the beginnings to the middle of the XX century / 2nd ed. Moscow : Editorial URSS. pp. 490–502.
3. Voronova, M. V. (2011). Theatrical and decorative art of Krasnoyarsk and Irkutsk: formation and development in the 20s – 90s. XX century. Abstract of Ph.D. Krasnoyarsk : Moscow State University of Art and Industry named after S.G. Stroganov.
4. Eliseenkov, G. (2007). Gnoseological aspects of design modeling in a socio-cultural context. Bulletin of the Kemerovo State University of Culture and Arts. Kemerovo: KemGUKI. No. 2. pp. 122–127.
5. Zubov, A. E. (2009). Scenography of the theaters of Barnaul and Novosibistka: 1945–1990. Abstract of Ph.D. Barnaul: Altai State University. Barnaul.
6. Levin, M. (1953). Scenic composition of a spatial performance. Moscow.
7. Medvedev, V. Yu. (2009). Essence of design: theoretical foundations of design: textbook. allowance. 3rd ed., Rev. and add. SPb.: SPGUTD.
8. Podosenov, L. A. (2017). Artistic nature of scenography of theatrical performance: search for a figurative solution. Culture and education, No. 1 (24), pp. 61–68.
9. Popova, M. A. (2013). Scenic design as a type of design and creative activity. Bulletin of the Magistracy, No. 5 (20). pp. 94–96.

10. Modern dictionary-reference book on art (2000). Scientific. ed. and comp. A.A. Melik-Pashaev, Moscow: Olympus, LLC "ACT Publishing House".
11. Chepinoga, A. V. (2016). Scenography and theatrical and decorative art in the opera house of the twentieth century. Culture and civilization, No. 1, pp. 328–351.
12. Shepvalov, V. (1992). Formation of the theory of scenography and its role in the science of theater. Collection of scientific works: Art and aesthetic culture. SPb. pp. 149–157.
13. Chizhmakova, K. I. (2007). Scenography and staging (questions of history and theater practice). Vestnik VSU, series: Linguistics and intercultural communication, No. 2 (part 2), pp. 119–127.

Translation of the References to the Author's Language

Список використаних джерел

1. Березкин В.И. Спектакль и сценическое пространство. Москва : Советская Россия, 1968. 88 с.
2. Березкин В.И. Искусство сценографии мирового театра. Книга 1. От истоков до середины XX века / 2-е изд. М.: Едиториал УРСС, 2010. С. 490–502.
3. Воронова М. В. Театрально-декорационное искусство Красноярска и Иркутска: становление и развитие в 20–90-х гг. XX в. : автореферат дис. канд. искусствоведения : 17.00.04 / Московский государственный художественно-промышленный университет им С.Г. Строганова. Красноярск, 2011. 30 с.
4. Елисеенков Г. Гносеологические аспекты моделирования дизайна в социально-культурном контексте // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. Кемерово: КемГУКИ, 2007. № 2. С. 122-127.
5. Зубов А. Е. Сценография театров Барнаула и Новосибирска: 1945–1990 годов : автореферат дис. канд. искусствоведения : 17.00.04 /Алтайский государственный университет. Барнаул, 2009. 22 с.
6. Левин М. Сценическая композиция пространственного спектакля. Москва, 1953.
7. Медведев В.Ю. Сущность дизайна: теоретические основы дизайна: учеб. пособие. 3-е изд., испр. и доп. СПб.: СПГУТД, 2009. 110 с.
8. Подосенов Л. А. Художественная природа сценографии театрализованного представления: поиск образного решения // Культура и образование. 2017. № 1(24). С. 61–68.
9. Попова М. А. Сценический дизайн как вид проектно-творческой деятельности // Вестник Магистратуры. 2013. № 5(20). С. 94–96.
10. Современный словарь-справочник по искусству/ Науч. ред. и сост. А.А.Мелик-Пашаев, Москва : Олимп, ООО «Издательство АСТ», 2000. 816 с.
11. Чепинога А.В. Сценография и театрально-декорационное искусство в оперном театре XX века // Культура и цивилизация. 2016. № 1. С. 328–351.

12. Шеповалов В. Становление теории сценографии и ее роль в науке о театре // Сборник научных трудов: Искусство и эстетическая культура. СПб., 1992. С. 149–157.

13. Чижмакова К. И. Сценография и постановочная часть (вопросы истории и театральной практики) // Вестник ВГУ, серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2007. № 2 (ч. 2). С. 119–127.

Creative Environment in the Context of Coworking Center Design

Prykhod`ko Kseniia Oleksandrivna

*graduate student, teacher of the department
hotel and restaurant and tourist business,
Kiev National University of Culture and Arts*

Abstract

The article is devoted to identifying the features of the creative environment in the context of the specifics of the space of the coworking center and to determine the basic design principles and means of its creation.

The concept of "creative space" in the context of the specifics of the design of the coworking center has been clarified and supplemented. In this study, the concept of creative environment is considered by us as a subject-spatial environment, in the process of development and creation of which the designer takes into account not only the specifics of the philosophy of self-realization, but also tools to meet this need in anthropocentric approach.

The study found that modern coworking centers, thanks to unique design approaches, are positioned as a favorable creative environment for the work of the creative class in the context of the implementation of new creative ideas.

It is proved that functionality, artistic image, providing the necessary conditions for efficiency, ease of use, safety and aesthetic pleasure from being in the space of the coworking center and interaction with objects is achieved only through a systematic approach to design, which takes into account functional and technological and social -cultural factors.

It is determined that the creation of a creative environment of a coworking center by a designer is the result of complex design - joint technical, aesthetic and artistic activities, the main property of which is anthropocentrism, ie human orientation. Accordingly, in the design process, the designer proceeds solely from human needs (in this case during work) to avoid unwanted adaptation of visitors to the coworking center to the environment created by him.

Key words: coworking center, creative environment, design, designing, anthropocentrism, functionality, efficiency.

Актуальність дослідження. Основні тенденції перших десятиліть ХХІ ст. ознаменували новий етап у розвитку дизайну коворкінг-центру – нині він повинен ефективно вирішувати робочі, соціокультурні, психологічні, художньо-естетичні та інші завдання, оскільки як ніколи раніше орієнтований на людину та її потреби. Позитивне і креативне середовище є одним із головних переваг сучасних коворкінг-центрів, оскільки саме творча і відкрита атмосфера на робочому місці сприяє необхідному балансу між роботою і особистим життям, посилює працездатність.

Це актуалізує наукову розробку проблематики, що охоплює багатоаспектність взаємодії людини з робочим предметно-просторовим середовищем в цілому та питання створення креативного середовища в коворкінг-центрі зокрема.

Аналіз публікацій. На сучасному етапі розвитку суспільства проблематика проектування робочого простору привертає неабияку увагу дослідників. Проте для

вітчизняних науковців питання особливостей дизайну коворкінг-центру наразі належить до малодосліджених аспектів сучасного дизайну. Серед небагатьох публікацій з означеної теми назвемо наукову статтю О. Шмельової, О. Сафронова, Т. Булгакова та М. Синицької «Особливості дизайну просторів сучасних коворкінгів залежно від їх функціонального призначення» [4], в якій дослідники визначають основні складові коворкінг-простору, здійснюють їх класифікацію за типологічними ознаками та встановлюють зв'язок між ними та формуванням дизайнерських рішень.

Окремі аспекти проблематики дизайну інтер'єру коворкінг-центру висвітлено у науковій розвідці Ю. Радченко та О. Шмельової «Особливості формування дизайну інтер'єру коворкінг-центрів на базі ВНЗ» [2], О. Олешко та Ю. Петровської «Використання елементів фітодизайну при формуванні інтер'єрів центрів коворкінгу» (2018 р.) [1] та ін.

Мета статті – виявити особливості креативного середовища у контексті специфіки простору коворкінг-центру та визначити основні дизайнерські принципи та засоби його створення.

Виклад основного матеріалу. Закордонні дослідники констатують, що традиційні офіси втратили свої звичні характеристики робочого простору, оскільки основною тенденцією другого десятиліття ХХІ ст. стало створення «креативних робочих місць» (особливо це актуально для компаній, які позиціюють себе креативними та новаторськими) [7, р. 64]. Відповідно корпорації все більше інвестують в розробку креативних робочих місць, щоб зробити своїх співробітників більш конкурентоспроможними.

Дедалі більше організацій впроваджують нетрадиційну політику на робочому місці та стратегії проєктування креативного робочого середовища [6, р. 414]. За даними К. Дейла та Г. Бурела, на початку 2010-х рр. у світі нараховувалося понад 2 000 робочих місць для спільної роботи, а за два роки їх кількість збільшилася на 250 відсотків [5, р. 34]. Фрілансери та невеликі стартапи переважно використовують коворкінги, як багатофункціональні приміщення з неформальною робочою обстановкою.

Робочий процес вимагає виявлення спеціальних умов, тобто креативного середовища як унікального соціокультурного та робочого простору, що організоване

особливим чином з метою стимулювання творчого саморозвитку кожного включеного в неї індивіда.

Поняття «креативне середовище» має складне і зазвичай суперечливе трактування. Дослідники наголошують, що за доби Просвітництва під терміном «середовище» розумілися суспільні, матеріальні та духовні умови існування, формування та діяльності людини.

За А. Маслоу одним із найвищих рівнів потреб людини є «потреба в самоактуалізації: реалізація своїх цілей, прагнення максимального розкриття своїх здібностей і задатків, розвиток власної особистості». Такий підхід абсолютно точно відображає ідею креативного середовища.

Поняття «креативність» розуміється нами як рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що складає відносно стійку характеристику особистості і поєднує такі цінні людські якості як: творення, цілеспрямованість, розвиток, винахідливість, здатність думати, аналізувати, генерувати нові ідеї та рішення (за К. Роджерсом) [3].

Середовище розглядається нами як природне місце нештучного характеру для безперешкодної комунікації та творення без будь-яких корпоративних обмежень, що відображає потребу людини у вільному та комфортному місці творчості.

На сучасному етапі термін «креативне середовище» характеризується принципово новим форматом для творчості та співробітництва в XXI ст., що заснований на потребах людини в самореалізації.

У контексті дизайну коворкінг-простору поняття креативного середовища розглядається нами як предметно-просторове середовище, в процесі розробки та створення якого дизайнером враховано не лише специфіку філософії самореалізації, а й інструментарій для задоволення цієї потреби, що базується на унікальному поєднанні технічних, естетичних та художніх аспектів на основі антропоцентричного підходу.

Відповідно до власного призначення середовище коворкінг-простору наділене специфічними функціональними та інформаційними якостями, що визначає його емоційний зміст та дизайнерське вираження окремих процесів діяльності. Зазвичай людина, відчуючи відмінності в емоційному впливі дизайнерського середовища не осмислює його джерел.

Креативне середовище коворкінг-центру є предметно-просторовим середовищем, планування якого передбачає розробку системи функціонування об'єктів трьох типів, що означають галузь соціальної організації діяльності, галузь техніки та предметно-просторове середовище людської життєдіяльності. Специфіка полягає в тому, що у процесі проєктування будь-якого об'єкту здійснюється зв'язок між різними способами організації предметного світу в межах цілісної моделі дизайну коворкінг-центру.

Цілісність підходу дозволяє вирішити таку важливу проблему як забезпечення зв'язку утилітарного (технічна досконалість, технічна доцільність, економічний ефект, ергономічність) та естетичного (естетична виразність, художня образність, знакова асоціативність) аспектів креативного середовища коворкінг-центрів. Цілісне структурування дизайну коворкінг-центру в діалектичній єдності утилітарного та естетичного здійснюється відповідно до ціннісних ідеалів матеріально-художньої культури сучасного суспільства.

Таким чином проєктування креативного середовища коворкінг-центру передбачає вирішення не лише традиційного для дизайну завдання формування предметного оточення, але й соціальні проблеми, а також фундаментальні питання організації життєдіяльності та життєустрою.

Особливості коворкінг-центру визначають підходи до його художньо-проєктного моделювання, зокрема проєктування разом з його морфологією та функціями сіх пов'язаних з ним дій, процедур та процесів.

Дизайн середовища коворкінг-центру розглядається нами як комплексний дизайн простору та інтер'єру, що оточує користувачів даного робочого приміщення і розрахований на виконання естетичної, ергономічної та стилістичної функції – задоволення потреб людини в красі, комфортних умовах для високої якості професійної діяльності та індивідуальних потреб.

Засобами роботи дизайнера в процесі створення творчого простору коворкінг-центру є креативне використання кольору, освітлення, малюнку та фактури в оформленні.

Основні принципи створення дизайну креативного середовища коворкінг-центру передбачають:

- створення дизайнером позитивного середовища, що створює піднесений настрій;
- кожний об'єкт середовища коворкінг-центру, включно з будівлею, інтер'єром, елементами декору, видом з вікна та ін., повинен генерувати у людини радість, викликати позитивні емоції та почуття;
- середовище повинно бути гнучким і легко адаптуватися для потреб конкретної людини;
- створення багатоваріантного середовища, що легко видозмінюється відповідно моді та технічному прогресу;
- універсальність середовища: у середовищі коворкінг-центру до 50% простору приміщення повинно залишатися вільним; має бути використано мінімальну кількість капітальних перегородок для перепланування простору, натомість кількість розеток повинна бути максимальною для зміни обстановки при необхідності;
- максимальне спрощення будь-яких комунікацій (транспортних, пішохідних, інженерно-технічних, інформаційних);
- ліквідування конфлікту між природним і техногенним середовищем;
- максимальна гуманізація механічних процесів праці.

М. Майлз та А. Хуберман, аналізуючи дизайн робочого простору, пропонують типологізувати його за наступними тематичними категоріями: дім, символіка та пам'ять, спорт та ігри, минулі та майбутні технології, природа [8].

У даному дослідженні вважаємо за доцільне провести аналіз особливостей креативного середовища дизайну коворкінг-просторі із застосуванням наведеної вище типології.

У випадку використання дизайнером теми «дім» інтер'єр коворкінг-центру розроблено з метою створення атмосфери гостинності та затишку. Типовим є використання старовинних меблів, саморобних ковдр, крісел-гойдалок, різноманітних кошиків з різнокольоровими вовняними нитками, теплих кольорів і світильників. Оскільки серцем будинку, зазвичай, є кухня, у багатьох креативних дизайнах коворкінг-центрів великий кухонний стіл служить місцем для зустрічей, кави або спільного обіду. Кухонний стіл створює відчуття домашнього затишку, тепла і взаємної довіри.

Застосування даного типу дизайну ґрунтується на політиці багатьох компаній, що передбачає мирне та довірливе середовище для креативної роботи.

Дизайн багатьох сучасних коворкінг-просторів розроблено з урахуванням впливу на символічну пам'ять людини. Креативні робочі простори спроектовані як особливі види нетипових будівель, наприклад, юрти, іглу та шале; використовуються різні декоративні елементи (наприклад, червоні телефонні будки; кімнати для переговорів у стилістиці швейцарської канатної дороги та шале). Інтер'єр побудовано на національній символіці, наприклад меблі, спроектовані у вигляді величезних голландських порцелянових чашок для кави з тюльпанами, які створюють яскравий зв'язок між робочим місцем і національністю. Це зміцнює зв'язок між офісним приміщенням і самобутньою культурою. Національна культура та символіка створює в просторі коворкінг-центру унікальну ауру інтегруючи в нього інші, більш приховані значення – таким чином розпалюючи уяву.

Теми спорту та ігор також дуже популярні серед багатьох дизайнерів коворкінг-просторів. Привабливість та ідеалізація безтурботного дитинства чи бунтарства підліткових років репрезентовано в дизайні креативного середовища що нагадує дитячі кімнати чи будинки братства. Баскетбольні майданчики в просторі коворкінгу, різноманітні настільні ігри, скейт-рампи та комп'ютерні ігри, створюють атмосферу, що перетинає межі роботи та ігор, але водночас надає енергію і підвищує працездатність. Такий тип дизайну повинен створювати асоціації з грайливістю та молодістю, з метою надихнути людину на фізичну та розумову активність. Регулярні фізичні вправи вважаються все більш важливими в роботі, відтак у багатьох випадках у коворкінг-центрах є власний тренажерний зал, бігові доріжки. Креативність у цьому випадку стимулюється активізацією фізичного рівня.

Уявне майбутнє, з одного боку, і ностальгічне загравання з минулими технологіями, з іншого також представлено у креативних просторах деяких коворкінг-центрів. Технологія повинна розпалити уяву, відповідно у цьому контексті застосовуються в тому числі й загальновідомі фантастичні або літературні образи (наприклад, розроблений у стилі стімпанку підводний човен «Наутілус», в якому поєднано індустріальну та романтичну теми, дизайнерами використано модифіковані іржаві сталеві балки та механічні деталі, старі дерев'яні екрани у поєднанні з

вікторіанськими меблями з червоною оксамитовою оббивкою. Водночас багато інтер'єрів коворкінг-центрів демонструють тяжіння до тематики найновішого технологічного обладнання (наприклад, космічні станції та ін.), пристосованого до старомодного оточення.

Побудова просторових елементів з метою імітування навколишнього середовища вже давно є трендом дизайну коворкінг-центру. У багатьох спроектованих відповідно до даного тематичного типу креативних робочих просторів найпопулярнішою тенденцією є створення атмосфери спокою та гармонії дзен, що досягається за рахунок використання дерева, органічних матеріалів, зелених стін і пейзажних шпалер. Деякі коворкінг-центри вражають наявністю розмаїття великих дерев або навіть власного зимового саду всередині приміщення, що призначене для посилення релаксації та психологічного відновлення, що є ще однією важливою умовою креативності.

Простір для соціалізації на природі, в імітованому міському середовищі чи в просторі, що імітує торгові центри та кафе також є популярною тенденцією. Дизайнери використовують великі плюшеві дивани та невеликі столики з кількома стільцями, запрошуючи людей зустрітися один з одним і потенційно робити разом щось креативне.

Розглянуті вище тематичні типи креативних робочих місць репрезентують дух творчості, який надає різноманітні відчуття за допомогою кольору, матеріалів, запахів, артефактів та меблів; сприяють необхідним креативним імпульсам для розробки нових ідей, нових продуктів, процесів та альтернативного мислення. Отже, характерними передумовами креативності, що властиві просторовим конструкціям коворкінг-центрів є: символи дому, спогадів, спорту, технологій та природи; відкритість та гнучкість, неформальність та грайливість; спокій та умиротворення; яскравість та веселість.

Висновки. Дослідження виявило, що сучасні коворкінг-центри, завдяки унікальним дизайнерським підходам, позиціонуються як сприятливе креативне середовище для роботи представників творчого класу в контексті реалізації нових творчих ідей.

Доведено, що функціональність, художній образ, забезпечення необхідних умов для підвищення працездатності, зручність використання, безпека та естетичне задоволення від перебування у просторі коворкінг-центру та взаємодії з предметами досягається виключно завдяки використанню системного підходу до проектування, що

передбачає урахування функціонально-технологічних та соціально-культурних факторів.

Визначено, що створення дизайнером креативного середовища коворкінг-центру є результатом комплексного проєктування – спільної технічної, естетичної та художньої діяльності, основною властивістю яких є антропоцентричність, тобто орієнтування на людину. Відповідно у процесі проєктування дизайнер виходить виключно з потреб людини (у цьому випадку під час роботи), щоб уникнути небажаного адаптування відвідувачів коворкінг-центру до створеного ним середовища.

References

1. Oleshko, O., Petrovska, Y. (2018). The use of elements of phytodesign in the formation of interiors of coworking centers. Architectural Bulletin of KNUBA, Issue 14–15, pp. 143–152.
2. Radchenko, Yu. S., Shmelyova, O. E. (2018). Features of interior design of coworking centers on the basis of universities. Scientific developments of youth at the present stage: abstracts of the XVII All-Ukrainian scientific conference of young scientists and students (April 26–27, 2018, Kyiv). Kyiv: KNUTD, Vol. 1: Modern materials and technologies for the production of consumer goods and special purpose, pp. 442–443.
3. Rogers, K. (1998). Towards the theory of creativity: a look at psychotherapy. Becoming a man. Moscow : Progress.
4. Shmelyova, O. E., Safronova, O. O., Bulgakova, T. V., Sinitskaya, M. O. (2019). Features of design of spaces of modern coworking depending on their functional purpose. Art and design, no. 4, pp. 119–121.
5. Dale, K., Burrell, G. (2010), “All together, altogether better’: the ideal of “community ”. In the spatial reorganization in the workplace”, in Van Marrewijk, A. and Yanow, D. 18 (Eds), Organizational Spaces. Rematerializing the Workaday World, Edward Elgar, Cheltenham, UK.
6. Lee, Y.S. (2016), Creative workplace characteristics and innovative start-up companies. Facilities, Vol. 34, no. 7/8, pp. 413–432. <https://doi.org/10.1108/F-06-2014-0054>.
7. Martens, Y. (2011), Creative workplace: instrumental and symbolic support for creativity. Facilities, Vol. 29, no. 1/2, pp. 63–79.
8. Miles, M., Huberman, A. (1994), Qualitative data analysis: An expanded sourcebook (2nd ed.). Thousand Oaks, CA, Sage.

Translation of the references to the author’s language

Список використаних джерел

1. Олешко О., Петровська Ю. Використання елементів фітодизайну при формуванні інтер'єрів центрів коворкінгу. Архітектурний вісник КНУБА. 2018. Вип. 14–15. С. 143–152.
2. Радченко Ю. С., Шмельова О.Є. Особливості формування дизайну інтер'єру коворкінг-центрів на базі ВНЗ. Наукові розробки молоді на сучасному етапі : тези доповідей XVII Всеукраїнської наукової конференції молодих вчених та студентів (26–27 квітня 2018 р., Київ). Київ : КНУТД, 2018. Т. 1 : Сучасні матеріали і технології виробництва виробів широкого вжитку та спеціального призначення. С. 442–443.
3. Роджерс К. К теории творчества: взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва : Прогресс, 1998. 480 с.
4. Шмельова О. Є., Сафронова О.О., Булгакова Т. В., Синицька М.О. Особливості дизайну просторів сучасних коворкінгів залежно від їх функціонального призначення. Искусство и дизайн. 2019. № 4. С. 119–131.
5. Dale K., Burrell G. “All together, altogether better”: the ideal of “community”. In the spatial reorganization in the workplace”, in Van Marrewijk, A. and Yanow, D. 18 (Eds), Organizational Spaces. Rematerializing the Workaday World, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 2010.
6. Lee Y.S. Creative workplace characteristics and innovative start-up companies. Facilities. 2016. Vol. 34. No. 7/8. pp. 413–432. <https://doi.org/10.1108/F-06-2014-0054>.
7. Martens Y. Creative workplace: instrumental and symbolic support for creativity. Facilities. 2011. Vol. 29. No. 1/2. pp. 63–79.
8. Miles M., Huberman A. Qualitative data analysis: An expanded sourcebook (2nd ed.). Thousand Oaks, CA, Sage, 1994.

Pantomyma Theater as a Phenomenon of Modern Spectacular Culture: Specifics of Additional Transmission Channels

Svarnyk Bohdan,

lecturer,

Kiev National University of Culture and Arts,

Kiev, Ukraine

Abstract

The article reveals the peculiarities of the representation of pantomime theaters in the conditions of new broadcasting channels (on the example of Internet sites and social networks), as well as theorizes socio-cultural conditions that at the present stage determine communication in pantomime theater.

The study found that modern pantomime theater, as a phenomenon of entertainment culture, actively represents itself in the network space, which has become an additional channel for broadcasting performances, expanding the boundaries of the audience and providing other opportunities for viewing; rethinks the relationship with the viewer, his role in communication, as well as his own place in the modern world. It is shown that social networks and Internet sites are important platforms for self-presentation of pantomime directors and spectators, discussion and formation of possible directions for further development. In addition to photos and videos (photos of troupe members, videos of pantomimes, videos from tours and festivals), the theaters' websites provide textual information about the history of the group and the theater's activities at the present stage, textual annotations of performances, reviews and forms of communication.

Keywords: pantomime theater, entertainment culture, social networks, Internet sites.

Актуальність дослідження. На сучасному етапі театр пантоміми вимагає нових, більш складних культурологічних досліджень, зокрема як феномен видовищної культури в системі сучасних соціокультурних умов.

Як феномен видовищної культури XXI ст. театр пантоміми переходить межі театральних будівель і на сучасному етапі активно репрезентує себе в мережевому просторі, переосмислює стосунки з глядачем, його роль в комунікації, а також власне місце в сучасному світі.

Особливості репрезентації діяльності театрів пантоміми в мережі Інтернет актуалізують здійснення наукового дослідження означеного аспекту з позиції сучасної культурології.

Аналіз публікацій. Історіографічний аналіз засвідчив, що незважаючи на зростання інтересу вітчизняних дослідників до проблем пантомімічної культури, в тому числі аспектів, пов'язаних із діяльністю студійних колективів та театрів-студій,

проблематика репрезентації сучасного театру пантоміми в умовах нових медіа як найпопулярніших каналів трансляції не стала предметом дослідження жодного з них.

Так, наприклад, спробу ґрунтовного аналізу розвитку пластичної драми в українському театрі на прикладі самобутнього театру «Академія руху» (Кривий Ріг) здійснює відома українська театрознавиця А. Підлужна в монографії «Феномен Бельського» [1], прослідковуючи трансформацію колективу від студії пантоміми (1974 р.), першого в Україні народного театру пантоміми (1983 р.), професійного молодіжного театру-студії пантоміми (1987 р.) до міського театру музично-пластичних мистецтв «Академія руху» (1994 р.), якому в 2012 р. присвоєно звання академічного.

Окремі аспекти діяльності колективів вітчизняних студій пантоміми в останній третині XX ст., створених на їх основі наприкінці XX – на початку XXI ст. театрів-студій (одеського театру «Маски-шоу», художній керівник Г. Делієв, Криворізького театру музично-пластичних мистецтв «академія руху», під керівництвом О. Бельського та А. Бельської), а також нових театрів-студій пантоміми (студентського театру «Мім-Арт Лабораторія», створеного на базі Київської муніципальної академії естрадного і циркового мистецтва, та мім-театру «Quartet DEKRU») розглядаються у науковій публікації Н. Ужвенко «Українські колективи пантоміми (друга половина XX – початок XXI століття)» [5].

Мета статті – виявити особливості репрезентації діяльності театрів пантоміми в умовах нових каналів трансляції (на прикладі інтернет-сайтів та соціальних мереж), а також теоретизувати соціокультурні умови, що на сучасному етапі визначають комунікацію в театрі пантоміми.

Виклад основного матеріалу. Видовищні форми презентації цінностей життя та культури завжди користувалися неабиякою популярністю. Їх поліфункціональність дає основи розглядати видовище як художньо-образне явище і водночас як спосіб задоволення естетичних вражень та емоційний настрій суб'єктів міжкультурної комунікації. Так, Я. Ратнер наголошує, що «саме видовище стає соціально-естетичним феноменом надзвичайно широкого діапазону, відповідно, потребує глибокого осмислення, дослідження його природи, форм та функцій, уточнення естетичних характеристик» [2, с. 3].

Деякі дослідники видовищної культури акцентують не лише на її естетичних цінностях, стверджуючи, що функціональний ряд цього явища набагато ширше і значніше. Н. Хісматуліна наголошує на тому, що «видовищність, або спектакулярність, як естетична категорія посиляє до візуального масштабного, монументального, тотального – того, чия велич та просторова перевага вражають» [6, с. 164] – ця риса видовища значною мірою зумовлює його соціально-культурну значущість. Відомий італійський дослідник А. Банфі пов'язує соціокультурну значущість видовища з такими його атрибутивними особливостями, як «символі дієвості» та «колективна участь», які надають особливий відтінок комунікативній енергетиці видовища.

О. Рожок визначає видовище як специфічний процес людської взаємодії та взаємовпливу, що виникає внаслідок певного публічного медіадійства, головне місце в якому займає театралізація (зокрема сукупність аудіальних та візуальних компонентів) [3, с. 84].

У даній статті розглядаємо видовищну культуру як динамічне художньо-естетичне явище, що наділене могутнім потенціалом впливу і характеризується тривалим шляхом змістово-формотворчих трансформацій.

В історії та теорії культури мистецтво загалом та мистецтво пантоміми зокрема позиціюється як елемент людської діяльності, універсальна мова культури, що функціонує в соціальному часі та соціальному просторі [4, с. 419].

Завдяки специфічним ознакам, сформованим протягом століть, мистецтво пантоміми надає необмежені можливості використанню невербальної мови у процесі розкриття змісту та ідеї постановки. У пошуках синтетичних форм видовища пантоміма активно синтезує елементи інших видів мистецтва.

В умовах професійного театру, на базі нових стилістичних можливостей сучасної мови пантоміми, визначається новаторські якості пластичного видовища, багаторівнева структура якого дозволяє одночасне співіснування в полотні постановки асоціативно-філософської та міфологічної реальності.

Театр пантоміми початку XXI ст. – унікальний феномен, дослідження якого передбачає диференціацію сенсово-змістових структур, що вписані у соціокультурний контекст у вигляді координат простору і часу сучасної видовищної культури.

Театр пантоміми в Україні заслуговує на особливу увагу як феномен видовищної культури, що наділений специфічними рисами та особливостями, оскільки його формування безпосередньо пов'язано з орієнтованістю на провідні світові тенденції, передусім європейської школи пантоміми, і водночас він репрезентує яскраву індивідуальність, тяжіння до саморозвитку та створення власного локального культурного коду. Як невід'ємна частина української соціокультури, театр пантоміми вирізняється характерними особливостями, а синтез класичної пантоміми та індивідуальних творчих підходів представників сучасної вітчизняної видовищної культури дозволяє розглядати унікальний прояв феномену театру.

У даній статті поняття сучасні соціокультурні умови комунікації театру пантоміми являє собою складну багатокомпонентну структуру, що включає: різноманітні рівні комунікації, її матеріальні та нематеріальні межі, норми та конвенції. Таке формулювання дозволяє розглянути театр пантоміми не лише як художню практику, але і як явище в складній мережі культурних взаємозв'язків. Сучасні соціокультурні умови комунікації театру пантоміми проблематизовано на матеріалі офіційних сайтів та сторінок у соціальних мережах українських театрів пантоміми.

У третьому десятилітті ХХІ ст. театр пантоміми активно проявляє себе на новому майданчику – у Всесвітній мережі Інтернет, що стала додатковим каналом трансляції вистав, розширивши кордони аудиторії та надаючи інші можливості для перегляду. На сайтах театрів, окрім фото та відеоматеріалів (фотографії членів трупі, відеозаписи пантомімічних постановок, відео з гастролей та фестивалів) надано текстову інформацію про історію заснування колективу та діяльність театру на сучасному етапі, текстові анотації вистав, рецензії та форми для спілкування.

Аналізуючи представлені в Інтернеті офіційні сайти українських театрів пантоміми та сторінки в соціальних мережах (Facebook) - «Театр пластичної драми», пластично-візуальний театр «Quartet DEKRU», театру міміки та жесту «Райдуга», театру «Прекрасні квіти», можемо зробити висновок, що їх основним завданням є просування, привернення додаткової потенційної аудиторії до оффлайн-виступів, а також формування та закріплення позитивного іміджу у реальної аудиторії.

Так, наприклад, на офіційній сторінці пластично-візуального театру «Quartet DEKRU» у хронологічному порядку міститься інформація про багаторічну діяльність

колективу, створеного у 2010 р. Серед іншого значну увагу приділено висвітленню фестивальної (виступи на Театральному фестивалі «Мельпомена Таврії», 2020 р.; майстер-клас в рамках фестивалю імпровізації та медитації «Ім'я», 2020 р. та ін.) та гастрольної діяльності «Quartet DEKRU» (зокрема гастролі містами Італії в 2019 р.: Settimo Milanese (Semeion Teatro), San Giovanni in Persicento (teatro Comunale), Oppido Lucano (teatro Johanes Obadiah), Moliterno (teatro Pino), Venosa (teatro Lovaglio), Conselice (teatro Comunale), виступам у рамках проєкту «Grand gala du cirqu» під керівництвом компанії «Circo e Dintorni» (Тренто, Турин, Флоренція, Венеція), а також роботі створеної на базі театру школи пантоміми, пластики та акторського мистецтва «Dekru acting school» [8].

За посиланням відвідувачі сторінки можуть перейти на відеохостинг «YouTube», де представлено сценічні номери та пантомімічні вистави театру: «Show Light Souls NEW!», «Silent movie», «Preparation for the holiday», «Magnet», «In the cinema», «Crash – test», «Faster!Higher!Stronger!», «I LOVE YOU», «Underwater world», «He + She», «Inspiration» та ін. [7].

У контексті специфіки транслявання пантомімічних вистав, в онлайн версії з'являються нові можливості – продивитися виставу ще раз, осмислити його більш детально, а також прочитати додаткову інформацію про постановку. Виходячи з особливостей мистецтва пантоміми, означені можливості зумовлюють інноваційне сприйняття глядачем пантомімічної вистави, оскільки окрім суто візуального сприйняття у цьому випадку додається текстова інформація.

Висновки. Дослідження виявило, що сучасний театр пантоміми, як феномен видовищної культури, активно репрезентує себе в мережевому просторі, який став додатковим каналом трансляції вистав, розширивши кордони аудиторії та надаючи інші можливості для перегляду; переосмислює стосунки з глядачем, його роль в комунікації, а також власне місце в сучасному світі. Показано, що соціальні мережі та інтернет-сайти є важливими майданчиками самопрезентації режисерів-постановників пантомімічної вистави та глядачів, обговорення та формування можливих напрямків подальшого розвитку. На сайтах театрів, окрім фото та відеоматеріалів (фотографії членів трупі, відеозаписи пантомімічних постановок, відео з гастролей та фестивалів) надано текстову

інформацію про історію заснування колективу та діяльність театру на сучасному етапі, текстові анотації вистав, рецензії та форми для спілкування.

References

1. Pidluzhna, A. (2019). Belsky's phenomenon. Kyiv: AVIAZ.
2. Ratner, Ya. V. (1980). Aesthetic problems of entertainment arts. Moscow: Art.
3. Rozhok, O. V. (2011). Spectacle as a game: natural, historical, cultural and artistic dimensions. Bulletin of the State Academy of Management of Culture and Arts, Issue 3, pp. 83–88.
4. Theory of culture (2008). S. N. Ikonnikova, V. P. Bolshakova (Ed). St. Petersburg: Peter.
5. Uzhvenko, N. Ya. (2019). Ukrainian collectives of pantomime (second half of XX – beginning of XXI centuries). Era of pantomime. Laboratory for the Study of Eurasian Theater Culture of the XX–XXI Centuries: Materials of the III International Scientific and Practical Conference / otv. Ed. Smirnyagina T. Yu. Moscow: Mittel Press, pp. 179–191.
6. Khismatulina, N. A. (2015). Entertainment and participation: antagonistic categories of analysis of modern artistic practices. News of the Ural Federal University. Series 3. Social sciences, no. 2 (140), pp. 162–170.
7. Quartet DEKRU. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/user/DekruOfficial>.
8. Quartet DEKRU. Facebook. URL : <https://www.facebook.com/quartetDEKRU>.

Translation of the references to the author's language

Список використаних джерел

1. Підлужна А. Феномен Бельського. Київ : АВІАЗ, 2019. 228 с.
2. Ратнер Я. В. Эстетические проблемы зрелищных искусств. Москва : Искусство, 1980. 135 с.
3. Рожок О. В. Видовище як гра: природний, історикокультурний і мистецький виміри // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. 2011. Вип. 3. С. 83–88.
4. Теория культуры / под ред. С. Н. Иконниковой, В. П. Большакова. Санкт-Петербург : Питер, 2008. 592 с.
5. Ужвенко Н. Я. Украинские коллективы пантомимы (вторая половина XX – начало XXI столетий) // Эра пантомимы. Лаборатория изучения евразийской театральной культуры XX–XXI вв.: Материалы III международной научно-практической конференции / отв. Ред. Смирнягина Т. Ю. Москва : Миттель Пресс, 2019. Вып. 3. С. 179–191.

6. Хисматулина Н. А. Зрелищность и участие: антагонистические категории анализа современных художественных практик // Известия Уральского федерального университета. Серия 3. Общественные науки. 2015. № 2 (140). С. 162–170.

7. Quartet DEKRU. YouTube. URL : <https://www.youtube.com/user/DekruOfficial> (дата звернения : 20 листопада 2021).

8. Quartet DEKRU. Facebook. URL : <https://www.facebook.com/quartetDEKRU> (дата звернення : 20 листопада 2021).

Intercultural Polylogist of Modern Acting Training

Shtefyuk Valeria Dmitrievna

*lecturer of department of directing and the skill of the actor,
Kiev National University of Culture and Arts,
Kiev, Ukraine*

Abstract

The article examines the features of intercultural polylogue of modern acting training; identified and analyzed ways to unleash the potential of cultural diversity of theatrical, physical and spiritual practices, as well as identified strategies for the most effective exchange of methods and techniques of training actors between different cultural groups.

It is revealed that modern world theatrical culture is characterized by increasing interest in methods of acting training, which, despite their diversity, combines not only the idea of the importance of the actor's training method and the need to develop his psychophysical apparatus, but also specific principles of training as a unique research method. helps to achieve a harmonious interaction of soul and body. Modern acting training in many countries is becoming increasingly intercultural: crossing borders, intercultural exchange in modern theatrical practice and the growing interculturality of the actor mean that at the present stage acting training is determined by many ways of learning and different worldviews.

It is stated that the intercultural polylogue in the globalization period is becoming more intense, due to the rapid development of information technology, and this, in particular, applies to modern acting training. The phenomenon of acting training is that, differing in its unique intercultural principles, it becomes a kind of point of intersection, which marks a qualitatively new era in theatrical culture.

It was found that the result of intercultural polylogue of different methods and techniques of acting skills was the formation of a unique approach to training as the most important condition of the creative process in the context of understanding the value system of another culture, the development of universal values

Key words: acting training, interculturality, modern theatrical art, methods of teaching an actor.

Актуальність дослідження. Театр традиційно є місцем зустрічі різних етносів, різних культур, а простір театрального мистецтва – найбільш динамічним простором для розвитку креативної думки та інновацій.

На сучасному етапі розвитку світового та вітчизняного театального мистецтва актуалізуються питання, пов'язані з культурним різноманіттям. Однак фактично повноцінне використання переваг такого різноманіття, передусім в процесі підготовки актора нового покоління, є привілеєм передусім розвинутих країн, що зумовлено відповідним рівнем розвитку культурного фактору інтеграції. Недостатня розробка питань, пов'язаних з інтеграційною культурною політикою, зокрема в галузі театральної культури, певною мірою зумовлена недооцінкою культурного аспекту, недостатнім розумінням концепції інтеркультурної інтеграції, в тому числі спрощеним або упередженим розумінням акторського тренінгу, важливості його інтеркультурного

різноманіття та досить стандартним підходом до інтеграції. В умовах реалій соціокультурного простору перших десятиліть XXI ст. професійне та свідоме управління інтеркультурним різноманіттям у процесі розвитку театрального мистецтва стає однією з необхідностей та ключовою функцією представників сучасних театральних інституцій. Відповідно актуальним та необхідним є дослідження означеної проблематики, зокрема і в аспекті інтеркультурності сучасного акторського тренінгу.

Аналіз публікацій. Проблематика складного комплексу інтеркультурного полілогу в контексті театрального мистецтва в цілому та методик підготовки актора зокрема в світовому науковому вимірі розглядається лише протягом останніх 10–15-ти рр. Зокрема, в полі зору науковців опинився складний комплекс інтеркультурних переговорів, переміщень та замінів, що почали відбуватися в XX ст. між методом Станіславського та китайською акторською грою [8], реалістичними техніками МХАТу та Індонезійською театральною культурою [9] та ін.

Не менш актуальним є питання ролі східних духовних практик у процесі формування методики підготовки актора, дослідженням яких, серед інших, займалися О. Кузіна [1], О. Хлистун [2], С. Черкаський [3] та ін.

Мета статті – визначити особливості інтеркультурного полілогу сучасного акторського тренінгу та виявити специфіку, проблематику і перспективи розвитку методів підготовки актора в сучасному світовому та вітчизняному театральному мистецтві.

Виклад основного матеріалу. На початку XXI ст. театральні практики та методи навчання актора формуються у вигляді глобального, міського, космополітичного контексту, який за своєю природою є мульти-, інтер- та внутрішньокультурним. Театр у сучасному місті відображає реакцію на виклики глобалізації, уособлюючи місце зустрічі культур Сходу та Заходу (такий процес є характерним для всіх міських мегаполісів світу, таких як Нью-Йорк, Сінгапур, Сеул, Мельбурн, Каїр, Мумбаї, Лондон, Берлін, Джакарта та ін.).

Розвиток інтернет технологій на сучасному етапі забезпечує миттєвий доступ до численних «світів» перформансу та тренінгів акторів. Глобальна вища мистецька освіта означає, що більшість майбутніх акторів отримають освіту, сформовану, принаймні частково, відповідно до західної педагогіки та/або західних інституціональних моделей.

Відповідно, будь-який аспект дослідження акторської майстерності, зокрема і акторських тренінгів, повинен враховувати глобальні, мульти-, інтра- та інтеркультурні реалії як норму, а не як виключення.

Незважаючи на відмінність глобальних реалій, більшість програм професійної мистецької освіти в Європі, Великобританії, США та Австралії, за деякими виключенням, ще не охопили означені мульти-, інтра- та інтеркультурні реалії в їх структурі або педагогічній практиці [10, р. 336].

На думку Б. Ібанез, інтеркультуралізм передбачає вихід за межі простого пасивного прийняття мультикультурного факту множинності культур, що ефективно існують в суспільстві, і замість цього сприяє діалогу та взаємодії між культурами [6, р. 15].

Концепція інтеркультуралізму порівнюється з концепцією мультикультуралізму, що зазвичай аналізується в межах онтологічного підходу як існуюча або бажана соціальна реальність і широко піддається політико-ідеологічному дослідженню. І навпаки, інтеркультуралізм – це герменевтичний варіант, епістемологічний підхід. Відмінність мультикультуралізму від інтеркультуралізму має політичні наслідки, що підривають есенціалістичну тенденцію мультикультуралізму, створюючи уявлення про зв'язки, взаємодії та гібридизм [7, р. 127].

Інтеркультурний підхід до осмислення акторського тренінгу – це підхід, що підкреслює інтеграцію впливів різних культур, що являє собою в межах одного акторського тренінгу елементів різних філософій (наприклад, західної, східної та африканської філософії), духовних і тілесних практик.

Більшість теорій та аналізів інтеркультуралізму в театрі зосереджено на рецепції постановок П. Брука, А. Мнушкіної, Е. Барби та інших провідних театральних режисерів XX ст. або сучасних постановок сингапурського режисера «Singaporean TheatreWorks» Онг Ке Сена. Недостатньо уваги приділяється багатьом ключовим процесам обміну, взаємодії та способів «переплетення» між людьми та/або театральними групами технік, втілених практик, концепцій/дискурсів на мікрорівні.

Термін «переплетення» було запропоновано німецькою театрознавицею Е. Фішер-Ліхте замість «інтеркультура», оскільки, на її думку, той проблематично передбачає можливість чітко розпізнавати культурне походження кожного елементу та

провести відмінності між «своїм» та «їх» [5, р. 15]. Це передбачає уявлення про те, що культура по суті монадична та самодостатня. Натомість на думку Р. Баруха, використання терміну «інтеркультурний» є корисним та важливим, оскільки він «охоплює спектр обмінів, які ... виходять за межі культурної галузі» [6, р. 9]. Незалежно від того, означаються процеси тілесного, від техніки до техніки, від концепції до концепції, що характеризують студійні обміни як переплетення або інтеркультурна взаємодія, необхідно уважно слідкувати за динамікою сили, що діє в кожному конкретному контексті.

Інтеркультурний полілог сучасного акторського тренінгу розглядаємо як взаємне проникнення індивідуальних, історичних, національних, територіальних, релігійних культур в межах Західних та Східних методик підготовки актора та особливості їх взаємодії; спробу синтезу власного теоретико-педагогічного спадку його розробника з досягненнями західної та східної цивілізації згідно з вимогами театрального мистецтва, які продиктовані історичним моментом та соціокультурними тенденціями. З цього визначення випливає, що в процесі розгляду інтеркультурних засад акторського тренінгу необхідно досліджувати ідеологію і характер інтеркультурності, самих культурних процесів, що відбуваються в сучасних суспільствах, педагогічного спадку театральної культури, праць із змістовою єдністю думки в цій театральній культурі, її соціального та інших вимірів. Певною мірою це входить в ряд колізій західно-східного соціокультурного синтезу, що визначаються взаємодіями двох типів світосприйняття: раціоналізму та традиціоналізму.

Акторський тренінг розглядаємо як інтегративний феномен (за О. Євтиховим), що частково включає в себе такі форми практичної діяльності як психофізична діагностика, навчання, розвиток, соціо-психофізична робота з акторами в їх психофізичних контекстах.

Сучасні інтеркультурні акторські тренінги спрямовані на створення актора як особистості, розум якої пережив розмаїття переплетінь, сформованих власним соціокультурним минулим, творчими імпульсами та інтересами.

В історіософському контексті сутність інтеркультурних засад акторського тренінгу полягає в позитивному ставленні до ідеї інтеркультурної взаємодії власного режисерсько-педагогічного спадку з досягненнями інших культур у сфері театрального

мистецтва, суспільного життя, з їх духовно-інтелектуальним та культурним спадком. Але водночас передбачається і збереження власного спадку. Відповідно в структурі інтеркультурної взаємодії присутній синтез національної та інтеркультурної парадигм, в середині якого відбувається другий синтез – взаємопроникнення різноманітних театральних-педагогічних ідей та тенденцій в процесі формування модернізованої національної театральної культури та інтеркультурного акторського тренінгу.

Отже можемо припустити, що в контексті специфіки акторського тренінгу сутність філософії інтеркультурності полягає в гармонійному співіснуванні у різноманітті: всі елементи перебувають у тісному взаємозв'язку з метою гармонійного розвитку особистості актора.

Саме інтеркультурність визнає важливість культури в процесі розвитку гармонійної професійної особистості актора, забезпеченні доступу до всіх необхідних ресурсів та реалізації можливостей.

Інтеркультурність акторського тренінгу на початку XXI ст. формується з розуміння того, що професійна культура актора процвітає лише в контакті з іншими культурами, а не в ізоляції.

Інтеркультурні засади сучасного акторського тренінгу засновуються на переконанні, що розширення культурних знань та культурних компетенцій актора посприяє розвитку театральної культури XXI ст. як багатокультурної системи, підвищенню рівня культурної інклюзивності, боротьбі з інституціональними бар'єрами, різноманітними особистісними упередженнями та забобонами, створенню середовища для творчості та інновацій.

У відповідь на змінну динаміку мультикультуралізму в світовому соціокультурному просторі та театральній культурі, в сучасному акторському тренінгу необхідно інтегрувати інтеркультурну компетенцію, стандарти та всі аспекти культурних відмінностей в професійну акторську практику, що відображає нове глобальне мислення, багатокультурні елементи акторської майстерності.

Найголовнішим у сучасному інтеркультурному акторському тренінгу є забезпечення функціонального осмислення культурної динаміки, що присутня в інтеркультурних стосунках та сприяння майбутнім акторам в підвищенні ефективності в інтеркультурних аспектах театру.

Для того, щоб інтеркультурне навчання акторській майстерності було ефективним, воно повинно керуватися концептуальною моделлю, що складається з ключових навчальних елементів та заходів, таких як загальні і культурно-специфічні знання, поведінкові навички, самосвідомість, зміст, інтеркультурні проблеми та дидактичний і експериментальний підходи. Ефективний акторський тренінг повинен допомагати актору стати інтеркультурним, сприяти набуттю здатності інтегрувати альтернативні системи координат у власне професійне життя та ефективно функціонувати в двох або більше культурах.

Висновки. Для сучасної світової театральної культури характерне посилення інтересу до методик акторського тренінгу, які, незважаючи на їх різноманітність, поєднує не лише ідея значущості методу тренування актора та необхідності розвитку його психофізичного апарату, а й специфічні засади формування тренінгу як унікального методу дослідження, що допомагає досягти гармонійної взаємодії душі та тіла. Сучасна акторська підготовка в багатьох країнах світу стає все більш інтеркультурною. Перетин кордонів, інтеркультурний обмін у сучасній театральній практиці та зростання інтеркультурності актора означають, що на сучасному етапі акторська підготовка визначається багатьма способами навчання та різними світоглядами.

Інтеркультурний полілог у глобалізаційний період стає все більш інтенсивним, що зумовлено стрімким розвитком інформаційних технологій, і це, зокрема, стосується і сучасних акторських тренінгів. Феномен акторського тренінгу полягає в тому, що вирізняючись унікальними інтеркультурними засадами від стає своєрідною точкою перетину, яка означає якісно нову добу в театральній культурі.

Дослідження виявило, що результатом інтеркультурного полілогу різних методів та методик розвитку акторської майстерності стало формування унікального підходу до тренінгу як найважливішої умови творчого процесу в контексті осмислення системи цінностей іншої культури, напрацювання загальнозначущих цінностей.

References

1. Kuzina, E. E. (2009). Evolution of Jerzy Grotowski's training at the Laboratory Theater (1959–1969). Theatre. Painting. Cinema. Music, no. 3, pp. 19–33.
2. Khlystun, O. S. (2017). The phenomenon of Tadashi Suzuki's acting training methods. Current issues of culturology, Issue 17, pp. 208–215.

3. Cherkassky, S. D. (2010). Yogic elements of the Stanislavsky system. Theater issues. *Proscenium*, no. 1–2, pp. 252–270.
4. Fischer-Lichte, E. (2009). Interweaving Cultures in Performance: Different States of Being In-Between. *New Theatre Quarterly*, Vol. 25, Issue 4, pp. 391–401. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0266464X09000670>.
5. Fischer-Lichte, E., Bharucha, R. (2011). Dialogue: Erika Fischer-Lichte, Erika and Rustom Bharucha. October 12, 2010. 12 p. URL : http://www.textures-platform.com/wp-content/uploads/2011/08/Dialogue_Fischer-Lichte_and_Bharucha_pdf.pdf.
6. Ibanez, B. Penas, Ma. (2006). Carmen López Sáenz. Interculturalism: Between Identity and Diversity. Bern: Peter Lang AG.
7. Sarmiento, C. (2016) Intercultural Polyphonies Against the ‘Death of Multiculturalism’: Concepts, Practices and Dialogues. In: Dervin F., Gross Z. (eds) *Intercultural Competence in Education*. Palgrave Macmillan, London. pp. 121–141. DOI: 10.1057/978-1-137-58733-6_7.
8. Tian, M. (2008). The Poetics of Difference and Displacement: Twentieth Century Chinese-Western Intercultural Theatre. Hong Kong: Hong Kong University Press., pp. 159–174.
9. Winet, E.D. (2010). Indonesian Postcolonial Theatre: Spectral Geneologies and Absent Faces. New York: Palgrave-Macmillan., pp.134–140.
10. Zarrilli, Ph., Sasitharan, T., Kapur, A. (2016). Special issue on ‘intercultural’ acting and actor/performer training. *Theatre, Dance and Performance Training*, no. 7(3), pp. 335–339. DOI:10.1080/19443927.2016.1219107.

Translation of References to the Author's Language

Список використаних джерел

1. Кузина Е.Е. Эволюция тренинга Ежи Гротовского в Театре-лаборатории (1959-1969). *Театр. Живопись. Кино. Музыка*. 2009. № 3. С. 19–33.
2. Хлисту́н О. С. Феномен методики акторського тренінгу Тадаші Сузукі. *Актуальні питання культурології*. 2017. Вип. 17. С. 208–215.
3. Черкасский С. Д. Йогические элементы системы Станиславского. Вопросы театра. *Proscenium*. 2010. № 1–2. С. 252–270.
4. Fischer-Lichte E. Interweaving Cultures in Performance: Different States of Being In-Between. *New Theatre Quarterly*. 2009. Vol. 25. Issue 4. pp. 391– 401. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0266464X09000670>.
5. Fischer-Lichte E., Bharucha, R. Dialogue: Erika Fischer-Lichte, Erika and Rustom Bharucha. October 12, 2010. 12 p. URL : http://www.textures-platform.com/wp-content/uploads/2011/08/Dialogue_Fischer-Lichte_and_Bharucha_pdf.pdf (дата звернення : 12 вересня 2021).
6. Ibanez B. Penas Ma. Carmen López Sáenz. Interculturalism: Between Identity and Diversity. Bern: Peter Lang AG, 2006. 267 p.

7. Sarmiento C. Intercultural Polyphonies Against the 'Death of Multiculturalism': Concepts, Practices and Dialogues. In: Dervin F., Gross Z. (eds) *Intercultural Competence in Education*. Palgrave Macmillan, London, 2016. pp. 121–141. DOI: 10.1057/978-1-137-58733-6_7.
8. Tian M. *The Poetics of Difference and Displacement: Twentieth Century Chinese-Western Intercultural Theatre*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 2008. pp. 159–174.
9. Winet E. D. *Indonesian Postcolonial Theatre: Spectral Geneologies and Absent Faces*. New York: Palgrave-Macmillan, 2010., pp.134–140.
10. Zarrilli Ph., Sasitharan T., Kapur A. Special issue on 'intercultural' acting and actor/performer training. *Theatre, Dance and Performance Training*. 2016. no. 7(3). pp. 335-339. DOI:10.1080/19443927.2016.1219107.

Use of positional skin distraction method in order to increase sports performance indicators

Elagin Dmitriy Sergeevich

*Counselor of the Russian Academy of Natural Sciences
Russia, St. Petersburg*

Abstract

The article discusses the possibilities of positional skin distraction method. A brief description of the method and its theoretical justification are given. A clinical study that proves the effectiveness of the method is presented. The prospects of using the method in high-performance sports, as well as in some areas of medicine, were especially noted.

Keywords

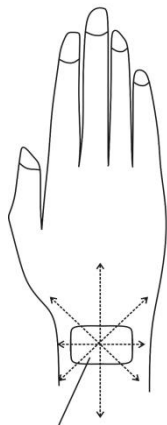
method of positional skin distraction, massage, sports performance, strength endurance, muscle blood supply.

The impetuous development of the sports industry in recent years has led to an active search for methods that can increase human performance indicators. Much attention is paid to the effect on the musculoskeletal system. There is a significant number of manual and hardware massage methods that can qualitatively improve the functional state of muscles [1, 2]. Few modern specialists pay attention to the skin and its functional state. However, in most cases it is the skin that is the main limiting factor for muscle tissue. The role of the skin in the success of sports results is underestimated, which leads to overstrain of the athlete's musculoskeletal system and may cause injuries [3].

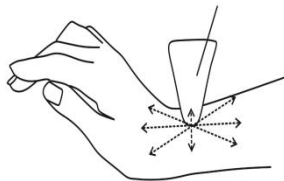
As a single organ, the skin performs a large number of functions and has many properties [4, 5]. The ability to stretch is among others. The muscle tends to change its size during work. The greater the muscular load and the more the athlete's body recruits muscle units, the more significant the changes will be [6]. It is important that the muscle should be able to reach its full potential during work and that as many inhibiting factors as possible should be eliminated. Unfortunately, the skin's ability to stretch decreases with age and it can "limit" muscle stretching, thereby contributing to insufficient vasodilation of intramural muscle vessels, which leads to a more rapid accumulation of metabolic products and the onset of fatigue [7-9].

There are usually 3 layers in the skin: epidermis, dermis and hypodermis. The epidermis consists of a keratinizing epithelial layer, the dermis consists of two successive layers of connective tissue, and the hypodermis is the subcutaneous fatty tissue (SFA) [9-11]. The connective tissue of the dermis contains a large number of collagen and elastin fibers, which

have the potential to stretch. They are organized into large cords and can extend deep into the muscle fascia and pass into them [11, 12]. However, the dehydration of the extracellular matrix of the connective tissue that occurs with age can greatly reduce the skin's ability to stretch. Moreover, the processes of dehydration in human skin begin at the age of 20, which indicates the need for the earliest possible exposure to the skin for greater preservation of its potential for stretching [13, 14]. Dmitrii Sergeevich Elagin proposed a method of positional skin distraction (Provisional patent application 63226198, 63235820) to improve the elasticity of the skin in 2021. Having selected a part of the body for action, the skin is stretched and pulled in various positions. A final number of body site positions is formed by a combination of angles of flexion / extension, adduction / abduction, pronation / supination / rotation of adjacent joints. Stretching and retraction of the skin is carried out in 8 main directions, presented in Figures 1a and 1b. The implementation of this method is possible with the help of fingers or palms, but the most significant result is achieved with the use of a special massager. It should be noted that the use of a massager not only increases the effectiveness of the method, but also significantly reduces the workload on the specialist.

Figure 1a. The main directions of stretching and retraction of the skin.

Figure 1b. The main directions of stretching and retraction of the skin.

In the course of stretching and retraction of the skin, the degree of its elasticity is increased by means of “unfixation” (lengthening and micro-tears) of the connective tissue strands between the dermis, the SFA and the muscle fascia. In each new position, there is a redistribution of the tension of the skin, due to the new geometry of the muscle volume and the position of the joints

[15]. By consistently stretching the skin in all formed positions, one can achieve a significant result for the entire muscle, eliminating the limiting effect of the skin in all its possible working positions.

The mutual influence of the skin and muscle tissue is not limited exclusively to the restrictive influence of one tissue in relation to another. Eliminating excessive skin pressure, the muscle takes an additional volume necessary for its work, which promotes relaxation of intramural muscle vessels and better blood supply to muscle tissue in general, which has a positive effect on its functional state.

Thus, an increase in muscle performance under conditions of physical exertion is justified presumably by three main factors:

- lack of a restrictive effect of the skin on muscle tissue, which allows the body to recruit more muscle fibers and increase the strength of muscle contraction;
- a local increase in muscle blood flow, which makes it possible to increase the delivery of oxygen and nutrients to the working muscle and delay the accumulation of metabolic products that cause the onset of fatigue;
- increased peripheral afferentation in the central nervous system, which contributes to greater recruitment of muscle groups.

The continuity of the observed effect is due to the mechanical effect (stretching, micro-tears) on the connective tissue cords between the dermis, the SFA and the muscle fascia, and the length of time it takes to return the tissue to an intact state, which causes an increase in the mobility and elasticity of the skin in the selected area of the body for several weeks.

During the implementation of the above method on amateur athletes, static strength endurance significantly increased, the volume of muscles increased, the disappearance of muscle spasms and a decrease in pain were observed.

The study included 10 amateur athletes, candidates for master of sports of Russia in various sports. We studied the static strength endurance (c) of the biceps brachii before and after the massage by the method of positional skin distraction for three sessions. The interval between sessions is 3-4 days. Massage according to the method of positional skin distraction was carried out on the right hand, and classical sports massage was carried out on the left hand of the athletes. The average age of the subjects is 24 years. The weight of the load held by the athletes is 15 kg. To assess the type of distribution of quantitative characteristics, the Shapiro-Wilk test with a critical level of significance of 0.05 was used, and since the distribution of values turned

out to be different from normal, data analysis was carried out using nonparametric statistical methods. To detect statistical differences between the study groups, both before and after exposure, the Kruskal-Wallis test was used with a critical significance level of 0.05. The results of the study are presented in tables 1, 2 and figure 2.

Table 1.

Indicators of static strength endurance of the biceps brachii muscle on the right hand before and after massage by the method of positional skin distraction

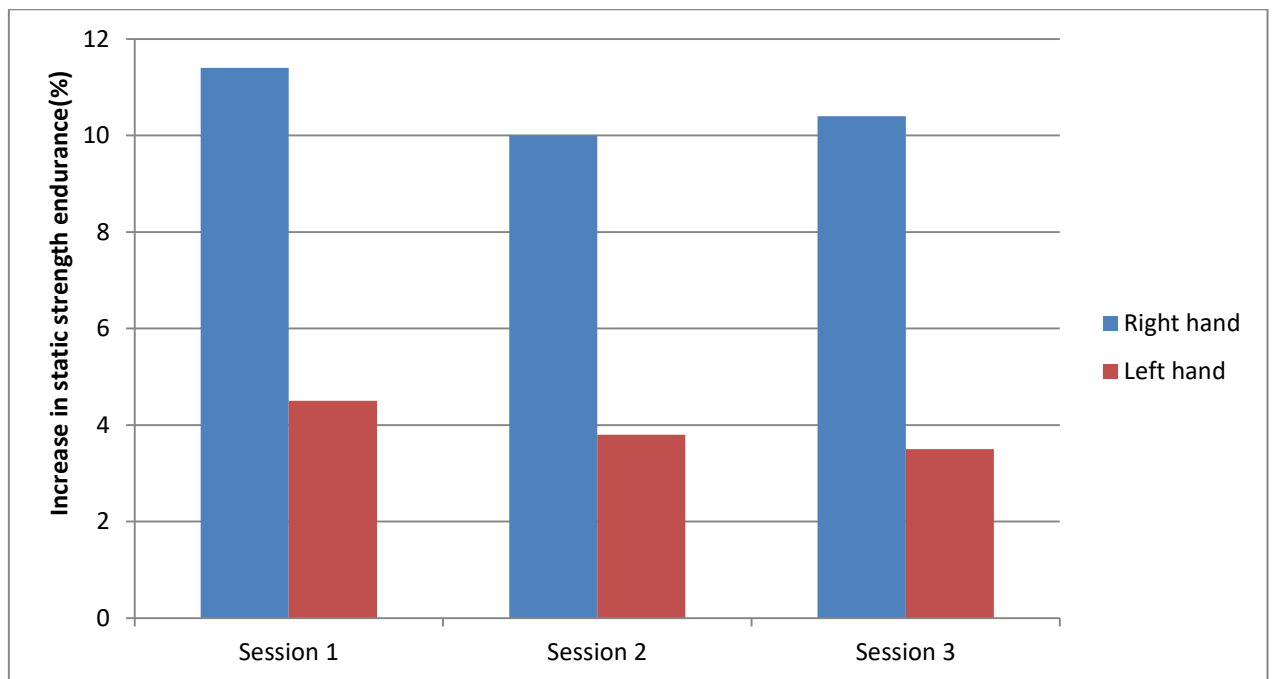
Testee	Session 1			Session 2			Session 3		
	SSE * before massage (c)	SSE * after massage (c)	Growth (%)	SSE before massage (c)	SSE after massage (c)	Growth (%)	SSE before massage (c)	SSE after massage (c)	Growth (%)
№1	65	71	9	69	76	10	76	80	5
№2	51	57	11	57	60	5	59	65	10
№3	42	45	7	45	50	11	47	54	15
№4	41	47	15	46	51	13	50	56	12
№5	38	45	18	43	50	16	48	54	13
№6	49	57	16	57	61	7	59	67	14
№7	50	54	8	54	60	11	57	63	11
№8	61	67	10	65	70	8	69	74	7
№9	39	41	5	40	43	7	41	44	7
№10	47	54	15	52	60	12	59	65	10
* Note: SSE - static strength endurance									

Table 2.

Indicators of static strength endurance of the biceps brachii muscle on the left hand before and after classic sports massage

Testee	Session 1			Session 2			Session 3		
	SSE before massa ge (c)	SSE after massage (c)	Growth (%)	SSE before massage (c)	SSE after massage (c)	Growth (%)	SSE before massage (c)	SSE after massage (c)	Growth (%)

№1	63	66	5	63	65	3	64	67	5
№2	52	54	4	53	55	4	53	54	2
№3	43	46	7	43	45	4	44	46	5
№4	41	43	5	43	43	0	44	45	2
№5	36	39	8	38	40	5	38	39	3
№6	50	52	4	51	52	2	51	53	4
№7	54	54	0	53	54	2	54	55	2
№8	57	60	5	58	62	7	58	60	3
№9	37	39	5	39	42	7	39	41	5
№10	45	46	2	45	47	4	46	48	4
* Note: SSE - static strength endurance									

Figure 2. Average increase (%) in static strength endurance of the right and left biceps brachii during 3 sessions.

After the first session, the increase in static strength endurance in the right hand was 11.4% versus 4.5% in the left hand ($p < 0.001$). After the second session, the increase in static strength endurance in the right arm was 10% versus 3.8% in the left arm ($p < 0.001$). After the third session, the increase in static strength endurance in the right hand was 10.4% versus 3.5% in the left hand ($p < 0.001$).

Thus, the increase in the long-term performance of the biceps brachii muscle under physical exertion was 34% on the right arm versus 11% on the left arm, which is statistically

significant ($p < 0.001$) indicates a more pronounced long-term muscle performance achieved by the method of positional skin distraction in comparison with classical sports massage.

The results obtained indicate the high efficiency of the method of positional skin distraction for increasing static strength endurance, which surpasses the efficiency of classical sports massage. The technical simplicity of the method, the ease and speed of training a specialist, the absence of the need for complex equipment for implementation, as well as a high and stable clinical effect – these things open up great prospects for the application of the method in elite sports.

Massage according to the method of positional skin distraction can be used to work out the skin of any part of the body – head, upper and lower extremities, trunk. Since the final main effect of the method is a long-term increase in blood supply to the affected area, the method can be widely used to solve various problems in the field of traumatology and orthopedics, rehabilitation, pulmonology, gastroenterology, dermatology and neurology.

Bibliography

1. Weerapong P, Hume PA, Kolt GS. The mechanisms of massage and effects on performance, muscle recovery and injury prevention. *Sports Med.* 2005;35(3):235-56. doi: 10.2165/00007256-200535030-00004. PMID: 15730338.
2. Poppendieck W, Wegmann M, Ferrauti A, Kellmann M, Pfeiffer M, Meyer T. Massage and Performance Recovery: A Meta-Analytical Review. *Sports Med.* 2016 Feb;46(2):183-204. doi: 10.1007/s40279-015-0420-x. PMID: 26744335.
3. Simmons GH, Wong BJ, Holowatz LA, Kenney WL. Changes in the control of skin blood flow with exercise training: where do cutaneous vascular adaptations fit in? *Exp Physiol.* 2011 Sep;96(9):822-8. doi: 10.1113/expphysiol.2010.056176. Epub 2011 May 20. PMID: 21602295; PMCID: PMC3754812
4. Dąbrowska AK, Spano F, Derler S, Adlhart C, Spencer ND, Rossi RM. The relationship between skin function, barrier properties, and body-dependent factors. *Skin Res Technol.* 2018 May;24(2):165-174. doi: 10.1111/srt.12424. Epub 2017 Oct 23. PMID: 29057509.
5. Gravit L. Skin. *Nature.* 2018 Nov;563(7732):S83. doi: 10.1038/d41586-018-07428-4. PMID: 30464282.

6. Czerniecki JM, Gitter A. Insights into amputee running. A muscle work analysis. *Am J Phys Med Rehabil*. 1992 Aug;71(4):209-18. doi: 10.1097/00002060-199208000-00003. PMID: 1642820.
7. Fore J. A review of skin and the effects of aging on skin structure and function. *Ostomy Wound Manage*. 2006 Sep;52(9):24-35; quiz 36-7. PMID: 16980727.
8. Tobin DJ. Introduction to skin aging. *J Tissue Viability*. 2017 Feb;26(1):37-46. doi: 10.1016/j.jtv.2016.03.002. Epub 2016 Mar 14. PMID: 27020864.
9. Khavkin J, Ellis DA. Aging skin: histology, physiology, and pathology. *Facial Plast Surg Clin North Am*. 2011 May;19(2):229-34. doi: 10.1016/j.fsc.2011.04.003. PMID: 21763983.
10. Wong R, Geyer S, Weninger W, Guimberteau JC, Wong JK. The dynamic anatomy and patterning of skin. *Exp Dermatol*. 2016 Feb;25(2):92-8. doi: 10.1111/exd.12832. Epub 2015 Oct 13. PMID: 26284579.
11. Kanitakis J. Anatomy, histology and immunohistochemistry of normal human skin. *Eur J Dermatol*. 2002 Jul-Aug;12(4):390-9; quiz 400-1. PMID: 12095893.
12. Kazanci A, Kurus M, Atasever A. Analyses of changes on skin by aging. *Skin Res Technol*. 2017 Feb;23(1):48-60. doi: 10.1111/srt.12300. Epub 2016 Jun 20. PMID: 27321201.
13. Waller JM, Maibach HI. Age and skin structure and function, a quantitative approach (II): protein, glycosaminoglycan, water, and lipid content and structure. *Skin Res Technol*. 2006 Aug;12(3):145-54. doi: 10.1111/j.0909-752X.2006.00146.x. PMID: 16827688.
14. Puizina-Ivić N. Skin aging. *Acta Dermatovenerol Alp Pannonica Adriat*. 2008 Jun;17(2):47-54. PMID: 18709289.
15. Alexander RM. Muscle geometry. *J Physiol*. 1998 Oct 15;512 (Pt 2)(Pt 2):315. doi: 10.1111/j.1469-7793.1998.315be.x. PMID: 9763620; PMCID: PMC2231200.

Mobile Technologies in Education

Zablotska L.

*PhD, Associate Professor at
Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine*

Chernii L.

*PhD, Associate Professor at
Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine*

Meleshchenko V.

*PhD, Associate Professor at
Ternopil V. Hnatiuk National Pedagogical University, Ukraine*

Abstract

The informatization of education is one of the priorities on the path to open education and is an indicator of the development of modern society. The use of information tools in education, including mobile technologies, creates conditions for the implementation of the educational process and ensures its continuity by integrating traditional and distance learning, which is especially relevant today, in quarantine times, when many educational institutions use distance or blended (combined) form of education. The aim of the article is to understand the notion of mobile education and its influence on current development of educational processes in higher educational institutions in Ukraine.

Key words: information technologies, education, mobile education

Globalization processes have an impact on the economy, politics, and social lifestyle. The rapid digital revolution and the digitization of all aspects of life influence the development of the national education system at all levels. With the spread of COVID-19 today, education has been converted into an online format. As a result, the issue of using mobile devices, gadgets, and Web-based technologies in the learning process has become more challenging than ever before.

In 1968 Alan Kay and colleagues at the Xerox PaloAlto Research Center in California suggested the use of a specific type of mobile device. They wanted to create the Dynabook, a “personal computer for children of all ages” that could combine the power of computers and phones. Soon, the study of the possibilities of using mobile tools in the learning process began in Europe too (when the first mobile devices appeared). Later it was highlighted in the researches of B.Alexander, M.Ally, A.Baker, D.Corlett, C.Dede, J.Evans, M.Sharples, and I.Traxler.

Ukraine has made significant progress in technological development in recent decades. The number of regular Internet users since 2019 is growing by 15-20 percent every year. The main reasons for this are widespread use of smartphones. In 2021, the smartphone became the first and the only device for 22 percent of new users to access the Internet. The most active Internet users are Ukrainians aged 15 to 24 (above 97% are Internet users), people aged 25 to 34 - 96%, above 65 - already 29% (a year ago it was only 14%)" [1].

The introduction of information technology to modern education system has led to the emergence of the latest information, pedagogical and educational technologies that make learning process more flexible, accessible, individualized and democratic. These changes also help to adopt the concept of open education that is gradually implemented in Ukraine. According to O. Ovcharuk among basic features of open education systems are: 1) the emergence of new opportunities for the development of educational content and pedagogical technologies; 2) access to all levels of education; 3) access to education for all, especially for those who cannot study at universities due to lack of financial or physical disabilities, professional employment, remoteness from large cities, etc.; 4) creating conditions for the implementation of the concept of lifelong learning [2].

The enormous popularity of mobile communications devices and the Internet undoubtedly has led to the rethinking of their place and role in the educational process. One of the focuses is the modernization of education, which is based on the adoption of innovative teaching methods. Nowadays, teachers have a task to create such learning environment in which students can master their practical skills. Teachers and scientists are constantly conducting research, searching for new methods, technologies, and forms of teaching to optimize and modernize the learning process [3].

The notion of mobile learning (m-learning) emerged in the early 21st century, when mobile phones, computers, tablets, and other portable devices entered people's lives and became the basic means of communication. The holistic concept of mobile learning was introduced by D. Keegan in 2001. Subsequently, the European Under the direction of M. Sharples, the Commission initiated the MOBIlearn project which formulated the main idea of the project "What is educational is mobile" [2] and defined the conditions for mobile learning. In 2002, The m-Learning Consortium was established in Canada, and the state standard for mobile learning was adopted in Australia. In 2004, Intel launched the Learning Always and

Everywhere project, which aims to provide each student with personal access to mobile computing devices and wireless communication in schools [4].

The situation has changed slightly with the introduction of the BYOD concept ("bring your own device"). This concept was developed in 2009 at Intel in response to the trend of employees using their own mobile devices in the workplace. The term "Bring Your Own Device" (BYOD) was strengthened in 2011 as a result of the collaboration of Unisys, a major provider of IT solutions, and well-known software vendors, VMware and Citrix (USA). Many progressive educators around the world have taken this concept and begun to employ mobile phones and tablets for educational purposes. At the same time, teachers do not prohibit, but rather encourage, students to bring their devices to class and use them actively during work.

The modern interpretation of the concept of mobile initiation (m-learning) is not unambiguous. There are significant differences among researchers regarding the interpretation of this term. However, all definitions are based on mobile communications. Very often mobile learning is considered in conjunction with other information and communication technologies. It should be noted that the use of mobile technologies for educational purposes is possible both autonomously and in combination with other means, including information and communication technologies (ICT). Mobile learning is usually considered in connection with other forms of information and communication technology. It should be highlighted that mobile technologies can be used for educational purposes both independently and in combination with other methods, such as information and communication technology (ICT).

Mobile learning should be considered as a separate area in the use of ICT in education. The model of ICT use in the education system has always had several technical limitations due to the hardware characteristics of the devices. For example, ICTs have traditionally been associated with personal desktops, and their use has been limited by the cost of this equipment, size and weight, and so on. The development of computer and mobile technologies changes these characteristics, and approaches to the use of ICT in educational environments. This is due to the specific characteristics of using mobile devices to receive, analyze, and transfer data. Here are a few that set mobile technology apart from traditional ICT: mobile devices belong to individuals, not organizations; the availability of mobile technologies is constantly growing; rapid development of related technologies connected with the transmission and storage of information on the Internet (e.g., cloud technology) increases the relevance of mobile devices.

Nowadays mobile gadgets are penetrating more and more spheres of life, affecting them, changing the ways of delivering information and speeding up its exchange. Modern smart phones, as an increasingly accessible and diverse means of communication, have the potential to make learning more effective, entertaining, and accessible. Furthermore, modern gadgets are equipped with a touch screen and keyboard function, allowing you to combine the functions of several devices in portable one, increasing learning potential.

According to J. Traxler, mobile learning completely transforms the education, as mobile devices not only affect the ways in which content is presented and accessed, but also contribute to the development of new types of cognition and mentality. Learning becomes more timely, sufficient, and tailored to the individual ("just-in-time, just enough, and just-for-me"). These features of mobile learning contrast with those of blended and e-learning (e-learning), in which pedagogic principles such as multimedia, structure or modularity, interactivity, and accessibility supercede. The balance between the learning process and student participation is changing thanks to mobile technologies. As a result, becomes mixed, which characterizes a new wave of human society's informatization development. [5]

In our opinion, the idea of combined use of mobile devices in the educational process is reasonable. It is possible to integrate traditional learning, distance learning, and mobile learning. This model of blended learning is described by researchers from the German company Allconsulting GmbH [6]. Blended learning means learning through the use of a blend of educational resources. Different approaches to learning – e.g. face-to-face sessions, electronic teaching/ learning concepts like computer-based training (CBT) or e-learning tools and techniques are combined in a didactically sensible way to establish, organized and continually tutored further education arrangement (Fig. 1).

References

1. Number of Internet users has increased. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/11/652498/>
2. Ovcharyk O. Conceptual approaches to the application of technologies of open education and distance learning in foreign countries and their role in the processes of modernization of education [Electronic resource]. Retrieved from: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/292/278>
3. Zablotska L., Meleshchenko V., Chernii L. Innovative methods of teaching English for specific purposes in higher education institutions. *Engineering and educational technologies*. Kremenchuk: KrNU, 2019. T. 7 (3). P.85–95.
4. Teplytskyi I. Basic elements of mobile learning. Information technologies in education, science and technology. Cherkasy, 2008. P.106-107.
5. Traxler J. Current State of Mobile Learning. Retrieved from: <http://www.aupress.ca/index.php/books/120155>
6. Corporate e-learning. Retrieved from: <http://www.allconsulting.de/e-learning-en.html>].

Creating the Positive Emotional Background Based on Teaching Situations in Process of Building Mathematical Students' Competence

Emilia Dibrivna

*Candidate of Pedagogical Sciences, National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine*

Svitlana Savchuk

*Senior Lecturer of the Department of higher and applied mathematics, National
University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Alina Stepova

Student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Abstract

The effective implementation of the structural-functional model, introduced into the educational process of an educational organization, is facilitated by the determination of the necessary and sufficient pedagogical conditions, which are determined taking into account the specifics of the educational process of the organization and the relationship of these conditions, which structurally form a single, integral complex. This article provides the results of a theoretical analysis of the creation of an emotionally positive background, considered as one of the necessary pedagogical conditions that contribute to the effective implementation of the structural and functional model of pedagogical support for the formation of students' mathematical competence. The article discusses the methodological principles and means of creating an emotionally positive background by a teacher in the process of educational activities of students. The results of a theoretical analysis of the influence of positive and negative emotional states of students on the effectiveness of assimilation of information received within the educational activities are presented.

Keywords: emotionally positive background, pedagogical conditions, formation, mathematical competence, students.

Relevance. Increased focus at the student's mastering in process of gaining knowledge, their analysis and logical processing lead to dominance of intellectual part over the emotional. That is the reason of paying much less attention to an emotional part of cognitive process. Such violation of dialectic of proportion in educational process of rational and emotional experiences makes it less productive, creates the danger of one-sided development, adversely affect the student's personal development as a whole and the forming of particular competence, including connected with logical thinking, for instance, mathematical.

The purpose of article – to consider the creating of the positive emotional background based on teaching situations as one of the pedagogical condition of building mathematical students' competence.

Scientists consider emotional component as an inherent element of an educational process, which provides the discovery of potential students' power and stimulate his mental productivity. If there are positive emotions in the process of the perception of educational information they work as beneficial stimulus, boost thought actions, making them more clear, logical and productive. They, meanwhile, help to overcome breaking the mental activity therefore students' efficiency increases.

K. Ushinskiy emphasized the importance of emotions and feelings in the learning process. In his framework creating the techniques, aimed at maintaining positive emotions in class which contributes the interest of disciplines, played an important part [4, p. 405-406].

The confirmation of this idea can be found also through the modern scientists. In the result of researches I. Trachtenberg and S. Rushman have found, that emotional element has a big impact on the nature of human's thought process. As the authors say, on the background of positive emotions the fatigue increases slower. I. Trachtenberg and S. Rushman point out the experiments has shown, that under the influence of positive emotions students' efficiency significantly increased [3].

A similar view has S. Arkhangelsky, noting that perception depends on emotional human condition, impressions and vision. If the classes are interesting, various and emotionally rich (in case of positive emotions), they don't suppress, but stimulate the intellectual work, don't call hindering acts [1].

Based on thesis about the ability of positive emotions to more productive enlightening action, T. Shamova identifies three groups of methodical techniques, that provide preparing students for the active learning [5].

The first group is connected with creation of emotional background for the perception of new information. Unusual beginning of the class can include emotional moments at an early stage of learning action, for example, demonstration of new phenomenon; unconventional explanation, beyond the limits of student perceptions; interesting historical fact etc.

According to the researcher, to the second technique group are included those ones, linked with identification of practical and theoretical meaning of issue being studied during the drafting the topic of class.

The third technique group is connected with the organization of practical student actions, particularly recalling rules while doing practical actions, various measurements and comparing results.

Taking into account scientists' concepts, in process of learning pedagogical conditions of building mathematical competence students-agrarians we have determined, that one of them is creating the positive emotional background based on teaching situations.

Exploring the issue of emotional regulation of learning action future mechanical engineers of agricultural production, V. Manko gives a definition about emotionality of education, which means the saturation of subject-object relationship «teacher–students» by emotional conditions and worries, which contribute students to forming positive emotionally valuable attitude to the educational and professional activity [2].

In the process of forming students' mathematical competence we are mindful, that positive emotions as a factor of enhancing of the cognitive students' action arises, firstly, under the impact of surrounding environment, where the personality is, and secondly, in itself action, aimed at satisfaction of cognitive needs and motives of action on the condition, that course of action completely satisfy the initial personality motives.

The appearance of positive emotions (interest, excitement, happiness, amazement) has been accompanied by increasing efficiency, activation of cognitive students' action in the process of theoretical and practical preparation, that is why it is advisable to create special conditions for its formation.

On a foundation of completed investigations V. Manko suggests the following methodology of preparation for the classes for the special technical subjects, based on particular sequence of the rules for the ensuring of the positive emotional background:

- the teacher should know, for what purpose and according to which of the functions of teaching and educational process (developmental, encouraging etc.) the impact is carried out on the emotional students scope;
- it is necessary to consider the content of the educational material relative to the goal, set at the class;

- to analyze the content of the additional sources of information, which have to correspond to the moral and aesthetic essence;
- to choose and organically agree on the methods and techniques of emotional affect according to the goal, the content of education material, age and individual specificities of students group, and also didactic tasks of the class;
- to learn enthusiastically, with the rise: information, absorbed with a feeling, digests easier, memorizes and reproduces better;
- to prevent the monotony in educating, copying the structure of the class, replicating the same techniques, methods, the medium of instruction. The emotional scope does not support replicating even the interesting information. If the information is very fascinating, the first replicating can be accepted by emotional sphere, but in case of replicating again it will switch off the attention. For the conceptually-logical sphere is needed more passive, including reproductive, information replicating, moreover replicating without changing the sequence and content of the material. The aim of the teacher is to find the middle ground with the goal of overcoming this antagonism, inherent to both spheres of human's thought;
- to cultivate and support students the feeling of self-confidence, to encourage any success and progress;
- to keep in touch individually with students and with group in general, insofar as the relationship with the teacher are transported to the students attitude to the subject;
- to connect the education process with the other types of educational activity: research work, performances at the conferences, as much as it expands the scientific outlook of students, keeps the interest to the subject, initiates the need of self-improvement and improving special knowledge for the future profession activity [2].

Conclusion. The positive emotions contribute to the increasing of the efficiency and activation the cognitive students' activity. As a result, the creating of the positive emotional background based on the teaching situations can be one of the pedagogical condition of building mathematical students' competence.

References

1. Arhangelskiy S. I. *Lektsii po teorii obucheniya v vysshey shkole* [Lectures on Theory of Learning in Higher Education] / S. I. Arhangelskiy – M.: Vyssh. shk., 1974. – 384p.

2. Manko V.M. *Dinamika rozvitku piznavalnih interesiv studentiv u protsesi vivchennya spetsialnih distsiplin* [Dynamics of development of cognitive interests of students in the process of studying special disciplines] / V.M. Manko // Naukovi zapiski: Zb. nauk.st. Natsionalnogo pedagogichnogo universitetu im. M.P.Dragomanova / Ukd. P.V. Dmitrenko, O.L. Makarenko. – K.: NPU, - 2000. – T. XXXVI. – Ch. 3. – pp. 88 – 95.
3. Trahtenberg I.M., Rashman S.M. *Gigiena umstvennogo truda studentov* [Hygiene of mental work of students] / I.M. Trahtenberg. – K.: Zdorov'ya, 1973. – 172 p.
4. Ushinskiy K.D. *Polnoe sobranie sochineniy* / K.D. Ushinskiy. – M.: Izd-vo APN RSFSR, 1950. – T. 9. – 628 p.
5. Shamova T.I. *Problemnyiy podhod v obuchenii* [Problematic approach to teaching] / T.I. Shamova.– Novosibirsk: Zap.-Sib. kn. izd-vo, 1969. – 68 p.

National Education as a Component of Multicultural Paradigm in the Context of Worldview Confrontations in Ukrainian Society

Valerii Budak

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0003-2698-6333>

Dr.Sc., Prof.,

*Academician of National Academy of Educational Sciences of Ukraine,
Rector,*

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

Mykolaiv, Ukraine

e-mail: office@mdu.edu.ua

Iryna Loshchenova

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-3818-8008>

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
PhD in Education*

Mykolayiv V.O. Sukhomlynsky National University

Mykolayiv, Ukraine

e-mail: loshchenova.irina@gmail.com

Oksana Oleksyuk

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5527-3861>

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Pedagogy, Psychology and Inclusive Education,
PhD in Education*

Mykolayiv V.O. Sukhomlynsky National University

Mykolayiv, Ukraine

e-mail: oleksjukoksana@ukr.net

Abstract

The article deals with the need to implement the elements of national-patriotic education into a general paradigm of the modern system of higher education in Ukraine. The role of cultural dialogue and mutual understanding as a universal function of education has been discussed. The relationship between culture and education has been outlined. Much attention has been paid to the place and role of culture in shaping a student's personality in the learning process. The issue of national values in a system of global priorities has been raised. The importance of multicultural education in a multi-ethnic Ukrainian society has been emphasized. The problems of defining national identity in a fragile world have been highlighted. The results of the experimental research among students of Mykolayiv V.O.Sukhomlynsky National University in terms of multicultural expertise have been analyzed. The crucial role of the functioning of the Ukrainian language as the state language has been emphasized.

Key words: multiculturalism, national and patriotic education, cultural approach, national and general cultural values, tolerance, national identity, worldview confrontation.

In its arduous journey towards European and world community convergence Ukraine faces the serious problem of national harmonious long-term relationship. Within the framework of precarious and unstable peace the problem appears to be more complex and urgent than ever. That is especially important in the fragile world in which we live today. Dialogue and mutual understanding is a universal function of education that can to a large qualitative extent meet the challenge of transmitting of socio-cultural experience to the younger generation, thus to ensure their acquiring of universal and national values.

Providing the development of the cultural basis of a personality is the fundamental function of education, since it gives the possibility to create a reliable cultural basis of nation and its people aimed at entering the global multicultural society and approving its culture creating function.

Given the glaring evidence of xenophobia and related intolerance, the devaluation of human life and human morality flouting, we have no doubt, in spite of the decades of fruitless debate, about the implementation for multicultural education. We interpret it as a process that is based on the inextricable link between culture and education, aimed at enabling the individual to acquire a system of national and general cultural values, raising cultural awareness of the importance of tolerating cultural differences, and developing an enduring attitude towards self-realization in culture creation process. We see multiculturalism as an integral element of a person's overall culture.

The relationship between culture and education, and the analysis of educational development in the context of the humanistic paradigm have always been in the tradition of Ukrainian schools from primary level to university degree.

The multicultural education issues have been widely discussed throughout the world by scholars from different countries and continents. The historical perspective of multiculturalism is not the focus of our research, though we analyzed numerous academic sources, and as a result, we have identified the main concepts of multicultural education. They are recognized in pedagogical theories and international documents related to culture and education.

As for Ukraine, the attention of scholars (N.Avshenyuk, I.Bahov, T.Demianenko, A.Dzhurynsky, L.Golik, L.Golub, S.Kirsanova, T.Klinchenko, M.Krasovitsky, L.Sidun, O.Sukhomlynska) focused mainly on certain aspects of multicultural education. Multicultural education has never a priority in Ukraine. For the first time the subject matter fell within

scholars' area of expertise in December, 1998, when the concept of "multiculturalism" was formulated [T.Klinchenko, 1998] by the participants of the scientific conference "Problems of Multicultural Education in Ukraine", held in Kyiv. The initiative group of educators, philosophers, sociologists, cultural scientists was formed to further develop the basics of multicultural education in Ukraine, but the important decision has ultimately remained a dead letter. And eventually the inactivity of state and educational officials resulted in the artificial division of Ukrainian society into "insiders" and "outsiders", even if such a division is transmitted and spread by those involved. We believe multicultural fundamentals need to be implemented on the national level.

Educational theory and infinite anthropological data prove that the universal values of global culture are better absorbed through their unity with the national culture. This means that the national culture merging into the world culture deepens and improves it greatly. The latter, being continuously developed, contributes to the flourishing of universal culture.

Every nation is great, this fact is indisputable, and through its national traits and qualities expresses the characters of all mankind in its original way. In this regard, the purpose of education should be accented on the formation of empathic and tolerant person. Any person has to be associated with her/her national or ethnic identity, otherwise we cannot speak of humanity itself, but only of a logical abstraction, therefore it is crucial for a person to develop a sense of national dignity and love for the homeland.

The interaction between national and universal forms creates the basis of national psychology. A person who knows and respects the ethical and spiritual values of his/her own people can easily perceive and respect the cultural values of other peoples. National culture is revealed first and foremost through the spirituality of the people, which is connected with national culture and traditions, reflected in the minds of people. It is the measure tool of cultural values. Every ethnic group has its own distinctive consciousness, a mentality that depends not only on a common language, territory and economic development, but also on a common psychological structure. The religious, moral and aesthetic values of each nation manifest the intensions of people towards higher ideals; they have much in common and are transmitted from generation to generation. Going deep down to the roots nourishes and strengthens cultures, and moreover, the interaction of national cultures enriches them. Isolation from other national cultures, on the other hand, threatens extinction. The psychology of national separateness, of

ethnic exclusiveness, is a serious obstacle to understanding other cultures. Such psychology is dangerously destructive. Every nation has customs, manners and forms of behavior in which it has been brought up and to which it has become accustomed. Alien customs sometimes seem not only strange, but also unacceptable, and this is as natural as the very differences between ethnic groups and their cultures, which have been shaped by non-identical historical and natural conditions. The problem arises only when these dissimilarities are reduced to a fundamental characteristic and transformed into a hostile psychological attitude towards a certain ethnic group on the created theoretical basis aiming at creating conditions for the worldview confrontation in society between people of different ethnicities, nations and nationalities.

Ukraine is a unique European country with over 100 nationalities living on its territory. They include Ukrainians, Russians, Jews, Belarusians, Moldovans, Bulgarians, Poles, Hungarians, Georgians, Azerbaijanis, Armenians, Dagestanis, Tatars, Romanians, Czechs, Kurds, Koreans and many others. And they are all represented in the education system either way. Therefore, when it comes to education, we understand that it is both national and multicultural in content and in form at the same time.

If education is to be seen as a truly cultural-creative activity (i.e. creative and formative, which preserves the ethnos and restores it), then there is a necessity in radical reconstruction of the educational processes content in most national education systems – from kindergarten and primary school to university. and organizational freedom and productivity of cultural, creative activity for both teachers and children, based on multiculturalism. Multicultural framework can take a Ukrainian national school to a higher level of development.

In 2012 we got the results of the experimental research, but they appeared to be rather disappointing. In order to examine the level of knowledge of national background we tried to find out whether students knew the basic elements of Ukrainian culture (language, traditions, national symbols, famous cultural personalities), whether they were aware of Ukrainian identity, original cultural integrity, national character and mentality. We also focused on students' attitude towards national culture as a basis for multiculturalism. The experimental results were discouraging: the Ukrainian culture was perceived by respondents as primitive (17%); students believed it had not yet reached the global level (11%); only 10% considered it as corresponding to other cultures of the world. At the same time, the feeling of superior disrespect towards other cultures were extremely rare (4% of students), which proved that it was not a characteristic of

Ukrainian mentality. The high percentage of responses demonstrating disregarding perception of Ukrainian culture illustrated that some students did not associate themselves as belonging to Ukrainian nation though they were ethnic Ukrainians that witnessed their low level of national consciousness.

When asked to define nationhood, most students mentioned common territory (43%); citizenship (48%); collective history (41%); common language (19%); shared culture (17%); and similar character (14%). Students' opinions differed as for the features which unite people inside nationality – 48% of first-year students thought it was historical background, 21% marked it as psychological identity, 14% related it with traditions, language (8%); and appearance (3%). Most students had a primitive understanding of the concept of “nation” itself. A small group of respondents identified language as an element of national culture; we realized that they recognized Russian as their “native” language like the majority of ethnic Ukrainians in the southern region of the country. Language is an essential element of national culture. The centuries-long presence of an alien culture as the dominant, the pressure on Ukrainian culture has led to the loss of the nation's identity, including its language.

Only 34% of the respondents were interested in the history of Ukrainian, 47% had occasional knowledge, and 14% had no idea about any facts of Ukrainian history. Indifference to the history of their native country indicates an extremely low level of national consciousness. The results on knowledge of national symbols were encouraging – 79% named the national anthem and banner. 21% of respondents were not able to differentiate between state and national holidays, naming mainly Independence Day, Constitution Day, Christmas, Trinity and Easter as national holidays.

We examined the level of students' national consciousness, their sense of ethnic belonging, national dignity, which are important components of national culture. We spent many hours on anonymous written surveys among students in order to identify real and truthful responses. We tried to find out if the students were hiding their nationality communicating with their group mates. It turned out that 28% of students did; 14% of respondents acted in such a way depending on the circumstances; and 57% of respondents talked about it in public. That almost half of the students' community explained it by embarrassment in marking their ethnicity (10%) and prejudice towards their ethnicity (7%). It turned out that Ukrainian students were also “ashamed” of their nationality, i.e. ethnic citizens of the Ukrainian state, whose percentage

in the department student body was the highest. In written interviews, they told of being taunted by classmates and fellow students, the city dwellers, who called them “farmers” and “villagers” because they spoke Ukrainian.

In this regard we could not ignore the question about the language students knew best. The answers revealed that 46% of those surveyed could not speak Ukrainian! Only 11% were able to speak fluent both Russian and Ukrainian. 89% admitted they used to speak Russian. The majority of students (94%) wanted to improve their knowledge in a foreign language (mostly English and German) rather than Ukrainian.

There have been many changes in the country for those 17 years. Ukraine has gone through difficult time and political turmoil, fighting for its vital need for the norms of a democratic country and its irresistible desire for social and legal standards, and values of a united Europe. Many truths have to be learned as a result of irrevocable sacrifice, lost ideals and eternal doubts. The mournful events of Maidan, the Revolution of Dignity and the situation in the eastern region of Ukraine have demonstrated the strong desire of people to be free and independent in a democratic world community.

Thus, there has been a lot of rough and tumble along the way, but there have also been positive gains. A number of state principal documents aimed at qualitative changes in the education system have been adopted. In October 2017, the Ministry of Science and Education of Ukraine approved a “Strategy for National-Patriotic Education of Children and Youth in 2017-2020”; in October, 2020 the plan for the implementation of the “National and Patriotic Education Strategy for 2020-2025” was approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine.

The implementation of the Law of Ukraine “On Ensuring of the Ukrainian Language Functioning as the State Language” on July 16, 2019 has been considered a historic event. Two years later, on July 16, 2021 a historically crucial step to embody the norms of the Language Law led to a new era, since it contributed to strengthening its status and making its meaningful role clear as the state language in the public space, since language is a matter of state language policy within the cultural, educational and scientific spheres.

The Ministry of Youth and Sports of Ukraine has set up a whole range of activities aimed at national-patriotic education of young people, including seminars, nationwide events and scientific conferences.

One more thing which is of dominant importance has to be mentioned, that is the issue of national identity of Ukrainian citizens in today's environment. With each new day, through dramas and mistakes, people started realizing their role in the establishment of statehood and future realities of Ukraine on its way to global democratic community.

On June 30, 2021, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved Ukraine's first "State Target Program for National and Patriotic Education" for the period until 2025. The aim of the program is improving and development of comprehensive statewide policy of national-patriotic education through the Ukrainian civic identity shaping and affirmation.

With this in mind we believe multicultural education will contribute to the national consciousness, the restoring and renewing of national culture and the necessity to preserve the identity of each culture on the territory of Ukraine. The state of feeling and comprehending the cultural, political history of a nation develops into an ideology of this nation as a unified and organic essence of its being.

References

1. Klinchenko T.V. Multiculturalism: Civic and Educational Aspects // Coll. theses based on the conference "Multicultural Education in Ukraine: Curricula and Textbooks". K., 1998. P.3-5.

Implementation of G. Vashchenko's Pedagogical Ideas Regarding Patriotic Education of Preschool Children in the Conditions of the Modern Preschool Institution

Oleksyuk Oksana Yevhenivna

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Pedagogy, Psychology and Inclusive Education,
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine
street Nikolskaya, 24, 54030, Mykolayiv, Ukraine
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5527-3861>
oleksjukoksana@ukr.net*

Boyko Alla Alexandrovna

*ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-5527-3861>
Master's Student of The Faculty of Preschool and Primary Education,
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine
street Nikolskaya, 24, 54030, Mykolayiv, Ukraine
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5527-3861>
e-mail: zxcvbnm22aiijj@gmail.com*

Abstract

The article reveals the stages of pedagogical activity of educators on patriotic education of older preschool children on the basis of pedagogical ideas of G. Vashchenko. The efficiency of the offered pedagogical conditions of patriotic education of preschool children is substantiated. The forms of work with preschool children on patriotic education proposed by G. Vashchenko are described in the research.

Key words: patriotic education, preschool children, pedagogical ideas, realization, stages of pedagogical activity, pedagogical conditions

The problem of patriotic education of children and youth in Ukrainian pedagogical conception has found proper coverage. It was especially acute at the beginning of the twentieth century, during the period of national-patriotic and spiritual revival of Ukraine.

An integral component of state building in Ukraine is patriotic and civic education, which should be based on the principles of humanism, democracy, continuity and inheritance [1, p. 260]. This education should contribute to the fuller acquisition by young citizens of social experience, the inheritance of the best achievements of the people in combination with

the acquisitions of other peoples, the establishment of a high culture of mutual relations among people of different nationalities.

The most important priority of patriotic education is the formation of a valuable attitude of the individual to the Ukrainian people, homeland, state, nation [2].

The appeal to a thorough, scientifically objective study of the national pedagogical experience testifies to the desire of modern researchers to find in the past the origins of leading ideas of today and the need to reconsider and re-evaluate educational concepts that for some reason were not considered or rejected as erroneous. G. Vashchenko's pedagogical legacy is relevant right now, when social tensions continue to grow in Ukrainian society, and conflicts that permeate all spheres of life continue.

Peculiarities of mastering knowledge about the Homeland and educating children to love it require such pedagogical means that create conditions for the interaction of emotional and intellectual factors of the process of learning and education and thus contribute to a more successful solution of tasks of formation of patriotism bases.

The strategy of national-patriotic education of children and youth (2019) identifies the following principles [2]: national orientation of education, cultural conformity, humanization of the educational process, the principle of subject-subjective interaction, integrity, acmeological principle, the principle of personal orientation, vital creative amateurism, multiculturalism, technologicalization, the principle of social correspondence, the principle of prevention.

In our opinion, patriotic education is a holistic systemic process of developing patriotic feelings aimed at the child's self-awareness as a person, a representative of his people, nation and whole humanity, which acts as an activating factor of behavioral behavior and service both to his state, his people and humanity in general.

The content of patriotic education under G. Vashchenko includes the involvement of children in the culture of the Ukrainian people, holidays, traditions, folk arts, acquaintance with family, family members, relatives, ancestors, pedigree, family traditions, acquaintance with the history of our country, conducting targeted observations of the condition of objects at different times of the year, organization of creative, productive, play activities of children.

We have developed a system of educational activities, as well as a perspective plan of work with preschoolers of the experimental group on patriotic education on pedagogical ideas

of G. Vashchenko, which is aimed at enriching the ideas of preschool children about the Homeland.

Realization of pedagogical conditions of the formative stage of the research was carried out in accordance with the requirements of educational activities in preschool institution through the integration of all educational areas and different types of children's activities, which promotes effective learning by children about their country, native land.

At the first stage, informational, we carried out the work which consists in formation in children of preschool age system knowledge on history and culture of the Ukrainian people, the city, education of love to their Homeland, pride for it. Pedagogical work during the whole period of the research was carried out taking into account the data obtained at the ascertaining stage of the research.

At the information stage of work with preschoolers the main task was to increase children's interest in the stories about their hometown, folk crafts, national art, customs, traditions. The following forms of work were used: stories, conversations, pictures, conversations on the content of fiction, entertainment, quizzes, conversations, folk festivals, etc.

The purpose of our work at the second, practical, stage was to form children's knowledge about the Homeland, family, native city, its history and culture, holidays and traditions of the Ukrainian people. To achieve this goal, the following tasks were defined: to develop children's emotional and valuable attitude to their city, the Homeland; to form the interest of each preschooler in the present and past of the country, the ability to see the beauty around him, to cultivate respect and pride; to give preschoolers the opportunity to feel like small residents of their city, district; set a personal example to children, involving them to protect and increase the wealth of their native city.

Forms of work: frontal classes, subgroups, games, individual work with children. For this purpose, various forms of organization of children's activities are used in preschool institution, one of which is thematic classes. They are aimed at increasing children's mental activity. This is stimulated by the methods of comparison, questions, individual tasks, and the reference to children's experiences. An interesting trick was to offer to look for the answer in the illustrations, to ask parents.

Also at this stage, we organized the study of the native land with the help of excursions.

The organization of excursions on the selected excursion routes was carried out at the following stages:

1. Preparatory stage, which provides the primary acquaintance of children with the object of the city (reading literature, viewing illustrations, children's stories, rules of conduct on the excursion - safety, care).

2. Direct acquaintance with the object of the city (story, observation, conversation with children using search questions).

3. Interaction of children with the object (the principle does not hurt).

Supporting the positive attitude of children to their native city in the process of socially oriented and creative activities of children - provided the implementation of the experience gained by children on excursions, creative productive activities, participation in activities aimed at preserving and improving the city.

Gradually, in working with children, we began to use the terms "native land" and "native city". During specially organized conversations, we clarified and extended children's knowledge about their hometown. So preschoolers became interested in studying the native land, began to express an appreciative attitude to the city in which they were born. We started our acquaintance with our native city by explaining the name and history of the city. The children were asked to consider and find out what the emblem of the city of Mykolayiv, what the symbols of the emblem of our city mean. By conducting conversations with the use of illustrations and photo albums with views of the city of Mykolayiv, we interested preschoolers, stimulated their desire to explore their native city.

The children enjoyed visiting the local history museum with great pleasure. The hostess of the museum conducts conversations, games, competitions to consolidate knowledge about the life of our ancestors. The museum presents exhibits: samples of flax and wool, embroidered napkins, woven rugs, towels, rocker, cast iron, household items. After a tour of the museum, it was decided to create its own museum within the walls of the preschool institution. A mini-museum of "Ukrainian life" was created.

A large collection of exhibits came from great-grandmothers and great-grandfathers: benches, spinning wheels, samovars, chests, jugs, and others.

After the preschoolers got acquainted with their native city, we offered children to look at the map of Ukraine and see how many different cities there are in our country. Some

preschoolers from their own experience told about the names of the cities in which they visited with their parents. Thus, children gradually formed the idea of the boundless space of our state, that people all over Ukraine live - adults and children. That each city has its own flag and emblem, its own customs and traditions, even different is the national dress.

Along with work on acquaintance with the native city, carrying out excursions and target walks, reading of legends, art literature, acquaintance with national clothes we involved children in participation in traditional national holidays: Holiday of a harvest, Meeting of winter, St. Nicholas, Christmas, the Meeting of the Lord, Easter and others.

We also continued the acquaintance of our pupils with the historical heritage of our country, reading legends. The result was a brain-ring "My dear Mykolayiv".

At the third stage, activity-productive, the purpose of which was to involve parents in joint activities on patriotic upbringing. The main task of this stage was to acquaint parents with G. Vashchenko's pedagogical ideas on patriotic upbringing of children. Developed together with parents a strategy for patriotic upbringing of children and involvement in joint patriotic activities within the preschool institution. One of the conditions for the effective upbringing of a child is the close cooperation of educators with family members, which is the first environment where the child is formed as a person. The main components that have an educational impact on the child are the system of values and social attitudes of the family, the style of relations between family members, family traditions.

Parents became active participants in the work on patriotic upbringing of children. For parents, work was carried out on the patriotic upbringing of children (patriotic and educational orientation), joint events were held with parents: joint tours of the city, photo exhibitions on various topics, actions.

During our research we implemented various project activities in which preschoolers took a direct part, as well as held various competitions, art events, tours and exhibitions.

Summarizing the above, we can draw the following conclusions. The patriotic education of the younger generation will be more successful if from the earliest age the foundations of patriotic feelings will be laid by parents, and later brought up in a preschool institution.

For more effective work on patriotic education of preschool children it is necessary to provide the following pedagogical conditions:

- on the basis of pedagogical ideas G.Vashchenko's patriotic education of preschoolers permeates all spheres of the child's activity, with an emphasis on the education of love for the native home, nature, culture of the Ukrainian people, the Homeland and a sense of belonging to it;

- development and implementation of a complex of measures for patriotic education of preschool children, which takes into account the gradual acquaintance of children with the Homeland;

- ensuring the cooperation of all participants in the educational process (educators, pupils and their parents), through various forms of interaction: conversations, consultations, open classes, visual information, joint projects, excursions, photo booths, entertainment, etc.

- organization of subject-development environment for patriotic education of preschool children.

The work carried out during the research and experimental work on the organization of patriotic education of preschool children on the basis of pedagogical ideas of G. Vashchenko in preschool institution gave positive results. There is a positive dynamics of the level of development of patriotic education. The obtained data prove the effectiveness of the implementation of the proposed conditions.

The results of the ascertaining and control stages of the experimental work for the experimental and control groups show that by the end of the experimental work in the experimental group the number of children with high and medium levels increased by 20% and 10% respectively and the number of children with low levels decreased by 30%. The indicators obtained as a result of our work testify to the positive change in the level of patriotic education of preschool children, which allows us to judge the confirmation of our hypothesis of the study.

Thus, based on the positive dynamics that occurs as a result of work carried out in the experimental group, we can conclude that the model of implementation of pedagogical ideas of G. Vashchenko in the process of patriotic education of senior preschool children really contributes to effective patriotic education of preschoolers.

References

1. Piren M.I. Ethnopoly in Ukraine: socio-psychological analysis: a textbook. Kyiv: University "Ukraine", 2007. 408 p.

2. Strategies of national-patriotic education of children and youth for 2020-2025 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text> Date of application 31.10.2021

Translation of the title to the author's language

**РЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ Г.ВАЩЕНКО ЩОДО
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В
УМОВАХ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Educators' and Parents' Interaction in Developing Humanistic Qualities of Pre-School Children

Oleksyuk Oksana Yevhenivna

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Pedagogy and Inclusive Education,
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine
oleksjukoksana@ukr.net*

Kabakova Anna Mykhaylivna

*Master's Student of The Faculty of Preschool and Primary Education,
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University, Mykolaiv, Ukraine
borukh1980@gmail.com*

Abstract

The article considers the problem of educating the humane qualities of the personality of preschool children in the cooperation of educators of preschool institutions with family. The new solution to the scientific problem of raising preschool children is presented, which is manifested in certain models of educating the humane qualities of senior preschool children in the process of cooperation between educators and families.

Key words: cooperation, humane qualities, personality, preschool children, educator, parents, family.

Problem definition. The modern family cannot independently solve the problems of forming the humane qualities of a preschool child.

The task of educators of preschool institutions in work with parents is to promote the creation of a single educational field, a single social environment. This is reflected in a number of documents regulating the system of modern relations between educational institutions and families (Laws of Ukraine "On Education", "On Preschool Education", "On Child Protection", "Basic Component of Preschool Education", etc.). Thus, the Law of Ukraine "On Education" [4] states that parents are the first teachers for the child. The Law of Ukraine "On Preschool Education" [3] states that the duty of the family is to promote the child's education in preschool and other educational institutions or to provide preschool education in the family. The Basic Component of Preschool Education in Ukraine defines that: "Family is a natural environment for a child's development. The participation of parents in the development of the child's competencies, involvement of families in the educational process of preschool education

institution confirms the position that each parent is responsible for the upbringing and education of the child, for the formation of a sense of human dignity "[1, p. 32].

Instead, the problem of cooperation between the preschool institution and the family in educating the humane qualities of the personality of preschool children has not been properly highlighted in pedagogical theory.

The main contradiction that arises in the implementation of the tasks of cooperation between the educator and the family is insufficient "separation" of spheres of activities, on the one hand, and the use of only traditional methods and forms of work with the family, while the other solution of tasks of co-operation of tutors and parents is necessary. It is not a question of complete abandonment of traditional forms of work with parents, but of their adaptation to modern conditions of education of humane qualities of the personality of preschool children.

Analysis of recent research on the problem. The issue of cooperation between the family and the preschool institution at the present time has been investigated in the works of A. Bogush, L. Boyko, I. Vlasenko, L. Vrochynska, Y. Hrytsay, O. Dokukina, Y. Zhuretsky, L. Zagik, O. Kovshar, N. Kot, T. Kravchenko, O. Kuchay, M. Mashovets, T. Pirozhenko, N. Starchenko, O. Urbanska, V. Shynkarenko and others; with different types of families (T. Gushchina, T. Zharovtseva, O. Semenog, I. Trubavina, N. Usmanova, T. Shulga, etc.).

Modern works by A. Bogush, N. Gavrish, O. Gurenko, V. Zarytska, L. Zdanevych, K. Krutiy, A. Kurchatova, N. Lysenko, and I. Rogalska-Yablonska, K. Romanyuk, Y. Rudenko and others are devoted to separate aspects of education of humane qualities of preschool children as a component of moral education.

The purpose of the article is to analyze an experimental study on the basic aspects of the organization of cooperation between educators of preschool education institutions and families on the education of humane personality traits.

Statement of basic materials. The formation of humanity as a quality of a developed personality always occurs under the influence of the environment. The problem of distinguishing the humane qualities of the individual among a number of universal human, spiritual or moral qualities today, in our opinion, is becoming quite relevant and is the subject of research of many modern scientists.

Signs of humanity are: respect, sensitivity, sense of justice, trust, self-criticism, courage. These qualities determine the semantic side of humanity, and such as politeness, tolerance,

flexibility, demanding, modesty, provide the optimal form of its external expression. These qualities in the structure of humanity are not a mechanical sum of parts, but a moving system, the components of which interact closely [2].

Three criteria and indicators for senior preschool students were developed to identify the levels of formation of humanity in accordance with the requirements of the Basic component and educational activity program.

In the ascertaining experiment with the help of diagnostic methods, conversations, solving pedagogical situations, questionnaires, the three levels of formation of humane qualities of children were revealed - high, average, low.

Criteria and indicators were: cognitive, activity and value.

Indicators of the cognitive criterion were: the formation of humane behavior, attitude to ethical norms and the manifestation of humane qualities. Indicators of the activity criterion were: the manifestation of humane skills, awareness of the rules of social behavior. Indicators of the value criterion were: independence and activity in a situation of moral choice, the aspiration for self-improvement, acquisition and development of humane qualities.

The data of the survey convinced us of the need to develop an effective system of work for the formation of humane qualities of children in cooperation with teachers of preschool education and the family in order to educate the humane qualities of children.

Questionnaire of parents on cooperation with teachers on the education of humane qualities of children showed that: 50% of parents agree with the statement about the need to form humane qualities of the child in preschool age; 50% of parents believe that preschool education institutions can play a central role in educating the humane qualities of preschoolers; 70% of parents consider it necessary to work on the education of humane qualities of children in preschool education.

To improve the cooperation of teachers with parents on the education of humane personality traits in senior preschool, we developed a formative stage of the experiment aimed at improving the process of cooperation between teachers and parents on the education of humane personality traits of senior preschoolers.

Taking into account that parents have different knowledge, experience and opportunities in the education of humane qualities of children together with the preschool institution, when drawing up a work plan, we have proceeded from the following provisions: parental education

should be developing; formation of practical skills on the basis of theoretical knowledge; individualization of work.

Work with parents was divided into three stages. At the first cognitive stage, parents were assisted in mastering the necessary theoretical knowledge. At the second, motivational stage, the acquired theoretical knowledge was consolidated, parents mastered pedagogical skills and abilities. At the third, correctional stage, the analysis of the effectiveness of the proposed system of pedagogical cooperation between preschool institution and the family in the education of humane qualities of children was carried out.

Various forms of cooperation were used in working with parents, such as: oral journal; Round Table; advertising of books and publications; evenings of questions and answers; individual conversations and consultations; poll; testing; pedagogical observation; evaluation cards; book of reviews; letters of frankness; individual conversations; conferences.

The main ways of pedagogical cooperation in the process of educating humane qualities of senior preschoolers were: activating children to various joint activities, providing positive emotional support in all spheres of children's life, implementing an individual approach, cooperation of children and adults in all activities.

Thus, the use of the method of cooperation has changed the attitude of parents to preschool education institution and, in particular, educators, and also promoted the increase of interest in pedagogical education and intensification of the desire to interact for the upbringing of children.

The experimental testing proved the effectiveness of the model of cooperation between educators and parents in educating the humane qualities of senior preschool children. As shown by the results of the control experiment, the number of high-level children in the experimental group at the beginning of the study was 20%, and the control group 40% of the control group, at the control stage of the experiment 40% - children of the experimental group, 40% - children of the control group. The average level was 30% of children in the experimental group and 30% of children in the control group, at the end of the experimental group the results were 40% and 30% of the control group. At the beginning, 50% of children in the experimental group and 20% of children in the control group had a low level, while at the end of 20% - the experimental group and 30% - the control group.

Conclusions. The main ways of pedagogical cooperation in the process of educating humane qualities of senior preschoolers were: activating children to various joint activities,

providing positive emotional support in all spheres of children's life, implementing an individual approach, cooperation of children and adults in all activities.

Prospects for further research are to develop the content and forms of cooperation of educators of preschool institutions with families of children of middle preschool age regarding the formation of humane personality traits.

References

1. Basic component of preschool education (2021) / Pirozhenko TO etc. Kyiv.
2. Vrochinskaya L.I. (2008). Education of humane behavior of children of senior preschool age in the process of interaction of preschool educational institution and family: author's ref. dis ... cand. Pedagogical Sciences: 13.00.08. Institute of Problems of Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv.
3. Law of Ukraine "On Preschool Education" dated 11.07.2001 № 2628-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
4. Law of Ukraine "On Education" dated 05.09.2017 № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Translation of the title to the author's language

**ВЗАЄМОДІЯ ВИХОВАТЕЛІВ ТА БАТЬКІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ У РОЗВИТКУ ГУМАННИХ ЯКОСТЕЙ**

Communicative-Oriented Approach to the Study of Parts of Speech by Students of Professional College

Yulia Lukianets

Professional College of the Kyiv Institute of Intellectual Property and Law of the National University "Odessa Law Academy".

Kharkiv highway, 210, Kyiv – 121, 02121

Tel./fax: (044) 563 80 54

Abstract

The role of communicative-activity approach in the process of mastering English by students on the basis of a professional college is described. The importance of focusing the English language course on the development of skills and abilities to produce their own statements in the personal and professional spheres is noted. The emphasis is placed on the content of this approach through the prism of the development of the speed of speech activity and the formation of speech patterns and structures. The orientation of the communicative-oriented approach to the formation of communicative competence, which determines the students' worldviews, the system of value orientations, the development of professional and critical thinking is considered. Six principles of the organization of educational activity of students studying English are allocated. The importance of the principle of communicative-personal organization of educational activity for realization of communicative orientation of the educational process is determined. The effectiveness of the use of game, active and interactive methods, group, pair and individual forms of work as ways to implement a communicative-oriented approach during English language learning is noted. The active role of the teacher in directing the discussion, debate or dispute in the right direction during the classroom classes using interactive methods is highlighted. The emphasis is placed on the effectiveness of modeling a communicative situation close to real life using professional vocabulary and mastering certain socio-cultural aspects. The classification of parts of speech is considered and the presence of a specific set of grammatical properties and basic syntactic functions is noted. The importance of role-playing games in the study of parts of speech by students of a professional college is considered. The examples of effective grammar games are given: ball games, dice, gifts, etc. The emphasis is placed on the effectiveness of the communicative-oriented approach in the study of parts of speech.

Keywords: part of speech, professional college, brainstorming, role play, interactive game

Постановка проблеми дослідження. Поява комунікативно-зорієнтованого підходу до вивчення частин мови в сучасній лінгводидактиці обумовлено декількома причинами. З одного боку, студентів необхідно опанувати мову на різних його рівнях – фонетичному, лексичному, граматичному. Саме таке знання мови є джерелом різнобічних знань, засобом розвитку мислення, мовлення, духовного збагачення людини. Тому для мовного розвитку студента важливо не тільки добре знання правил (лінгвістична змістова лінія), а й уміння застосовувати ці правила в повсякденній практичній мовленнєвій діяльності (мовна змістова лінія). У зв'язку з цим набуває першочергового значення проблема розвитку комунікативних умінь студентів при вивченні частин мови, коли студенти повинні отримати нові знання, вміння і навички в

роботі над текстом, з граматики і розвитку мовлення з тим, щоб забезпечити основу для вивчення систематичного курсу англійської мови в фаховому коледжі. Особливо важливим в цьому відношенні, на наш погляд, є фаховий період навчання, коли в студентів систематизуються та поглиблюються знання про частини мови і вони можуть більш усвідомлено зрозуміти їх функціональне навантаження, а значить, і ефективно використовувати в своїй промові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обрана проблематика недостатньо представлена в наукових розвідках, тому доцільно наголосити на необхідності проведення детальних досліджень в майбутньому. Проте варто відзначити дотикові дослідження наступних вчених: Вдовіна В. В., Гальскової Н. Д., Гурій М. О., Костюченко К. Є., Крушинської Н. І., Ліхошерстової В. Г., Цимбал С. В.

Мета дослідження – проаналізувати змістовне наповнення комунікативно-зорієнтованого підходу до вивчення частин мови студентами фахового коледжу.

Виклад основного матеріалу. Найбільш продуктивними для навчання мови і мовлення є комунікативно-діяльнісний і функціонально-комунікативний підходи, які об'єднують в єдине ціле мовний зміст курсу. Зокрема, комунікативно-діяльнісний підхід знаходить своє відображення в теорії мовної діяльності. При такому підході курс англійської мови повинен забезпечувати студентів не тільки знаннями, а й уміннями і навичками продукувати власні висловлювання різних жанрів, типів і стилів мовлення. Тому більшість мовних і мовних вправ в зв'язку з цим підходом необхідно виконувати безпосередньо для комунікації і спілкування.

Організації ефективної мовленнєвої діяльності на уроці сприяє комунікативно-зорієнтований підхід у навчанні, що передбачає необхідність побудови навчального процесу як моделі спілкування. Суть даного підходу в тому, що правила, слова і вирази не вивчаються через спеціальні вправи, а засвоюються в процесі комунікативної діяльності. Тут одночасно розвивається швидкість мовлення і відпрацьовуються мовленнєві зразки і структури. Наприклад, для відпрацювання вживання модальних дієслів студентам пропонується вирішити проблеми, провести інструктаж, вивчити правила користування яким-небудь приладом (Крива, 2013).

Комунікативний підхід до навчання іноземної мови студентами фахового коледжу сприяє формуванню в них комунікативної компетентності як ключової професійної, впливає на їх світогляд, систему цінностей, уміння мислити. Поступово освоюючи

основи комунікативної компетентності, студент досягає найвищого рівня автономності в організації своєї майбутньої діяльності, забезпечуючи собі перший крок до успіху (Гурій, 2013).

Український методист-дослідник О. Б. Тарнопольський у своєму збірнику «Методика навчання англійської мови» виділяє шість принципів організації навчальної діяльності студентів:

- принцип комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності;
- принцип обов'язкового використання і раціонального співвідношення алгоритмічних напівевристичних і евристичних навчальних дій під час засвоєння мовленнєвої комунікації;
- принцип організації одночасної навчальної діяльності на заняттях усієї мовної групи студентів під час формування навичок і умінь;
- принцип взаємопов'язаного навчання різних видів мовленнєвої діяльності з урахуванням їх особливостей і прискореним навчанням сприйняття мовлення;
- принцип циклічності побудови навчального процесу;
- принцип раціонального використання рідної мови під час навчання іноземної.

Найважливішим і основним принципом є 1-й принцип, що реалізує комунікативну спрямованість навчання загалом. Для обґрунтування цього принципу слід проаналізувати, що ж є комунікативною особистісною організацією навчальної діяльності (Вдовін, 2007).

Дослідивши особливості комунікативно-орієнтованого навчання, ми визначаємо комунікативно-орієнтований підхід до навчання іноземної мови студентів фахового коледжу як такий, що передбачає організацію навчання, за якого моделюються риси реального процесу спілкування. При цьому найбільш ефективними способами реалізації комунікативно-орієнтованого підходу до навчання англійської мови є застосування ігрових, активних, інтерактивних методів, використання різноманітних форм роботи (групова, парна, індивідуальна), різних методів та прийомів управління навчальною діяльністю. Перш за все повинно бути створено на заняттях доброзичливу атмосферу та умови, які б сприяли спілкуванню студентів іноземною мовою (Костюченко, 2017).

Під час проведення аудиторних занять за інтерактивною методикою викладач перестає виконувати роль єдиного та референтного джерела знань. Натомість викладач виступає активним учасником комунікативного процесу, направляючи дискусії, дебати

чи диспути у потрібне русло, тобто виступає у ролі language facilitator. Користь такого підходу важко переоцінити, оскільки саме за таких умов студенти вчаться не лише висловлювати свою думку та відстоювати власну позицію, а й шукати шляхи вирішення певних проблемних питань власне через процес комунікації в групі. Надзвичайно дієвим за таких обставин є моделювання комунікативної ситуації, наближеної до реального життя. Саме ця методика найефективніше допомагає використати лексику за професійним спрямуванням та засвоїти певні соціокультурні аспекти (Крушинська, 2019).

Кожне слово англійської мови можна віднести до певної категорії, які називаються частинами мови (parts of speech). Вивченням частин мови в англійській мові займається такий розділ граматики, як морфологія (morphology). Всі слова англійської мови класифіковані на частини мови відповідно до трьох критеріями: граматичне значення, форма і синтаксична функція. Виходячи з цих принципів, в англійській мові існують самостійні (notional) і службові (functional) частини мови.

В англійській мові існує 8 частин мови. Розглянемо ці частини мови в загальних рисах:

1. Noun – це іменник, який коротко позначають як «N». Іменник відповідає на питання «хто?» або «що?» і позначає людей або предмети. Наприклад, слова «машина», «любов», «брат» і інші є іменниками.

2. Pronoun – це займенник, яке коротко позначають як «PRN» або «PRO». Займенник також використовується для позначення людей і предметів, проте використовується для заміни іменника, наприклад, слова «він», «вона», «хтось» і інші є займенниками.

3. Verb – це дієслово, яке коротко позначають як «V». Дієслово – це слово, яке виражає дію і відповідає на питання «що робити?» або «що зробити?». Наприклад, слова «бігати», «читати», «починати» є дієсловами.

4. Adverb – це прислівник, який коротко позначають як «ADV». Прислівник відповідає на питання «Як?», «Яким чином?», «Коли?» і описує дію, виражену дієсловом. Наприклад, якщо слово «бігати» це дієслово, то в словосполученні «швидко бігати» слово «швидко» буде власною мовою, яка описує дієслово «бігати» і відповідає на питання «Як?». Інші приклади прислівників – «повільно», «зараз».

5. Adjective – це прикметник, який коротко позначають як «ADJ». Прикметник відповідає на питання «Який?», «Яке?», «Які?», «Яка?» і описує іменник. Наприклад,

слова «великий», «гарний», «зелений», «сильний» і інші є прикметниками, які надають додаткові відомості про іменник.

6. Preposition – це займенник, який коротко позначають як «PREP». Це короткі слова, такі як «на», «Під» «Через», «Поруч» та інші, які традиційно використовуються перед іменниками і позначають місце, час або рух іменників.

7. Interjection – це вигук, яке коротко позначають як «INTER». Вигуки – це слова або вирази, які використовуються для позначення сильних почуттів, таких як подив, біль або страх. Наприклад, слова «Ой», «Ай», «Ух» і т.д. є вигуками.

8. Conjunction – це союз, який коротко позначають як «CONJ». Союзи з'єднують між собою слова, групи слів або пропозиції. Такі слова як «І», «Але», «Хоча», «Тому що» є союзами.

З «noun» римується «pronoun», далі йде «verb», з ним римується «proverb», потім запам'ятовуємо п'яту частину мови – «adjective», а потім три останні частини промови: «preposition», «interjection» і «conjunction». До речі, в трьох останніх частинах можна запам'ятати, що «interjection» знаходиться між «preposition» і «conjunction», як би виконуючи свою функцію з'єднання слів або груп слів.

Слова кожної лексико-граматичної категорії (частини мови) мають своїм специфічним набором граматичних властивостей і основними синтаксичними функціями. Проте, система розподілу слів на частини мови, в основі якої знаходяться універсальні принципи, допускає варіативність інтерпретації в залежності від кожного конкретного ладу, і кожного конкретного випадку, оскільки в будь-якій мові будуть зустрічатися відхилення від стереотипізації, викликані наявністю всіх критеріїв у більшості представників того чи іншого класу слів.

Результати дослідження. Вивчення частин мови є фундаментальним на різних етапах вивчення англійської мови, але при цьому є складною та багатогранною для вивчення. Для покращення вивчення іноземної мови студентами фахового коледжу в рамках комунікативно-зорієнтованого підходу доцільно використовувати різноманітні освітні інструменти.

Рольова гра є одним з активних методів навчання, який відтворює ситуації з реального життя. Вона часто використовується на заняттях з англійської мови у студентів фахового коледжу. Рольова гра підвищує рівень мотивації та зацікавленості у вивченні іноземної мови, розкриває творчий потенціал та відіграє важливу роль у підготовці студентів до

їхнього професійного життя. Вона легко комбінується з іншими активними видами діяльності, як мозковий штурм і дискусія.

Рольова гра не проводиться спонтанно, викладач має поступово підготувати групу до її проведення. Ролі, рольові дії та ситуації мають бути актуально підібрані та чітко продумані, відповідні темам занять. У процесі рольової гри викладач не коментує і не виправляє помилки студентів, а тактовно робить це після обговорення результатів гри, спонукаючи студентів до самостійного пошуку правильного варіанта (Ліхошерстова, 2020).

Процес засвоєння модальних дієслів буде цікавим і корисним, якщо дати студентам завдання написати правила, використовуючи дієслова: *must*, *should*, *ought to*, *are allowed to*, *can*, *have to*, *mustn't* та ін. Перефразування також сприяє засвоєнню мовних зразків і структур. Безумовно, для успішного виконання будь-якого завдання викладач повинен поставити конкретні завдання і дати зразок або алгоритм виконання (Гальскова, 2004). Здобувачам дається список «*don'ts*» і пропонується скласти речення з додатковою умовою.

Наведемо приклад ефективних граматичних ігор:

1. Гра в м'яч. Мета: автоматизація вживання форм дієслова в усному мовленні.

Хід роботи: представник першої команди придумує речення з вивченим дієсловом. Він кидає м'яч партнеру з другої команди та говорить речення, пропускаючи дієслово. Гравець, який спіймав м'яч, повторює речення, вставляючи правильну форму дієслова, кидає м'яч партнеру з першої команди і називає своє речення, не кажучи дієслово і т.д. За кожен помилку нараховується штрафний бал. Перемагає команда, яка набере найменшу кількість штрафних балів.

2. Кубики. Ціль: автоматизація вживання конструкції в усному мовленні

Хід роботи: для гри виготовляються кубики, на гранях яких наклеєні малюнки з зображенням предметів або тварин. Студенти діляться на дві команди. Учасники по черзі виходять до столу, підкидають кубик і називають речення з відпрацьованою конструкцією, відповідні сюжету малюнку на одній з граней куба. За кожне правильне придумане речення команда отримує один бал. Перемагає команда, яка набрала більшу кількість балів.

3. Подарунки. Ціль: закріплення лексики по темі, автоматизація використання використаних вивчених дієслів в майбутньому часі усному мовленні.

Хід роботи: утворюється дві команди, На дошці записується два ряди слів: 1) найменування подарунка, 2) список дієслів. Граючі повинні сказати, використовуючи дієслова зі списку, що вони будуть робити з подарунками, які отримані на День народження. Кожен учасник гри придумує по одному реченню. Перемагає команда, яка швидше впорається з завданням і складе речення без помилок (Цимбал, 2015).

Комунікативно-зорієнтований підхід при вивченні частин мови є досить ефективним та дозволяє засвоїти складну тему в розрізі програвання конкретних ситуацій взаємодії в побутових та професійних ситуаціях.

Перспективи подальших розвідок. У подальшому доцільно акцентувати увагу на формуванні системи комунікативних вправ для всіх частин мови, яка створена з врахуванням можливостей та потреб студентів фахового коледжу.

References

1. Vdovin V. V. (2007) *Komunikatyvnyi pidkhid yak optimalnyi zasib vyvchennia inozemnoi movy u VNZ*. [Communicative approach as an optimal means of learning a foreign language in higher education]. Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». 586. – Pp. 15–20
2. Halskova N. D. (2004) *Mezhkulturnoe obuchenye: problema tselei y sodержaniya obucheniya ynostrannym yazykam*. [Intercultural learning: the problem of goals and content of foreign language learning] *Ynostrannii yazyk v shkole*. 1. 145–146.
3. Hurii M. O. (2013) *Komunikatyvnyi pidkhid do vyvchennia dilovoi inozemnoi movy studentamy ekonomichnykh spetsialnostei*. [Communicative approach to the study of business foreign language by students of economic specialties]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 1 (27). 218–226
4. Kostiuchenko K. Ye. (2017) *Sutnist i pryntsypy komunikativno oriientovanoho navchannia anhliiskoi movy*. [The essence and principles of communicatively oriented learning of English]. *Pedahohichniy almanakh*. 33. 64–69.
5. Kryva Ya., Mamedova O. (2015) *Komunikatyvnyi pidkhid u vyvchenni anhliiskoi movy*. [Communicative approach in learning English.] Taken from <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/66/6.20.pdf>
6. Krushynska N. I. (2019) *Suchasni pidkhody ta innovatsiini tekhnolohii formuvannia inshomovnoi komunikativnoi kompetentsii studentiv nemovnykh spetsialnostei*. [Modern approaches and innovative technologies for the formation of foreign language communicative competence of students of non-language specialties]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»: seriia «Filolohiia»*. Ostroh: Vyd-vo NaUOA, 8 (76), 104–106.
7. Likhosherstova V. H. (2020) *Rolova hra yak aktyvnyi metod navchannia anhliiskoi movy studentiv navchalnykh zakladiv vyshchoi osvity morskoho spriamuvannia*. [Role play as an

active method of teaching English to students of higher education in maritime education.] *Naukovi zapysky Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. 32. 59–62.

8. Tsymbal C. V. (2015) *Rolova hra na zaniattiakh anhliiskoi movy yak element komunikatyvnoho pidkhodu do vyvchennia inozemnoi movy*. [Role play in English as an element of a communicative approach to learning a foreign language]. *Aktualni problemy pedahohiky, psykhologhii ta profesiinoi osvity* 2, 41–48

Translation of the References, Title and Abstract to the Author's Language

Список Посилань

1. Вдовін В. В. (2007) Комунікативний підхід як оптимальний засіб вивчення іноземної мови у ВНЗ. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 586. – С. 15–20
2. Гальскова Н. Д. (2004) Межкультурное обучение: проблема целей и содержания обучения иностранным языкам. *Иностранный язык в школе*. 1. 145–146.
3. Гурій М. О. (2013) Комунікативний підхід до вивчення ділової іноземної мови студентами економічних спеціальностей. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 1 (27). 218–226
4. Костюченко К. Є. (2017) Сутність і принципи комунікативно орієнтованого навчання англійської мови. *Педагогічний альманах*. 33. 64–69.
5. Крива Я., Мамедова О. (2015) Комунікативний підхід у вивченні англійської мови. Взято з <http://www.vtei.com.ua/doc/16.10.2015/66/6.20.pdf>
6. Крушинська Н. І. (2019) Сучасні підходи та інноваційні технології формування іншомовної комунікативної компетенції студентів немовних спеціальностей. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 8 (76), 104–106.
7. Ліхошерстова В. Г. (2020) Рольова гра як активний метод навчання англійської мови студентів навчальних закладів вищої освіти морського спрямування. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 32. 59–62.
8. Цимбал С. В. (2015) Рольова гра на заняттях англійської мови як елемент комунікативного підходу до вивчення іноземної мови. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти* 2, 41–48

**КОМУНІКАТИВНО-ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ
ЧАСТИН МОВИ СТУДЕНТАМИ ФАХОВОГО КОЛЕДЖУ**

Юлія Лук'янець

Фаховий коледж Київського інституту інтелектуальної власності та права
Національного університету "Одеська юридична академія"

Харківське шосе, 210, м. Київ – 121, 02121

Тел./факс: (044) 563 80 54

Анотація: Охарактеризовано роль комунікативно-діяльнісного підходу в ході вивчення англійської мови студентами на базі фахового коледжу. Відзначено важливість орієнтування курсу англійської мови на розвиток умінь і навичок продукувати власні висловлювання в особистій та професійній сферах. Наголошено на змістовному наповненні даного підходу через призму розвитку швидкості мовленнєвої діяльності та формуванні мовленнєвих зразків і структур. Розглянуто спрямованість комунікативно-зорієнтованого підходу на формування комунікативної компетентності, що обумовлює їх світоглядні уявлення, систему ціннісних орієнтацій, розвиненість професійного та критичного мислення. Виокремлено шість принципів організації навчальної діяльності студентів при вивченні англійської мови. Визначено важливість принципу комунікативно-особистісної організації навчальної діяльності для реалізації комунікативної спрямованості навчального процесу. Відзначено ефективність застосування ігрових, активних, інтерактивних методів, групової, парної, індивідуальної форми роботи як способів реалізації комунікативно-орієнтованого підходу в ході навчання англійської мови. Виокремлено активну роль викладача в направленні дискусії, дебатів чи диспутів у потрібне русло під час проведення аудиторних занять за інтерактивною методикою. Наголошено на дієвості моделювання комунікативної ситуації, наближеної до реального життя при використанні професійної лексики та засвоєнні певних соціокультурних аспектів. Розглянуто класифікацію частин мови та відзначено наявність специфічного набором граматичних властивостей і основними синтаксичними функціями. Розглянуто значення рольових ігор при вивченні частин мови студентами фахового коледжу. Наведено приклади ефективних граматичних ігор: гра в м'яч, кубики, подарунки. Наголошено на ефективності комунікативно-зорієнтованого підходу при вивченні частин мови.

Ключові слова: частина мови, фаховий коледж, мозковий штурм, рольова гра, інтерактивна гра.

КОМУНИКАТИВНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД К ИЗУЧЕНИЮ ЧАСТЕЙ РЕЧИ СТУДЕНТАМИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО КОЛЛЕДЖА

Юлия Лукьянец

Профессиональный колледж Киевского института интеллектуальной собственности
и права Национального университета "Одесская юридическая академия"

Харьковское шоссе, 210, г.Киев – 121, 02121

Тел./факс: (044) 563 80 54

Аннотация: *Охарактеризованная роль коммуникативно-деятельностного подхода в ходе изучения английского языка студентами на базе профессионального колледжа. Отмечена важность ориентирования курса английского языка на развитие умений и навыков продуцировать собственные высказывания в личной и профессиональной сферах. Отмечено содержательное наполнение данного подхода через призму развития скорости речевой деятельности и формировании речевых образцов и структур. Рассмотрено направленность коммуникативно-ориентированного подхода на формирование коммуникативной компетентности, обуславливает их мировоззренческие представления, систему ценностных ориентаций, развитость профессионального и критического мышления. Выделены шесть принципов организации учебной деятельности студентов при изучении английского языка. Определены важность принципа коммуникативно-личностной организации учебной деятельности для реализации коммуникативной направленности учебного процесса. Отмечена эффективность применения игровых, активных, интерактивных методов, групповой, парной, индивидуальной формы работы как способов реализации коммуникативно-ориентированного подхода в ходе обучения английскому языку. Выделена активная роль преподавателя в направлении дискуссии, дебатов или диспутов в нужное русло во время проведения аудиторных занятий по интерактивной методике. Отмечено действенность моделирования коммуникативной ситуации, приближенной к реальной жизни при использовании профессиональной лексики и усвоении определенных социокультурных аспектов. Рассмотрена классификация частей речи и отмечено наличие специфического набора грамматических свойств и основных синтаксических функций. Рассмотрены значение ролевых игр при изучении частей речи студентами профессионального колледжа. Приведены примеры эффективных грамматических игр: игра в мяч, кубики, подарки. Отмечена эффективность коммуникативно-ориентированного подхода при изучении частей речи.*

Ключевые слова: *часть речи, профессиональный колледж, мозговой штурм, ролевая игра, интерактивная игра.*

Blended Learning: Features of Application in the Modern Educational System

Bevzo Galina

Ph.D., Associate Professor

Concordia Ukrainian-American University (Ukraine)

Vanda Vyshkivska

Ph.D., Associate Professor

Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine)

Iryna Titarenko

PhD, Pedagogical Sciences, Senior Lecturer,

Head of the bachelor program at Public Relations Department,

National University of Kyiv-Mohyla Academy (Ukraine)

Anzhelika Remnova

PhD, Pedagogical Sciences, Senior Lecturer

Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine)

Abstract

The article analyzes the potential and possibilities of the method of blended learning as a didactic means of implementing the transition from the traditional model of learning to the integrated one with involving electronic environments and resources. The existing models of blended learning are considered, the ways of their adaptation to the conditions of studying at institutions of higher education are discussed. It will help to improve the quality of education as well as to provide opportunities for the implementing various educational models, forms and means of education. It is pointed out the problems which hinder the effective and rapid integration of e-learning environments. Some strategic initiatives to solve them are proposed.

It is proved that blended learning technology involves the transformation of the student's position from the object to the active subject of teaching, and the teacher - from the main source of knowledge to the organizer of the students' learning process. Blended learning is justified as an educational model which bases on the integration of traditional face-to-face and electronic education systems and provides personalization of the learning process by means of providing the learners with the opportunity to choose conditions and control over the process of mastering the set of necessary competencies.

Key words: blended learning, distance learning, information technologies, e-learning, informatization of education.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. У сучасних умовах зросли і змінилися соціальні вимоги та запити суспільства до системи освіти. Підвищеною є увага до питань методології та методики викладання, до особистісної

орієнтації освітнього процесу, індивідуалізації освітніх програм і способів їх реалізації. Особлива увага приділяється можливостям, які надають інформаційні технології. Відповідно з'являється необхідність інтеграції традиційних методів навчання (очного навчання) і нових електронних методів. Однією з ефективних форм навчання стає сьогодні змішане навчання.

Теоретико-практичні аспекти змішаного навчання досліджували вітчизняні (А. Бурмістрова, Н. Болюбаш, В. Гнезділов, В. Голубєва, Є. Желнова, М. Коваль, В. Кухаренко, В. Маняхіна; Е. Б. Новікова, А. Стрюк, Н. Ф. Телешева, Ю. Триус, Л. Шапран, С. В. Шокалюк та ін.) та зарубіжні (С. Грехем, С. Моебс, С. Вейбелзах, Д. Пейнтер, Р. Сченк) науковці.

Ю. Триус, В. Кухаренко трактують «змішане навчання» як цілеспрямований процес здобування знань, набуття вмінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі впровадження і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання [5].

О. Кривонос «змішане навчання» розуміє як освітню концепцію, в рамках якої учень отримує знання самостійно (онлайн) і очно (з викладачем), що дає можливість контролювати час, місце, темп і спосіб (траєкторію) вивчення матеріалу [3]. А також як інструмент модернізації сучасної освіти, заснований на інтеграції традиційних технологій організації освітнього процесу та технології електронного навчання» [4].

М. Кадемія – як навчання, в межах якого студент одержує знання очно і самостійно он-лайн, і яке передбачає створення комфортного освітнього інформаційного середовища, системи комунікацій [2].

Як цілеспрямований процес передачі й засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, заснований на поєднанні технологій традиційного, комп'ютерно-орієнтованого, дистанційного та мобільно-орієнтованого навчання обґрунтовує сутність змішаного навчання Г. Ткачук [9].

Мета статті – обґрунтувати особливості застосування змішаного навчання в сучасній освітній системі.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку освітньої діяльності визначається домінуванням інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють інтенсифікувати форми і методи традиційних підходів до навчання. Все більша кількість людей прагне отримати освіту з мінімальними втратами часу, оскільки темп життя залишає його все менше для традиційного очного навчання. Освіта нового покоління орієнтує на перехід від суб'єкт-об'єктного навчання до суб'єкт-суб'єктного, у якому педагог виступає в ролі організатора освітнього процесу [1]. Поступово змінюються принципи організації освітнього процесу, створюються умови для реалізації динамічного персоналізованого навчання із застосуванням електронного навчання, дистанційних освітніх технологій [14].

М. Моїсеєва говорить про електронне навчання в контексті використання Інтернет- технологій в навчальному процесі, де реалізуються педагогічні технології [6].

Badrul Khan визначив elearning як «...використання нових інформаційних технологій, технологій мультимедіа і Інтернет в процесі навчання [11].

Полат Є. С.: “дистанційне навчання – це систематична організація навчання, побудована на взаємодії викладача та студента, студентів між собою на віддаленні, що відображає всі властиві навчальному процесу елементи (організаційні форми, цілі, засоби навчання, зміст) своєрідними прийомами ІКТ та Internet-технологіями” [8].

Вчений Хуторський А. В. дистанційне навчання тлумачить як “навчання, в якому суб'єкти перебувають на відстані, реалізуючи освітній процес за сприяння засобів телекомунікацій” [10].

Однією з сучасних освітніх технологій є змішане навчання, або blended learning, в основі якого лежить концепція об'єднання технологій «класно-урочної системи», електронного навчання, дистанційних освітніх технологій. Серед основних переваг даного навчання можна назвати наступні: - можливість освоїти потрібні знання і вміння в зручному форматі; - планування і розуміння того, яку потребу навчання має задовільнити і які результати принести; - забезпечення ефективних інструментів управління навчанням; - зниження тимчасових і фінансових витрат на навчання, не втрачаючи при цьому переваг традиційного підходу; - забезпечення активної соціальної взаємодії учнів (студентів) між собою і з викладачами; - можливість здійснювати навчання у будь-який момент, незалежно від часу і місця; - різноманітність

використовуваних дидактичних підходів; - поліпшення якості навчання (в тому числі за рахунок використання більш ефективних засобів навчання); - індивідуальний контроль за навчанням; природне освоєння учнями сучасних засобів організації навчання, комунікацій; - пріоритет самостійної діяльності учня; організація індивідуальної підтримки навчальної діяльності кожного учня; - гнучкість освітньої траєкторії; інтеграція онлайн-ового і офлайн-ового навчально-методичного контенту багаторазового використання.

У науковій літературі найбільш вживаними є такі визначення досліджуваного терміну. Змішане навчання - це такі навчальні програми, в рамках яких студенти частково навчаються в електронному, онлайн-овому форматі із забезпеченням контролю над термінами, ходом і темпом навчання; частково ж навчання відбувається очно. В такому навчанні використовуються різні модальності, щоб забезпечити в результаті інтегрований навчальний досвід [13].

MacMillan Dictionary трактує «змішане навчання» як такий метод навчання, який комбінує різні ресурси, зокрема, елементи очних навчальних сесій та електронного навчання [12].

Слід зауважити, що поєднання онлайн-ових і офлайн-ових технологій дозволяє зробити навчання ефективним, економічним і зручним, а освітній процес інтерактивним, особистісно-орієнтованим і адаптивним для всіх зацікавлених у навчанні сторін.

Безумовно, існує ряд причин, які можуть обумовити неефективне використання технологій дистанційного та електронного навчання: - відсутність ефективних засобів управління освітою; - відсутність коштів на розробку навчального контенту; - брак педагогічних кадрів у сфері технологій дистанційного навчання; - відсутність сучасних засобів навчання; - неналежне технічне і програмне забезпечення; - відставання навчальних програм (за змістовим наповненням) від реального життя тощо.

Необхідно зауважити і про те, що освіта за допомогою Інтернет - технологій - явище порівняно нове. На сьогодні є ще недостатньо сформованою культура спілкування і здійснення професійної діяльності через Інтернет. Окрім того: - більшість навчальних матеріалів, створених для традиційного навчання, не підходять для використання в онлайн або змішаному режимі; - студент, навчаючись віддалено і тільки

за допомогою засобів інформаційних технологій, не отримує можливості напрацювати ті необхідні навички, які він міг би напрацьовувати на лекціях і семінарах; - бракує професіоналізму при розробці навчальних онлайн - матеріалів і існує необхідність спеціальної підготовки викладачів для роботи з новими технологіями; - розроблені курси не відповідають різним стандартам інтерфейсу, графіки і т.ін., можуть викладатися тільки одним навчальним закладом або тільки одним викладачем; - недостатнім є рівень сформованості навичок роботи з інформаційними системами у всіх учасників освітнього процесу.

На тлі означених проблем змішана модель навчання дозволяє вирішити такі завдання: - для учнів - розширення освітніх можливостей суб'єктів навчання за рахунок збільшення доступності та гнучкості освіти, врахування індивідуальних освітніх потреб, а також темпу засвоєння навчального матеріалу; реалізація індивідуальних навчальних планів з необмеженим вибором предметів, рівня їх засвоєння і способів організації навчальної діяльності; персоналізація освітнього процесу; максимальна об'єктивізація процедури і результатів оцінювання. Для викладачів: - підвищення ефективності педагогічної діяльності з метою досягнення нових освітніх результатів; використання нових видів контролю та комунікації в педагогічному процесі; можливість якісно організувати співпрацю з високомотивованими учнями; трансформування стилю педагога: від трансляції знань до інтерактивної взаємодії з учнями, що, своєю чергою, сприяє конструюванню останніми власних знань. Для організації освітнього процесу: - можливість економії коштів за рахунок підвищення рівня ефективності педагогічної діяльності; залучення додаткового контингенту учнів завдяки організації багатoproфільного навчання; вирішення проблеми дефіциту педагогічних кадрів; інтенсифікація навчальної діяльності з метою економії часу для реалізації інших освітніх і культурних потреб.

Відповідно змішане навчання можна розглядати як педагогічну ідею, яка інтегрує ефективність і перспективи соціалізації колективної роботи в аудиторії з провідними технологічними можливостями навчання у режимі онлайн середовища. При цьому навчальна діяльність здійснюється і під безпосереднім керівництвом педагога, і самостійно (з електронними ресурсами, індивідуально або в групах).

Найбільш типовими моделями змішаного навчання Нагаєва І.О. визначає такі:

1. Модель «Face-to-Face Driver»: значна частина навчальної програми вивчається в школі за безпосередньої взаємодії з учнями; електронне навчання використовується в якості доповнення до основної програми.

2. Ротаційна модель: чергування способів роботи з навчальними матеріалами при засвоєнні освітньої програми; навчальний час розподілено між індивідуальним електронним навчанням і навчанням в аудиторії.

3. Flex модель (гнучка модель): переважне використання електронного навчання; забезпечення онлайн, офлайн і очної підтримки учнів; наявність індивідуального розкладу; робота в малих групах; організація групових проєктів; індивідуальне навчання.

4. Self-blend модель (Модель «навчального меню»): вивчення одного або декількох електронних навчальних курсів повністю онлайн; віз можна одночасне навчання в різних установах [7].

Кожна модель відрізняється переважанням однієї з трьох складових технології змішаного навчання: 1. Пряма особиста взаємодія учасників освітнього процесу. 2. Інтерактивна взаємодія, опосередкована комп'ютерними телекомунікаційними технологіями і електронними інформаційно-освітніми ресурсами. 3. Самоосвіта. Студенти стають слухачами, викладачі - тьюторами, - організаторами освітнього процесу. Діяльність викладача полягає в координації діяльності учнів як очно, так і дистанційно в умовах високотехнологічного інформаційно-освітнього середовища, вибудовуванні індивідуальних освітніх траєкторій; організації різних видів діяльності з використанням інформаційно-освітніх ресурсів; відбору електронного освітнього контенту.

В умовах змішаного навчання викладач забезпечує зворотний зв'язок за допомогою коментування прогресу і швидкості проходження навчального матеріалу, успішності його виконання завдяки функціоналу інформаційного освітнього середовища: відеоконференції, форуми, чати та ін. Крім того, викладач безперервно здійснює моніторинг навчального процесу та комплексний аналіз проміжних результатів діяльності кожного учня (студента) за допомогою перевірки відомостей про активність роботи в мережі, визначення якості виконаних у тестовій формі контрольних

завдань та кількості спроб виконання того чи іншого завдання, звернення до додаткових освітніх ресурсів.

Висновок. Отже, з метою підвищення ефективності змішаного навчання, необхідно, аби його програма мала продуману архітектуру (визначені цілі навчання, цільова аудиторія, потреби суб'єктів навчання, розклад, технології, методи, засоби підтримки навчання; вимоги до бюджету і кадрового забезпечення, очікувані результати) з послідовними переходами між різними видами і типами навчальної активності. Відтак, для змішаного навчання характерним є збереження загальних традиційних принципів побудови освітнього процесу з включенням елементів Інтернет-навчання. Співвідношення цих двох форм навчання (розвиток змішаної форми навчання), на наш погляд, може стати одним із ключових напрямів модернізації всієї освітньої сфери.

References

1. Vyshkivska V.B. *Subiektivist studentiv u navchalnomu protsesi—neobkhidna umova formuvannia profesiinoi kompetentnosti*. [Subjectivity of students in the educational process is a necessary condition for the formation of professional competence.] *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova*. 2008. Vyp.8 (18). С. 2-4.
2. Kademiiia M.Iu. *Vykorystannia zmishanoi tekhnolohii navchannia u dystantsiinii osviti. Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. [Use of blended learning technology in distance education. Modern information technologies and innovative teaching methods in training: methodology, theory, experience, problems.] Kyiv-Vinnytsia, 2016. Vyp. 44. S.330-333.
3. Kryvonos O. M. *Vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii v navchanni: navch. posibnyk* [The use of information and communication technologies in education: textbook. Manual] / O. M. Kryvonos. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2013. 182 s
4. Kryvonos O. M., Korotun O. V. *Zmishane navchannia yak osnova formuvannia IKT-kompetentnosti vchytelia. Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni V.Vynnychenka. Seriiia: Problemy metodyky fizyko-matematychnoi i tekhnolohichnoi osvity*. [Blended learning as a basis for the formation of ICT competence of teachers. Scientific notes of Kirovohrad State Pedagogical University named after V. Vynnychenko. Series: Problems of methods of physical-mathematical and technological education.] Kirovohrad, 2015. Vyp. 8 (II). S.19-23.
5. Kukharenko V. M., Berezenska S. M., Buhaichuk K. L. *Teoriia ta praktyka zmishanoho navchannia: monohrafiia*. [Theory and practice of blended learning: a monograph.] Kharkiv : Miskdruk, NTU KhPI, 2016. 284 s.

6. Moyseeva M.V. *Ynternet-obuchenye: tekhnolohyy pedahohycheskoho dyzaina; pod red. kand. ped. nauk M. V. Moyseevoi*. [E-learning: pedagogical design technologies; under ed. Cand. ped. Sciences MV Moiseeva.] M.: Yzd. dom «Kameron», 2004. 216 s.
7. Nahaeva Y.A. *Modelyrovanye protsessa prepodavaniya v vyrtualnom obrazovatel'nom pro-stranstve vuza* [Modeling of the teaching process in the virtual educational space of the university] // *Setevoi nauchno-praktycheskyi zhurnal* [Network scientific-practical journal] «Perspektyvy nauky y obrazovaniya». № 4. 2013. S. 79 - 92.
8. Polat E. S., Bukharkyna M. Yu., Moyseeva V. M., Petrov A. E. *Sovremennyye pedahohycheskiye y ynfomatsyonnyye tekhnolohyy v systemeobrazovaniya: ucheb. posob. dlia stud. ped. vuzov y systemypovysh. kvalyf. ped. Kadrov* [Modern pedagogical and information technologies in the system of education: textbook. allowance. for students. ped. universities and systems. qual. ped.] / editor E. S. Polat. 4-e yzd., ster. M.: Yzdatelskyi tsentr "Akademyia", 2009. 272 s.
9. Tkachuk H.V. *Teoretychni i metodychni zasady praktychno-tekhnichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv informatyky v umovakh zmishanoho navchannia: avtoref. dys. ...dok. ped. nauk*: [Theoretical and methodical bases of practical and technical preparation of future teachers of computer science in the conditions of mixed training: author's ref. Ph.D. dis.] 13.00.02. Kyiv, 2019. 42 c.
10. Khutorskoi A. V. *Praktykum po dydaktyke y sovremennym metodykam obucheniya*. [Workshop on didactics and modern teaching methods.] SPb.: Pyter, 2004. 541 s.
11. Badrul Khan A framework for e-Learning / Khan Badru [elektronnyi resurs]. – Address: <http://www.bookstoread.com/framework>
12. Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2010, September). Evaluation of EvidenceBased Practices in Online Learning: A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies
13. Staker, H., & Horn, M. B. (2012). Classifying K-12 Blended Learning. Mountain View, CA: Innosight Institute. <http://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12-blended-learning.pdf>
14. Vyshkivska V., Shykyrynska O. *Orhanizatsiia protsesu navchannia v novii ukrainskii shkoli: teoretyko-praktychnyi aspekt*. [Organization of the learning process in the new Ukrainian school: theoretical and practical aspect.] Molod i rynok. 11 (178). 2019. С. 115-119.

Translation of the References to the Author's Language

Література

1. Вишківська В.Б. Суб'єктність студентів у навчальному процесі—необхідна умова формування професійної компетентності. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. 2008. Вип.8 (18). С. 2-4.
2. Кадемія М.Ю. Використання змішаної технології навчання у дистанційній освіті. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці

- фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Київ-Вінниця, 2016. Вип. 44. С.330-333.
3. Кривонос О. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні: навч. посібник / О. М. Кривонос. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 182 с
  4. Кривонос О. М., Коротун О. В. Змішане навчання як основа формування ІКТ-компетентності вчителя. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В.Винниченка. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кіровоград, 2015. Вип. 8 (II). С.19-23.
  5. Кухаренко В. М., Березенська С. М., Бугайчук К. Л. Теорія та практика змішаного навчання: монографія. Харків : Міськдрук, НТУ ХПІ, 2016. 284 с.
  6. Моисеева М.В. Интернет-обучение: технологии педагогического дизайна; под ред. канд. пед. наук М. В. Моисеевой. М.: Изд. дом «Камерон», 2004. 216 с.
  7. Нагаева И.А. Моделирование процесса преподавания в виртуальном образовательном пространстве вуза // Сетевой научно-практический журнал «Перспективы науки и образования». № 4, 2013. С. 79 – 92.
  8. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева В. М., Петров А. Е. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособ. для студ. пед. вузов и системы повыш. квалиф. пед. Кадров / под ред. Е. С. Полат. 4-е изд., стер. М.: Издательский центр “Академия”, 2009. 272 с.
  9. Ткачук Г.В. Теоретичні і методичні засади практично-технічної підготовки майбутніх учителів інформатики в умовах змішаного навчання: автореф. дис. ...докт. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2019. 42 с.
  10. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. СПб.: Питер, 2004. 541 с.
  11. Badrul Khan A framework for e-Learning / Khan Badru [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bookstoread.com/framework>
  12. Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2010, September). Evaluation of EvidenceBased Practices in Online Learning: A Meta-Analysis and Review of Online Learning Studies
  13. Staker, H., & Horn, M. B. (2012). Classifying K-12 Blended Learning. Mountain View, CA: Innosight Institute.
<http://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2013/04/Classifying-K-12-blended-learning.pdf>
  14. Vyshkivska V., Shykyrynska O. Orhanizatsiia protsesu navchannia v novii ukrainskii shkoli: teoretyko-praktychnyi aspekt. Molod i rynok. 11 (178). 2019. С. 115-119.

Personally Oriented Model of the Educational Process: Subjectively Essence Focus

Vanda Vyshkivska

Ph.D., Associate Professor

Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine Kyiv)

Lyudmila Snigur

Ph.D, Professor at the Department of Humanities and Socio-Economic Disciplines Militare Academy (Ukraine Odessa)

Oksana Golikova

Ph.D., Associate Professor

*National Technical University “Kharkiv polytechnic Institute”
(Ukraine Kharkiv)*

Kseniia Bereziak

*Lecture of the Departament of Applied Psychology and Pedagogy
Lviv State University of Life Safety (Ukraine Lviv)*

Abstract

The article proves that globalization, informatization, openness and standardization of the education quality have radically changed not only the scheme of knowledge transfer, teaching methods, but also have actualized the problem of understanding the deep essence of knowledge itself, its levels. The emphasis is placed on the priorities of cultural and personal knowledge, which are an integral part of the personality and provide with the expansion of his/ her social experience. It is substantiated a significance of the educational knowledge formation as a synthesized set of philosophical principles, humanitarian knowledge, pedagogical experience, which are designed to overcome the inconsistency and diversity of two types of «products»: «production of a cultural person» in education and «production of knowledge» about the structure and basic processes of education.

It is stated that the positions of a synergetic approach allow to analyze the development and functioning of the educational system both in the short and long perspective, to create favorable conditions in the educational environment for choosing and giving each subject a chance to move individually, to stimulate independence of choice and making a responsible decision, to provide personal development and educational knowledge, the formation of skills of knowledge self-management of as the basis of professional competence.

Key words: knowledge, personal knowledge, cultural knowledge, educational knowledge, knowledge self-management, individual educational trajectory, professional competence, system synergism.

Актуальність дослідження і постановка проблеми. Глобалізація, уніфікація, інформатизація, відкритість і стандартизація якості освіти, викликані процесами, що динамічно розвиваються в усьому світі і зумовлюють вироблення стратегічних

орієнтирів розвитку освіти, визначають нові вимоги до якостей і знань особистості як найважливішого ресурсу розвитку. Нові критерії якості буття, нові якості суспільного інтелекту, плюралізм політичний, економічний, ідеологічний, культурологічний, релігійний і педагогічний також визначають необхідність переосмислення освітньої парадигми.

Розвиток нового знання - економічного, політичного, культурологічного, ідеологічного, екологічного - вимагає адекватності педагогічного мислення. Натомість педагоги нерідко демонструють науковий нігілізм, неготовність прийняти новизну ситуації і небажання вдосконалюватися професійно. І вчителі загальноосвітніх закладів, і викладачі ЗВО традиційно вважають себе «предметниками», тому пов'язують свою діяльність, перш за все, з предметним знанням (його передачею), і найменше - з психолого-педагогічними і дидактичними проблемами викладання.

А відтак, поглиблюється протиріччя між тим, що сучасна молодь живе в світі все більших можливостей фізичного, психічного і соціального розвитку, і стрімким наростанням джерел ранньої деградації (швидко мінливі фактори неузгодженості людини з природою і соціумом: алкоголізація, наркотизація, неконтрольоване вживання ліків, нездоровий спосіб життя, ранній секс, мовна агресія, дегуманізація культури, реклами, ЗМІ).

Не зупиняючись більш детально на розкритті сутності соціокультурних трансформацій, зауважимо, що названі зміни, так чи інакше, ведуть до появи передумов для утвердження нової освітньої парадигми. У їх числі: - освоєння суспільством демократичного гуманістичного ідеалу; - наявність міжнародного і вітчизняного законодавства, яке захищає права, свободу і гідність дитини; - досягнення таких наук, як психологія, філософія, соціологія, педагогіка; - реальна свобода, «людський вимір», які дозволяють гуманізувати освіту, розвивати особистість упродовж життя.

Удосконалення освітнього процесу ЗВО як сучасної соціально-педагогічної системи передбачає системну інтеграцію процесів інформатизації та гуманізації (що проявляється, насамперед, через персоніфікацію), забезпечуючи максимальний прояв переваг кожного з процесів при трансформації всіх елементів педагогічної системи, що відповідають на питання: чому вчити, кого, як, з допомогою яких засобів здійснюється освітній процес.

Проблемам удосконалення освітнього процесу присвячені ряд наукових праць. Зокрема, І. Д. Бех, Л. І. Даниленко, І. М. Дичківської, М. В. Кларін, Л. С. Подимова, В. А. Сластьонін, А. В. Хуторський досліджували питання інноваційного розвитку вищої освіти України, особистісно-зорієнтованого навчання студентів.

Потеряйко С.П., Барило О.Г. досліджували проблемні питання щодо удосконалення форм і методів навчання, особливості провадження дистанційної форми навчання в систему функціонального навчання.

Організацію діяльності студентів у інформаційно-освітньому просторі, специфіку отримання у ньому якісно нового знання вивчали А. Алексюк, А. Вербицький, М. Головань, І.Льясов, В. Козаков, В. Якунін та інші. Специфіку особистісного знання досліджував М. Полані. Праці Вишківської В.Б. присвячені питанням реалізації ідей мислєдїяльнїсного підходу у фаховій підготовці [3; 4].

Водночас феномен освітнього знання як основи суб'єктно-сміслової спрямованості освітнього процесу залишається одним із найменш досліджених у педагогічній науці. Визначення його сутності та особливостей і є **метою даної статті**.

Виклад основного матеріалу. Сучасна освітня концепція має на меті саморозвиток особистості кожного суб'єкта за умови саморозвитку інформаційного освітнього середовища та освітнього процесу в цілому як взаємопов'язаних підсистем, що утворюють єдину освітню систему вищої школи. Атрактором освітнього процесу як відкритої системи може виступати, перш за все, суб'єкт із системою особистісно значущих знань та із споконвічно властивими йому здібностями до самоорганізації та саморозвитку.

Під «знанням» розуміється особистісне, персональне знання, що ідентифікується як точка дотику інформаційного простору та особистісного інтелектуального досвіду, що ініціалізується наявністю пізнавальної мотивації, яка виникає в емоційному просторі особистості. Н.А. Савінова потрактовує знання як специфічний різновид інформації, дані, або сукупність даних, які є результатом індивідуальної інтелектуальної творчої діяльності людини, що ґрунтуються на дослідженні нею об'єктивних зв'язків та властивостей навколишнього світу [9].

В освітньому процесі доцільно використовувати поняття «формалізоване або явне знання» - сукупність відомостей, що легко транслюються і є зафіксованими на

будь-яких носіях. Формування неявного знання сигналізує про акт усвідомлення прийнятої інформації, що відбувся, і перетворення її учнями через призму особистісних цінностей і цілей на тлі особистого досвіду, інтуїції, рефлексії, процесів міжособистісного вербального спілкування. Формалізація неявного знання означає усвідомлення особистістю механізмів здійснення тих умінь та навичок, які були засвоєні на підсвідомому рівні.

Засвоєння певного обсягу формалізованого знання створює передумови становлення системи особистісного (особового) знання.

Особистісне знання розуміється як феномен, що має властивості розвитку та обмеженості одночасно, детермінуючись соціальним досвідом, індивідуальними особливостями особистості.

Як зауважує А.Фурман, особистісне знання утворюється у результаті актуалізації інтелектуальним чи вольовим шляхом у проблемних життєвих ситуаціях і має перспективу змінюватися під впливом навчання, характеризується здатністю до об'єктивації у предметах культури, мови, у результатах колективної мислєдїяльності [11].

Своєю чергою, М. Полані також наголошує на прїоритетності персонального особового знання у реалїях існування сучасного суспїльства, обґрунтовуючи це тим, що акти пізнання навколишньої дійсності носять глибокий особистісний характер. Учений зазначає, що когнітивні процеси, які відбуваються на свідомому та підсвідомому рівнях є невід'ємною частиною особистості та забезпечують процеси перетворення знання та розширення її соціального досвіду [8, с. 344].

Значущим компонентом у структурі особистісного досвіду є «культурне знання», яке добуває фундамент для формування компетентності - інтегрованої якості особистості, що має процесуальну спрямованість, мотиваційний аспект, базується на знаннях, які виявляються у діяльності (реальній чи змодельованій).

Леонтьєв Д.О. зауважував, що цінності культури сприймаються завдяки почуттям, а осмислюються і стають надбанням особистості за допомогою свідомості й самосвідомості. Встановлюючи зв'язок життєвих цінностей із власним досвідом, особистісними переживаннями, значеннями для себе, людина сама осягає їх смисл

(внутрішню, глибинну основу, надає їм персоніфікованого сенсу, що виявляє факт “пристрасності людської свідомості” [7, с. 34].

Сьогодні науковці все частіше звертаються до терміну “освітнє знання”.

Зробимо деякі пояснення. Розуміння освіти як здобуття та передачі знань довгий час вважалося у філософській літературі майже вичерпним і досі переважає у філософсько-освітніх теоріях. Основною атрибутивно-функціональною характеристикою процесу освіти дійсно є рух знань у суспільстві: їх передача та отримання, їх освоєння та примноження. Цей рух знань, сприяючи процесу відтворення та передачі традиційних форм і основ культури, дозволяє суспільству зберігати свою цілісність, тому як суспільство неможливе без освіти, так і освіта неможлива без трансляції та розгортання знань.

Починаючи з епохи Відродження освіта була спрямована на формування людини знаючої. При цьому кожна епоха мала власне уявлення про те знання, яке може виступати як освітній ідеал. Еволюція цих уявлень пройшла різні стадії: від розуміння знання як сукупності наукових даних та вміння їх використовувати на практиці, знання як результату усвідомлення людиною власного інтересу та своєї соціальної ролі до уявлення про знання, яке виходить за межі виключно інтелекту.

У найзагальнішому, змістовному сенсі «освітнє» знання можна розуміти як синтезовану сукупність філософських принципів, гуманітарних знань, педагогічного досвіду, покликаних подолати неузгодженість та різномірність двох типів «продукувань»: «продукування культурної людини» в освіті та «продукування знання» про будову та базові процеси освіти.

Залежно від співвідношення задіяних компонентів особистісного знання можна представити класифікацію освітнього знання. Отже:

- наявність у суб'єкта формалізованих знань про проблему та діяльність з її вирішення, відсутність системності бачення проблеми, неготовність до передбачення результату діяльності свідчить про наявність сутнісних освітніх знань; вплив культурного знання відсутній;

- наявність теоретичних знань про процеси та явища навколишнього світу, характер взаємодії між ними в предметній галузі; сформованість неявного компонента за типовими зразками діяльності, готовність до передбачення результатів діяльності у

найзагальнішому вигляді – про сформованість поверхових освітніх знань. При цьому, під час вибору форм та методів діяльності відчувається вплив культурного компонента знання;

- наявність системного підходу у розумінні проблеми та діяльності, а також явного, прихованого та культурного компонентів знання; сформованість особистісного знання з проблеми; передбачуваність результатів діяльності на основі прогнозування – про сформованість глибинних знань;

- наявність особистісного знання, бачення шляхів розвитку та вдосконалення діяльності, розуміння тенденцій та механізмів розвитку проблемної галузі; генерація нових знань у межах цієї галузі – про сформованість інноваційних знань;

- розуміння обмеженості власного знання, багатокomпонентної природи знання; знання засобів та прийомів видобутку нового знання, механізмів відчуження особистісного знання для передачі іншим; наявність ціннісно-смыслового ставлення до знання та процесу пізнання – про наявність метазнання.

Означена сукупність знань разом із механізмами їхнього перетворення і становить систему освітнього знання. Становлення такої системи передбачає співвіднесення та синтез багатьох знань та цінностей різного статусу та модальності – наукових та життєво-практичних, духовних та політичних, етичних та естетичних. Інакше кажучи, освітнє знання не виходить і не виводиться засобами причинно-наслідкової логіки: воно спеціально будується, конструюється як цілісне (живе) знання про цілісні феномени людської реальності шляхом критичного, рефлексивного ставлення до свого історичного досвіду [10].

За необхідне вважаємо зауважити, що у режимі безпосередньої взаємодії суб'єктів освітнього процесу відбувається інформаційний взаємобмін, що сприяє формуванню структури особистісного і освітнього знання його учасників. Таким чином, формується особистісно-орієнтована модель освітнього процесу, що відрізняється суб'єктно-смысловою спрямованістю. При цьому управління освітнім процесом передбачає переведення студентів у режим “самоврядування особистісним знанням”, що є необхідною умовою формування конкурентоспроможності студентів - майбутніх фахівців на сучасному ринку праці.

Відтак, самоврядування особистісним знанням можна розглядати як свідому організацію власної освітньої діяльності суб'єктом освітнього процесу, що є основою для формування професійно-особистісної компетентності. Потреба у самоврядуванні знанням продиктована сучасним економічним середовищем, у якому фахівцю необхідно вміти оцінювати свій потенціал, знаходити проблеми у своєму знанні та способи їх вирішення, продукувати нові знання.

Стимулювання суб'єктів освітнього процесу до оволодіння досвідом самоврядування знаннями здійснюється на засадах системного (системно-функціонального) синергізму.

Предметом синергетики, як відомо, є механізми самоорганізації. Тому її і називають теорією самоорганізації. Під самоорганізацією в синергетиці розуміються процеси виникнення макроскопічно впорядкованих просторово-часових структур у складних нелінійних системах [6].

Ворожбитова А. А. розглядає педагогічну синергетику як синтез багатофакторних взаємодій у зустрічних процесах виховання та самовиховання, освіти та самоосвіти, навчання та самонавчання, що матеріалізуються в особистості учнів [2].

Андрєєв В. І. пропонує назвати педагогічною синергетикою область педагогічного знання, яка ґрунтується на законах та закономірностях синергетики, тобто законах та закономірностях самоорганізації та саморозвитку педагогічних (освітньо-виховних) систем [1].

Особистість як система, що самоорганізується, потребує певного супроводу, який активізує механізм рефлексії, що виступає основною ознакою та умовою самоорганізації, і далі - реалізації динамічного режиму «управління викладачем - самоврядування».

Система взаємодії учасників освітнього процесу ЗВО, побудована на основі інформаційно-обмінних процесів у системі «людина – інформація – людина», а тому підтримує узгоджену діяльність викладача та студента, як у проектуванні освітнього процесу, так і в оцінці його результатів, дозволяючи гнучко перерозподіляти акценти у діяльності викладача (підсилюючи роль консультативної, організаційної, мотивуючої функцій при зменшенні значущості інформаційної, що традиційно лідирує у діяльності викладача) та надаючи можливість студенту ініціативи вибору.

Крім того, результатом системно-синергетичного управління освітнім процесом сучасного ЗВО є розвиток інформаційного освітнього середовища за допомогою збагачення знаннями всіх його суб'єктів, і становлення освітнього процесу в цілому як відкритої системи, що саморозвивається.

Висновок. Отже, особистісно орієнтований підхід, який утверджується в освітньому просторі, забезпечує свободу вибору змісту освіти з метою задоволення освітніх, духовних, культурних і життєвих потреб особистості, можливість її самореалізації. В основі особистісно-орієнтованого навчання - самоцінність, суб'єктний досвід кожного, який спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти. Якщо в традиційній філософії освіти соціально-педагогічні моделі розвитку особистості описувалися у вигляді зразків, що задаються ззовні, еталонів пізнання (пізнавальної діяльності), то особистісно-орієнтоване навчання виходить з визнання унікальності суб'єктного досвіду особистості як важливого джерела індивідуальної життєдіяльності, що виявляється, зокрема, у пізнанні. Абсолютною цінністю стає сама людина, а не її знання. Відтак, усе більш затребуваним стає освітній ідеал знання саме в значенні функції розвитку або особливої якості людини. Таке знання (освітнє знання) перестає бути сукупністю теоретичних відомостей, а постає як особистісна характеристика, як форма пізнання людиною світу і як спосіб утвердження особистісної самобутності.

References

1. Andreev V. Y. *Pedahohyka tvorcheskoho samorazvytyia* [Pedagogy of creative self-development] / V.Y. Andreev. - Kazan: yzd-vo Kazanskoho un-ta, 1996. 568 s.
2. Vorozhbytova A. A. *Synerhetycheskyi aspekt vuzovskoho obrazovanyia v svete lynchvorytorycheskoho podkhoda* [Synergetic aspect of university education in the light of the linguistic approach] / A. A. Vorozhbytova // Vestnyk vysshei shkoly. 1999. № 2. S. 22-26
3. Vyshkivska V. *Profesiino-osobystisnyi dosvid pedahoha yak faktor rozvytku pedahohichnoho myslennia* [Professional and personal experience of a teacher as a factor in the development of pedagogical thinking] // Formuvannia suchasnoi naukovoï dumky: Materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, 31 sichnia, 2020 rik. Kropyvnytskyi, Ukraina: MTsND.ISBN 978. C 143 -145.
4. Vyshkivska V., Shykyrynska O. *Theoretical and Methodological Aspects of Using Dialogue for the Purpose of Organizing Productive Interaction of Subjects of the Educational Process* [Theoretical and Methodological Aspects of Using Dialogue for the Purpose of Organizing Productive Interaction of Subjects of the Educational Process]//

Intellectual Archive. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). Vol.9, Num 4, 2020. pp. 122-131, https://DOI.org/10.32370/IA_2020_12_15

5. Kucherenko S. *Metodolohichni pidkhody do vyvchennia samosvidomosti osobystosti* [Methodological approaches to the study of personal self-awareness] // Vitakulturnyi mlyn. 2008. S. 17-21.
6. Makarova L. N. *Prepodavatel vysshei shkoly: yndyvydualnost, styl, deiatelnost: monohrafiia*: [High school teacher: individuality, style, activity: monograph] / M: MHPU, THU ym. H.R. Derzhavyna. M.: Tambov: yzd-vo THU, 2000. Ch. 2. 142 s.
7. Leontev D. A. *Psykhohyia smysla: Pryroda, stroenye y dynamyka smyslovoi realnosti* [Psychology of meaning: Nature, structure and dynamics of semantic reality].2-e, yspr. yzd. M.: Smysl, 2003. 487 s.
8. Polany M. *Lychnostnoe znanye: Na puty k postkrytycheskoi fylosofyy* [Personal knowledge: On the way to post-critical philosophy]. M.: Prohress, 1985. 432 s.
9. Savinova N.A. *Kryminalno-pravova polityka ta ubezpechennia informatsiinoho suspilstva v Ukraini: monohrafiia* [Criminal law policy and information society security in Ukraine: monograph] / N.A. Savinova. Kh. : Pravo, 2013. 292 s.
10. Ysaev E.Y., Slobodchykov V.Y. *Psykhohyia obrazovanyia cheloveka. Stanovlenye sub'ektnosti v obrazovatelnykh protsessakh* [Psychology of human education. Formation of subjectivity in the educational process]. Yzdatelstvo PSTHU 2013. 380 c.
11. Furman A.V. *Metodolohichne ob'runtuvannia bahatorivnevoli paradyhmalnykh doslidzhen u sotsialnii psykhologii* [Methodological substantiation of multilevel paradigmatic research in social psychology] // Psykhohiia i suspilstvo. 2012. №4. S. 78–125.

Methods for Forming Polyphonic Hearing in Future Music Teachers

Zhou Xinyu (China)

Postgraduate student

Dragomanov National Pedagogical University (Kyiv, Ukraine)

Abstract

The article actualizes the need for high-quality piano training future Music teachers. Studied the peculiarities in piano training students from Ukraine and China in the way of differences their experience to perceive and perform polyphony pieces of music of different types and styles. Pointed out that in scientific music-pedagogical literature, methodical recommendations for forming polyphonic hearing in students aren't sufficiently presented in defining the problems.

The author described own method for forming polyphonic hearing in students described based on the pedagogical principles: reliance on European music and historical experience; emotional passion; creative reflection; performing self-realization in the process of piano training. Presented pedagogical conditions: outright pedagogical management of development of polyphonic thinking; stimulating students to mastering the skills for performing of musical works; praxeological orientation of studying polyphonic works in the piano learning process.

The author presents four groups of methods: research method, motivational and emotional method, method of reflection with art-therapeutic techniques, adapted for performing and articulatory-reproductive methods. The peculiarity of this technique is the integration of individual and group forms of work considering the specifics of students' basics piano training.

Key words: students from Ukraine and China, polyphonic hearing, polyphonic thinking, future Music teacher, pedagogical principles, conditions of forming polyphonic hearing, methodical complex, piano training.

Актуальність дослідження. Інтернаціоналізація освітньої сфери, зокрема і мистецької, потребує сучасного викладача музики, відкритого до змін та викликів сьогодення. Одним з таких викликів є мультикультурність вищої освіти. Вона детермінує необхідність нового розуміння процесу навчання студентів у ВНЗ. Важливим є врахування менталітету, культурних традицій та музичного досвіду не тільки студентів з України, а також і студентів-іноземців (Китай). Така взаємодія позитивно впливає на якісні зміни професійних, психолого-педагогічних та методичних навичок, розвиваються музичні здібності, здатність творчо мислити і прагнути до вдосконалення впродовж життя. Дослідження особливостей фортепіанної підготовки студентів в Україні й Китаї висвітлюють суттєві відмінності у досвіді студентів сприймати та виконувати поліфонію різних видів та стилів. Однак у масовій музично-педагогічній практиці сучасності спостерігається недооцінка значення розвитку поліфонічного слуху та поліфонічного мислення майбутніх вчителів музичного мистецтва.

У сучасній науковій літературі представлено ряд досліджень, що містять пряме або опосередковане звернення, до питань формування поліфонічного слуху. Вивченням теорії поліфонії в системі музичного мислення займались Ю. Алієв, Г. Гельмгольц, А. Дмитрієв, З. Рінкявічюс, М. Ройтерштейн, Г. Побережна, О. Полатайко, М. Сибірякова-Хіхловська, Сяо Лі, І. Чижик, Т. Щериця, К. Южак та інші. Проблему розвитку поліфонічного слуху та його специфіки розглядали Г. Дубінін, А. Каузова, Т. Курасова, Г. Меліксетян, С. Пермінова, В. Спиридонова, Л. Степанова та ін.

Цінність сучасних розробок у галузі мистецької педагогіки українських та китайських науковців представлена у наукових дослідженнях О. Щолокової, О. Ребрової, М. Сибірякової-Хіхловської, Лань Сіньцзюнь, Чень Кай, Хань Ле, Цзи Шаньшань, Лань Шуньшін, Вей Тинге та ін. Важлива увага науковців зосереджується на вдосконаленні фахової компетентності майбутнього вчителя музики та виконавської майстерності. Особлива роль відводиться вивченню фортепіанного виконавства. Разом з тим, відчувається брак методичної літератури щодо формування поліфонічного слуху, зокрема студентів Китаю.

Вивчення специфіки розвитку поліфонічного слуху студентів у музичних навчальних закладах України і Китаю, визначення стану сформованості поліфонічного слуху, викликали необхідність створення спеціальних психолого-педагогічних умов та розроблення й впровадження ефективної поетапної методики його формування.

Метою статті є опис методичної системи формування поліфонічного слуху студентів України і Китаю.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми формування та розвитку поліфонічного слуху студентів нашої країни та Китаю уможливило визначення поняття «поліфонічний слух майбутнього вчителя музики», яке ми розуміємо як здатність диференційовано сприймати, виокремлювати, співвідносити, відтворювати фактурну горизонтальну багатокладність мелодичних ліній, що сполучені між собою одночасним звуковим розвитком, уявляти функціональні зв'язки між звуками, виражати ставлення до музичної інформації, емоційно відгукуючись на музичні явища в яскравості й силі специфічних переживань. На цій основі було визначено структуру поліфонічного слуху, що містить такі компоненти: інтонаційно-гармонічний; тембрально-динамічний; артикуляційно-відтворювальний; логіко-драматургічний [6; 3; 4].

Таке розуміння феномену «поліфонічний слух» детермінувало розроблення критеріїв та методики діагностики його сформованості у студентів музично-педагогічних вищих навчальних закладів. Результати констатувального експерименту дали підставу для розроблення авторсько організаційно-методичної системи формування поліфонічного слуху, де провідну роль відведено педагогічним принципам, педагогічним умовам та методичному комплексу. Так, основними педагогічними принципами стали: опори на європейський музично-історичний досвід; емоційної захопленості; творчої рефлексії та виконавської самореалізації у процесі фортепіанного навчання. Для успішного формування поліфонічного слуху було розроблено спеціальні педагогічні умови, дотримання яких уможливорює водночас ефективне впровадження методів, поділених на групи.

У таблиці 1.1. представлено відповідність наукових підходів, принципів, педагогічних умов, методів та етапів формувального експерименту. Зазначена відповідність є умовною, адже на кожному етапі формувального експерименту відбуваються індивідуальні заняття з використанням виконавських методів, а також розвитку поліфонічного мислення.

Метою *мотиваційно-інформативного* етапу формувального експерименту було підвищення мотивації майбутніх учителів музики до вивчення поліфонії, роботи над поліфонічними творами та вправляння щодо їх якісного виконання, розширення обсягу інформації про види та підвиди поліфонії, історичну ретроспективу в Україні та Китаї, спільні та відмінні аспекти розвитку фортепіанних шкіл, музичних освітніх професійних навчальних закладів та розроблених викладачами РНП (робочих навчальних програм) музичних дисциплін, вимоги до набутих студентами знань після вивчення блоку фахових дисциплін. Дана мета обумовила такі завдання: сформувати зацікавленість та мотивацію студентів-музикантів 1–4 курсів музичних факультетів до вивчення поліфонічних творів; розширити інформаційну обізнаність студента щодо поліфонії; збагатити поняттєвий та музичний тезаурус майбутніх вчителів музики.

Нам близьке твердження М. Антошко про те, що на формування китайської фортепіанної школи і своєрідність методики фортепіанної гри впливав не лише національний фольклор та музичні традиції східного одноголосся, але й європейська традиція (знайомство з поліфонічністю музичних творів) [1].

Отже, цей етап роботи ґрунтувався на принципах опори на європейський музично-історичний досвід та принцип емоційної захопленості. Провідною педагогічною

Таблиця 1.1.

**Методична система формування поліфонічного слуху майбутніх вчителів
музичного мистецтва України і Китаю**

Наукові підходи	Принципи	Педагогічні умови	Методи	Етапи
Аксіологічний	Опори на європейський музично-історичний досвід	Провідна педагогічна умова – цілеспрямоване педагогічне керування розвитком поліфонічного мислення	Пошуково-дослідницькі, артикуляційно-репродуктивні	Мотиваційно-інформативний
	Емоційної захопленості	Стимулювання студентів до оволодіння уміннями виконання поліфонічних творів	Мотиваційно-емоційні, артикуляційно-репродуктивні	
Особистісно-діяльнісний	Творчої рефлексії	Праксеологічна спрямованість опанування поліфонічними творами в процесі фортепіанного навчання	Рефлексії з арт-терапевтичними прийомами, артикуляційно-репродуктивні	Рефлексивно-операційний
Акмеологічний, Компетентнісний	Виконавської самореалізації у процесі фортепіанного навчання	Врахування відмінностей у фортепіанній підготовці -варіативність застосування методів і прийомів під час опанування поліфонічними творами	Адаптовані виконавські методи, артикуляційно-репродуктивні	Творчо-виконавський

умовою стало цілеспрямоване педагогічне керування розвитком поліфонічного мислення. У процесі реалізації даної педагогічної умови доцільним є застосування *пошуково-дослідницьких* методів, що характеризуються активізацією асоціативних зв'язків та налогій [2; 3; 7], проблемністю, евристичністю, містять співставлення та порівняння [5]. Зазначимо, що перший етап формування поліфонічного слуху мав перебіг у різних формах навчання. Звісно, що основною формою було індивідуальне навчання у фортепіанному класі: адаптовані прийоми та методи, які входили до групи

артикуляційно-репродуктивних методів: спів мелодії з інструментом (в унісон), внутрішній спів, попередній спів мотиву до виконання на клавіатурі, чергування гри по фразях. Проте новими для студентів стали колективні форми роботи на заняттях з теоретичних дисциплін та в позааудиторний час. До них було віднесено *дискусійну платформу* «Поліфонія: класика чи тренд?», а також *авторські метод із застосуванням ІКТ* (вправи «Ерудит», «PR-менеджер», «Батл композиторів-поліфоністів», «Поліфонічна тема», «Поліфонічний блогінг», «Дошка музичних оголошень» тощо). Впровадження зазначених методів вплинуло на формування поліфонічного мислення студентів у площині досвід/сучасність, адже було використано поліфонічні зразки різних епох.

Другою педагогічною умовою цього етапу ми визначили стимулювання студентів до оволодіння уміннями виконання поліфонічних творів. Реалізація цієї педагогічної умови стала можливою після впровадження *мотиваційно-емоційних методів*: саморефлексії (театр емоцій, поліфонічна контактна імпровізація) та графічного методу (поліфонічний колаж твору). Дані методи можливо використовувати як на індивідуальних заняттях зі студентами, так і на заняттях зі всіма студентами фортепіанного класу викладача. До колективних форм роботи ми віднесли діяльність Студентської філармонії, участь у якій тривала протягом всього експерименту.

Спеціально для студентів з Китаю було запропоновано створення виконавського «Портфоліо» поліфонічних творів. Ідея була підхоплена українськими студентами, і цю форму роботи ми також внесли до експерименту. Портфоліо збиралось протягом всього експерименту і мало висвітлити інтерес до поліфонічних творів різних епох, репертуар прослуханих та виконаних поліфонічних творів. Ця форма сприяла асиміляції виконавського досвіду особливо студентів з Китаю, які не мали досвіду виконання поліфонії.

Метою рефлексивно-операційного етапу став акцент на формуванні чотирьох основних компонентів поліфонічного слуху майбутніх вчителів музики. Спираючись на принцип творчої рефлексії, ми впровадили таку педагогічну умову як *праксеологічна спрямованість* опанування поліфонічними творами в процесі фортепіанного навчання. Реалізація даної умови передбачала майбутню практичну діяльність студентів і залежала від застосування всіх попередніх методів, а також *методу рефлексії з арт-терапевтичними прийомами* («арт-психологічна графіка», «картина поліфонічного твору»; флюїд-арт, «Гедлайн – ритм», «Штриховий поліритміст»). Через що,

артикуляційно-репродуктивні методи другого етапу збагатились такими: метод імпровізації (вокальна, інструментальна, штрихова, «запитання-відповідь», тощо), метод підбору акомпанементу до поліфонічного твору.

Принцип виконавської самореалізації у процесі фортепіанного навчання став підґрунтям останнього етапу формувального експерименту. На *творчо-виконавському* етапі ми продовжували впроваджувати вже знайомі методи, які апробували раніше. Таке комплексне їх використання сприяло збагачено експериментальної методики. Основною педагогічною умовою цього етапу стало врахування відмінностей у фортепіанній підготовці студентів різних країн, варіативність застосування методів і прийомів під час опанування поліфонічними творами. Зазначена умова забезпечувалася задіянням комплексу *адаптованих виконавських методів*: спів мелодії з інструментом (в унісон, внутрішній спів, попередній спів мотиву до виконання на клавіатурі, чергування гри та співу по фразах); імпровізація (вокальна, інструментальна, штрихова, «запитання-відповідь», тощо); спрощення фактури (підбору акомпанементу до поліфонічного твору); звукової ілюстрації з вербальною характеристикою; деталізованого аналізу тембрально-динамічних градацій у тексті поліфонічного твору; розвиток чуття ритму в поліфонії («Хедлайнер – ритм», «Штриховий поліритміст»); концертні виступи. Підсумком проведення третього етапу стали: виступ на Студентській філармонії, участь у майстер-класі, захист творчого проекту, результати аналізу власного «Портфоліо» та визначення творчого зростання студента. Результати контрольного тестування показали, що запропонована методична система формування поліфонічного слуху майбутніх вчителів музичного мистецтва є життєздатною та ефективною.

Висновки. Формування поліфонічного слуху студентів із різним рівнем підготовки та музичними традиціями вимагає системності та послідовності, опори на спеціальні педагогічні принципи, застосування креативних авторських педагогічних умов, де провідною є цілеспрямоване педагогічне керування розвитком поліфонічного мислення студентів. Водночас, реалізація педагогічних умов залежить від цілеспрямованого впровадження методів з різних методичних груп. Особливістю даної методики є інтеграція індивідуальних та колективних форм роботи, врахування специфіки базової фортепіанної підготовки студентів, що уможливорює розвиток як поліфонічного слуху, так і поліфонічного мислення у процесі сприймання та виконання

поліфонічних творів різних епох.

References

1. Antoshko M.O. *Rozvytok fortepiannoho mystetstva u Kytai*. [Development of Piano Art in China]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstva*. Kyiv: 2020. No. 1. Pp. 55–60.
2. Petko L. V. *Metod analohiyi yak zasib pidvyshchennya yakosti protsesu navchannya v umovakh universytetu* [Method of analogy as a means of improving the quality of the learning process in the university]. *Naukovi zapysky Berdyans'koho derzh. ped. un-tu. Pedahohichni nauky*: zb. nauk. pr. Vol. 2. Berdyans'k : FO-P Tkachuk O.V., 2016. Pp. 158–163.
3. Polatayko O. *Struktura khudozhno-obraznoho myslennya maybutnoho vchytelya muzyky v protsesi interpretatsiyi tvoriv mystetstva* [The structure of artistic and figurative thinking of the future music teacher in the process of interpreting works of art] // *Pedahohichna maysternist yak systema profesiynykh i mystets'kykh kompetentnostey*: zb. materialiv VI mystetsko-pedahohichnykh chytan pamyati profesora O. P. Rudnytskoyi. Chernivtsi : Zelena Bukovyna, 2010. Pp. 271–278.
4. Polatayko O. *Aktyvizatsiya khudozhno-obraznoho myslennya studentiv u kursu «Svitova khudozhna kultura»* [Activation of artistic and figurative thinking of students in the course "World Art Culture".]. *Pedahohichna maysternist yak systema profesiyno-mystetskykh kompetentnostey*: zb. materialiv IX Mizhnarodnykh pedahohichno-mystetskykh chytan pamyati profesora O.P.Rudnytskoyi. 2011. Issue 3 (7). Pp. 194–200.
5. Polataiko O., Xiao Li. *Dialektychnyi aspekt formuvannia polifonichnoho myslennia studentiv-muzykantiv pedahohichnoho profilu* [The forming students-musicians's polyphonic thought in pedagogic: dialectical aspect]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya 14. Teoriia i metodyka mystetskoi osvity*: zb. nauk. prats. Kyiv: 2016. No. 20 (25). Pp. 28–34.
6. Zhou Xinyu. *Pedahohichni umovy formuvannia polifonichnoho slukhu maibutnikh vchyteliv muzychnoho mystetstva* [Pedagogical conditions for the formation of future music teacher's polyphonic hearing]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya 14. Teoriia i metodyka mystetskoi osvity*: zb. nauk. prats. Kyiv : 2021. No. 27. Pp. 217–220.
7. Pet'ko L.V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university for students of art specialties // *Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles*. Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. Pp. 395–398.

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 378.091.3:373.5.011.3-051]:78

Чжоу Сіньюй. Методи формування поліфонічного слуху у майбутніх вчителів музики України і Китаю.

Актуалізовано потребу в якісній фортепіанній підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва. Дослідження особливостей фортепіанної підготовки студентів в Україні й Китаї висвітлюють суттєві відмінності у досвіді студентів сприймати та виконувати поліфонію різних видів та стилів. У науковій музично-педагогічній літературі спостерігається наявний брак методичних рекомендацій щодо формування та

розвитку поліфонічного слуху у студентів-музикантів. Автором запропоновано авторську поетапну методику формування поліфонічного слуху. Основою методики є педагогічні принципи: опори на європейський музично-історичний досвід; емоційної захопленості; творчої рефлексії; виконавської самореалізації у процесі фортепіанного навчання. Запропоновано педагогічні умови: цілеспрямоване педагогічне керування розвитком поліфонічного мислення, стимулювання студентів до оволодіння уміннями виконання поліфонічних творів, праксеологічна спрямованість вивчення поліфонічних творів у процесі фортепіанного навчання. Для реалізації педагогічних умов окреслено чотири групи методів: пошуково-дослідницькі, мотиваційно-емоційні, рефлексії з арт-терапевтичними прийомами, адаптовані виконавські та артикуляційно-репродуктивні. Особливістю даної методики є інтеграція індивідуальної та групової форм роботи, врахування специфіки базової фортепіанної підготовки студентів. Такий підхід уможлиблює розвиток як поліфонічного слуху, так і поліфонічного мислення у процесі сприймання та виконання поліфонічних творів різних епох.

Ключові слова: студенти України і Китаю, поліфонічний слух, поліфонічне мислення, майбутній вчитель музики, педагогічні принципи, умови формування поліфонічного слуху, методичний комплекс, фортепіанна підготовка.

Література

1. Антошко М.О. Розвиток фортепіанного мистецтва у Китаї. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. Київ : 2020. Вип 1. С. 55–60.
2. Петько Л. В. Метод аналогії як засіб підвищення якості процесу навчання в умовах університету. *Наукові записки Бердянського держ. пед. ун-ту. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Вип. 2. Бердянськ : ФО-П Ткачук О.В., 2016. С. 158–163.
3. Полатайко О. Структура художньо-образного мислення майбутнього вчителя музики в процесі інтерпретації творів мистецтва // *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей*: зб. матеріалів VI мистецько-педагогічних читань пам'яті професора О.П.Рудницької. Чернівці : Зелена Буковина, 2010. С. 271–278.
4. Полатайко О. Активізація художньо-образного мислення студентів у курсі «Світова художня культура». *Педагогічна майстерність як система професійно-мистецьких компетентностей*: зб. матеріалів IX Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О.П.Рудницької. 2011. Вип. 3 (7). С. 194–200.
5. Полатайко О., Сяо Лі. Діалектичний аспект формування поліфонічного мислення студентів-музикантів педагогічного профілю. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*: зб.наук.праць. Київ : 2016. Вип. 20 (25). С. 28–34.
6. Чжоу Сіньюй. Педагогічні умови формування поліфонічного слуху майбутніх вчителів музичного мистецтва *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти*: зб.наук.праць. Київ : 2021. Вип. 27. С. 217–220.
7. Pet'ko L. V. Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university for students of art specialties // *Economics, management, law: problems of establishing and transformation: Collection of scientific articles*. Al-Ghurair Printing & Publishing LLC, Dubai, UAE, 2016. Pp. 395–398.

Characteristics of the Pedagogical Model for Forming Social Responsibility in Students by Means of Project Technologies

Vainola Renate (Ukraine)

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)*

Xi Zechen (China)

*Postgraduate student
Dragomanov National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv)*

Abstract

The article describes the essence and components of the pedagogical model for forming social responsibility in students by means of project technologies. Determined the structural components of this pedagogical model: the purpose, tasks, principles, pedagogical conditions, criterion principles (criteria, indicators and levels of formation), technological support of project activity, result. Characterized the principles of forming social responsibility of students: personal orientation of educational process, dialogicity (conventionalized), integrativeness, nonlinearity, on becoming a person.

Defined the criteria of forming social responsibility of students and the corresponding indicators-indicators of their display. Presented four levels (insufficient, satisfactory, sufficient and optimal) for forming certain indicators. The leading means of realization of the pedagogical model for forming social responsibility of students is defined by design technologies, their characteristics in the context of the concept of projective education. Project technologies are defined as a set of forms, methods, means of educational influence in order to implement forecasting, resource development and methodological support of project activities.

Key words: model, pedagogical model, social responsibility, formation of social responsibility, pedagogical conditions, project, project technologies, institution of higher education, students.

Актуальність дослідження. Актуальність пошуку ефективних шляхів розвитку соціальної відповідальності студентів обумовлена сучасним вектором освітньої політики, що визначає орієнтацію на соціалізацію особистості, яка здатна і готова нести відповідальність за особисте і за суспільне благополуччя в своїй майбутній професійній діяльності. Саме тому одним із пріоритетних напрямків освіти є виховання відповідальних громадян, що здатні до свідомого суспільного вибору, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям та суспільству. Реалії сьогодення вимагають розвитку у студентської молоді свідомого ставлення до розбудови суспільства та соціальних відносин, вміння приймати рішення у нестандартних ситуаціях та нести за них відповідальність. Ці завдання підтверджують необхідність розробки моделі формування соціальної відповідальності студентів в умовах закладу вищої освіти.

Головним засобом реалізації завдання формування соціальної відповідальності студента визначено технології соціального проєктування.

Аналіз наукової літератури з практики соціально-виховної роботи дали змогу відзначити, що нині залишається поза увагою вивчення проблеми формування соціальної відповідальності студентської молоді засобами проєктної діяльності. Тому **метою нашої статті** визначено обґрунтування сутності та складових педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій.

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників процесу моделювання схиляються до думки, що ефективна та якісна організація виховної роботи закладу вищої освіти можлива лише за умови моделювання, прогнозування та моніторингу процесу виховання особистості. Завдяки моделюванню можна конструювати процес соціально-виховної роботи, визначати динаміку формування особистісних утворень, а також прогнозувати майбутній розвиток показників сформованості соціальної відповідальності студентів.

З метою розробки педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій ми визначили її *структурні складові*: мету, завдання, принципи, педагогічні умови, критеріальні засади (критерії, показники і рівні сформованості), технологічне забезпечення проєктної діяльності, результат.

Метою моделі визначено формування соціальної відповідальності студентів. Як результат реалізації даної моделі ми очікували отримати підвищення рівня сформованості позаників соціальної відповідальності студентів.

Завданнями реалізації даної педагогічної моделі визначено: прогнозування змісту, напрямів та засобів формування соціальної відповідальності студентів; розробка та упровадження педагогічних умов формування соціальної відповідальності студентів; розробка технологій соціального проєктування, як провідного засобу формування соціальної відповідальності студентів.

Ми вважали за доцільне визначити та схарактеризувати принципи формування соціальної відповідальності, що надалі суттєво визначили характер, спрямованість нашого дослідження, і відповідно, були закладені в основу авторської педагогічної моделі.

Першим принципом постає *особистісна зорієнтованість освітнього процесу*,

що трактується як увага до суб'єктності, сприяння розвитку особистості студента. На практиці ця ідея означає побудову горизонтальних зв'язків співпраці. У світлі цих міркувань зазначимо, що цілі освіти стають не тільки багатoproфільними, а й багаторівневими; обов'язковим елементом освітнього процесу стає внутрішня диференціація. Замість однієї загальної траєкторії педагог змушений вибудовувати безліч індивідуальних траєкторій розвитку особистості студента, які ведуть в необхідному для кожного студента напрямі, що й визначає зростання його відповідальності.

Принцип *діалогічності* (конвенціональності), який передбачає встановлення взаємодомовленостей, гармонії в діалозі кількох позицій, підходів, ідей, точках зору став важливим під час аналізу феномену соціальної відповідальності на основі різних світоглядних позицій.

Застосування принципу *інтегративності* обумовлено багатofакторністю та багатокomпонентністю процесу розвитку вивчаємого особистісного утворення, включенням багатьох сфер гуманітарних знань в зміст, форми та методи освітнього процесу, що забезпечує результативність формування соціальної відповідальності студента. Цей принцип знаходить свій відбиток в інтеграції ряду особистісних якостей, характерологічних властивостей в структуру соціально відповідальної особистості.

Принцип *нелінійності* визнає використання багатоваріантності шляхів розвитку особистості. Він базується на розгляді особистості студента як складної нелінійної сутності, наділеної певним ступенем свободи, гнучкості мислення та дій, що допомагають їй адаптуватись в складних соціальних умовах.

Принцип *становлення* передбачає розгляд явища формування соціальної відповідальності студента в розрізі еволюційного процесу, неперервності та динаміки. Застосування даного принципу в контексті нашого дослідження обумовлено тим, що формування соціальної відповідальності особистості можна розглядати як еволюційне восходження особистості до більш складних соціальних форм її життєдіяльності, що відбувається на певних життєвих циклах.

Таким чином, реалізація принципів *особистісної зорієнтованості освітнього процесу, діалогічності, інтегративності, нелінійності та становлення* дозволила нам розглядати проблему формування соціальної відповідальності студентів в комплексі,

взаємодії цілої низки філософських підходів та соціогуманітарних наук, більш рельєфно уявити його сутність, специфіку, цілісність, виявити педагогічні умови реалізації завдань нашого дослідження.

Ще однією складовою педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій стали критеріальні засади (критерії, показники і рівні сформованості). Нами визначено критерії формування соціальної відповідальності студентів і відповідні показники-індикатори їх прояву: *когнітивний* (усвідомлення сутності та специфіки соціальної відповідальності, та її проявів; вміння аналізувати соціальні, моральні і професійні ситуації, якості та оцінювати їх з позицій власних сформованих моральних принципів); *оціночно-емоційний* (готовність до оцінки соціальних явищ, до об'єктивних оціночних суджень, самозвіту та самооцінки; емоційна стійкість, відкритість та здатність до емпатії); *світоглядний* (системність соціальних ставлень та соціально-схвальних переконань; трансформація переконань в особистісні якості студентів (незалежність, самостійність, об'єктивність, організованість тощо); *поведінковий* (активна життєва і громадянська позиції, що знаходять практичне підтвердження; участь в суспільно значущих громадських справах групи, закладу освіти, громади). Оцінка сформованості визначених критеріїв та показників здійснюється на чотирьох рівнях: недостатньому, задовільному, достатньому та оптимальному.

Важливою складовою нашої моделі визначено засоби формування соціальної відповідальності студентів. Провідним засобом визначено проєктні технології. Саме тому ми вважали за доцільне обґрунтувати засади даної діяльності і зупинитися на визначеннях «проєкт», «проєктування» та «проєктна технологія».

Трактування поняття «проєкт» знайшло науково-теоретичне та технологічне обґрунтування на початку XX століття, у перекладі з латинської мови (*projectus*) означає «кинутий уперед». *Проєкт* в словниковій літературі переважно трактується як задум, система планування, концепція, діяльність по створенню прототипу, прообразу передбачуваного об'єкта [7]. Термін «проєктування» розглядається як діяльність по створенню та впровадженню проєкту, тобто як метод, що використовувалося як в освітній сфері, так і в технічних галузях людської діяльності (інженерному проєктуванні, конструюванні речей, машин та комунікацій). Проєктування у

словниковій літературі визначається як здатність намічати, окреслювати план дій, конструювати, планувати та здійснювати задум, намір [7].

Педагогічне проектування ми розглядали і надалі трактували як один з видів соціального проектування [5]. Ознаками такого виду проектування є: наявність проєктного задуму (покладання і творення нового об'єкта, нових його якостей і станів); проєктна конструктивізація (розробка специфічною проєктною мовою задуму об'єкта, що передбачає процедури аналізу, синтезу, конструювання, узгодження, конкретизації тощо); спрямованість на проєктну реалізацію (як можливість створення за проєктом нового об'єкту, яка може і не здійснитися); проєктна онтологія (відчуття зв'язку проектування з практичною діяльністю, належність до цінностей проєктної свідомості тощо). У педагогічному проектуванні процедури аналізу та синтезу виводять проєктувальника за межі проєктної реальності до інших галузей і дисциплін, при цьому його головною метою є освітня.

В основу розробки нашої педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій покладено концепцію проєктивної освіти Г. Ільїна, сутність якої полягає в тому, що суб'єктом навчання стає сама людина, оскільки вона не тільки набуває знання, а й сама створює власне бачення навколишнього світу [4]. Освіта стає для студента проектуванням її життєдіяльності. Організація освітнього середовища постає як задумом, проєкт, який здобувач освіти формує і прагне реалізувати завдяки активній, усвідомленій участі і освітньому процесі.

У закладі вищої освіти проєктні технології стали складовою сучасних інноваційних педагогічних технологій у контексті особистісно орієнтованої вищої освіти [1; 2; 3; 6]. Дана група технологій відображає сукупність прийомів, дій студента та науково-педагогічного працівника закладу для досягнення поставленого завдання – вирішення певної проблеми, яка має значення для них та оформлена у вигляді продукту – дослідницької, проєктної, творчої розробки. Проєктні технології надають можливість студентам самостійно отримати знання у процесі вирішення практичних завдань або проблем, які потребують інтеграції знань із різних галузей наук. Педагоги під час використання цього методу виступають у ролі розробників завдань для інноваційного проєкту, координаторів, експертів, консультантів тощо.

Технологічне забезпечення проєктної діяльності як провідного засобу формування

соціальної відповідальності студентів утворили форми та методи роботи (виховні інтерактивні години, кейси, творчі захистиг та соціальні проєкти) [3]. *Проектні технології* ми визначили як сукупність форм, методів, засобів виховного впливу з метою здійснення прогнозування, розробки ресурсів та методичного забезпечення проєктної діяльності.

Узагальнюючи підходи до визначення *педагогічних умов*, що оптимізують процес формування соціальної відповідальності студентів в умовах закладу вищої освіти, доцільно виділити такі:

- удосконалення форм соціально-виховної роботи, збільшення частки форм, орієнтованих на усвідомлення та прийняття цінностей соціальної відповідальності;
- моделювання навчальних і виробничих ситуацій, пов'язаних з необхідністю соціально-відповідальних дій;
- застосування технологій проєктування з метою залучення студентів до соціально значущої діяльності.

Висновки. Таким чином, нами здійснено обґрунтування сутності та складових педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій. Розробка даної моделі дозволила нам розгорнути експериментальну роботу з упровадження педагогічних умов формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій.

References

1. Vainola R.Kh. Klasyfikatsiyni pidkhody do kharakterystyky tekhnolohiy sotsialnoyi ta sotsialno-pedahohichnoyi roboty. Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. 2008. Pp. 12–18. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7259/1/Vaynola.pdf>
2. Vainola R. Kh. Tekhnolohiyi sotsialno-pedahohichnoyi roboty [Technologies of social and pedagogical work.]. Kyiv: KMPU imeni B. D. Hrinchenka, 2008. 152 p.
3. Vainola R. Kh. Rozvadovska T. V. *Formuvannia vidpovidalnosti studentskoi molodi zasobamy nastavnytstva: metodychni rekomendatsii* [Formation of responsibility of student youth by means of mentoring: methodical recommendations]/ za zah. red. R. Kh. Vainoly. Ternopil: Osadtsa Yu. V., 2021. 100 p.
4. Ilin H. L. *Proektyvnoe obrazovanye y stanovlenye lichnosti* [Projective education and personality formation]. *Vysshee obrazovanye v Rossii*. 2001. No. 4. Pp. 85-93.
5. Kolot A. M. *Sotsialna vidpovidalnist: teoriia i praktyka rozvytku* : monohrafiia [Social responsibility: theory and practice of development: a monograph]. Kyiv: KNEU, 2012. 501p.

6. Petko L. V. *Vyklyky XXI stolittia dlia osvithnoho prostoru Ukrainy* [The challenges of educational space in the 21st century] / Chornom. Nats. un-t im. Petra Mohyly; red. Kol.: O.P.Meshchaninov (holova) [ta in.]. – Mykolaiv: Vyd-vo ChNU imeni Petra Mohyly, 2017. Issue 303. Vol. 291. Pp. 10–14 (Pedahohika).

7. *Psykhologichna entsyklopediia* [Psychological encyclopedia] / avt.-upor. O. M. Stepanov. Kyiv: Akademvydav, 2006. 424 p.

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 37.013.42:378.014.533

Вайнола Р., Сі Цзечень. Характеристика педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій.

У статті здійснено обґрунтування сутності та складових педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів засобами проєктних технологій. Визначено структурні складові даної педагогічної моделі: мету, завдання, принципи, педагогічні умови, критеріальні засади (критерії, показники і рівні сформованості), технологічне забезпечення проєктної діяльності, результат. Охарактеризовано принципи формування соціальної відповідальності студентів: особистісної зорієнтованості освітнього процесу, діалогічності (конвенціональності), інтегративності, нелінійності, становлення. Обґрунтовано критерії формування соціальної відповідальності студентів і визначено відповідні показники-індикатори їх прояву. Зазначено, що оцінка сформованості визначених показників здійснюється на чотирьох рівнях: недостатньому, задовільному, достатньому та оптимальному. Провідним засобом реалізації педагогічної моделі формування соціальної відповідальності студентів визначено проєктні технології, здійснена їх характеристика в контексті концепції проєктивної освіти. Проєкту діяльність охарактеризовано як «проєктування», тобто діяльність по створенню та впровадженню проєкту, Проєктні технології визначено як сукупність форм, методів, засобів виховного впливу з метою здійснення прогнозування, розробки ресурсів та методичного забезпечення проєктної діяльності.

Ключові слова: модель, педагогічна модель, соціальна відповідальність, формування соціальної відповідальності, педагогічні умови, проєкт, проєктні технології, заклад вищої освіти, студенти.

Література

1. Вайнола Р.Х. Класифікаційні підходи до характеристики технологій соціальної та соціально-педагогічної роботи. *Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова*. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/7259/1/Vaynola.pdf>

2. Вайнола Р. Х. Технології соціально-педагогічної роботи. Київ: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2008. 152 с.

3. Вайнола Р. Х. Розвадовська Т. В. Формування відповідальності студентської молоді засобами наставництва: методичні рекомендації / за заг. ред. Р. Х. Вайноли. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 100 с.

4. Ильин Г. Л. Проектное образование и становление личности. *Высшее*

образование в России. 2001. № 4. С. 85–93.

5. Колот А. М. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2012. 501 с.

6. Петько Л. В. Виклики ХХІ століття для освітнього простору України. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво Могилянська академія"]. Серія : Педагогіка : наук. журн. / Чорном. держ. ун-т імені Петра Могили; ред. кол. : О. П. Мещанінов (голова) [та ін.]. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14.

7. Психологічна енциклопедія / авт.-упор. О. М. Степанов. Київ: Академвидав, 2006. 424 с.

Postgraduate Education for Heads of General Secondary Education Institutions of Ukraine: History and Nowadays

Vyshnevskaya Yana

Postgraduate student

Municipal Higher Educational Institution

«Kherson Academy of Continuing Education» (Ukraine, Kherson)

ORCID <http://orcid.org/0000-0003-3703-4119>

Abstract

Characterized the development of postgraduate education of heads of general secondary education institutions of Ukraine at different stages of its forming. It is found that the tasks set by the state leadership for the secondary school directly influenced the transformation of the content, forms and methods of professional development of managing teaching staff. The characteristic of modern conditions of organizing postgraduate education of heads of general secondary education institutions has been provided. Dynamics and characteristic features of transformation of the legal framework regarding education, updating and filling educational framework with new documents have been established. These documents summarize the qualification requirements and the structure of competences of modern heads of general secondary education institutions according to their functional responsibilities. The orientation of postgraduate education of heads (headmasters/headmistresses) of general secondary education to the general structure of professional competences defined in national standards and standard curricula has been substantiated. It is proved that the model of lifelong education for school headmasters/headmistresses requires its improvement in the direction of increasing the level of managerial training and development of professional competences of headmasters/headmistresses in a rapidly and dynamically renewed school education throughout the period of professional activity of the heads.

Keywords: head of general secondary education institution, postgraduate education, professional competence, managerial functions.

Актуальність дослідження. Педагогічні управлінські кадри є важливим ресурсом інноваційного розвитку загальної середньої освіти. На сьогодні в Україні відсутні вимоги до наявності спеціальної управлінської підготовки для керівників закладів загальної середньої освіти, а питання їх професійного розвитку вирішуються шляхом проходження спеціальних курсів у системі післядипломної освіти.

Відомо, що заклади післядипломної освіти у своїй роботі реалізують певні програми підвищення кваліфікації, які направлені на поглиблення, розширення й оновлення професійних знань і вмінь педагогів відповідно до наявних досягнень науки і техніки та вимог ринку [14, с. 189].

В сучасних умовах модернізації системи освіти питання вдосконалення системи професійного розвитку керівників шкіл є доцільними, своєчасними та актуальним.

Однак, розвиток системи післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) неможливий без врахування педагогічного досвіду попередніх років. Адже, удосконалення існуючої моделі підвищення кваліфікації керівників ЗЗСО в Україні має ґрунтуватись як на сучасних світових знаннях про закономірності управління закладами освіти, так і з урахуванням позитивного педагогічного досвіду минулих поколінь.

Питаннями дослідження розвитку післядипломної освіти педагогічних працівників, в тому числі і керівників шкіл займалися В. Бондар, Л. Ващенко, С. Гончаренко, Л. Даниленко, М. Дробноход, Г. Єльнікова, І. Жорова, Н. Клокар, А. Кузьмінський, М. Лапенко, В. Маслов, В. Олійник, , Л. Покроєва, Н. Протасова, М. Романенко, Т. Сорочан, О. Тонконога, Т. Хлебнікова, П. Худоминський, А. Чміль, Т. Шамова, І. Якухно та ін.

Однак, незважаючи на те, що українські та зарубіжні вчені неодноразово зверталися до вивчення питання післядипломної освіти педагогічних працівників, дослідження, в яких висвітлюються аспекти розвитку післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти в історичному аспекті, не набули значного поширення.

Метою даної статті є аналіз історії розвитку післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти України та її сучасного стану.

Виклад основного матеріалу. В останні роки на державному рівні гостро постало питання реформування системи професійного розвитку педагогічних працівників, від яких значно залежить якість освітнього процесу в закладах освіти. Управління цим розвитком на рівні закладів освіти здійснюють керівники шкіл, до яких сьогодні висуваються чіткі вимоги, пов'язані з наявністю у них ключових компетентностей. Це, своєю чергою, актуалізує питання розвитку їх професіоналізму, який формується зокрема і в системі післядипломної педагогічної освіти.

Питання вдосконалення управлінських знань, вмінь та навичок керівних педагогічних кадрів в Україні в системі післядипломної педагогічної освіти є вагомим з моменту її виникнення і завжди перебувало в центрі уваги органів управління освітою.

Друга половина XX початок XXI століття відмічається як період найбільших трансформаційних змін у розвитку загальної середньої освіти. В окреслений період

питання необхідності професійного розвитку керівників ЗЗСО стають об'єктом підвищеної уваги в наукових колах та з боку держави. Керівники шкіл активно та масово залучаються до курсової підготовки, що наповнювалась дисциплінами спрямованими на удосконалення педагогічної майстерності, а також формування специфічних управлінських та організаторських вмінь і навичок.

Аналіз змістовного наповнення курсів підвищення кваліфікації директорів шкіл в період 50–60 рр. XX ст. вказує на значну увагу курсів (майже 30 % часу) до питань розвитку управлінських здібностей директорів шкіл. Це було реалізовано через ознайомлення їх з актуальними теоретичними і практичними аспектами організації управління закладом освіти. Директори вивчали такі теми: «Планування і організація роботи школи, директора і завідувачів навчальною роботою», «Завдання, методи і форми внутрішкільного контролю. Вивчення системи роботи вчителя», «Навчально-матеріальна база школи. Використання шкільного бюджету, «Організація роботи помічника директора з адміністративно-господарській частині», «Діловодство і статистика в школі. Шкільна документація» тощо [1, с. 20–22].

Наступний етап розвитку освітньої галузі України пов'язаний з переходом у 70–80 рр. XX ст. до обов'язкової загальної середньої освіти, що стало поштовхом до активізації системи підвищення кваліфікації керівних та педагогічних кадрів. У цей час набувають розвитку різноманітні форми та методи підвищення кваліфікації як у курсовий, так і у міжкурсний період. Розвивається такий напрямок професійного розвитку керівників як самоосвіта. У програмах регіональних курсів підвищення кваліфікації збільшується частка занять із психолого-педагогічної підготовки. До курсів включаються заняття, присвячені питанням подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи, наукової організації педагогічної праці, професійної орієнтації учнів, психологічних основ навчання і виховання, школознавства, психології педагогічної праці, внутрішньошкільного контролю, основ законодавства про народну освіту, питань політики, техніки і культури. Особлива увага надавалась практичним заняттям, педагогічним практикам, відвідуванням шкіл передового педагогічного досвіду. В результаті проходження практик, директори шкіл поглиблювали свої теоретичні знання та вдосконалювали управлінські навички, набували досвіду прийняття виважених управлінських рішень та ін. [10].

Вирішення складних та багатогранних завдань, що ставились перед післядипломною освітою керівних педагогічних кадрів в цей час вимагали від закладів післядипломної освіти нарощення наукового потенціалу. Зазначене детермінувало необхідність модернізації системи професійного розвитку керівних педагогічних кадрів. Розв'язати цю проблему намагались шляхом створення факультетів підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів при педагогічних інститутах, які у подальшому було перетворено на факультети підвищення кваліфікації організаторів народної освіти. Станом на 1989 р. в Україні діяло 10 таких факультетів: при Київському, Харківському, Вінницькому, Луцькому, Ворошиловградському (Луганському), Тернопільському та Івано-франківському педагогічних інститутах; Донецькому, Запорізькому та Симферопольському педагогічних університетах [12]. Того ж часу (починаючи з 1975 р.) в якості досвіду разом із вже функціонуючою системою підвищення кваліфікації організаторів народної освіти, в Україні запроваджено двомісячну підготовку резерву керівників шкіл, що складався з кращих вчителів, які мали педагогічний стаж не менше 5 років та вік не старше 30 років [4, с. 185].

Створення мережі закладів підвищення кваліфікації зі своєю специфікою, регіональними особливостями, різними підходами до проблеми, вимагало наукового обґрунтування змісту професійної управлінської підготовки керівників ЗЗСО. Вагомий внесок в цьому напрямку було здійснено науково-педагогічними працівниками НДІ загальної освіти дорослих АПН СРСР (1977, 1987 рр.) та Центрального інституту удосконалення вчителів Міністерства освіти УРСР, якими з метою уніфікації підготовки розроблено навчально-тематичні плани та програми курсів підвищення кваліфікації керівників шкіл. Навчальні плани та програми курсів підвищення кваліфікації організаторів народної освіти передбачали оволодіння слухачами комплексом психолого-педагогічних та знань з ефективного управління школою.

Наголосимо, що вдосконалення професійного рівня педагогічних управлінців від самого початку було орієнтовано переважно на підтримку їх особистих та професійних якостей. Підвищення кваліфікації стає ключовою формою розвитку та вдосконалення педагогічної та управлінської майстерності керівника. Характерною ознакою періоду 70–80 рр. ХХ ст. є поява науково-обґрунтованого змісту та форм підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів та їх резерву.

Тож, починаючи з 1991 р. проблема підвищення кваліфікації директорів шкіл набуває нового національного забарвлення, пов'язаного зі здобуттям Україною незалежності. Післядипломна освіта педагогічних працівників України, зокрема і керівників ЗЗСО, потребувала у дев'яностих роках ХХ ст. принципово нових підходів до знань, що базувались, насамперед, на національних освітніх принципах та компетентнісному підході.

Також на умови професійної діяльності керівників шкіл у дев'яності роки вплинуло суттєве розширення їх функціональних обов'язків, що було пов'язано з необхідністю змін та приведення у відповідність до вимог існування в умовах державної незалежності нормативно-правової бази, яка регламентувала діяльність освітян. Законом України «Про освіту» (1991) закріплювалось право закладів освіти на самоврядування, що зокрема передбачало: самостійність у питаннях навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної та фінансово-господарської діяльності; визначення змісту компонента освіти понад визначеним державою обсягом; відборі та розстановці кадрів, встановленні структури управління діяльністю, штатного розкладу, розподілу посадових обов'язків та ін. [9].

Стратегічні напрямки розвитку освіти в Україні було визначено на Першому з'їзді працівників освіти та затверджено в Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття», 1993), де наголошувалося на необхідності підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищенні їх професійного та загальнокультурного рівня; забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, запровадженні у навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень, демократизації освіти, що передбачає децентралізацію та регіоналізацію управління системою освіти з дотриманням найбільш визначальних принципів освітньої політики Української держави, надання автономії навчально-виховним закладам у вирішенні основних питань їхньої діяльності, подолання монополії держави на освіту, перехід до державно-громадської системи управління освітою, у якій особистість, суспільство й держава стануть рівноправними суб'єктами, утворення системи партнерства учнів, студентів і педагогів [7].

Окреслений період можна відзначити як початок впровадження компетентнісного підходу до підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів. Свідченням компетентнісного

підходу до підвищення кваліфікації директорів закладів освіти у дев'яностих роках ХХ ст. слугують плани та програми регіональних курсів підвищення кваліфікації управлінців. Характерним для курсової підготовки було ознайомлення керівників з особливостями управління школою в умовах перебудови народної освіти. Було оновлено назви розділів та зміст програм курсів, збільшено кількість годин на семінарські, лабораторно-практичні та практичні заняття у школі, передбачено запровадження спецкурсів, факультативів та можливість варіативного використання методів та форм активізації навчання слухачів. Так, програми підвищення кваліфікації директорів шкіл розраховувались на тижневі, місячні та двомісячні курси підвищення кваліфікації, на яких розглядалися питання підвищення рівня адміністративно-педагогічної компетентності директорів шкіл, поглиблене вивчення наукових основ управління навчальним закладом, розвиток умінь і навичок наукової організації управлінської праці, вдосконалення правової, господарської та фінансової компетентностей [2].

Активізація Євроінтеграційних процесів в Україні у середині другого десятиріччя ХХІ ст. лише посилила увагу до проблеми розвитку керівних педагогічних кадрів як однієї із найважливіших у сучасній системі післядипломної педагогічної освіти. Особливо актуальним це питання постало у світлі прийняття останніх нормативних документів: Закону України «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), Типової освітньої програми організації і проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа» (2018 р.), Професійного стандарту (2021 р.), якими встановлено кваліфікаційні вимоги до керівника ЗЗСО, його права та функціональні обов'язки.

Особливо актуальним щодо вдосконалення компетентностей керівників ЗЗСО в системі їх післядипломної освіти представляє розроблена та затверджена МОН України «Типова освітня програма організації і проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа». Авторами програми зроблено акцент на розвиток професійних, управлінських, громадянських компетентностей керівників шкіл; питаннях організації ефективного управління закладом загальної середньої освіти; на сприяння особистісному та професійному розвитку керівників; поглиблення знань із

психологічної складової управлінської роботи; запобігання та вирішення конфліктів усіх рівнів; концептуальному підходу до педагогіки партнерства; обґрунтування шляхів ефективної взаємодії з владою і громадами різних рівнів; на розвиток навичок системного аналізу результатів діяльності закладу загальної середньої освіти; розвиток інформаційної культури управління, навичок використання сучасних технологій в освіті, тощо [8; 5; 6; 14; 15].

Узагальнений перелік компетентностей якими має володіти керівник закладу загальної середньої освіти затверджений у Професійному стандарті за професією керівник (директор) закладу загальної середньої освіти. У даному документі визначено вимоги до мінімального рівня професійної підготовки керівників закладів загальної середньої освіти. Це вимагає перегляду та удосконалення змісту освітніх програм їх професійного розвитку. Стандартом висуваються вимоги до ступеня освіти керівника закладу загальної середньої освіти, здоров'я, морально-етичних, особистісних та професійних якостей, рівня управлінських знань та вмінь, здатності виконувати визначені функціональні обов'язки відповідно до структури діяльності. Виділяються наступні управлінських функції: управління розвитком закладу освіти (планування роботи та прийняття управлінських рішень, організація та контроль їх виконання), забезпечення якості освіти; налагодження партнерської взаємодії та організація безпечного для здоров'я навчального середовища, а також специфічна функція – забезпечення власного безперервного розвитку. Виконання будь-якої з управлінських функцій передбачає оволодіння сукупністю компетентностей, кожна з яких включає в себе певний набір знань, умінь та навичок. Так наприклад, для такої специфічної функції як забезпечення власного безперервного розвитку передбачається оволодіння інноваційною та інформаційно-цифровою компетентностями та здатністю навчатися впродовж життя [13].

Наразі для керівників законодавством України передбачено обов'язкову раз на п'ять років атестацію на відповідність займаній посаді [9; 11]. Таким чином, можна зробити висновок, що законодавство вимагає постійного вдосконалення управлінських знань, вмінь та навичок керівників шкіл.

Сучасна післядипломна педагогічна освіта України являє собою повністю вибудовану та сформовану систему розвитку і компетентнісного зростання педагогічних управлінців.

Безперервна освіта керівних педагогічних кадрів відповідно до вимог державної політики в галузі освіти, забезпечується Державним вищим навчальним закладом «Університет менеджменту освіти» НАПН України та 27 регіональними закладами неперервної освіти комунальної форми власності, а також інститутами післядипломної педагогічної освіти та відповідними структурними підрозділами університетів [3, с. 138]. В університетах до таких підрозділів відносяться факультети, центри підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки, міжрегіональні центри підвищення кваліфікації, курси підвищення кваліфікації фахівців.

Якість виконання керівниками ЗЗСО своїх професійних функцій значною мірою залежить від концептуальних підходів до питань змісту їх післядипломної освіти. В сучасних умовах в українській післядипломній освіті керівників шкіл склалась ситуація, коли динамічне наповнення національної нормативно-правової освітньої бази документами з оновленими вимогами до професійного розвитку керівників закладів загальної середньої освіти, вимагає приведення у відповідність до цих змін навчальних планів та програм закладів післядипломної освіти. Визначене обумовлює перебудову змістовного наповнення існуючої системи підвищення кваліфікації керівників ЗЗСО, головними завданнями якої є забезпечення удосконалення компетентності для вирішення нагальних питань управлінської діяльності в умовах реформування галузі освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа».

Висновки. Як показує історичний екскурс, за доволі короткий період існування системи післядипломної освіти керівних педагогічних кадрів, нею накопичено значний досвід підвищення їх кваліфікації. В цей період школа була неодмінним супутником функціонування системи післядипломної освіти, і саме ті завдання, що ставились перед загальноосвітніми навчальними закладами, значно стимулювали процес розвитку післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти. На сьогодні в Україні існує цілісна система післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти. Проте, наразі для неї характерна трансформація нормативно-правової бази з питань освіти. В нових прийнятих документах зокрема визначено професійні компетентності керівників закладів загальної середньої освіти. А отже система післядипломної освіти керівних кадрів має орієнтуватись на загальну визначену у національних стандартах та типових програмах структуру професійних

компетентностей. Вважаємо, що на зміну традиційній повинна прийти інша модель неперервної освіти керівників шкіл, що забезпечить їм протягом усього періоду професійної діяльності удосконалення рівня як загальноуправлінської підготовки, так і розвитку професійних компетентностей щодо керівництва освітніми установами в умовах динамічно оновлюваної шкільної освіти.

References

1. *Materialy mesiachnykh kursov po povysheniiu kvalifikatsii uchitelei, pionervozhatykh i vospitatelei detskikh sadov (plany, programmy, tematika)* [One Month Advanced Training Course Materials for teachers, pioneer leaders and kindergarten teachers (syllabuses, curricula, topics)]. Fund 2419. Inventory 1. File 85. Leaf 260. State Archive of Kherson region, Kherson. (in Russian)
2. *Navchalno-tematychni plany kursiv pidvyshchennia kvalifikatsii dyrektoriv shkil ta yikh zastupnykiv na 1992 r.* [Syllabuses of Advanced Training Courses for headmasters/headmistresses and their deputies in 1992]. Fund 2419. Inventory 3. File 378. Leaf 34. State Archive of Kherson region, Kherson. (in Ukrainian)
3. *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini* [National Report on the State and Prospects of Education Development in Ukraine] / Kremen V. H. ta in. (Ed.). Kyiv: Pedahohichna dumka. 2016. (in Ukrainian)
4. *Ob organizatsii kursov po podgotovke direktorov obshcheobrazovatel'nykh shkol, naznachayemykh iz chisla uchiteley: Prikaz Ministerstva prosveshcheniya SSSR* [On the organization of training courses of headmasters/headmistresses of general education schools, appointed from among teachers, the Order of the Ministry of Education of the USSR dated January 20, 1975, No. 6. *Sbornik osnovnykh postanovlenii, prikazov i instruktsii.* 1978. P. 278. (in Russian)
5. Petko L.V. *Vyklyky XXI stolittia dlia osvitnoho prostoru Ukrainy. Naukovi pratsi ChNU: nauk. zhurnal* [The challenges of educational space in the 21st century] Mykolaiv: Vyd-vo ChNU imeni Petra Mohyly. 2017. Issue 303. Vol. 291. Pp. 10–14. (in Ukrainian)
6. Petko L.V. *Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity u rakursi formuvannia sotsialnoi aktyvnosti dytyny* [The State Standard for elementary education in the views of social activity formation in a child]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzh. ped. un-tu. Seria: Pedahohika: zb. nauk. pr.* Berdiansk: BDPU, 2018. Issue 1. P. 92–97. (in Ukrainian)
7. *Pro Derzhavnu natsional'nu prohramu «Osvita» («Ukrayina XXI stolittya»): Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny* [About the State National Program "Education" ("Ukraine of the XXI Century")]. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 3, 1993, No. 896. URI : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (in Ukrainian)
8. *Pro zatverdzhennia Typovoyi osvitnoyi prohramy orhanizatsiyi i provedennya pidvyshchennia kvalifikatsiyi kerivnykh kadriv zakladiv zahalnoyi serednoyi osvity vidpovidno do vymoh Kontseptsiyi "Nova ukrayinska shkola"* [On approval of the Standard Educational Curriculum for the organization and training of managers of general secondary

education institutions in accordance with the requirements of "The New Ukrainian School Concept"]: Nakaz MON Ukrayiny vid 13.12.2018 r. № 1392. URI : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1392729-18#Text> (in Ukrainian)

9. *Pro osvitu: Zakon Ukrayiny vid 23.05.1991 №1060-12 (1991)* [About the education: Law of Ukraine]. № 1060-12(1991). URI :<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#n37> (in Ukrainian)

10. *Pro pidsumky pidhotovky dyrektoriv shkil na trymsyachnykh kursakh pry Tsentral'nomu instytuti udoskonalennya uchyteliv* [On the results of training headmasters/headmistresses in three-month courses at the Central Institute for Teacher Training]. Order of the Ministry of Education of the USSR dated August 3, 1979, No. 220. (1979): The Ministry of Education of the USSR, p. 5 (in Ukrainian)

11. *Pro povnu zahal'nu serednyu osvitu* [About complete general secondary education]: Law of Ukraine. 2020. No. 463- IX. (2020). URI : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n540> (in Ukrainian)

12. *Pro provedennya atestatsiyi zakladiv pidvyshchennya kvalifikatsiyi ta perepidhotovky kadrov Ministerstva narodnoyi osvity URSR* [On the certification of institutions of advanced training and retraining of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR]: Nakaz ministerstva narodnoyi osvity URSR vid 25.01.1989 r. No. 8. *Informatsiynyy zbirnyk Ministerstva nauky i osvity Ukrayins'koyi RSR*. No. 6. Kyiv: Radyanska shkola, 1989. Pp. 8–11. (in Ukrainian)

13. *Profesiyniy standart za profesiine kerivnyk (dyrektor) zakladu zahalnoi serednoi osvity* [Professional standard by profession head (headmaster/headmistress) of general secondary education]. URI : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf> (in Ukrainian)

14. Sliusarenko N. V. *Formy i metody vyhovnoi roboty u vyshchomu navchalnomu zakladi* [Forms and methods of extracurricular activities in a higher educational institution]. *Tavriyskyi visnyk osvity*. No 3 (27). 2009. P. 107–116. (in Ukrainian)

15. Sliusarenko N., Soter M. *Problemy movnoi pidgotovky v tehnicnykh zakladakh vyshchoyi osvity Ukrainy (pochatok XXI stolittja)* [Problems of linguistic training in technical institutions of higher education in Ukraine (beginning of the XXI century)] / *Teoretyko-metodologichni osnovy rozvytku osvity ta upravlins'koi diyal'nosti: mat. V Vseukr. nauk.-prakt. konf. (12-13 veresnja 2019 r., m. Herson) / za red. Kuz'menka V., Sliusarenko N.: u II ch. Ch. II. Herson: KVNZ «Hersons'ka akademiya neperervnoi osvity», 2019. P. 183–186.*

16. Sliusarenko N. V., Kokhanovska O. V. *Transformatsiia vyshchoyi zhinochoyi osvity v Ukraini (XIX – pochatok XXI stolittia)* [The transformation of higher female education in Ukraine (XIX – the beginning of the XXI century)]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu (Seriiia Pedahohichni nauky)*. 2018. Issue 2. P. 124–130. (in Ukrainian)

17. Sliusarenko N., Soter M. The Webquest as a Means of Improving the Efficiency of Students' Foreign Language Training of Ukrainian Technical Institutions of Higher Education (Beginning of the 21st Century). *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2020. Vol. 9 (April/June). No. 2. Pp. 94-104. https://doi.org/10.32370/IA_2020_06_13

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

Вишневська Я. Післядипломна освіта керівників закладів загальної середньої освіти України: історія та сучасність.

У статті схарактеризовано розвиток післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти України на різних етапах її становлення та функціонування. З'ясовано, що завдання, які ставились керівництвом держави перед загальноосвітньою школою безпосередньо впливали на трансформацію змісту, форм та методів підвищення кваліфікації керівних педагогічних кадрів. Надано характеристику сучасному стану організації післядипломної освіти керівників закладів загальної середньої освіти. Встановлено динамічність та характерні особливості трансформації законодавчої бази з питань освіти, оновлення та наповнення освітньої нормативно-правової бази новими документами, в яких узагальнено кваліфікаційні вимоги та структуру компетентностей сучасних керівників закладів загальної середньої освіти за їх функціональними обов'язками. Обґрунтовано орієнтир післядипломної освіти керівників (директорів) загальної середньої освіти на загальну визначену у національних стандартах та типових програмах структуру професійних компетентностей. З'ясовано, що модель неперервної освіти керівників шкіл вимагає її удосконалення у напрямку як підвищення рівня управлінської підготовки, так і розвитку професійних компетентностей директорів в умовах стрімко та динамічно оновлюваної шкільної освіти протягом усього періоду професійної діяльності керівника.

Ключові слова: керівник закладу загальної середньої освіти, післядипломна освіта, професійна компетентність, управлінські функції.

Література

1. Материалы месячных курсов по повышению квалификации учителей, пионервожатых и воспитателей детских садов (планы, программы, тематика). *Державний архів Херсонської області (ДАХО)*. Ф. 2419. Оп. 1. Спр. 85. 260 арк.
2. Навчально-тематичні плани курсів підвищення кваліфікації директорів шкіл та їх заступників на 1992 р. *Державний архів Херсонської області (ДАХО)*. Ф. 2419. Оп. 3. Спр. 378. 34 арк.
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; редкол.: В. Г. Кремень та ін. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.
4. Об организации курсов по подготовке директоров общеобразовательных школ, назначаемых из числа учителей: Приказ Министерства просвещения СССР от 20 января 1975г. №6. *Сборник основных постановлений, приказов и инструкций*, Москва, Средняя школа, 1978. 278 с.
5. Петько Л.В. Виклики ХХІ століття для освітнього простору України. *Наукові праці ЧНУ*: наук. журнал / Чорном. Нац. ун-т ім. Петра Могили; ред. кол.: О.П.Мещанінов (голова) [та ін.]. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14 (Педагогіка).

6. Петько Л. В. Державний стандарт початкової освіти у ракурсі формування соціальної активності дитини. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка: зб. наук. пр. Бердянськ: БДПУ, 2018. Вип. 1. С. 92–97.

7. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»): Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. №896. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>

8. Про затвердження Типової освітньої програми організації і проведення підвищення кваліфікації керівних кадрів закладів загальної середньої освіти відповідно до вимог Концепції «Нова українська школа»: Наказ МОН України від 13.12.2018 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1392729-18#Text>

9. Про освіту: Закон України від 23.05.1991 №1060-12 (1991). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12#n37>

10. Про підсумки підготовки директорів шкіл на тримісячних курсах при Центральному інституті удосконалення учителів: Наказ МО УРСР № 220 від 03 серпня 1979 р. К.: МО УРСР, 1979. 5 с.

11. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n540>

12. Про проведення атестації закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів Міністерства народної освіти УРСР: Наказ міністерства народної освіти УРСР від 25.01.1989 р. № 8. *Інформаційний збірник Міністерства науки і освіти Української РСР*. № 6. Київ: Радянська школа, 1989. С. 8–11.

13. Професійний стандарт за професією керівник (директор) закладу загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2021/09/22/Nakaz-568-zatverdzh.standartu.keriv.22.09.pdf>

14. Слюсаренко Н. В. Форми і методи виховної роботи у вищих навчальних закладах. *Таврійський вісник освіти*. 2009. № 3(27). С. 107–116.

15. Слюсаренко Н., Сотер М. Проблеми мовної підготовки в технічних закладах вищої освіти України (початок XXI століття) / Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності: мат. V Всеукр. наук.-практ. конф. (12-13 вересня 2019 р., м. Херсон) / за ред. Кузьменка В., Слюсаренко Н.: у II ч. Ч. II. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. С. 183–186.

16. Слюсаренко Н. В., Кохановська О. В. Трансформація вищої жіночої освіти в Україні (XIX – початок XXI століття). *Вісник Черкаського університету (Серія Педагогічні науки)*. 2018. Вип. 2. С. 124–130.

17. Slyusarenko N., Soter M. The Webquest as a Means of Improving the Efficiency of Students' Foreign Language Training of Ukrainian Technical Institutions of Higher Education (Beginning of the 21st Century). *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2020. Vol. 9 (April/June). No. 2. Pp. 94-104. https://doi.org/10.32370/IA_2020_06_13

THE MAGIC OF THE QUEEN OF EGYPT IN THE ROSE "CLEOPATRA"

Pet'ko Lyudmila

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
Dragomanov National Pedagogical University

Faut Maria

Student of Faculty of Natural and Geographical Education and Ecology
Dragomanov National Pedagogical University

Age cannot wither her, nor custom stale her infinite variety
William Shakespeare , Antony and Cleopatra, ACT 2 SCENE 2

Abstract

Presented a new approach to the training future teachers, including Science (biology, botany, etc.) through the prism of the rose named after the last pharaoh of Egypt, Queen Cleopatra. The authors consider the Cleopatra rose not through the preparation of a plant in the laboratory (while scientific botanists search to know flowers physiologically and morphologically in the spirit of progress and truth,), but reveal the secrets and magic of the Cleopatra rose through the knowledge of "life truths", thus forming professionally oriented foreign language educational space at university (foreign language, history, geography, philosophy, chemistry, art (A.S. Arensky's ballet "Egyptian Nights", operas "Cléopâtre" by Massenet and "Giulio Cesare in Egitto" by Haendel), cinema, literature, psychology), involving students in romantic love, the ability to understand the flower codes inherent in the Cleopatra rose. We use floral codes strategically in their fiction as subtexts for practitioners of the language of flowers.

Key words: Queen Cleopatra, rose Cleopatra, Julius Caesar, Mark Anthony, Rome, Egypt, Dante, Shakespeare, Haggard, Handel, company W. Kordes & Söhne rose (Germany), students, foreign language, university.

Our project group (Fig. 2) explores the roses named after famous people and this article presents the Cleopatra rose and it's heroine (Fig. 3, 4), **see video** [124].

Fig. 2. The Rose Cleopatra.

Fig. 1. Novak T. [91; 128], Faut M. [96; 98], and Holovko T. [74; 75; 97]. Fig. 3. The Bust of Cleopatra.

Cleopatra is a mystery all in herself, very little is known about the Egyptian Queen... It is said that she committed suicide by placing a poisonous snake upon her body and allowing it to bite her and ultimately kill her. But there are other theories that focus on different death, and theories that somehow counteract others while supporting something completely different. Cleopatra is a enigma, and the whole theory of who she is, what she looked like, how she died and where she is buried is something we know very little about...[75], see video [124].

Cleopatra VII Philopator (Greek: Κλεοπάτρα Φιλοπάτωρ; 69 BC –10 August 30 BC), often referred to simply as Cleopatra, was Queen of the Ptolemaic Kingdom of Egypt (Fig. 4, 5), and its last active ruler [104].

A member of the Ptolemaic dynasty, she was a descendant of its founder Ptolemy I Soter (Fig. 7) a Macedonian Greek general and companion of Alexander the Great (Fig. 8).

Cleopatra was a daughter of Ptolemy XII (Auletes) (Fig. 6). After the death of Cleopatra,

Fig. 4 Ptolemaic Egypt circa 235 BC [123].

Egypt became a province of the Roman Empire, marking the end of the second to last Hellenistic state and the age that had lasted since the reign of Alexander (336–323 BC). Her native language was Koine Greek, and she was the only Ptolemaic ruler to learn the Egyptian language [51], see videos [4; 120].

Fig. 5. The Berlin Cleopatra.

Fig. 6. Ptolemy II.

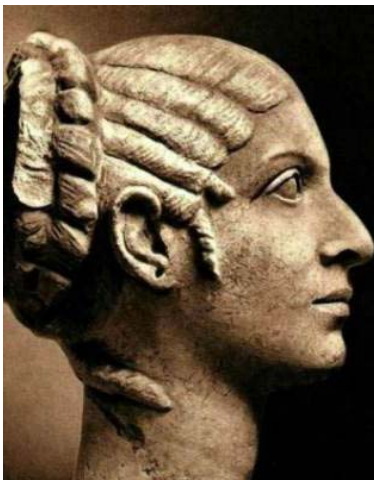
Fig. 7. Bust of Ptolemy I Soter.

Fig. 8. Alexander the Great.

Cleopatra was clever and well-educated, but unlike Caesar and Augustus the nature of her intelligence remains elusive, and it is very hard to see how her mind worked or fairly assess her intellect [52], **see video [73]**.

Cleopatra could speak various languages and served as the dominant ruler in all three of her co-regencies. Her romantic liaisons and military alliances with the Roman leaders Julius Caesar (Fig. 9) and Mark Antony (Fig. 10, **see videos [84; 86; 25]**), as well as her supposed exotic beauty and powers of seduction, earned her an enduring place in history and popular myth [57; 72], **see video [51]**.

Fig. 9. Cleopatra.

Fig. 10. Julius Caesar.

Fig. 11. *Cleopatra* (1963, USA).

Cleopatra (Fig. 9) believed herself to be a living goddess, and she often used clever stagecraft to woo potential allies and reinforce her divine status. A famous example of her flair for the dramatic came in 48 B.C., when Julius Caesar (Fig 10) arrived in Alexandria during her feud with her brother Ptolemy XIII. Knowing Ptolemy's forces would thwart her attempts to meet with the Roman general,

Fig. 12. Cleopatra and Caesar.

Fig. 13. *Cleopatra* (1963) [14].

Fig. 14. Caesar and Caesarion.

Cleopatra had herself wrapped in a carpet (Fig. 13, 43), **see video [46; 63]**) – some sources say it was a linen sack – and smuggled into his personal quarters. Caesar was dazzled by the sight of the young queen in her royal garb, and the two soon became allies and lovers [61], **see the movie [80]**. As Caesar was named a dictator and Cleopatra a goddess (Fig. 11; 12), the queen gave birth to his son (Fig. 14). Caesarion's birth encourages Cleopatra in her ideas of building a world empire (**see the video [30; 33]**).

Cleopatra later employed a similar bit of theater in her 41 B.C. encounter with Mark Antony. When summoned to meet the Roman Triumvir in Tarsus (Fig. 16), she

Fig. 15. Cleopatra's fabled Golden Barge.

is said to have arrived on a golden barge adorned with purple sails and rowed by oars made of silver (Fig. 15). Cleopatra had been made up to look like the goddess Aphrodite (Fig. 18, 19, 20), and she sat beneath a gilded canopy while attendants dressed as cupids fanned her and burned sweet-smelling incense. Antony – who considered himself the

Fig. 16. Tarsus (Turkey).
GPS coordinates: 36.913202, 34.892067

Fig. 17. Cleopatra's Gate in Tarsus.

Fig. 18. Antony (Richard Burton) and Cleopatra (Elizabeth Taylor). Meeting on the barge (*Cleopatra*, 1963).

embodiment of the Greek god Dionysus (Fig. 21) – was instantly enchanted [61].

The Parthian Empire located in modern-day Iraq posed a threat to Antony's eastern territory and he planned a military campaign to subdue them. But Antony needed money to put his plan into action and he looked to Cleopatra – ruler of Egypt and the richest woman in the world – to supply it. In 41 BC he summoned Cleopatra to meet him in the city of Tarsus in modern-day Turkey [49]. (Fig. 17, 18).

Fig. 19. Feast on the barge (Cleopatra, 1963).

Fig. 20. Antony and Cleopatra on the feast.

Fig. 21. Cleopatra as Aphrodite and the Greek god Dionysus.

Fig. 22. Rosa Cleopatra (1994).

Tarsus is a city with a very long history, and numerous famous individuals have strolled down its streets. The first meeting of Mark Antony and Cleopatra (Fig. 18; 19; 20; 21, see **video [34]**) is undoubtedly one of the most colourful episodes in the history of Tarsus. It is often said that it took place at one of the massive gates of the city. This particular gate is now called the Cleopatra's Gate (Fig. 17) at the memory of that event. Ancient Tarsus, the capital of the Roman province of Cilicia, was surrounded by two lines of fortifications [52].

[Antony was by Plutarch] "...carried away by her to Alexandria, there to keep

holiday, like a boy, in play and diversion, squandering and fooling away in enjoyment that most costly of all valuables, time" [49].

Plutarch was a Greek historian who wrote a history of the life of Antony in the first century AD. We join his story as Cleopatra receives Antony's summons to join him:

"She had faith in her own attractions, which, having formerly recommended her to Caesar and the young Pompey, she did not doubt might prove yet more successful with Antony. Their acquaintance was with her when a girl, young, and ignorant of the world, but she was to meet Antony in the time of life when women's beauty is most splendid, and their intellects are in full maturity. She made great preparations for her journey, of money, gifts, and ornaments of value, such as so wealthy a kingdom might afford, but she brought with her her surest hopes in her own magic arts and charms.

...she came sailing up the river Cydnus in a barge with gilded stern and outspread sails of purple, while oars of silver beat time to the music of flutes and fifes and harps. She herself lay all along, under a canopy of cloth of gold, dressed as Venus in a picture, and beautiful young boys, like painted Cupids, stood on each side to fan her. Her maids were dressed like Sea Nymphs and Graces, some steering at the rudder, some working at the ropes.

...perfumes diffused themselves from the vessel to the shore, which was covered with multitudes, part following the galley up the river on either bank, part running out of the city to see the sight. The market place was quite emptied, and Antony at last was left alone sitting upon the tribunal; while the word went through all the multitude, that Venus was come to feast with Bacchus for the common good of Asia [49].

And what did Cleopatra really look like? (Fig. 23). Cleopatra made real based on The Berlin Cleopatra (Fig. 5), a sculpture created around the time of her visits to Rome in 46–44 BC. Her makeup look is based on the green/blue malachite paste for

eyeshadow, red ochre lipstick and rouge, and black khol for eyeliner and mascara [76].

Egyptologist Robert Bianchi says, for Cleopatra "there is nothing that approaches the Western concept of a portrait in either ancient Egyptian or ancient Greek art." But there are some potential leads. Among the most promising are coins minted during her reign – portrayals that are far from Hollywood's glamorous visions.

Fig. 23. A likely posthumously-painted portrait of Cleopatra, from Roman Herculaneum, Italy, dated to the 1st century AD.

No two coins are quite alike, but in many, the most prominent features are an

aquiline nose and a jutting chin. She wears her curly hair not in bangs but in the popular melon style of the time, tied in a bun at the base of her skull [53], Fig. 24.

On some of the coins, her nose is seen to be less hooked, her cheeks full and her chin small. On coins issued by others, such as Mark Antony, her nose hooks dramatically, her forehead slopes broadly, her chin is pointy and her entire face is perceived as more masculine [54], Fig. 25, **see the videos** [133; 134].

Fig. 24. A coin from Antony and Cleopatra's alliance, dated to 37-33 B.C.

Fig. 25. Cleopatra Coin Depiction

The obsession with Cleopatra's looks started in literature and drama. In Shakespeare's play *Antony and Cleopatra*, the queen's portrait was stated as:

Age cannot wither her, nor custom stale
Her infinite variety: other women cloy
The appetites they feed: but she makes hungry
Where most she satisfies; for vilest things
Become themselves in her: that the holy priests
Bless her when she is riggish [wanton]"

Shakespeare, Antony and Cleopatra (II.ii)

Fig. 26. The Rose Cleopatra.

Fig. 27. Modern Cleopatra by Sally-Ann Ashton.

Fig. 28. Bust of Cleopatra.

Fig. 29. Cleopatra Statue.

A second portrayal came from H. Rider Haggard's novel *Cleopatra* (1889) who had a more direct description of the queen, who is a 'Thing of Flame':

"Then I looked upon...that face which seduced Caesar... I looked upon the flawless Grecian features, the rounded chin, the full, rich lips, the chiselled nostrils, and the ears fashioned like delicate shells. I saw the forehead, low, broad, and lovely, the crisped, dark hair falling in heavy waves that sparkled in the sun, the arched eyebrows, and the long, bent lashes. There before me was the grandeur of her Imperial shape. There burnt the wonderful eyes, hued like the Cyprian violet" [17].

An Egyptologist from Cambridge Sally Ann Ashton, analyzed the genealogy of Cleopatra, her profile on ancient coins, as well as sculptural images and reproductions of the temple decorations in Dandara (located on the west bank of the Nile). The Egyptologist came to the conclusion that Cleopatra's nose was too large, her lips were thin, and her chin was sharp. The skin color of the legendary woman was dark. Besides, her body did not meet the beauty standards of our time. With a height of 4.9 ft, she was obviously overweight [15]. Fig. 27, **see the videos [76; 77]**.

In Hollywood, Cleopatra has been played by an array of stunning actresses. **Elizabeth Taylor** (Fig. 30), who was put under the "gaze" as the "Queen of the Nile" in the best-known film version of the ruler's story, *Cleopatra* (1963, USA), is a mainstay on short lists of moviedom's most attractive leading ladies (**see the movie [31]**). *Cleopatra* is a silent film created in 1912 by **Helen Gardner** (Fig. 31) and the Helen Gardner Picture Players. The film, in which Gardner stars in the title role, was based

Fig. 30. Elizabeth Taylor as Cleopatra (1963). Fig. 31. Helen Gardner as Cleopatra (1912).

on a play written by Victorien Sardou (see the movie [27]).

One of cinema's first sex symbols, **Theda Bara** (Fig. 32), invested her Cleopatra with dark sensuality in the lost silent classic *Cleopatra* (1917), (see video [126]). Before the Production Code reined in sexual suggestiveness, a scantily clad **Claudette Colbert** (Fig. 33, see the movie [28]) caused a sensation in Cecil B. DeMille's

Fig. 32. Theda Bara, 1917. Fig. 33. Claudette Colbert, 1934. Fig. 34. Vivian Leigh, 1945.

epic *Cleopatra* (1934); Vivian Leigh (Fig. 34) was the beguiling queen in *Caesar and Cleopatra* (1945) (see the film [29]) [131] like Elena Koreneva as Cleopatra (Fig. 35) in *Caesar and Cleopatra* (1979) by B. Show (see the movies [112; 113]).

Fig. 35. Elena Koreneva as Cleopatra, 1979. Fig. 36. Sophia Loren as Cleopatra, 1954. **Sophia Loren** in *Two nights with Cleopatra* (1954, Italy), Fig. 36, see video [62]; **Monica Bellucci** in *Asterix & Obelix: Mission Cleopatre* (2002), Fig. 37, see videos [11; 12]; **Leonor Varela** in *Cleopatra* (1999) (see the movie [36], Fig. 38).

Fig. 37. Monica Bellucci as Cleopatra (2002).   Fig. 38. Leonor Varela as Cleopatra (1999).

It's 20 years since a fine book by Lucy Hughes-Hallett [72] undertook to disentangle the last and most resourceful of the Ptolemys from those myths which have masked her as an eastern whore (Boccaccio, 1313–1375); a lustful sinner (Dante (Fig. 40); an avaricious nymphomaniac (Cassius Dio); and – even further from the mark – a "silly little girl" (B. Shaw). Hughes-Hallett's work has now spawned a worthy successor. Ideally, as Stacy Schiff observes in her magnificent re-creation of both an extraordinary woman [37]., and her times, our sense of Cleopatra would be heightened by her dramatic appearance as the doomed heroine of a sumptuous opera (Massne).

Cleopatra was well known for her stunning beauty, and her seductive relationships with the Roman dictator Julius Caesar, and his general, Marc Antony.

The Inferno, the first part of Dante's *Divine Comedy* (Italian poet and scholar Dante Alighieri (Fig. 39) is best known for his masterpiece *La Commedia* (known in

Fig. 39. Dante Alighieri and Beatrice.

English as *The Divine Comedy*), which is universally considered one of world literature's greatest poems) that inspired describes the poet's vision of Hell. The story begins with the narrator (who is the poet himself) being lost in a dark wood where he is attacked by three beasts which he

cannot escape. He is rescued by the Roman poet Virgil who is and sent by Beatrice (Dante's ideal woman) (Fig. 39). Together, they begin the journey into the underworld or the 9 Circles of Hell [90], see videos [67; 138], Fig. 41.

In "The Inferno" Dante placed the soul of Cleopatra, along with her lover Marc Antony (Fig. 42), in the second circle for her sins of lust [108], see video [16].

Fig. 40. The Dante Alighieri sculpture in Saint Vladimir Hill park in Kyiv by Luciano Massari (2015).

Fig. 41. Circles of Hell in Dante's *Inferno*.

Circle 1. **Limbo**: Where those who never knew Christ exist. Dante encounters Ovid, Homer, Socrates, Aristotle, Julius Caesar (Fig. 43), and more here. Circle 2. **Lust**: Self-explanatory. Dante encounters Achilles, Paris, Tristan, Cleopatra, and Dido, Mark Antony among others... [22].

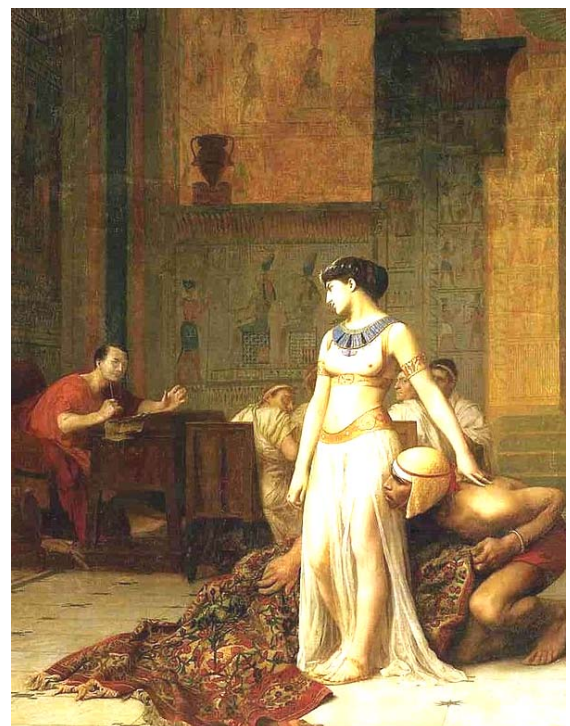

Fig. 43. Cleopatra Before Caesar (1866) by Jean-Léon Gérôme.

Fig. 42. Antony and Cleopatra (*Cleopatra*, 1963).

In Dante's *Hell*, a person is judged by his own standards, that is, by the standards

of the society in which he lived. For example, in classical times, suicide wasn't considered a sin, but adultery was. Therefore, the spirit is judged by the ethics by which he or she lived and is condemned for adultery, not suicide. The second circle is the true beginning of Hell and is also where the true punishments of *Hell* begin, and Minos, the mythological king of Crete, sits in judgment of the damned souls. Circle II is the circle of carnal lust. The sinners are tossed and whirled by the winds, as in life they felt themselves – helpless in the tempests of passion. This canto also begins descriptions of the circles devoted to the sins of incontinence: the sins of the appetite, the sins of self-indulgence, and the sins of passion. Among those whom Dante sees in Circle II are people such as Cleopatra, Dido, and Helen. Some of these women, besides being adulteresses, have also committed suicide [56].

While the Roman Republic collapsed, Cleopatra VII ruled Egypt as the most powerful woman in the world. Nearly 1400 years later, Giovanni Boccaccio (Italian poet and scholar, best remembered as the author of the earthy tales in the *Decameron*) wrote *De Mulieribus Claris* (1361) to honor women who overcame the limitations of their sex with a virilis animus, a "manly spirit." Cleopatra was a puzzle to Boccaccio: while she undeniably displayed the "manly" characteristics of intelligence and bravery, Boccaccio's Roman sources portrayed her as an uncontrollable corrupting influence [2], (Fig. 44, 45).

Fig. 44. "Cleopatra" (1876) by Francis Bernard Dicksee.

Fig. 45. "Cleopatra on the Terraces of Philae" (1896) by Frederick Arthur Bridgman.

While artist Bridgman (1847–1928) specialized in scenes from daily life in North Africa especially its women – "Cleopatra on the Terraces of Philae", 1896 (Fig. 45) is one of several imaginary historical scenes set in ancient Egypt. Cleopatra prepares her departure by boat from the idyllic island of Philae, now best known for its ruins of the Kiosk of Trajan, here depicted in the far left background – which was not actually built until a century after Cleopatra's reign [3].

The episode represented in painting *The Banquet of Cleopatra* by Giambattista Tiepolo (Fig. 46, 47) is drawn from the Roman historian Pliny's *Historia naturalis* (Natural History). Here Pliny recounted the tale of a famous contest between the Egyptian and Roman rulers, where by Cleopatra wagered that she could stage a feast more lavish than the legendary excesses of Mark Antony. Tiepolo's painting shows the dramatic moment at the end of Cleopatra's

Fig. 47. A fragment of the painting.

Fig. 46. *The Banquet of Cleopatra* (1743–1744) by Giambattista Tiepolo.

sumptuous repast when, faced with a still scornful Mark Antony, she wins the wager by using her trump card. Removing one of a pair of priceless pearls that she wears as earrings, Cleopatra dissolves the pearl in a glass of vinegar and drinks it – an extravagance that causes Mark Antony to lose his bet [70].

The famous story of Cleopatra's pearls is told by Pliny the Elder in his *Natural History* (9.119-21): "The last of the Egyptian queens," he says, "owned the two largest pearls of all time, left to her by oriental kings. When Antony was stuffing himself daily with rare foods, she proudly and impertinently, like the royal harlot that she was, sneered at his attempts at luxury and extravagance. When he asked her what could be added in the way of sumptuousness she replied that she would use up 10,000,000 sesterces [\$500,000 on the gold standard] at one dinner. Antony was

eager to learn about it but didn't think it could be done. So they made a bet, and on the next day when the bet was to be decided, she set before Antony a dinner that under other circumstances would have been a magnificent one but was an everyday affair for Antony. She did this so that the day should not be entirely wasted. Antony laughed at her and asked for the reckoning. But she said that this was merely a preliminary and assured him that the real banquet would use up the estimated sum and that she would consume the half-million dollar dinner all by herself. Then she ordered the dessert to be served. According to instructions, the servants placed but one dish before her, containing vinegar whose acidity and strength dissolves pearls into slush (*tabes* is Pliny's word). She was at the time wearing in her ears that remarkable and truly unique work of nature known as pearls. So while Antony was wondering what in the world she was going to do, she took one pearl from her ear, plunged it into the vinegar, and when it was dissolved, swallowed it. Lucius Plancus, who was refereeing the bet, put his hand on the other pearl as she was preparing to dissolve it in like manner and declared Antony the loser. This was a definite omen [of Antony's fate]...

The friendship of Antony and Cleopatra lasted from 41 to 31 B.C. It might be thought that the pearl episode took place at the very beginning of their acquaintance in 41, for Athenaeus, quoting Socrates of Rhodes (who apparently lived in the time of Augustus), describes the elaborate banquets that Cleopatra gave Antony and his friends when they first met...One is almost tempted to conjecture that Cleopatra had just read, or had heard a reading of, Horace's poem, which was written about 33 B.C...

It will be noticed that the Cleopatra story is ten times as good, as far as the supposed value of the pearl is concerned. Horace wrote his poem about 33 B.C., within a few years of the time when Cleopatra was doing her pearling. But Horace's tale concerns a young man who probably anticipated her by a few years, though some have assumed that Aesopus imitated Cleopatra.

Are these stories true? It is unfortunate for this good story, that no acid the human stomach can endure is capable of dissolving a Pearl even after a long

maceration in it...No doubt the wily Egyptian swallowed her Pearl safe and sound, and in some more agreeable potation than vinegar, secure of its ultimate recovery uninjured; and invented the story of its complete and instantaneous dissolution...In any case, it is clear that the story about Cleopatra could not be true in its literal sense, though there is truth in it. Pearls don't dissolve instantly like pills.

Of what stuff is a pearl made? Carbonate of lime for the most part, 91.72 per cent to be exact, the same stuff that is in the oyster shell. But did the ancients know what pearls were made of and did they know the virtues of lime? The answer to both questions is "Yes." The word *concha* meant "oyster" or "shell" or "pearl" (Fig. 48).

The ancients added many substances to wine as antacids or preservatives or both... Gypsum (calcium sulphate) and lime were favorite wine preservatives in Africa... Cleopatra's pearl was that rich girl's substitute for plain lime powder.

Another famous story in which vinegar plays a part deserves passing mention here. Livy tells the tale, you recall, of Hannibal and his tribulations in crossing the Alps. Finally he came to a place where there was sheer rock and no road. So he had his soldiers gather firewood, build a huge fire on the rock, and then pour vinegar on it. This made the rock split and disintegrate...

The Cleopatra and Hannibal stories spring from the same source, the knowledge that limestone and marble, mother-of-pearl and pearls, produce carbonate of lime, and that they can be

Fig. 48. A perle.

dissolved by vinegar, especially if they are first crushed [129].

With this goes the story that, when that queen who had won on this important issue was captured, the second of this pair of pearls was cut in two pieces, so that half a helping of the jewel might be in each of the ears of Venus in the Pantheon at Rome."

These days natural pearls appear in only rare vintage pieces. Take *La Peregrina*, a 51-carat pearl discovered in the 16th century that passed through the Spanish and French crowns before Richard Burton bought it for Elizabeth Taylor in 1969 at Sotheby's auction for \$37,000. Then, he gave the pearl to Elizabeth Taylor as a Valentine's gift (Fig. 49, 50). In 2011, the jewel fetched a record \$11.8 million at Christie's.

Fig. 49. *La Peregrina*, a 51-carat pearl.

Fig. 50. Richard Burton and Elizabeth Taylor.

And now we can remember comic operetta "Die Perlen der Cleopatra" by Oscar Straus **see video [117]** Under the baton of Artistic Director Barrie Kosky, the piece was revived at the Komische Oper in December 2016, almost 90 years after its initial run. The libretto from "The Pearls of Cleopatra" is easily explained: the Nile is drying out, the Romans are at the gates to the city and the locals are growing restless. The eccentric Egyptian queen, played by the grand Dagmar Manzel, is also suffering from a lack of manpower and has to work quickly to get out of this mess. There's plenty of the famed Berlin attitude, parodies of operas such as Aida and saucy dance scenes. Oscar Straus' operetta actually saw its premiere in Vienna in 1923, but traveled a year later to the Komische Oper in Berlin, where it was a massive success [122] (Fig. 51, 52).

Fig. 51. Dagmar Manzel as Cleopatra in *The Perls of Cleopatra* (Berlin, 2018).

Fig. 52. Operetta *The Perls of Cleopatra* (Berlin).

Plutarch describing Cleopatra as reclining "beneath a canopy embroidered with gold, decked out to resemble a painting of Aphrodite" (Fig. 53) Cleopatra is depicted as the source of Antony's moral failings: "the love of Cleopatra that befell him was the final ruin...and, if anything good or protective remained, obliterated and destroyed it." Cleopatra invited Antony to spend the winter with her in Egypt, and after a few months of lavish vacation in which the two called themselves the "Inimitable Livers," she gave birth to his twins in the fall (they had three children together twins Selene (Fig. 55) and Alexander (40 BC) (Fig. 56, 57), and Ptolemy (36 BC) (Fig. 58). Antony began giving territory to Cleopatra in 37 BC, including Jericho, where Herod was located. The Roman Parthian expedition began in 36 BC, and Cleopatra followed Antony to the Euphrates [2, p. 120] (Fig. 59).

Fig. 53. Antony and Cleopatra by Lawrence Alma-Tadema.

together twins Selene (Fig. 55) and Alexander (40 BC) (Fig. 56, 57), and Ptolemy (36 BC) (Fig. 58). Antony began giving territory to Cleopatra in 37 BC, including Jericho, where Herod was located. The Roman Parthian expedition began in 36 BC, and Cleopatra followed Antony to the Euphrates [2, p. 120] (Fig. 59).

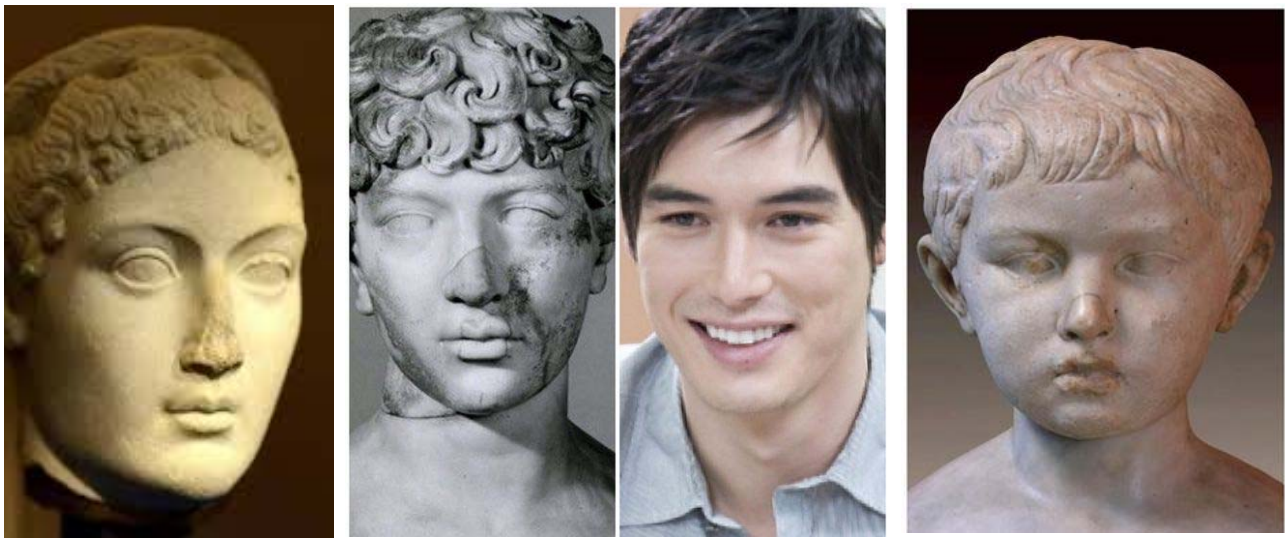

Fig. 59. Cleopatra (1999, USA, Germany).

In 34 BC Cleopatra and Antony celebrated a ceremony known as the Donations of Alexandria, where they divided their territories between themselves and their

children (Fig. 55–58) and Caesarion son of Caesar (Fig. 59). This further destroyed the already hostile relationship between Octavian and Antony. Octavian's allies depicted

Fig. 55. Cleopatra Selene. Fig. 56. Alexander Helios. Fig. 57. Modern Alexandr Helioc. Fig. 58. Ptolemy.

Fig. 60. The Rose Cleopatra.

Fig. 59. Caesarion son of Caesar.

Fig. 61. Julius Caesar.

Fig. 62. Julius Modern Caesar.

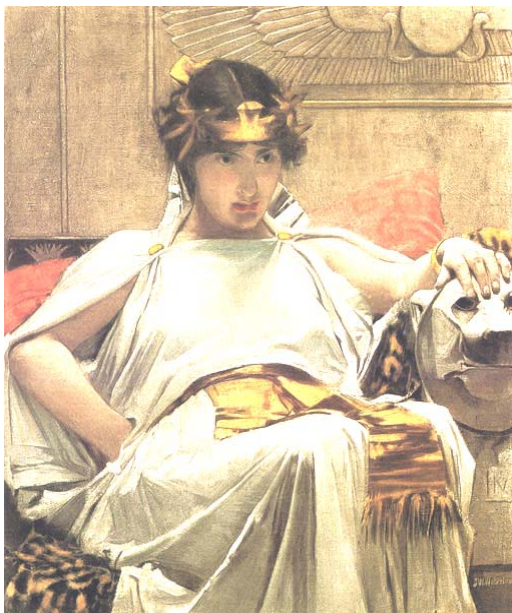
Cleopatra negatively, putting the blame for Antony's misdeeds on her alone. This can be seen in Cassius Dio's rendition of Octavian's speech, "Antony himself, twice a consul, many times a commander...who would not weep to see that he...bows before that woman?" Octavian and Antony's triumvirate expired at the end of 33 BC (see video [78]), and the following year Octavian took the Senate while Cleopatra and Antony raised a naval fleet. Cleopatra and Antony lost the Battle of Actium in 31 BC and Octavian invaded Egypt in 30 BC. Antony's fleets defected to Octavian [2, p. 121].

Boccaccio sees her suicide as a good decision, stating that "the wretched woman put an end to her greed, her concupiscence, and her life." While Cleopatra's

Roman contemporaries respected her suicide as a noble, dignified way to avoid being further humiliated in Octavian's triumph, Boccaccio respects Cleopatra's suicide because it seems to him to be the first good decision she made. By ending her life, Cleopatra destroys her own greed and lust, preventing her from being more of a danger to society. However, Boccaccio spends comparatively little time on this narrative of Cleopatra's death [2, p. 121], **see video [43]**.

Fabled for her sexual allure and cunning intelligence, Cleopatra VII of Egypt has fascinated generations of admirers and detractors since her tumultuous life ended in suicide on Octavian's capture of Egypt in 30 BC. The last of the Ptolemaic monarchs who had ruled Egypt as Hellenistic Greek kings and Egyptian pharaohs for 300 years, Cleopatra created her own mythology, becoming an icon in her own lifetime and even more so after her death [130].

Historical paintings were often officially sanctioned because they were valued as a method of instruction. Incidentally, government endorsement was worth a great deal to the painter. Painters saw this as a gravy train, and tried to ingratiate themselves to their governments through works that embellished loved figures... To take liberties with a Winston Churchill quote, "History is painted by the victors" [65].

In 1887, *The Graphic*, an illustrated London weekly, commissioned an exhibit of twenty-one paintings of Shakespeare's heroines. For the Victorians, who idealized the beauty and demure modesty of women, this portrait of Cleopatra (1887) by John William Waterhouse (Fig. 63), must have been a problematic figure. Here, uncorseted and unashamed, Cleopatra is portrayed as femme fatale, lounging on a leopard skin (in much the same way as she does in Alma-Tadema's

Fig. 63. *Cleopatra* by John William Waterhouse. *Antony and Cleopatra* (Fig. 53), her sultry gaze defying the viewer, as seductive and potentially poisonous as the asp that bit her – and so the telling quotation from Shakespeare that accompanied the picture when

the series was reproduced: "Where's my serpent of old Nile? For so he calls me" (I.v) [119].

Cleopatra joined Julius Caesar in Rome beginning in 46 B.C., and her presence seems to have caused quite a stir. Caesar didn't hide that she was his mistress –she even came to the city with their lovechild, Caesarion (see video [32], (Fig. 64, 65), in tow – and many Romans were scandalized when he erected a gilded statue of her in the temple of Venus Genetrix. Cleopatra was forced to flee Rome after Caesar was stabbed to death in the Roman senate in 44 B.C. (see videos [25, 3], but by then she had made her mark on the city. Her exotic hairstyle and pearl jewelry became a fashion trend, and according to the historian Joann Fletcher, "so many Roman women adopted the 'Cleopatra look' that their statuary has often been mistaken for Cleopatra herself" [118].

Fig. 64. Antony and Caesar, Rome.

Fig. 65. Cleopatra's entrance into Rome Scene (*Cleopatra*, 1963).

Julius Caesar was highly successful. He was also highly talented across a remarkable range of activities. Caesar and his adopted son Augustus (future Emperor Octavian Augustus (27 BC–14 AD, founder of the Roman Empire (Fig. 66) were both very clever, even if their characters were different. Mark Antony had none of their subtlety [69], see videos [57; 23].

Jonathan Stamp, Historical Consultant for "Rome" (see the video [6]), discusses the historical background of Antony and Cleopatra's relationship and how

Fig. 66. Emperor Octavian Augustus.

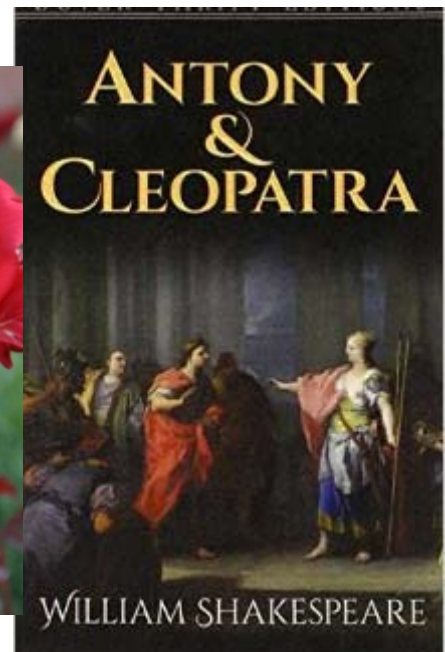
it was depicted in 'Rome.' Mark Antony and Cleopatra challenged Caesar Augustus for control of the Roman Empire more than two millenia ago. Their armies were defeated and rather than submit to capture, the lovers committed suicide – Mark Antony by his sword, Cleopatra with a poisonous asp [108].

The world has had a permanent fascination with Cleopatra for ages, as iconic works about her include a 1960s film (Fig. 64, 65) and a play by William Shakespeare [133].

Antony and Cleopatra is one of the most mature of William Shakespeare's tragedies (Fig. 67, 69). As such, it is arguably one of his finest and deepest works. Pride, love, and the Fall all factor into the play as much as does the contest between temporal politics and eternal love. Antony and Cleopatra are passionate and energetic and are in full bloom beside each other [69, p. 7].

Fig. 68. The Cleopatra Rose.

Fig. 67. The first page of Antony and Cleopatra from the First Folio of Shakespeare's plays, published in 1623.

Fig. 69. Tragedy Antony and Cleopatra by William Shakespeare.

The play *Antony and Cleopatra* by Shakespeare [8] (see video [137]) is almost true history of the later years of the doomed affair between the Roman general Mark Antony (Fig. 72), and Cleopatra, the last pharaoh of Egypt [127]. The historical events it is based on lead directly to the birth of the Roman Empire (replacing the Republic), and to the annexing of Egypt as a province. Following the assassination of Caesar, she was forced to seek another powerful patron to keep both herself and Egypt safe, and sided with Mark Antony, Octavius Caesar and Lepidus; the men fell out over political differences, and as Antony's wife, she found herself on the losing

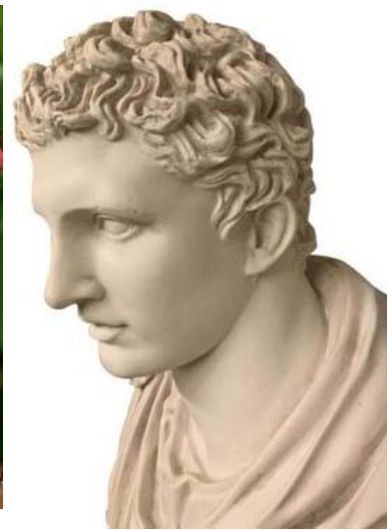
side of the conflict [1].

Fig. 70. Cleopatra.

Fig. 71. The Cleopatra Rose.

Fig. 72 Mark Antony.

Love is natural. Love is pre-political. Love belongs to "Nature's infinite book of secrecy." To live in the mystery of nature is to dwell in the timelessness of love. That is the sin of Antony and Cleopatra more than their lust and love for each other [26, p. 7], **video [5]**, Fig. 73, 74.

"If it be love indeed, tell me how much," Cleopatra says to Antony in the first scene. "There's beggary in the love that can be reckoned," Antony answers. "I'll set a bourn how far to be beloved," Cleopatra responds. "Then must thou needs find out new heaven, new earth," Antony concludes. In their dialogue on love we also see the prefiguration of love's timelessness: "new heaven" and "new earth" are the product of love [9, p. 7], **see videos [79; 106; 40; 34]**.

Cleopatra is the centre of the play – much of the time Antony is merely reacting to her, and her presence is felt even when

Fig. 73. Antony and Cleopatra (*Cleopatra*, 1963).

Fig. 74. *Cleopatra*, 1999.

she's not on the stage. Yet, she's ambiguous. She spends much of the first half of the play as lovesick for her man, overplaying her longing as if she was performing, and when they finally go into war, she doesn't transform into a forceful, strong queen, but continues to lean on the men around her (see video [7; 35]). She only shows defiance in the end, after she has been defeated, and does it by killing herself rather than live on to be paraded in triumph by Octavius. She is narcissistic and histrionic through much of the play, putting on an exaggerated display of her emotions, but in the end she somehow finally manages to become sincere. She has played and lost, and knows she must join her lover in death [1].

Cleopatra's speech at the end of Act 5, scene 1, after Antony's death is quite good (Fig. 75, 76):

No more, but e'en a woman, and commanded
By such poor passion as the maid that milks
And does the meanest chares. It were for me
To throw my sceptre at the injurious gods;
To tell them that this world did equal theirs
Till they had stol'n our jewel. All's but naught;
Patience is scottish, and impatience does
Become a dog that's mad: then is it sin
To rush into the secret house of death,
Ere death dare come to us? How do you, women?
What, what! good cheer! Why, how now, Charmian!
My noble girls! Ah, women, women, look,
Our lamp is spent, it's out! Good sirs, take heart:
We'll bury him; and then, what's brave, what's noble,
Let's do it after the high Roman fashion,
And make death proud to take us. Come, away:
This case of that huge spirit now is cold:
Ah, women, women! come; we have no friend
But resolution, and the briefest end.

**Shakespeare. *Antony and Cleopatra*,
Act 5, scene 1. Fig. 76. *Cleopatra* (1963).**

Antony and Cleopatra are famous.

With just a handful of others, including Caesar, Alexander the Great, Nero, Plato and Aristotle, they remain household names more than two thousand years after their spectacular suicides. Cleopatra is the only woman in the list, which in itself is interesting and a testament to her enduring fascination. Yet most often Antony and Cleopatra are remembered as a couple, and as lovers – perhaps the most famous

**Fig. 75. The Death of Mark Antony (1759)
by French artist Bernard Duvivier**

lovers from history. Shakespeare's play helped them to grow into fictional characters as well, and so their story can now be numbered alongside other tales of passionate, but doomed romance, as tragic as the finale of *Romeo and Juliet* [69; 114], Fig. 76, 77.

Cleopatra is not portrayed as a seductive killer and schemer, though she was certainly that in real life... Shakespeare does what all great artists do – he takes historical characters and brings them to life, but in doing so, also communicates through them timeless truths and reflections which endure long after the death of the artist [9, p. 8].

Fig. 77. 'Cleopatra Captured by Roman Soldiers after the Death of Mark Antony' by B. Duvivier 1789.

Delacroix's artwork, similarly to Shakespeare's, first draws the audience's attention to Cleopatra (Fig. 78). When viewing Delacroix's *Cleopatra and the Peasant*, the eye instantly falls upon the beautiful, white face of the queen. Her pristine skin illuminates the chamber in which she sits and her jewelry sparkles brilliantly. Luxurious jewels adorn her right arm, her neck and her crown, reinforcing the contrast with her pale flesh as well as giving away her royal status. Delacroix immediately bestows upon her an almost immortal persona with her radiance and extensive signs of wealth. Shakespeare paints a similar picture of the fair queen within his play. The audience first sees Cleopatra in her Alexandrian Palace, as eunuchs fan her and her court stands around her. Immediately Shakespeare establishes her nobility and her importance. To Antony, she is worth his reputation; she is worth everything he owns.

Fig. 78. "Cleopatra and Peasant" by Eugène Delacroix 1838

With Octavian's troops marching towards Alexandria, Antony rejoined the battle. Cleopatra, meanwhile, hid herself away in her mausoleum, along with her treasure and two maidservants. Antony picked up information that Cleopatra was dead. Devastated, he fell upon his sword, saying, according to Ancient Greek biographer Plutarch: "I am not pained to be bereft of you, for at once I will be where

you are, but it does pain me that I, as a commander, am revealed to be inferior to a woman in courage." Antony then received word that Cleopatra was still alive. Fatally wounded, he was taken to her. The queen was distraught but, before he succumbed to death, Antony asked her to make peace with Octavian.

Octavian, however, wasn't doing any deals. He wanted Cleopatra as a trophy to parade in Rome. While Cleopatra's demise might have taken the edge off of Octavian's victory parade, he was greeted back in Rome as the conquering hero. He now had absolute power over the richest kingdom along the Mediterranean Sea. Egypt had become a mere province for Rome, one of the largest, most powerful empires of the ancient world, to plunder. It would remain under Roman rule until the 7th century [135].

There are several problems with this theory, according to modern Egyptologists. For one thing, cobras were typically at least five feet long, and could grow up to eight feet; much too large to smuggle into Cleopatra's mausoleum in a basket of figs, as the story goes. In addition, not all snake bites (**video [118]**) are deadly, and those that are kill their victims slowly and painfully, making it hard to believe a snake was able to kill Cleopatra and her two maids in the short time it took for Octavian to receive her note and send his guards [101].

Cleopatra was the last Queen of Egypt, a Ptolemaic Pharaoh, who bore Julius Caesar a son, and became the lover of Mark Anthony in order to protect the interests of her country in the face of an all-powerful Roman Empire. Once Mark Anthony had been defeated at the battle of Actium (30 B.C.), and fallen on his sword (Fig. 80, 81, 82, **see video [85]**), she herself committed suicide to avoid capture by Octavian. An asp, or Egyptian cobra, was smuggled to her in a basket of figs and she

Fig. 79. *The Death of Cleopatra* by Reginalda Arthur, 1892.

died from its bite. According to Egyptian legend, death from snakebite ensured immortality. The courage involved in her suicide impressed many, and Arthur Reginalda has appended to his title well known thoughts of the philosopher Francis Bacon (1561–1624): 'I do not believe that any man fears to be dead, but only the stroke of death'. Arthur's representation is typical of the exoticism found in much fin-de-siècle art. Cleopatra is draped in the most diaphanous of materials, and

expires in a haze of incense on a bed inlaid with semi-precious stones and strewn with tiger skins and shawls [102].

Fig. 80. Mark Anthony suicide

Fig. 81. Mark Antony. Fig. 82. Modern Mark Antony.

If Cleopatra did poison herself to death, it's more likely she drank an lethal herbal concoction, or applied a toxic ointment, as one ancient historian, Strabo, suggested. Either of these would have killed her (and her servants) more quickly and effectively than a snake bite... (Fig. 82, **see video [42]**). In 2010, the German historian Christoph Schaefer suggested that Cleopatra may have ingested a fatal mix of hemlock, wolfsbane and opium, based on his studies of ancient documents and his work with a toxicologist [101].

The truth, however, remains elusive. With no known eyewitnesses to and no primary written accounts of Cleopatra's

death, much of what we know comes **Fig. 82. The death of Cleopatra (Cleopatra, 1963).**

from Octavian – who some have suggested is a suspect himself. He certainly had a motive to want Cleopatra dead... (**see the video [125]**) Whether or not Octavian ordered the murder of Cleopatra and her maidservants, or simply provided her the space and opportunity to kill herself, what happened next is clear: He directed his guards to hunt down and kill Caesarion, Cleopatra's teenage son with Caesar to remove any question of the boy's succeeding his mother on the throne. Octavian then made Egypt a Roman province, with himself as emperor; he later took the name Augustus [101].

The ancient historian Plutarch, per Ancient History Encyclopedia, wrote that the two were buried together, probably at Cleopatra's request, though Plutarch never revealed the location of their tomb. Most people think their final resting place is in Alexandria, a beloved city of the pharaohs, but most of which today lies under the sea. Some scientists, however, claim both are buried beneath **the Temple of Taposiris Magna** [121], Fig. 83.

"She was the fabled queen of ancient Egypt, immortalised over thousands of years as a beautiful seductress. But, despite her fame, Cleopatra's tomb is one of the great unsolved mysteries. Some believe she was buried in Alexandria, where she was born and ruled from her royal palace, a city decimated by the tsunami of 365 AD. Others suggest her final resting place could be about 30 miles away, in the ancient **temple of Taposiris Magna**, built by her Ptolemaic ancestors on the Nile Delta", says Dr Kathleen Martínez [61], see video [60].

Fig. 83. The Temple of Taposiris Magna.

Excavations at Taposiris Magna are headed by, who, after working there for over 14 years, is more convinced than ever Cleopatra's tomb will be found there [67]. Will Cleopatra's tomb ever be found? With unimaginable wealth and power, Cleopatra was the greatest woman of an era and one of the most iconic figures of the ancient world. ... Martinez has devoted nearly two decades of her life to perhaps the greatest mystery of all: Cleopatra's tomb has never been found [87].

As we wrote earlier The scientests explore the ways in which she was depicted in antiquity, within the context of the iconography of contemporary coinage, statues and other images of Egyptian, Greek and Roman rulers, and then examines the image of Cleopatra from the Renaissance to modern times, as seen in plays, opera, painting, ceramics and even jewellery [130], see **the video** [116].

In this way we must remember the opera *Giulio Cesare in Egitto* (1724) by Georg Fridrich Haendel, libretto by Nicola Francesco Haym [68]. The opera was composed in the United Kingdom in 1724 (**see video** [144]). Georg Fridrich

Haendel (1685–1759) was a German-British Baroque composer well known for his operas, oratorios, anthems, concerti, grossi and organ concertos.

Panache, burlesque, emotion, a handful of colourful, larger-than-life characters and a host of wonderful arias characterise *Giulio Cesare*, the quintessential *opera seria* (even though its subject is only dramatic in part), a major genre in the 18th century that Handel took to great heights. *Giulio Cesare* is one of forty such works and the most popular one. The principle? A series of arias that range from tender to mischievous, passionate, martial, majestic, tearful, languorous and desperate, narrating the love of *Julius Caesar and Cleopatra*, with, as a backdrop, the war with Egypt, political quarrels and domestic unrest. In this heroic and romantic theatrical work, where all sorts of plot twists are possible, the voices, and nothing but the voices, reign supreme, caressing the words, soaring in a whirlwind of dizzying vocalises that intoxicate the senses [68].

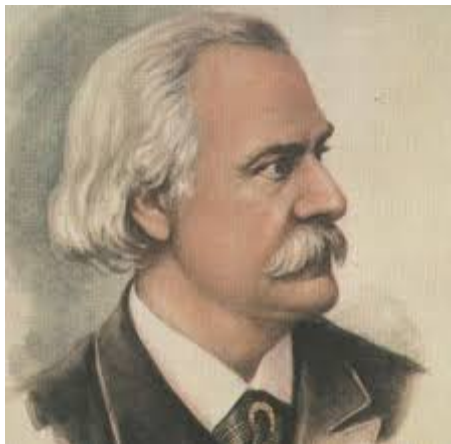

Fig. 85. Montserrat Caballé as Cleopatra in *Giulio Cesare*.

Fig. 84. Portrait of Handel, by Thomas Hudson (c. 1741).

An opera *Cléopâtre* was also presented to the music world by French composer Jules Massenet (Fig. 86) (1842–1912) in 1912 (see video [87; 103; 39]). It was first performed at the Opera de Monte Carlo on 2323 February 1914, nearly two years after Massenet's death. The story concerns the ill-fated love of Cléopâtre and Mark Antony [38]. The role of Cléopâtre was created by the soprano **Maria Kuznetsova–Benois (Fig. 87).**

Fig. 86. Jules Massenet. Fig 87. Maria Kuznetsova-Benois (1914). Fig. 88. The Cleopatra Rose.

Arensky's ballet *Egyptian Nights* was written in 1900 and first staged at the Mariinsky Theatre in St Petersburg in March 1908, with choreography by Fokin. In

spite of the obvious exoticism of the subject and the use of apparently authentic melodies, the harmonic language and instrumentation tend to conceal much of this, except in certain obvious dances where characteristic melodic intervals appear. The work is based on Pushkin, as was Glière's 1905 ballet *Kleopatra* [10].

Arensky's ballet *Egyptian Nights* was written in 1900 and first staged at the Mariinsky Theatre in St Petersburg in March 1908, with choreography by Fokin. In spite of the obvious exoticism of the subject and the use of apparently authentic melodies, the harmonic language and instrumentation tend to conceal much of this, except in certain obvious dances where characteristic melodic intervals appear. The work is based on Pushkin, as was Glière's 1905 ballet *Kleopatra*.

Fig. 89. A. Arensky (1861–1906)

Fig. 90. Dancer Dutch National Ballet, 2014. *Egyptian Nights*.

Fig. 91. Anna Paflova as Cleopatra and Lairent Novikoff as Amoun, 1923, London.

One of Arensky's sources explored for authentic melodic material is William Lane's *An Account of the Manners and Customs of the Modern Egyptians*, published in London in 1836. This provides the principal theme of the *Overture*, with its lyrical relaxation of tension at its heart and a return to the opening music, before the introduction to the first scene, set by the banks of the Nile. On the right there is a temple and there are palm-trees, with an island in the background and in the distance pyramids and sphinxes. Berenice, followed by her companions, comes out of the temple and goes to the river, to draw water. The key and mood of the music changes as she meets her betrothed, Amoun, a moment for gentle flirtation to music that must recall, in its rhythm at least, an episode in Schumann's *Carnaval*. Amoun is returning from the hunt, and shows what he has killed. The High Priest of the temple congratulates him and is happy at his coming marriage with Berenice. At this moment a messenger arrives, giving news of Cleopatra's approach.

Cleopatra makes her entrance, to the agitation of Amoun, who falls in love with her, tries to suppress his feelings, but fails. He tries to enter the temple, but is prevented, while Cleopatra goes in, leaving the young man in despair. Cleopatra comes out of the temple again and reclines on a bed prepared for her in the shade of a palm-tree. Arsinoe tries to distract her by her dancing, but cannot do so. Arsinoe's dance is followed by a more exotic dance, as Berenice tries to entertain the queen. At this moment Amoun appears on the temple steps, takes his bow and shoots an arrow straight at the tree under which Cleopatra is sheltering. Alarmed, Cleopatra orders him to be seized and soldiers set out in pursuit. Arsinoe gives Cleopatra the arrow, to which is fixed a long papyrus on which Amoun has written "I love you". Amoun is now brought before Cleopatra, who is struck by his beauty. To her reproaches he can only reply that he loves her and would give his life for one kiss. To a lyrical melody, she gives him to understand that she will grant his wish but that, at the first light of day, he must die, by poison [10] see video [44].

An associate English professor at DePaul University Francesca F. Royster, has crafted a dense but readable book "Becoming Cleopatra: The Shifting Image of an Icon". Moving fluidly from Shakespeare's England to contemporary LA, Francesca Royster looks at the performance of race and sexuality in a wide range of portrayals of that icon of dangerous female sexuality, Cleopatra. Royster begins with Shakespeare's original appropriation of Plutarch, and then moves on to analyze performances of the Cleopatra icon by Josephine Baker (Fig. 84), Elizabeth Taylor (Fig. 85), Pam Grier (*Cleopatra Jones*, 1973) and Queen Latifah (*in Set It Off*, 1996). Royster argues that Cleopatra highlights a larger cultural anxiety about women, sexuality, and race [107].

Fig. 86. The Cleopatra rose .

Fig. 84. Josephine Baker as Jazz Cleopatra (1930th). Fig. 55. Elizabeth Taylor as Cleopatra.

And the Roman historian Plutarch said Octavian Augustus allowed the two to be buried together, but their tomb was never found. "...if this tomb is found, it will be one of the most important discoveries of the 21st century because of the love between Cleopatra and Mark Antony, and because of the sad story of their death" [108], see the videos [136; 42].

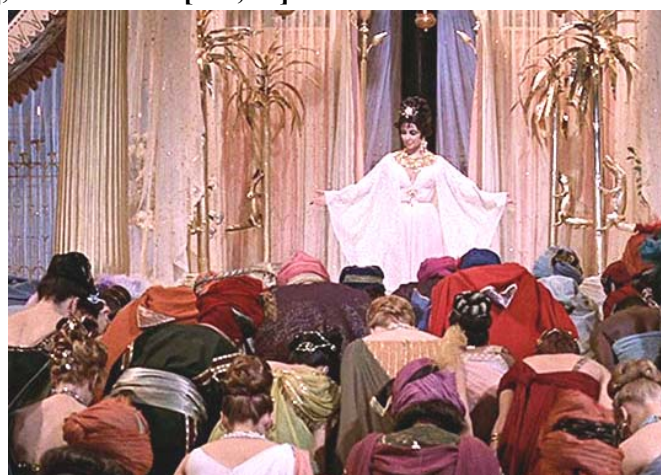

Fig. 87. Antony, Caesar and Cleopatra (Cleopatra, 1963). Fig. 88. Cleopatra as Afrodita on the on the feast.

Cleopatra loved the lotus flower. She would take a lotus bath every day and would also use the perfume of the lotus blossom to scent the sails of her royal ship. In fact, researchers calculated that her use of floral fragrances to perfume her body would cost the equivalent of \$800 a day, (Fig. 89). Not only that, but she would also experiment with poisons that would be camouflaged in flowers. At one memorable gathering, she placed a few deadly drops on flower petals and had the flowers woven into the chaplet which Antony was to wear at supper. She playfully plucked the flowers from his head and put the petals into wine. Prior to putting the poisoned wine to his lips, she said, "If it were possible for me to live without you, how easy it would be for me to devise ways and means to kill you" (Fig. 90). But she never did since Antony was the love of her life [20].

Fig. 89. A lotus bath of Cleopatra.

Fig. 90. Cleopatra, 1963.

Cleopatra remains one of the most iconic female leaders in history. A saint she was not – but she had admirable survival skills.

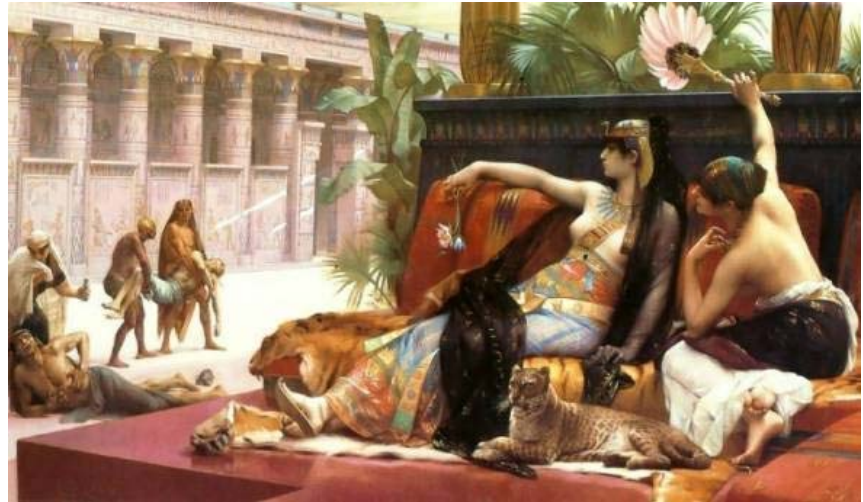
Cleopatra also learned cunning political skills. She ruled from 52 B.C. to 31 B.C. – a 21-year reign which included her having had some of her siblings killed. Aside from developing perfumes, she also popularized using pearls in jewelry [20].

Mysteries also surround her death. Was it from a snake bite? Some believe it was self-induced since she always had a jeweled hair comb that had a special poison dipped on it [20].

As for this particular history painting "Cleopatra Testing Poisons on Condemned Prisoners" by Alexandre Cabanel, stories and history about Cleopatra always include accounts of poison.

One of Cleopatra's older sisters tried to poison her; her younger brother (and co-ruler of

Egypt) died mysteriously – probably poisoned – leaving Cleopatra in charge; (although she did appoint her son from Julius Caesar to be her male co-ruler.) Cleopatra was more than somewhat familiar with poison, and Cabanel's painting illustrates a possible method that she may have used to increase her knowledge. This painting shows a coldly interested Cleopatra watching as various poisons are tried on prisoners condemned to death. She's beautiful, and she's as deadly as the asp that was said to kill her. Cabanel shows this very well [65].

Fig. 91. *Cleopatra Testing Poisons on Condemned Prisoners* by Cabanel Alexandre, 1897.

And for 2,000 years almost all evidence of Cleopatra had disappeared – until now. Neil Oliver investigates the story of a ruthless queen who would kill her own siblings for power (see video [132]).

Some examples of floriography in Haggard's *Cleopatra* (1889) where the rose, lotus, poppy and pomegranate contribute to creating a poisonous dramatic setting [115].

We may find further examples of floriography in Haggard's *Cleopatra* (1889) where the rose, lotus, poppy and pomegranate contribute to creating a poisonous dramatic setting. The 'gothic aesthetic' created through the mummy's curse narrative is enhanced by a garden of poisonous floriography... This 'gothic aesthetic' is not just a subjective imposition, a case of reading the text

Fig. 92. Cleopatras perfumes.

Fig. 93. The rose Cleopatra.

Fig. 94. *Cleopatra* (1963)

through a gothic lens, but integral to Haggard's reimagining of the narrative of Antony and Cleopatra... Floriography is not necessarily solely connected to a femme fatale but has wider implications relating to the tone, style and construction of the world of the novel – the duplicity, betrayal, tragedy and atmosphere of decay and death which run throughout the story of Haggard's *Cleopatra*. Cleopatra, with eyes 'hued like the Cyprian violet', is one of Rider Haggard's femme fatales. She is shrouded in scent throughout the story, reflecting the true use of perfumes in Ancient Egypt as well as her status as an enduring icon in the cultural imagination. Described as 'this wanton squandering the wealth of Egypt in chariots and perfumes'; the 'Perfume came from her hair and robes'; her 'perfumed breath'; and, her 'perfumed chamber'.... (Fig. 92. 93).

Being concerned about the physical perpetuation of the body as a condition of eternal life, the Egyptians developed the art of embalming. For treating the dead, as for treating the gods and the living, they needed unguents, incense and perfume... Odour was an important constituent of the culture of the toilette.

Haggard cultivates a veritable poisonous garden for his historical romance, employing his extensive knowledge of Ancient Egypt and distorting traditional meanings within the language of flowers to enhance the tragic mood, to function as portents of doom, to ensnare or trick protagonists or antagonists accordingly. Cleopatra herself is a connoisseur of poisons. The idea that this femme fatale tests a series of poisons for their effectiveness on unwitting slaves, watching their slow demise in order to create a perfect death for herself is particularly macabre; "I have caused six different poisons to be given to these slaves and with an attentive eye have watched their working" [115].

Cleopatra, studying the tastes of the world's masters, is said to have spent an Egyptian talent, £200, for one night's adornment of a room with roses. Haggard corroborates this image of luxury and pomp by connecting Cleopatra and the rose, as she decorates with roses 'strewn ankle-deep, that as the slaves trod them sent up their perfume' The aura of sensualism cultivated by Cleopatra helps to win Antony over at her feast in the ancient city of Tarsus (Fig. 53; 19; 87; 88; 89)

Roses are used as signs of the frustration experienced by Harmachis – in terms of both his goal to rule and his relationship with Cleopatra. Later in the narrative he attempts, with the help of Charmion, to seek vengeance for the earlier floriographic displacement by poisoning a chaplet of roses intended to be dipped in wine by Antony and Cleopatra to sweeten their beverages.

The plan is thwarted, but the use of roses, here arranged as a deadly trick, embellishes the crowning wreath of Haggard's poisonous garden. By rejecting the rose as an emblem of love and devotion, Haggard's roses exemplify voluptuousness, duplicity and tainted love [116].

Cleopatra filled her pillows with rose petals and strew them on the ground before Mark Antony to keep him aroused and committed (Fig. 94)... Cleopatra VII, probably inspired by the mythical origins of roses, used their petals

during public appearances. She wanted to be remembered as a goddess who smelled like roses.

Legend has it that the most famous beauty of all, Cleopatra, had the sails of her boat slicked with fragrant oils before setting out to sea, so that Mark Antony would catch scent of her arrival before laying eyes on her face. In Rome, rosewater trickled from fountains – very much in fitting with the excess and luxury of the empire [21].

Drama, however, is not the only way to keep love alive **see videos [42; 34; 35].**

Fig. 95. Bush of the Cleopatra rose.

Fig. 97. Bud of the Cleopatra rose (1994).

The rose has an ancient history as evidenced by 40-million-year-old fossilized remains [81].

At last, our heroine is the Cleopatra rose named after Cleopatra VII the Queen of the Ptolemaic Kingdom of Egypt (Fig. 98).

It is bred by W. Kordes & Söhne rose (Germany, 1994). The Cleopatra Rose was introduced in South Africa by Ludwig's Roses as 'Peace of Vereeniging'. Kordes roses have a reputation for beauty and hardiness. This stunning rose has rich scarlet flowers with a golden underside and is in a bud form which is mainly single but can sometimes be in clusters. The Cleopatra Rose repeat flowers and has large, medium green foliage [45].

Fig. 98. The Cleopatra rose (1994).

Parentage of the Cleopatra rose: seed: Harmonie ® (hybrid tea, Kordes before 1979) pollen: [Fragrant Cloud (hybrid tea, Tantau 1963) × Peer Gynt] × [Unknown × Norris Pratt ®] [48].

Fig. 98. Harmonie (orange pink) Rose.

Fig. Rosa 99. 'Fragrant Cloud.

Fig. 100. Rosa Peer Gynt.

**Unknown
Seeds**

X

=

Fig. 101. Rosa Norris Pratt.

Fig. 102. Rosa Cleopatra.

Characteristics of the *Cleopatra* Rose

Class: Hybrid tea.

Alternative cultivar names: 'Kleopatra', 'KORverpea', 'Cleopatra', 'Peace of Vereeniging' (Fig. 103).

Registration name: 'KORverpea',

Exhibition name: Kleopatra ®

Hybridizer & year: W. Kordes & Sons, 1994 (Germany).

Introduced in South Africa by Ludwig's Roses as 'Peace of Vereeniging'.

Bloom size: Large: 4–5.

Bloom shape: High-centered (Fig. 104).

Petal count: very full: 41+ petals.

Rose bloom color: Red blend.

Extra Color Info: Red blend, yellow reverse.

Rebloom: Florists rose. Other: Florists rose (Fig. 105).

Growth Habit: Medium, 3–4 feet, upright.

Fragrance: Mild.

Optimal growing zones: USDA zone 6 and warmer.

Plant Habit: Shrub.

Life cycle: Perennial.

Sun Requirements: Full Sun.

Soil pH Preferences: Moderately acid (5.6 – 6.0)

Slightly acid (6.1 – 6.5)

Neutral (6.6 – 7.3)

Slightly alkaline (7.4 – 7.8).

Plant Height: 3–4 feet.

Plant Spread: 2–3 feet.

Leaves: Deciduous.

Flowers: Showy

Fragrant.

Flower Color: Bi-Color:

Red and yellow.

Flower Time: Spring

Summer

Fall (Fig. 106).

Uses: Cut Flower.

Wildlife Attractant: Bees.

Propagation: Cuttings: Stem.

Other methods: Cuttings: Tip.

Miscellaneous: With thorns/spines/prickles/teeth (Fig. 104).

Parentage: Harmonie x [(Fragrant Cloud x Peer Gynt) x (Unknown x Norris Pratt)].

Child plants: 2 child plants: Rosa 'Curiosity', Rosa 'Over the Moon' [105; 48].

Fig. 106. Bushes of the roses *Cleopatra* in the garden.

Fig. 107. Image of *Cleopatra*.

Fig. 103. Rosa "*Cleopatra*" (1994).

Fig. 104. Stem and leaves.

Fig. 105. Bouquet of the roses *Cleopatra*.

References

1. Agren Liisa. Shakespeare Saturday: Antony and Cleopatra. URI : <https://shakespeareforabsolutebeginners.com/2016/11/26/shakespeare-saturday-antony-and-cleopatra/>
2. Aguilar Emily, College Bryn Mawr. Masculinity, Power, and Death: Cleopatra in Boccaccio's *De Mulieribus Claris*. URI : <https://sophia.smith.edu/dies-legibiles/wp-content/uploads/sites/602/2021/05/Cleopatra.pdf>
3. American Rhetoric: Movie Speech: "Julius Caesar" (1953). Marc Antony Addresses Roman Citizenry on the Death of Julius Caesar. URI : <https://www.americanrhetoric.com/MovieSpeeches/moviespeechjuliuscaesarantony.html>
4. Ancient Egypt: The Pharaoh civilisation | Educational Videos for Kids https://www.youtube.com/watch?v=8_Tbv7anqXk
5. *Antony and Cleopatra* | Act 1, Scene 3 | Royal Shakespeare Company. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=M0B1xgqAdkM>
6. "Antony and Cleopatra" – HBO 'Rome' documentary [ENG subs] URI: <https://www.youtube.com/watch?v=V1PNOMd0HgM&t=33s>
7. *Antony and Cleopatra* stage footage | Act V, scene 2 | 2013 | Royal Shakespeare Company. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=d6wGHRgrEn4>
8. *Antony and Cleopatra*. Synopsis and plot overview of Shakespeare's *Antony and Cleopatra*. URI : <https://www.shakespeare.org.uk/explore-shakespeare/shakespeadia/shakespeares-plays/antony-and-cleopatra/>
9. *Antony and Cleopatra*. Summary. The Tragedy of Love in «Antony and Cleopatra». URI : https://www.pacc.in/e-learningportal/ec/admin/contents/36_MEN31_2020111003523834.pdf
10. Arensky A. S. *Egyptian Nights* [Ballet] URI : https://www.naxos.com/mainsite/blurbs_reviews.asp?item_code=8.225028&catNum=225028&filetype=About%20this%20Recording&language=English
11. Asterix and Cleopatra (1968) VS Asterix & Obelix: Mission Cleopatra (2002). URI https://www.youtube.com/watch?v=7dKURl4U_Xc **with English subt.**
12. Asterix & Obelix: Mission Cleopatre (2002). Cleopatra Yells At Caesar. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=zLw58HxavxU>
13. Asterix and Cleopatra (1968) [Eng Dubbed FULL MOVIE]. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=p5kGlq0fTVw> **Cartoon.**
14. Bass Trystan L. Let's Get Epic With Cleopatra (1963). URI : <http://www.frockflicks.com/cleopatra-1963/>
15. Birrell Oliver. What Cleopatra Really Looked Like According To Scientists. URI : <https://fabiosa.com/lbmkt-3090-rslb-aubl-pdmt-phkan-what-cleopatra-really-looked-like-according-to-scientists/>
16. Bright Celeste. Dante's *Inferno*. The second circle of Hell: Lust. URI : <https://study.com/academy/lesson/dantes-inferno-second-circle-of-hell-punishmentsdescription.html>
17. Britannica. 2020. What did Cleopatra look like. URI : <https://www.britannica.com/story/what-did-cleopatra-look-like>.
18. Brittaney B. 'Cleopatra' Movie Review – An Imperfect Spectacle With Elizabeth Taylor. URI: <https://www.silverpetticoatreview.com/2019/07/31/cleopatra-movie-review-1963/>
19. Brooke Jill. How Flowers Have Been Used For Seduction Throughout History. URI: <https://flowerpowerdaily.com/how-flowers-have-been-used-for-seduction-throughout-history/>
20. Brooke Jill. The Tomb of Flower-Loving Cleopatra Unearthed. URI : <https://flowerpowerdaily.com/flower-loving-cleopatras-tomb-unearthed-in-science-channel-special/>
21. Buchan Ella. History of perfume: the story behind our favourite scents. *The Telegraph*. 1 July 2016. URI : <https://www.telegraph.co.uk/beauty/skin/creed-fragrance/history-of-perfume/>
22. Burgess Adam. A Guide to Dante's 9 Circles of Hell. *ThoughtCo*, Feb. 16, 2021. URI : thoughtco.com/dantes-9-circles-of-hell-741539.

23. Caesar's Murder Scene. Largo di Torre Argentino | Journey Thru History. URI : https://www.youtube.com/watch?v=SenVdnzyA_E
24. Caesar and Cleopatra. Documentary. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=J58iriWo3fw>
25. Charlton Heston Mark Antony speech from movie "Julius Caesar" (1970). URI : <https://www.youtube.com/watch?v=0bi1PvXCbr8>
26. Cleopatra. URI : <https://en.wikipedia.org/wiki/Cleopatra>
27. *Cleopatra* (1912). FULL Movie. Helen Gardner, Pearl Sindelar, Miss Fielding. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=hWEWwqOk9zY>
28. *Cleopatra* (1934) (Cecil B. DeMille) (Masters of Cinema) Official Trailer. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=Dhz00dsSrMk>
29. César e Cleópatra (1945, USA) (*In English*)
<https://www.youtube.com/watch?v=25YFt6yV-Pg> *with English subtitles*
30. *Cleopatra* (1963, USA). URI : <https://www.youtube.com/watch?v=RrRiJAWDlqQ>
31. *Cleopatra* (1963, USA). Full movie. Director: Joseph L. Mankiewicz; Elizabeth Taylor, Richard Burton. URI: <https://best-movies.watch/movie/8095-cleopatra/>
32. *Cleopatra* (1963) Elizabeth Taylor Entrance into Rome Scene (HD). URI : <https://www.youtube.com/watch?v=vB5Wv8IHVf0&t=75s>
33. *Cleopatra* (1963) – (Movie Clip) Caesar! Caesar! URI : <https://www.tcm.com/video/1222669/cleopatra-1963-caesar-caesar>
34. *Cleopatra* (1963) – (Movie Clip) I Will Never Be Free Of You
URI : <https://www.tcm.com/video/216549/cleopatra-1963-i-will-never-be-free-of-you>
35. *Cleopatra* (1963) – (Movie Clip) How Will I Live? URI : <https://www.tcm.com/video/216550/cleopatra-1963-how-will-i-live>
36. *Cleopatra* (1999, USA, Germany). Full Movie Action Adventure Romance Drama History. **English** And Spanish **Subtitles**. URI : https://www.youtube.com/watch?v=5DUxW2d_YE
37. *Cleopatra: A Sphinx Revisited*; ed. Margaret M. Miles. University of California Press, 2011. 238 p.
38. *Cléopâtre*: an opera by Massne. URI : <https://en.wikipedia.org/wiki/Cléopâtre>
39. CLÉOPÂTRE de Jules Massenet (2004–05). "Je voulais m'endormir" (Acte 4) Carlos Álvarez (Marc-Antoine) Montserrat Caballé (Cléopâtre) Orquestra Simfònica del Gran Teatre del Liceu Direcció musical: Miquel Ortega. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=s-jcoZ7eJ20>
40. *Cleopatra* & Marc Anthony. (*Cleopatra*, 1963). URI : <https://www.youtube.com/watch?v=BLbL7BLRShk>
41. *Cleopatra* and Marc Anthony. Part 2/2 – Great Figures of History - See U in History. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=I8GVU4apXHk>
42. *Cleopatra* & Anthony (*Cleopatra*, 1963): Their journey. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=e8L-7XRLwyY>
43. *Cleopatra's* Death (*Cleopatra*, 1963, USA). URI : <https://www.youtube.com/watch?v=VvU9ekshctY&t=5s>
44. *Cléopâtre* by Mikhail Fokine Teatro dell'Opera di Roma
Cléopâtre Gaia Straccamore Etoile Rome Opera Amoun Vito Mazzeo Principal Dancer Dutch National Ballet. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=9dKFbMiY4g8>
45. *Cleopatra* –Climbing Rose. URI : <https://bunkershillgardenshop.co.uk/cleopatra/>
46. *Cleopatra* had herself wrapped in a carpet and smuggled into Caesar's quarters. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=ee8qeodKXBQ&t=1s>
47. *Cleopatra. History Stories.* April 26. 2021. URI : <https://www.history.com/topics/ancient-history/cleopatra>
48. *Cleopatra* (hybrid tea, Kordes, 1994). URI : <https://www.helpmefind.com/rose/l.php?l=2.3639>
49. *Cleopatra* Seduces Antony, 41 BC. URI : <http://www.eyewitnesstohistory.com/cleopatra.htm>

50. Cleopatra – Queen of Egypt | Women of History | Quick story for Kids in English. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=J5EkDf47KTc>
51. Cleopatra: The Queen of Egypt - Part 1/2 - Great Figures of History - See U in History. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=BvWJiSNtT-o>
52. Cleopatra's Gate in Tarsus. Turkish Archaeological News. URI : <https://turkisharchaeonews.net/object/cleopatras-gate-tarsus>
53. Cottier Cody. What Did Cleopatra Really Look Like? URI : <https://www.discovermagazine.com/planet-earth/what-did-cleopatra-really-look-like>
54. Critical Research: The Mystery of Cleopatra. URI : <https://hnd2baxterdesigns.wordpress.com/2020/11/01/critical-research-the-mystery-of-cleopatra/>
55. Dahesh Museum of Art. URI : <http://www.daheshmuseum.org/portfolio/frederick-arthur-bridgman-cleopatra-on-the-terraces-of-phila/#.YbXPB9VBzcs>
56. Dante. The Divine Comedy. Summary and Analysis Canto V. URI : <https://www.cliffsnotes.com/literature/d/the-divine-comedy-inferno/summary-and-analysis/canto-v>
57. Death of Caesar, Largo di Torre Argentina, Rome, Italy, 15 April 2015
<https://www.youtube.com/watch?v=9h3HVXFvD6k>
58. DeMarko Michael. Antony Part 2: The Wars of the Second Triumvirate. URI: <https://www.youtube.com/watch?v=jkpVGf6J4mY>
59. Did Cleopatra wrap herself in a rug? URI : <https://moviecultists.com/did-cleopatra-wrap-herself-in-a-rug>
60. Did Kathleen Martinez Find Cleopatra's Lost Tomb? / History Documentary / Reel Truth History. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=xYvK1XhlAx8>
61. Dr. Kathleen Martinez. In search of Cleopatra project. URI : <https://www.facebook.com/drkathleenmartinez>
61. *Due notti con Cleopatra* 1954 Mario Mattoli Alberto Sordi, Sophia Loren, Ettore Manni, Paul Mul. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=Y-NbXBYWIKY>
63. Elizabeth Taylor Cleopatra Queen Of The Nile . URI : <https://www.youtube.com/watch?v=uYeKA3SokU0>
64. Fisher Warren. Illustrated History of the Roman Empire : From Ceasar's Crossing the Rhine (49 BC) to Empire's Fall, 476 AD. Publisher: Authorhouse. 2010. 140 p.
58. Friday in the atelier: "Cleopatra Testing Poisons on Condemned Prisoners" by Alexandre Cabanel. Atelier. February 16, 2007. URI : <http://www.calladus.com/2007/02/friday-in-the-atelier-cleopatra-testing-poisons-on-condemned-prisoners-by-alexandre-cabanel/>
66. Händel. *Giulio Cesare in Egitto*. Con Montserrat Caballé, Díaz, Payne, Pierotti; Weikert 12.06.1982 Liceu. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=7kjM2UoKYBw>
67. Garner Katherine. Dante's *Inferno* Ninth Circle of Hell: Punishments and Description. URI : <https://study.com/academy/lesson/dantes-inferno-ninth-circle-of-hell-punishments-description.html>
68. *Giulio Cesare in Egitto*. URI : <https://www.opera-online.com/en/items/works/giulio-cesare-in-egitto-haendel-haym-1724>
69. Goldsworthy Adrian. *Antony and Cleopatra*. Yale University Press. 480 p. URI : <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=130190252>
70. Gott Ted. The Banquet of Cleopatra by the National Gallery of Victoria, National Gallery of Victoria, Melbourne, 2003, p. 102. URI : <https://artsandculture.google.com/asset/the-banquet-of-cleopatra-giambattista-tiepolo/wwFhN5lcm1tkFw>
71. Griep Stan V.. What Is A Kordes Rose: Information About Kordes Roses. URI : <https://www.gardeningknowhow.com/ornamental/flowers/roses/kordes-roses.htm>
72. Hughes-Hallett Lucy. *Cleopatra: Histories, Dreams and Distortions*. Pimlico, 1997. 417 p. Biography, Cultural, History Pimlico (Series). Tom 260.
73. History of Cleopatra | History For Kids | The Story of Cleopatra. URI : https://www.youtube.com/watch?v=Tb4myjW45_0

74. Holovko T., Pet'ko L. The water lily species in the Royal Botanical Gardens at Kew (London): *Victoria amazonica* // Basic and applied research: current issues, achievements and innovations: materials of the first international scientific-practical Internet conference (Berdyansk, March 27, 2020). Berdyansk. 2020. Pp. 6–12.

75. Holovko T., Pet'ko L., Turchynova G. The rose "Leonardo da Vinci" by Alain Mayland // About the problems of science and practice, tasks and ways to solve them : abstracts of VI International scientific-practical conference (Milan, 26–28 October 2020). Milan, Italy : International Science Group, 2020. Pp. 51–59.

76. How Cleopatra looked in REAL LIFE. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=IGoE8b2o4u4>

77. What did Cleopatra really look like? <https://www.youtube.com/watch?v=UZ3Zmg9oTHE&t=8s>

78. How Octavian Succeeded in Discrediting Mark Antony. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=6dFc-k6wC7I>

79. Julius Caesar | Act 2 Scene 2 | Royal Shakespeare Company. URI : https://www.youtube.com/watch?v=7S-kodKA_EU **with subtitles**

80. Julius Caesar – Full Movie, dir. Fabio Cianchetti. **(Multi Subs)** by Film&Clips. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=4nT6ifKkhrY>

81. Incredible Acting – Richard Burton as Mark Antony in Cleopatra. URI : https://www.youtube.com/watch?v=EX_dPnYKUk

82. Kirilchuk N., Pet'ko L. The Style Icon And The Rose "Audrey Hepburn": Abstracts of the IVth International Scientific and Practical Conference «Prospects and achievements in applied and basic sciences» (Budapest, February 9–12, 2021). Hungary. Budapest : Bookwire^{TM}. 2021. Pp. 57–72.

83. Klymenko N., Pet'ko L. The image of British actress Audrey Hepburn in a rose named after "most beautiful woman of all time". Topical Issues of Science and Practice : abstracts of VII Scientific and Practical Conference (London, 02–06 November 2020). Great Britain, London : International Science Group, 2020. 781 p. Pp. 42–51.

84. Mark Antony. Documentary. Biography of the life of Mark Antony. URI : https://www.youtube.com/watch?v=_d-x1wnZ594

85. Mark Antony: I Died Roman. <https://www.youtube.com/watch?v=cyDoy3gDUM8>

86. Mark Antony: Lover of Cleopatra, Rival for an Empire. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=eHC51v39EmM>

87. Massenet Jules: *Cléopâtre*. (Montserrat Caballé 2002) Full opera. URI : https://www.youtube.com/watch?v=_MtY2AmMZjA

88. Morgun M., **Pet'ko L.** The Rose "Falstaff" and English Literature // Abstracts of the Ist International Science Conference on Multidisciplinary Research (Berlin, January 19–21, 2021). Germany, Berlin : Bookwire^{TM}. 2021. Pp. 119–129.

89. Newman Jill N. A Brief Timeline of History's Most Famous Pearls. URI : <https://www.townandcountrymag.com/style/jewelry-and-watches/a35855588/famous-pearls-history-timeline/>

90. 9 Circles of Hell (Dante's Inferno). URI : <https://steemit.com/story/@rahat097/9-circles-of-hell-dante-s-infern>

91. Novak T., Pet'ko L. The beaver as a national symbol of Canada // Current issues of science: materials and international scientific practice. Internet conference (Berdyansk, April 30, 2020). Berdyansk: BSPU, 2020. C. 26–35.

92. Pet'ko L. V. Brainstorming and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university (for the specialties 023 "Fine Arts" and 022 "Design") // Economics, management, law : challenges and prospects: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. Discovery Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, India. 2016. P. 214–217. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/10739>

93. Pet'ko L. Multicultural upbringing of students and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment // Perspectives of research and development : Collection of scientific articles. – SAUL Publishing Ltd, Dublin, Ireland, 2017. P. 164–170.
94. Pet'ko L. Teaching methods and the formation of professionally oriented foreign language learning environment in conditions of university. *Intellectual Archive*. 2016. Volume 5. No. 4 (July/August). Toronto : Shiny Word Corp., Canada. Pp. 73–87. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/11084>
95. Pet'ko L. V. Teaching of students' professionally oriented foreign language writing in the formation of professionally oriented foreign language learning environment // Economics, management, law: innovation strategy: Collection of scientific articles. Henan Science and Technology Press, Zhengzhou, China, 2016. P. 356–359.
96. Pet'ko L., Faut M. Rose: America's National Flower // Current Trends in the Development of Science and Practice: papers of the XXIth International scientific and practical conference (15–16 June, 2020). Haifa, Israel. Publisher : International Science Groupe. 2020. Pp. 48–54. doi: 10.46299/ISG.2020.XXI
97. Pet'ko L., Holovko T. *Victoria Amazonica*: one of the amazing and beautiful plants in the Amazon rainforest // Research and Innovation: Collection of scientific articles. – Yunona Publishing, New York, USA, 2020. Pp. 154–159.
98. Pet'ko L., Turchynova G., Faut M. The Wild Prairie Rose: official State Flower of North Dakota and Iowa // Theoretical Foundations for the Implementation And Adaptation of Scientific Achievements in Practice : papers of the XXIInd International scientific and practical conference (22–23 June, 2020). Helsinki, Finland. Publisher : International Science Groupe. 2020. Pp. 106–114. URI : <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/29966>
99. Pet'ko L., Turchynova G., Sokolov T. The *William Shakespeare* Rose and the Rose in Shakespeare's works // Impact of modernity on science and practice: Abstracts of XVIII International Scientific and Practical Conference. Boston, USA 2020. Pp. 116–125.
100. Porokhnitska A., Pet'ko L., Turchynova G. Oscars best actress winner Julie Andrews and a beautiful rose named after her / *Actual problems of modern science and practice* : the XXXII International Science Conference (Boston, June 29–July 02, 2021). USA. Boston : Bookwire^{TM}. 2021. Pp. 39–53.
101. Pruitt Sarah. Did Cleopatra Really Die by Snake Bite? *History Stories*. April 26. 2021. URI : <https://www.history.com/news/cleopatra-suicide-snake-bite>
102. Reginald Arthur (fl. 1881–1896). The Death of Cleopatra. URI : <https://www.christies.com/en/lot/lot-3935132>
103. Renee Fleming uses Gorgeous Chest Voice for her Sensual Cleopatra. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=KgadYCfmLzo&t=36s>
104. Rice A., Rice Ch. Ramses the Damned: The Passion of Cleopatra. New York: Anchor Book: 2017. URL : [https://books.google.com.ua/books?id=ADM3DgAAQBAJ&pg=PT29&lpg=PT29&dq=The+magic+of+the+queen+of+Egypt+in+the+rose+\"Cleopatra\"&source=bl&ots=xqWMvCIYKW&sig=ACfU3U3SeYIxJMEVoRwUrW0omhJLXc-mZw&hl=ru&sa=X&ved=2ahUKEwjJ-Iby98T0AhXcR_EDHQtWA9UQ6AF6BAGeEAM#v=onepage&q=The%20magic%20of%20the%20queen%20of%20Egypt%20in%20the%20rose%20\"Cleopatra\"&f=false](https://books.google.com.ua/books?id=ADM3DgAAQBAJ&pg=PT29&lpg=PT29&dq=The+magic+of+the+queen+of+Egypt+in+the+rose+\)
105. Rose (Rosa 'Kleopatra') in the Plants Database. URI : <https://garden.org/plants/view/4059/Rose-Rosa-Kleopatra/>
106. Royal Shakespeare Company - Julius Caesar, Act 3 Scene 1 - stage scene - NY. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=9oXTQ-Cj9kI> **with subtitles**
107. Royster F. Becoming Cleopatra: The Shifting Image of an Icon. Publisher : Palgrave Macmillan. 2003. 271 p. URI : <https://www.amazon.com/Becoming-Cleopatra-Shifting-Image-Icon/dp/1403961093>
108. Schemm Paul. Mummies and statues point to Cleopatra tomb. URI : <https://www.nbcnews.com/id/wbna30309472>

109. 'Sensational' Egypt find offers clues in hunt for Cleopatra's tomb. *The Gardian*. 2020 July 12. URI : <https://www.theguardian.com/science/2020/jul/12/sensational-egypt-find-offers-clues-in-hunt-for-cleopatras-tomb>
110. Seymour Miranda. Cleopatra: A Life by Stacy Schiff. *The Guardian*. Saturday 22 Jan 2011. URI : <https://www.theguardian.com/books/2011/jan/22/cleopatra-life-stacy-schiff-review>
111. Shevchenko V., Pet'ko L. *William Shakespeare* rose named after 'British Man of the Millennium' // Fundamental and applied research: current issues, achievements and innovations: materials of the first international scientific-practical Internet conference (Berdyansk, March 27, 2020). Berdyansk. 2020. Pp. 37–44.
112. Show B. Caesar and Cleopatra (USSR, 1979). Teleplay (directed by A. Belinsky), Act 1, in ch. starring Innokenty Smoktunovsky and Elena Koreneva. URI: https://www.youtube.com/watch?v=Uh_YckEoIBw
113. Show B. Caesar and Cleopatra (USSR, 1979). Teleplay (directed by A. Belinsky), Act 2, in ch. starring Innokenty Smoktunovsky and Elena Koreneva. URI: <https://www.youtube.com/watch?v=JUawfJuRzAw>
114. Stepanchenko D., Pet'ko L. The rose *Sweet Juliet* is a tribute to young love // Current issues of science: materials of the first international scientific practice. Internet conference (Berdyansk, April 30, 2020). Berdyansk: BSPU, 2020. Pp. 36–46. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/28862>
115. Stewart Jemma. H. Rider Haggard's Gothic Garden. URI : <https://eupublishingblog.com/2020/10/14/flowers-symbolism-1/>
116. Stewart Jemma. The Poisonous Flowers of H. Rider Haggard's Cleopatra: Part Three. Rose. URI : <https://eupublishingblog.com/2020/10/16/flowers-symbolism-3/>
117. Straus Oscar. *Die Perlen der Cleopatra*. (1923) Operetta: libretto Julius Brammer, Alfred Grünwald. Orchester der Komischen Oper Berlin, Lindenquintett Berlin. 03 December 2016. Dagmar Manzel Cleopatra: Queen of Egypt, Peter Renz: Mark Antony, triumvir of the Roman Empire. URI : https://www.youtube.com/watch?v=p85WFYP5G_k
118. 10 Little-Known Facts About Cleopatra. URI : <https://www.history.com/news/10-little-known-facts-about-cleopatra>
119. The Allure of Cleopatra. URI : https://penelope.uchicago.edu/~grout/encyclopaedia_romana/miscellanea/cleopatra/waterhouse.html
120. The Ancient Egypt: 5 things you should know. History for kids. URI : https://www.youtube.com/watch?v=_V3C6szgcIY
121. The Mystery of Cleopatra's burial. URI : <https://www.grunge.com/240830/the-mystery-of-cleopatras-burial/>
122. The Pearls of Cleopatra. URI : <https://www.eat-berlin.de/en/the-pearls-of-cleopatra/>
123. The Ptolemaic Kingdom. URI : https://en.wikipedia.org/wiki/Ptolemaic_Kingdom
124. The Real Cleopatra | National Geographic. URI : https://www.youtube.com/watch?v=Xy__qnbqGZs
125. The Real Reason Cleopatra Killed Herself. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=BJX1YQXQQPI> with sub.
126. Theda Bara in the film *Cleopatra* (1917) + Interview. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=rjbzCcAzSSo>
127. Trow M. Cleopatra: Last Pharaoh of Egypt. Publisher: Robinson, 2013. 256 p
128. Turchynova G, Pet'ko L., Novak T. The Rose "Ophelia" and Flower Symbolism in "Hamlet". *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2021. Vol. 10. No. 1. (January/March). Pp. 68–93. DOI: 10.32370/IA_2021_03_10
129. Ullman B.L. Cleopatra's Pearls. *The Classical Journal*. Vol. 52, No. 5 (Feb. 1957), pp. 193-201. URI : https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/journals/CJ/52/5/Cleopatras_Pearls*.html
130. Walker S., Higgs P. Cleopatra of Egypt : from history to myth. Princeton, N.J. : Princeton University Press, [2001] ©2001. 384 p.

131. Wallenfeld Jeff. What Did Cleopatra Look Like? URI : <https://www.britannica.com/story/what-did-cleopatra-look-like>
132. Was Cleopatra One Of History's Biggest Killers? Portrait Of A Killer (Ancient Egypt Documentary). URI : <https://www.youtube.com/watch?v=YFWRe2TqyPk>
133. Weird Things You Didn't Know About Cleopatra. URI : https://www.youtube.com/watch?v=jnaO_HMeGYc
134. What Was The Real Cleopatra Like? | Egypt Thru The Ages (Part 4/4) | Absolute History. H3
135. When did Queen Cleopatra die and who killed her? URI : <https://www.historyextra.com/period/ancient-egypt/queen-cleopatra-when-die-how-killed-who-was-mark-antony/>
136. Where Is Cleopatra's Tomb? URI : <https://www.youtube.com/watch?v=sGU0x4qk7IM>
With subtitles
137. William Shakespeare's 'Antony and Cleopatra' in 8 minutes: REVISION GUIDE | Narrator: Barbara Njau. URI : <https://www.youtube.com/watch?v=T669KYdsGxM>
138. Windham Arielle. Circles one through four. URI : <https://study.com/academy/lesson/dantes-inferno-fifth-circle-of-hell-punishments-description.html>

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 582.639.11:811.111

Петько Л., Фаут М. Магія цариці Єгипту в троянді "Клеопатра".

Запропоновано новий підхід у професійній підготовці майбутніх учителів, зокрема природничих наук (біології, ботаніки та ін.) крізь призму троянди, що названа на честь останнього фараона Єгипту, цариці Клеопатри. Автори розглядають троянду Клеопатра не через препарування рослини в лабораторії, а розкривають таємниці троянди Клеопатра через пізнання «життєвих істин», таким чином формуючи професійно орієнтований іншомовний освітній простір в умовах університету (іноземна мова, історія, географія, філософія, хімія, мистецтво (живопис, балет «Єгипетські ночі» Аренського, опери «Клеопатра» Массне та «Юлій Цезар в Єгипті» Генделя), кіно, література, психологія), долучаючи студентів до питань романтичного кохання, здатності до розуміння квіткових кодів, що закладено в троянді Клеопатра.

Ключові слова: цариця Клеопатра, троянда Клеопатра, Юлій Цезар, Марк Антоній, Рим, Єгипет, Данте, Шекспір, Хаггард, Гендель, троянди компанії «В. Кордес та сини» (Німеччина), студенти, іноземна мова, університет.

Methodological Fundamentals for Forming Art Values of Students-Musicians in Arts and Educational Activities

Chen Liang (China)

*Postgraduate Student of Faculty of Arts named after Anatoliy Avdiyevskiy,
Drahomanov National Pedagogical University*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2630-6433>

Abstract

The article is devoted to the problem of value formation of a future music teacher in the process of professional training. Art education is considered as a component of training that accumulates performing, musical, methodological directions. The artistic education for Music teachers determines the poly-artistic vector of professional training, which includes understanding music and other arts. The success of artistic education is ensured by the subjectivity of a future teacher-musician who accepts such activities as a universal professional value.

The hierarchy of pedagogical conditions of effective arts and educational activities is substantiated. The initial positions for substantiation of methodological fundamentals of arts and educational activities of the future Music teacher are specified, namely teacher's focus on self-development and on values of other people. The groups of methods relate to motivation for the complex of musical activity, poly-artistic development, thesaurus in the field of various arts. The core of the methodological fundamentals is personal artistic communication with art as well as interpersonal artistic communication. The need for the functioning of a specific arts and educational environment is substantiated in order to provide artistic communication,

The functional connection of pedagogical conditions and methods of formation of artistic values of students-musicians in arts and educational activities as subjects of environmental art education is explained. The prospects of research of the problem caused by actualization of processes of virtual communication, risks of minimizing of interpersonal art communication are defined.

Key words: students-musicians, arts and educational activities, artistic values, artistic communication, environmental art education.

Актуальність дослідження. Формування культури суспільства значною мірою визначається готовністю його членів позиціонувати себе як людину культури і бути суб'єктом культурно-освітніх процесів. Перед педагогом будь-якого фаху постають виклики просвітництва, активність якого, як засвідчують опитування студентів мистецьких факультетів, останнім часом знизилась разом із зниженням уваги до цього чинника професійної підготовки. Натомість просвітництво, як складник цієї підготовки майбутніх викладачів мистецтва акумулює процеси художнього пізнання, активізує його діяльнісні аспекти, емоційну сферу, а отже й емоційний інтелект, здатність художньої емпатії та рефлексії, критичність мислення в дискусійному інформаційному просторі, зрештою впливає на систему цінностей. Аксіоматично, що поза сформованими цінностями, педагогічна, і загалом творча діяльність музиканта, зводиться нанівець.

Тому *мета статті* – окреслити методичні засади, за дотриманням яких просвітництво оптимально впливатиме на художні цінності майбутніх педагогів-музикантів.

Виклад основного матеріалу. Спираючись на теоретичний аналіз дефініцій «цінності особистості» (Г.Ф. Гегель, І. Кант, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, концепції Шварца-Білскі, сучасні вчені – В. Андрющенк, І. Бех, І. Зязюн, О. Комаровська, Л. Левчук, Д. Леонтьєв, А. Ручк та ін.), «просвітництво» (історіографічні дослідження, діяльність Інституту Конфуція та ін.) та «музично-педагогічна діяльність» (С. Горбенко, А. Козир, Лю Бінцян, Т. Рейзекінд, Ся Гаоян, В. Прокопчук, Фань Чженьсюань, О. Щолокова, В. Черкасов, К. Шамаєва, В. Шульгіна та ін.), автор у низці публікацій виклав своє бачення художньо-ціннісної сфери педагога-музиканта та ціннісно-педагогічного потенціалу мистецько-просвітницької діяльності [11; 12].

Так, аксіоматично, що будь-яке уявлення людини про об'єктивну цінність перетворюється на рушій її особистісного зростання лише в разі, якщо людина культивує власну суб'єктність у процесі становлення. На механізми цього вказує В. Татенко: чим більше людина усвідомлює себе суб'єктом, тим краще вона усвідомлює навколишні процеси і події, а головне – тим глибше вона пізнає саму себе [8, с. 7]. Це пов'язано із тим, що, як стверджує К. Роджерс, цінності (вчений пише про універсальні цінності) не існують самі по собі як абстрактні величини, а «містяться» в самій людині, невід'ємно від її внутрішнього світу; тому їх неможливо просто «надати» людині; вона може лише привласнити їх сама [9]. Така привласнена цінність як смислова універсалія (за В. Франклом [10, с. 12]) і дає людині можливість сформувати смисложиттєву позицію, від якої вона невмозмі відступити. Відповідно для кожної людини цінність є одночасно і носієм, і джерелом її внутрішніх особистісних смислів, і регулятором її поведінки в повсякденні та професії [5].

Для майбутнього вчителя музики в силу професійних вимог однією з універсальних цінностей є музичне мистецтво і музична/ музично-педагогічна творчість, оскільки він є носієм особистісних музичних цінностей, що багато в чому збігаються з професійно-педагогічними. В музичній діяльності такі цінності і формуються, і розкриваються, і впливають на самоформування в процесі виконавства, музикознавчого пошуку, викладання. У будь-якому разі фахова підготовка передбачає розширення меж

пізнання лише музики, диктує свого роду «ціннісну поліхудожність» [19]. Тим паче, що і в Китаї, і в Україні тенденції освітніх процесів такі, що вчитель музики одночасно має бути готовим виконувати більш широкі завдання: навчати учнів різних видів мистецтва. Відтак складником професійної діяльності, який акумулює різні складники майбутньої професійно-педагогічної діяльності студента-музиканта мистецького-педагогічного закладу освіти, є *мистецьке просвітництво*.

У визначенні просвітництва в широкому розумінні спираємось на офіційні джерела, а саме на чинний донині міжнародний Модельний закон [6]. Відповідно до цього документа просвітницька діяльність тлумачиться як така, що формально здійснюється поза офіційним здобуттям професії і є сукупністю інформаційно-освітніх заходів із цілеспрямованого поширення знань у суспільстві; така діяльність складається із сукупності «заходів», які виступають її змістовими і організаційними одиницями, що послідовно реалізують поширення знань. Приймаючи це тлумачення в цілому, все ж підкреслимо: для музиканта просвітницька діяльність є професійною за своєю суттю, а отже має здобуватись не «поза», а у контексті фахової підготовки, що охоплює освоєння музичного мистецтва та пізнання інших мистецтв, котрі посилюють різноаспектне занурення в музику. Саме в цьому сконцентровано ціннісний потенціал мистецького просвітництва для майбутнього вчителя музики.

Отже, визначаємо *вихідні позиції* для обґрунтування методичних засад ціннісного становлення музиканта-педагога, зокрема спираємось на той беззаперечний факт, що цінності зумовлюють і визначають вектори професійної діяльності і невід'ємні від неї; а просвітницька діяльність у сфері мистецтва сама по собі постає як цінність. Таким чином:

1) ціннісна сфера музиканта-педагога має *двоєдину спрямованість*: на саморозвиток, передусім, у мистецтві, і на готовність впливати на формування мистецьких цінностей інших людей. Отже, студент-музикант, залучаючись до просвітницької діяльності стосовно інших, неминує перетворюється на *суб'єкта* саморозвитку в ній. Саме ця вхідна позиція визначає вектори методичного пошуку (наступна вихідна позиція);

2) методика залучення до просвітницької діяльності студентів-музикантів як професійно значимої має переслідувати ці *дві цілі одночасно*:

- оволодіння способами просвітництва *невід’ємно* від самопросвітництва;
- розширення поля поліхудожнього пізнання (також з двох позицій):
  - а) у сфері музики, що перебуває в центрі підготовки і самопідготовки;
  - б) у сфері інших видів мистецтва, пріоритетно центрованих на музиці.

Означені позиції постають як змістове підґрунтя для визначення необхідних *педагогічних умов* для якнайповнішої реалізації ціннісного потенціалу мистецького просвітництва.

Першою педагогічною умовою є забезпечення такого залучення студента-музиканта до оволодіння професією педагога, яке б охоплювало виконавську, музикознавчу і методичну підготовку у взаємозв’язку та обов’язково в спрямуванні *до передачі* набутого досвіду і оволодіння для цього відповідними музикантськими і художньо-комунікативними уміннями. Передбачається, що мотивування до просвітництва має бути присутнє в *кожному* із зазначених складників – виконавській, музикознавчій, методичній підготовці. Дотримання цієї умови визначає методичні пошуки в бік визначення *групи методів*, що стосуються *пробудження і поглиблення мотивації до комплексу музичної діяльності* – до музикантського зростання як різнобічного та в ланцюгу «аналіз та інтерпретація творів у процесі сприймання – музикознавче осмислення творів та історико-стильових процесів – виконавська інтерпретація музичних творів – *художня комунікація*».

Друга педагогічна умова – забезпечення у змісті та безпосередній організації фахової підготовки обов’язкового *поліхудожнього розвитку*, який також присутній в усіх означених складниках діяльності – виконавському, музикознавчому, методичному та спрямований як на самовдосконалення, так і на передачу вже зазначеного досвіду. Дотримання цієї умови подібно до першої: спрямовує методичні пошуки в бік визначення *групи методів*, що стосуються *мотиваційного занурення в різні види мистецтва* (сприймання та аналізу), котре до того ж охоплює *оволодіння понятійним тезаурусом у сфері різних видів мистецтва*, передусім для організації та здійснення *художньої комунікації* із іншими суб’єктами просвітництва.

Як бачимо, обидві педагогічні умови потребують специфічних методів, але зі спільним «ядром» – мотивуванням та здійсненням художньої комунікації, ще точніше – мотивування до набуття таких умінь, які б уможливили ефективну художню

комунікацію. Крім того, об'єднувальним *особистісним механізмом* підготовки студента-музиканта в контексті зазначеної в статті проблеми є суб'єктність у створенні відповідного освітнього середовища, яке постає одночасно музично-освітнім, поліхудожньо-освітнім із центром «музика», діалогічним, що й забезпечує художню комунікацію – як комунікацію суб'єктів між собою і суб'єктів із творами мистецтва [2–4; 7; 14; 16; 17]. У такий спосіб, сутність методики як раз і полягає в націленості різнобічної, зокрема поліхудожньої підготовки педагога-музиканта на вмотивоване оволодіння методами, формами, різноманітними прийомами та уміннями *художньої комунікації як «ядром» просвітницької діяльності*.

Зауважимо, оскільки художня комунікація пронизує всі складники діяльності музиканта, остільки формування її здатності в майбутніх педагогів-музикантів потребує спільного педагогічного механізму просвітницької діяльності, яким виокремлюємо функціонування специфічного освітнього середовища як *художньо-просвітницького середовища*.

Таким чином, залучення студентів-музикантів до створення і функціонування такого середовища як його повноцінних суб'єктів може бути окреслено як *стрижнева педагогічна умова* формування художніх цінностей, що реалізується через дві інші окреслені вище педагогічні умови з відповідними методичними орієнтирами.

Висновки. Отже, у статті розглянуто взаємозв'язок педагогічних умов і методичних основ ефективного формування художніх цінностей майбутніх педагогів-музикантів невід'ємно від залучення їх до мистецько-просвітницької діяльності як професійної. Педагогічні умови, які вибудовані в ієрархію, мають забезпечуватися методикою, в центрі якої – художня комунікація. Попри те, що феномен художньої комунікації, як і освітнього середовища, широко вивчається психологами мистецтва, мистецтвознавцями й мистецькою педагогікою (О. Комаровська, Д. Леонт'єв, О. Рудницька та ін.), автором подано зв'язок означених дефініцій, де художня комунікація як складник професійної діяльності є стрижнем художньо-просвітницького середовища, в якому відбувається підготовка до цієї діяльності.

Крім того, перспектива дослідження визначається реаліями життя: виклики і ризики сучасних інформаційних потоків, що впливають на цінності людини, висувають особливі вимоги щодо комунікації у віртуальному просторі [13], через що потребується

пошук специфічних методик її здійснення, зокрема тих, що врівноважують послаблені позиції комунікації міжособистісної, яка вкрай важлива для мистецької сфери, для формування художніх цінностей і має бути «олюдненою».

References

1. Bao Lan. *Kulturno-prosvetytelskaia deiatelnost* [Cultural and educational activities in the Chinese media]. St. Petersburg: Sankt-Peterburgskii gosudarstvennyi universitet, 2016. 121 p.
2. Komarovska O. A. *Khudozhno-intonatsiinyi prostir zhyttia yak dzherelo tsinnosti pidrostaiuchoi osobystosti* [Artistic and intonational space of life as a source of values of the growing personality]. *Topical issues of education: Collective monograph*. Lisbon: Pegasus Publishing, 2018. Pp. 260–280.
3. Komarovska O. A. *Tsinnisnyi kontekst mystetskoi osvity* [Value context of art education]. *Topical issues of pedagogy: Collective monograph*. Magic Editions, Rome, Italy, 2019. P. 131–155.
4. Komarovska O. A. *Mystetska podiievist osvitho seredovyscha v konteksti khudozhnikh tsinnosti osobystosti* [Artistic events of the educational environment in the context of artistic values of the individual]. *Theoretical and methodological problems of raising children and students*. 2020. Vol. 24 (1). P. 252–270.
5. Leontiev D. A. *Vnutrennii mir lichnosti* [The inner world of the individual]. *Psikhologiya lichnosti v trudakh otechestvennykh uchenykh*. St. Petersburg, 2001. P. 372–377.
6. *Modelnyi zakon o prosvetitel'skoi deiatelnosti. Pryniat na dvadtsatom plenarnom zasedannyi Mezhparlamentskoi Assamblei gosudarstv-uchastnykov SNH* [Model law on educational activities. Adopted at the twentieth plenary session of the Interparliamentary Assembly of the CIS member states (Resolution No. 20–15 of December 7, 2002) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_a09#Text
7. Pet'ko L. V. *Formuvannya profesiyno oryentovanogo inshomovnoho navchalnogo seredovyscha v umovah universitetu dlya studentiv spetsialnosti «Muzichne mistetstvo» (na prikladi virsha Meri Hovitt «Pavuk i Muha»)* [Formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the terms of university for students of Music Art specialty (on illustration of a poem «The Spider and the Fly» by Mary Howitt)]. *Naukovi zapiski Berdyanskogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu. Pedagogichni nauki: zb. nauk. pr.* Issue 1. Berdyansk : FO-P Tkachuk O.V., 2016. P. 184–190.
8. Tatenko V. A. *Problemy subekta v sovremennoi psikhologii (ukrainskaia shkola)* [Problems of the subject in modern psychology (Ukrainian school)]. *Filosofsko-psikhologicheskoe nasledie S. L. Rubinshteina*; red. K. A. Abulkhanova, S. V. Tikhomirova. Moscow: Izd-vo «Institut psikhologii RAN», 2011. P. 371–387.
9. Rogers K. R. *Vzgliad na psykhoterapiyu. Stanovleniye cheloveka* [A look at psychotherapy. Becoming a human being]. Moscow: Progress, “Universe”, 1994. 480 p.
10. Frankl V. *Chelovek v poiskakh smysla* [Man's search for meaning]. Moscow: Progress, 1990. 367 p.

11. Chen Lyang. *Khudozhno-tsinnisna sfera uchyteliv muzyky v konteksti fakhovoi pidhotovky* [Artistic and value sphere of music teachers in the context of professional training]. *Molod i rynok*. No. 3–4 (182-183). 2020. P.157-161. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216806>
12. Chen Lyang. *Tsinnisnyi potentsial mystetsko-prosvitnytskoi diialnosti maibutnikh uchyteliv muzyky* [Value potential of artistic and educational activities of future music teachers]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*: zb. nauk. pr. / In-t ped. osvity i osvity doroslykh imeni Ivana Ziaziuna NAPN Ukrainy, Poltav. nats. ped. un-t imeni V. H. Korolenka. 2021. Vol. 23 (2). P. 70–79.
13. Holinska T., Komarovska O., Melnyk O., Petko L., Shpitsa R., Sova O., Strohal T. Cloud Technologies in Art Entrepreneurship Education. *Journal of Entrepreneurship Education (JEE)*. USA. 2019. Vol. 22, Issue: 5. P. 1-6.
14. Kanishevskaya, L., Matvienko, O., Pankiv, L., Pet'ko, L., Stepanova, L., Ragozina, V., Soichuk, R. (2020). Innovations in arts and cultural education: entrepreneurial aspect. *Journal of Entrepreneurship Education*, 23(1).
15. Kozii O., Ulianova V., Bilostotska O., Kachmar O., Bakhmat N., Prokopchuk V. & Komarovska O. Experience in Developing Imaginative and Intonational Competencies in Future Music Teachers. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2020. Vol. 12 (4). P. 16–37 DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4>
16. Pet'ko L.V. Brainstorming and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university (for the specialties 023 «Fine Arts» and 022 «Design») // Economics, management, law : challenges and prospects: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education. – Discovery Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, India. 2016. P. 214–217.
17. Pet'ko Lyudmila. Sociocultural comprehension of ethnoconcept "RED RUE" // Science and society: Collection of scientific articles. Edizioni Magi, Roma, Italia, 2017. P. 460–466.
18. *The Culture of China. Understanding China* / ed. by K. Kuiper. New York: Britannica Educational Publishing, 2010. 300 p.
19. Xia Gaoyang, & Komarovska O. A. Polyartistic potential of Music theory subjects in training music teachers. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word Corp. (Canada). 2018. (November / December). Vol. 7. No. 6. P. 82–89. DOI: https://doi.org/10.32370/2018_11_10

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 378.37.01:78

Чень Лян. Методичні засади формування художніх цінностей студентів-музикантів у мистецько-просвітницькій діяльності. Стаття присвячена проблемі ціннісного становлення студента-музиканта як майбутнього вчителя музики в процесі професійної підготовки. Мистецько-просвітництво розглядається як складник такої підготовки, що акумулює виконавський, музикозначий, методичний напрями. Мистецьке просвітництво вчителя музики зумовлює поліхудожній вектор професійної підготовки, який містить пізнання музичного та інших видів мистецтва. Успішність мистецького просвітництва забезпечується суб'єктивністю майбутнього педагога-

музиканта, який приймає таку діяльність як універсальну професійну цінність. Обґрунтовується ієрархія педагогічних умов ефективної мистецько-просвітницької діяльності. Викладено вихідні позиції для обґрунтування методичних основ мистецького просвітництва майбутнього вчителя музики, а саме: її спрямованість на саморозвиток і на цінності інших людей. Групи методів стосуються мотивування до комплексу музичної діяльності, поліхудожнього розвитку, тезаурусу у сфері різних мистецтв. Ядром методичних засад є художня комунікація суб'єктів із мистецтвом та міжособистісна. Для забезпечення художньої комунікації ґрунтується необхідність функціонування специфічного художньо-просвітницького середовища. Пояснюється функціональний зв'язок педагогічних умов і методів формування художніх цінностей студентів-музикантів у мистецько-просвітницькій діяльності як суб'єктів художньо-просвітницького середовища. Визначаються перспективи дослідження проблеми, зумовлені актуалізацією процесів віртуального спілкування, ризиками нівелювання міжособистісної художньої комунікації.

Ключові слова: студенти-музиканти, мистецько-просвітницька діяльність, художні цінності, художня комунікація, художньо-просвітницьке середовище.

Література

1. Бао Лань. Культурно-просветительская деятельность в СМИ Китая. СПб, Санкт-Петербургский государственный университет. 2016. 121 с. URL: <https://nauchkor.ru/uploads/documents/587d368d5f1be77c40d59232.pdf>
2. Комаровська, О. А. Художньо-інтонаційний простір життя як джерело цінностей підростаючої особистості / Topical issues of education: Collective monograph. Lisbon: Pegasus Publishing. 2018. С. 260–280.
3. Комаровська О. А. Ціннісний контекст мистецької освіти / *Topical issues of pedagogy: Collective monograph*. Edizioni Magi, Roma, Italia, 2019. Р. 131–155.
4. Комаровська О. А. Мистецька подієвість освітнього середовища в контексті художніх цінностей особистості. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2020. Вип. 24. Кн. 1. С. 252–270.
5. Леонтьев Д. А. Внутренний мир личности. *Психология личности в трудах отечественных ученых*. Санкт-Петербург, 2001. С. 372–377.
6. Модельный закон о просветительской деятельности. Принят на двадцатом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств-участников СНГ (Постановление N 20–15 от 7 декабря 2002 г.) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_a09#Text
7. Петько Л.В. Формування професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету для студентів спеціальності «Музичне мистецтво» (на прикладі вірша Мері Ховітт «Павук і Муха»). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Педагогічні науки: зб. наук. пр. Вип. 1. Бердянськ : ФО-П Ткачук О.В., 2016. С. 184–190.
8. Татенко В. А. Проблемы субъекта в современной психологии (Украинская школа). *Философско-психологическое наследие С.Л. Рубинштейна* / Под ред. К.А. Абульхановой, С.В. Тихомировой. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2011. С. 371–387.

9. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека : пер. с англ. / общ. ред. и предисл. Е. И. Исениной. Москва : Прогресс, «Универс», 1994. 480 с.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла. Перевод с англ. и нем. Вступ ст. Д.А. Леонтьева. Москва: Прогресс, 1990. 367 с.
11. Чень Лян. Художньо-ціннісна сфера учителів музики в контексті фахової підготовки. *Молодь і ринок* № 3-4 (182–183), 2020. С. 157–161. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2020.216806>
12. Чень Лян. Ціннісний потенціал мистецько-просвітницької діяльності майбутніх учителів музики. *Естетика і етика педагогічної дії*: зб. наук. пр. / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2021. Вип. 23. С. 70–79.
13. Holinska T., Komarovska O., Melnyk O., Petko L., Shpitsa R., Sova O., Strohal T. (2019). Cloud Technologies in Art Entrepreneurship Education. *Journal of Entrepreneurship Education (JEE)*. USA. Vol. 22, Issue 5, pp. 1–6.
14. Kanishevskaya, L., Matvienko, O., Pankiv, L., Pet'ko, L., Stepanova, L., Ragozina, V., Soichuk, R. (2020). Innovations in arts and cultural education: entrepreneurial aspect. *Journal of Entrepreneurship Education*, 23(1).
15. Kozii, O., Ulianova, V., Bilostotska, O., Kachmar, O., Bakhmat, N., Prokopchuk, V., & Komarovska, O. (2020). Experience in Developing Imaginative and Intonational Competencies in Future Music Teachers. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (4), pp. 16–37. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/12.4>
16. Pet'ko L.V. Brainstorming and the formation of professionally oriented foreign language teaching environment in the conditions of university (for the specialties 023 «Fine Arts» and 022 «Design») // *Economics, management, law : challenges and prospects: Collection of scientific articles. Psychology. Pedagogy and Education*. – Discovery Publishing House Pvt. Ltd., New Delhi, India. 2016. P. 214–217
17. Pet'ko Lyudmila. Sociocultural comprehension of ethnoconcept "RED RUE" // *Science and society: Collection of scientific articles*. – Edizioni Magi, Roma, Italia, 2017. P. 460–466.
18. The Culture of China. Understanding China / ed. by Kathleen Kuiper. New York : Britannica Educational Publishing, 2010. 300 p.
19. Xia Gaoyang. Polyartistic potential of Music theory subjects in training Music teachers / Xia Gaoyang, Komarovska Oksana. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2018. (November/December). Vol. 7. No. 6. PP. 82•89. DOI: https://doi.org/10.32370/2018_11_10

Interdepartmental Interaction to Combating Against Domestic Violence

Rutian Lesia

Postgraduate student

Taras Shevchenko National University (Kyiv, Ukraine)

ORCID 0000-0001-9609-2381

Chernukha Nadiia

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Taras Shevchenko National University (Kyiv, Ukraine)

ORCID 0000-0002-5250-2366

Abstract

The role of interdepartmental interaction to combating against domestic violence is described. The need for interdepartmental cooperation in combating against domestic violence is highlighted. Interdepartmental cooperation is considered as a coordinated prevention of domestic violence and ensuring effective and practical realization of the rights of victims. Aspects (appearance, meaning, process, result) of domestic violence are described. It is stated that the act of domestic violence is a planned, conscious, controlled process. It is proved that in accordance with international standards and domestic legislation, interdepartmental cooperation is carried out both in the field of prevention and combating domestic violence. A socio-pedagogical model of domestic violence prevention is developed. The use of the model makes it possible to describe not only the long-term relationships between its components, but also to determine the potential ability of individual components in the future to restore equilibrium. In general, the developed socio and pedagogical model of prevention of domestic violence will effectively to combating against domestic violence and its recurrence. Presented analysis demonstrates the benefits of comprehensively reflecting the interagency relationships between different organizations and victims of domestic violence.

Key words: violence, domestic violence, hierarchy of the domestic violence process, socio and pedagogical model of domestic violence prevention.

Актуальність дослідження. Домашнє насильство є одним з найбільш поширених і незаконних дій в усьому світі, оскільки, у кожній країні є люди, які безпосередньо відчули на собі наслідки домашнього насильства, зокрема через існування культу насильства у сучасному суспільстві.

Результати проведеного нами теоретичного аналізу проблеми дають нам підстави стверджувати, що домашнє насильство – це випадки порушення прав, безпеки і свободи іншої людини. Наразі науковці виділяють здебільшого два основні види домашнього насилля: психологічне і фізичне. Психологічне насильство має на меті контролювання думок, вчинків, життєвих цінностей іншої людини. Такий вид насильства

часто залишається непомітним у сучасному суспільстві. Більшість сімей не усвідомлюють, що по відношенню до них відбувається насильство, а відтак, про такі випадки повідомлення до органів внутрішніх справ не надходять. Це репрезентує відсутність сформованої правової компетентності жертви домашнього насильства. Фізичне насильство передбачає звернення щодо його скоєння і є більш розповсюдженими.

Варто зазначити, що діяльність кривдників стосовно їх жертв має негативну спрямованість і в переважній більшості проявляється у реалізації ними певних обмежень, утисків, тиску. Наприклад, ізоляція, економічні маніпуляції, примус, залякування і погрози, емоційне насильство, словесні образи, переслідування, фізичне насильство над діями особи, сексуальне насильство (зґвалтування), що в подальшому може призвести до суїциду жертви одного (або декількох) з зазначених обмежень [4].

Сучасна статистика засвідчує, що насильство є причиною знищення тисяч родин. На жаль, насильство у родинах залишається і досі великою бідою українського суспільства. Точна кількість жінок, які постраждали чи зараз страждають від домашнього насильства, невідома. Проте, за 2020 рік в Україні за домашнє насильство засуджено 921 осіб. У порівнянні із 2019-м роком вироків було вчетверо менше (225 випадків). Ці статистичні дані свідчать про те, що кривдники все частіше несуть юридичну відповідальність за свої протиправні, злочинні дії. Незважаючи на це, тривожним фактом є те, що 44 % українців знають про домашнє насильство із власного досвіду [3].

Репрезентовані вище статистичні показники дають змогу констатувати, що державна політика щодо боротьби з домашнім насильством, зокрема прийняття у 2016 р. Закону України «Про протидію домашньому насильству» розглядається важливим сегментом розвитку українського суспільства та забезпечення якості життя кожного його члена.

Метою статті є дослідження та аналіз ролі міжвідомчої взаємодії у боротьбі з домашнім насильством.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження**: виокремити необхідність міжвідомчої взаємодії у боротьбі з домашнім насильством; розробити соціально-педагогічну модель профілактики домашнього насильства.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що домашнє насильство вивчали зарубіжні вчені та правозахисники, зокрема Дж. Коннорс, Р. Кук, Р. Севал, Е. Бернес, Х. Пиєтіле, К. Бартлет та ін. В українському науковому обігу дослідження цієї проблематики здійснювали А. Блага, В. Голіна, К. Левченко, А. Ноур, О. Руднева, Г. Христова, А. Капська, Ж. Петрочко, О. Зверєва, Н. Жигайло, М. Козирєв, І. Богданова, В. Грищук, Н. Гуторова, Н. Чернуха.

Всебічний аналіз насильства в сім'ї, здійснений науковцями в педагогіці, психології, кримінології, соціології та філософії дозволяє визначити наступні його характеристики: «силовий вплив (включаючи психічний і моральний) однієї людини на іншу, який проявляється шляхом застосування сили; примушений контроль» (Ю. Щербак); «насильство – застосування фізичної сили для досягнення будь-чого» (В. Яременко та О. Сліпушко) або насильство розуміється як «застосування сили проти людини» (С. Дев'яткін); «насильство є чинником примушеного контролю, що практикує одна людина над іншою» (В. Оржеховська), або насильство – це «будь-який вплив на людину, включаючи психічний і моральний, що відбувається проти її волі» (С. Дев'яткін); «застосування або загроза застосування сили у прямій або непрямій формі з метою примушення людини до певної поведінки; є циклом фізичної, вербальної, духовної та економічної образи, яка повторюється з метою влади й контролю однієї особи над іншою» (О. Фролова); «взаємозв'язок індивідуально-психологічних характеристик, агентів насилля та об'єктивних умов їх життєдіяльності, і прагнення індивідів мати певні можливості з метою перетворення свого оточення» (В. Бодров); «співвідношення біологічних і соціальних факторів у здійсненні насильницьких дій, яке полягає у наявності спадкових нахилів до насильства, реалізація або не реалізація яких залежить від умов соціального середовища, що детермінують цей процес, та від характеру самоусвідомлення їх людиною» (С. Фуркало); «цикл фізичної, сексуальної, вербальної, емоційної та економічної наруги щодо близьких людей з метою встановлення над ними влади й контролю, який має повторювальний характер та наростаючу частоту» (І. Кльоцина).

Першим з дослідників, який зацікавився проблемою агресії, став З. Фройд, який вважав, що агресивність по суті може бути не реакцією на подразнення, а є постійно присутнім в організмі імпульсом, зумовленим природою людини (З. Фройд, 2002).

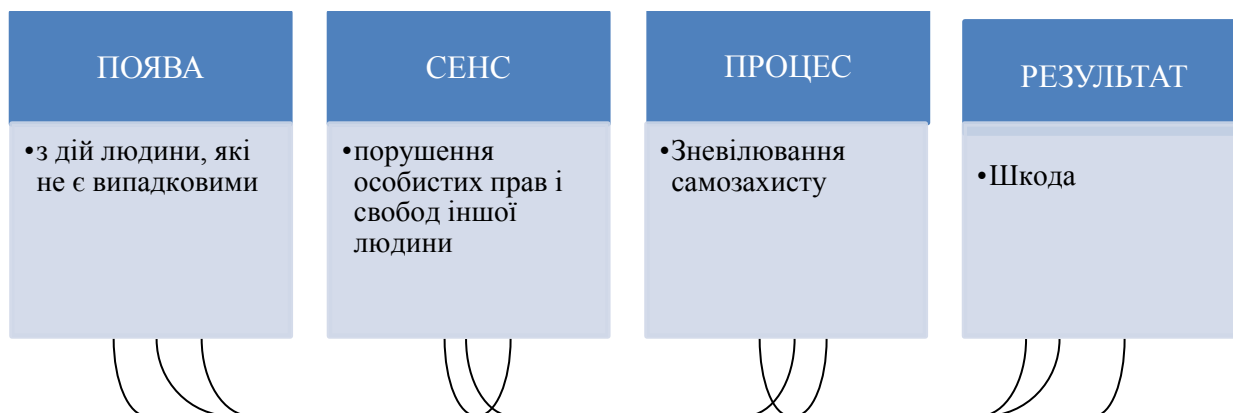
Взаємозв'язок агресивної поведінки та насильства розкривається у роботах Е. Фромма (1997; 1998). Дослідження процесу соціального наuczіння, проведені Р. Бероном і Д. Річардсон, довели, що специфічний характер міжособистісної взаємодії в сім'ях призводить до поступового засвоєння і закріплення агресивних стереотипів поведінки, який повторюється у різноманітних ситуаціях міжособистісної взаємодії. Беручи до уваги теорію соціального наuczіння, А. Бова, І. Грабська, О. Шинкаренко визначають три підходи до проблеми насильства в сім'ї: соціально-історичний, системно-сімейний та індивідуально-психологічний [6, с. 176].

За Я. Юрків, домашнє насильство – це певні свідомі дії одного члена сім'ї стосовно іншого, якщо ці дії порушують конституційні права й свободи члена сім'ї як громадянина та завдають шкоду його фізичному, психічному або моральному здоров'ю, а також розвитку дитини [14; 15].

Свою чергою, С. Шаргородська доводить, що домашнє насильство – певні свідомі дії одного члена сім'ї (партнера) проти іншого члена сім'ї (партнера), які порушують права і свободи людини, завдають шкоди фізичному, психічному, економічному, сексуальному благополуччю, а також розвитку дитини [16].

Наголосимо, що логіка викладу матеріалу у статті потребує розгляду змісту та структури міжвідомчої взаємодії у боротьбі з домашнім насильством.

Домашнє насильство є процесом зазіхання на здоров'я, безпеку, свободу і життя іншої людини, що може включати наступний алгоритм домашнього насильства, так і як: поява агресії, сенс, процес насильства і його результат (Рис. 1).

Рис. 1. Алгоритм процесу домашнього насильства.

Джерело: складено автором.

Варто зауважити, агресія з'являється як з контрольованих людиною дій, так і не з контрольованих нею дій. Слід зважати на те, що «сенс» насильства полягає в усвідомленому порушенні особистих прав і свобод конкретної людини. Процес насильства зневільює можливий самозахист жертви домашнього насилля. Основною характеристикою цього аспекту є асиметрія сил, коли одна сторона має переваги над іншою, і результатом будь-якого акту насильства є спричинена навмисно шкода [5; 7; 8].

Враховуючи різні види домашнього насильства (психологічне, економічне, сексуальне, фізичне тощо), одним із дієвих шляхів його попередження є міжвідомча взаємодія у боротьбі з домашнім насильством [10].

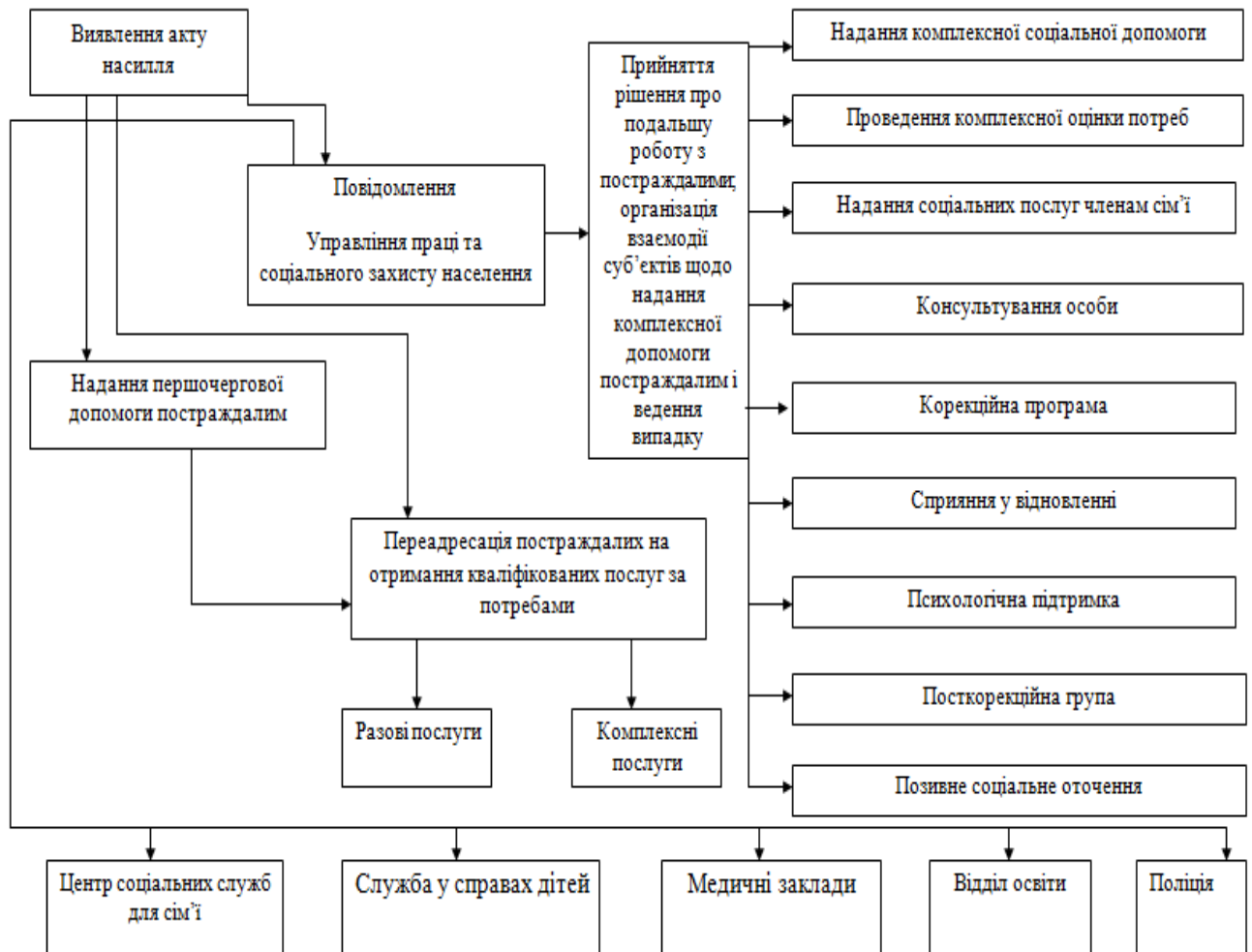
Для окреслення важливості ролі міжвідомчої взаємодії у боротьбі з домашнім насильством нами розроблено соціально-педагогічну модель профілактики домашнього насильства, метою якої є зменшення кількості випадків домашнього насильства, його попередження шляхом проведення тренінгів для жінок, а також створення і розповсюдження соціально-профілактичних матеріалів, які висвітлюють проблеми домашнього насильства (Рис. 2).

Дана модель демонструє можливі шляхи міжвідомчої взаємодії всіх установ у боротьбі з домашнім насильством. Міжвідомча взаємодія повинна забезпечити надання ряду послуг для жертв домашнього насилля, такі як: медичні послуги, інформаційні, соціальні, правові тощо. Через що, наразі потребують підвищення якості послуг кваліфікованих психологів, юристів і соціологів.

Суттєву і важливу роль у міжвідомчій взаємодії щодо попередження домашнього насильства відіграють соціальні служби, зокрема працівники центру соціальних служб, які аналізують звернення потерпілих і проводять початкову оцінку життєдіяльності сім'ї, уточнюють (у разі потреби) інформацію в інших відомствах, визначають доцільність та можливість подальшої роботи із сім'єю та її членами у межах компетенції Центру.

Варто зважити на те, що місце правоохоронних органів у міжвідомчій взаємодії є беззаперечно одним із найважливіших, адже саме вони приймають та розглядають заяви про домашнє насильство у сім'ї або загрозу його виникнення, а при отриманні заяви, повідомлення чи іншої інформації про факт вчинення насильства в сім'ї вживають

передбачених законом заходів щодо припинення правопорушення. Своєю чергою, міжвідомча взаємодія, відповідно до розробленої соціально-педагогічної моделі профілактики домашнього насильства, у боротьбі з домашнім насильством може реалізовуватися на всіх можливих рівнях (Рис. 2).

Рис. 2. Соціально-педагогічна модель профілактики домашнього насильства.

Джерело: складено автором.

Наприклад, на місцевому рівні відбувається координація інформаційно-просвітницьких заходів шляхом неформальної освіти, розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства та практики його застосування місцевими координаційними радами, до складу яких повинні входити представники різних сфер суспільства, такі як представники органів місцевого самоврядування, прокуратури, суду, представники громадських об'єднань, релігійних організацій, міжнародних та іноземних неурядових організацій тощо.

Висновок. Отже, у сучасному українському суспільстві, зокрема, у сфері соціальної роботи, міжвідомча взаємодія наразі є одним із пріоритетів забезпечення якості життя. Відповідно, у соціально-педагогічній практиці щодо профілактики домашнього насильства механізми міжвідомчої взаємодії незаперечно відіграють суттєву роль у попередженні домашнього насильства та створенні безпечного середовища, життєвого простору для кожної особистості.

Тому, результатом міжвідомчої взаємодії буде формування дієвої, ефективної системи невідкладної допомоги і захисту жертв домашнього насильства. Саме міжвідомча взаємодія надасть можливість створити ефективну систему профілактики домашнього насильства, що зведе нанівець негативний вплив і наслідки домашнього насильства. Міжвідомча взаємодія у процесі ліквідування домашнього насильства визначає необхідні потреби жертв і розробляє, впроваджує виконання індивідуальних програм реабілітації жертв.

References

1. Bova A. A. *Model faktoriv, shho obumovlyuyut nasylstvo v simyi* [Model of factors that cause domestic violence]. *Ukrayinskyj socium*, 2005. No. 1. Pp.15–25.
2. Beron R., Rychardson D. *Agressiya* [Aggression]. *Seriya «Mastera psyhologii»*, Piter, 2001. 352 p.
3. *Domashnye nasylstvo v Ukrayini : skilky v krayini zhertv i shho zagrozhuye kryvdnykam* [Domestic violence in Ukraine: how many victims there are in the country and what threatens the perpetrators]. URI : <https://ukr.segodnya.ua/ukraine/domashnee-nasilie-v-ukraine-kto-stanovitsyazhertvami-i-hto-grozit-obidchikam-1099013.html>
4. *Konvenciya Rady Yevropy pro zapobigannya nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu z cymy yavyshhamy* [Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence]. 2013. URI : <https://rm.coe.int/1680096e45>
5. *Metodychnyj posibnyk dlya faxivciv, yaki vprovadzhuyut korekciyni programy dlya osib, yaki vchynyly nasylstvo v simyi* [A Guide for Professionals Implementing Correctional Programs for Persons Who Have Committed Domestic Violence]. 2011. URI : <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/93318.pdf>
6. Nesterchuk V. V. *Domashnye nasylstvo nad zhinkamy yak obyekt sotsialnoyi roboty* [Domestic violence against women as an object of social work]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiya, teoriya i praktyka*. 2019. Issue. 5 (92). Pp. 172–183.
7. Pet'ko L. V. *Vyvchennya hendernykh roley ta vzayemovidnosyn u simyi zi studentamy VNZ na praktychnykh zanyattakh z inozemnoyi movy* [Studying of gender roles and relationships in the family with university students in foreign language practical classes]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M.P.Drahomanova*. Seriya 11. Sotsialna robota. Sotsialna

pedahohika: zb. nauk. prats [za red. A.Y.Kaps'koyi]. Issue 14 (Part II). Kyyiv : Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. 2012. Pp. 112–123. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7871>

8. Pet'ko L. V. *Vykhovnyy potentsial metodu sytuatsynoho analizu («Case study» method) u formuvanni profesiyno oriyentovanoho inshomovnoho navcha'noho seredovyscha v umovakh universytetu* [Educational potential of the case study method in the formation of professionally oriented foreign language learning environment in the conditions of university]. *Naukovyy chasopys NPU imeni M.D.Drahomanova*. Seriya 17. Teoriya i praktyka navchannya ta vykhovannya : zb. nauk. pr. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M.P.Drahomanova, 2015. Issue 27. Pp. 133–140.

9. Pet'ko L. V. *Philosophical and linguistic ideas of understanding interpersonal communication in the social environment* [Philosophical and linguistic ideas of interpersonal communication in professional sphere]. *Naukovi zapysky NaUOA*. Ostrog : Vyd-vo «Ostroz'ka akademija», 2015. Seriya «Filologichna». Issue 53. Pp. 353–356.

10. *Protydiya domashnomu nasylstvu: realiyi i perspektyvy* [Combating domestic violence: realities and prospects]: *Zbirnyk tez Oblasnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi*. Chernigiv, 2019. 126 p.

11. *Sotsialna robota: realii ta vyklyky chasu* [Social work: realities and challenges of time]: navchalno metodychnyi posibnyk / S.O.Omelchenko [ta in.]. Sloviansk : Vyd-vo B. I. Matorina, 2021. 219 p.

12. Chernukha N. M., Huk O. F. *Sotsialne vykhovannya u suchasnomu ukrayinskomu sotsiumi : realiyi, dosvid, perspektyvy* [Social education in modern Ukrainian society: realities, experience, prospects]. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Seriya 11 : Sotsialna robota. Sotsialna pedahohika : zb. nauk. prats. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2018. Issue 24 (Tom 2). Pp. 153–158.

13. Chernukha N. *Humanitarna osvita: umovy dlya formuvannya tolerantnosti osobystosti* [Humanitarian education: conditions for the formation of personal tolerance]. *Visnyk Luhans'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Pedahohichni nauky. 2012. No. 22(2). Pp. 80–84.

14. Yurkov J. I. *Sutnist ta zmist sotsialnoho fenomenu «nasylstvo v simi»* [The essence and content of the social phenomenon "domestic violence"]. Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series "Pedagogy, social work", 2013. No. 27. Pp. 234–237.

15. *Nasylstvo ditei u simi yak sotsialno-pedahohichna problema* [Violence of children in the family as a socio-pedagogical problem].. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho un-tu*: Seriya: Pedahohika. Sotsialna robota. Uzhhorod : Hoverla, 2013. Issue 28. Pp. 185–189 p.

16. Sharhorodska S. *Nasyllyya v simiyi : vydy, naslidky, shlyakhy podolannya* [Domestic violence: types, consequences, ways to overcome]. *Sotsialnyy pedahoh*. 2007. No. 2. Pp. 14–16.

17. Kostenko D., Karam Ah., Honchar L., Ternopil'ska., Chernukha N. Cross-cultural competence of personality and adaptation to polycultural environment: approaches and techniques. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2019. Vol. 8 (October/December). No. 4. Pp. 338–357. https://doi.org/10.32370/IA_2019_12_25

18. Chernukha N., Vasylieva-Khalatnykova M., Tokaruk L. The technology for forming

professional reflection in future Social work educators in a higher educational institution. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word Corp. (Canada). 2018. (November/December). Vol. 7. No. 6. PP. 99–108. https://doi.org/10.32370/2018_11_12

Translation of the Title, Abstract and References to the Author's Language

УДК 364.65

Рутьян Л. Г., Чернуха Н. М. Міжвідомча взаємодія у боротьбі з домашнім насильством.

Охарактеризовано роль міжвідомчої взаємодії у боротьбі з домашнім насильством. Обґрунтовано необхідність міжвідомчої взаємодії у боротьбі з домашнім насильством. Розглянуто міжвідомчу взаємодію як скоординоване запобігання домашньому насильству і забезпечення ефективної та практичної реалізації прав постраждалих осіб. Описано аспекти домашнього насильства, такі як: поява, сенс, процес, результат. Констатовано, що акт домашнього насильства - це спланований, усвідомлений, контрольований процес. Доведено, що відповідно до міжнародних стандартів та вітчизняного законодавства міжвідомча взаємодія здійснюється як у сфері запобігання, так і у сфері протидії домашньому насильству. Розроблено соціально-педагогічну модель профілактики домашнього насильства. Застосування моделі дало змогу описати не тільки довгострокові взаємозв'язки між її компонентами, а й визначити потенційну здатність окремих компонентів у перспективі до відновлення рівноваги. Розроблена соціально-педагогічна модель профілактики домашнього насильства сприятиме ефективному протистоянню домашньому насильству і його рецидивам. Проведений аналіз демонструє переваги комплексного відображення міжвідомчих взаємозв'язків між різноманітними організаціями і жертвами домашнього насильства.

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, ієрархія процесу домашнього насильства, соціально-педагогічна модель профілактики домашнього насильства.

Література

1. Бова А. А. Модель факторів, що обумовлюють насильство в сім'ї. *Український соціум*, 2005. № 1. С. 15–25.
2. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. *Серия «Мастера психологии»*. Питер, 2001. 352 с.
3. Домашнє насильство в Україні: скільки в країні жертв і що загрожує кривдникам. URI : <https://ukr.segodayna.ua/ukraine/domashnee-nasilie-v-ukraine-kto-stanovitsyazhertvami-i-chto-grozit-obidchikam-1099013.html>
4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. URI : <https://rm.coe.int/1680096e45>
5. Методичний посібник для фахівців, які впроваджують корекційні програми для осіб, які вчинили насильство в сім'ї. URI : <https://www.osce.org/files/f/documents/6/4/93318.pdf>
6. Нестерчук В. В. Домашнє насильство над жінками як об'єкт соціальної роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2019. Вип. 5 (92). С. 172–183.
7. Петько Л. В. Вивчення гендерних ролей та взаємовідносин у сім'ї зі студентами ВНЗ на практичних заняттях з іноземної мови / Л.В.Петько // *Науковий часопис НПУ*

імені М.П.Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: зб. наук. праць [за ред. А.Й.Капської]. Вип. 14 (частина II). Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2012. С. 112–123. URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7871>

8. Петько Л. В. Виховний потенціал методу ситуаційного аналізу (“Case study” method) у формуванні професійно орієнтованого іншомовного навчального середовища в умовах університету. *Науковий часопис НПУ імені М. Д. Драгоманова*. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. пр. ; за ред. академіка В. І. Бондаря. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 27. С. 133–140.

9. Петько Л. В. Філософсько-лінгвістичні ідеї розуміння міжлюдської комунікації у соціальному середовищі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна» : зб. наук. праць / укл. І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. М. Новоселецька. Острог: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2015. Вип. 53. С. 309–312.

10. Протидія домашньому насильству: реалії і перспективи : збірник тез Обласної науково- практ. конф. Чернігів : ЧНТУ, 2019. 126 с.

11. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально методичний посібник / С. О. Омельченко [та ін.]. Слов’янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.

12. Чернуха Н. М., Гук О. Ф. Соціальне виховання у сучасному українському соціумі : реалії, досвід, перспективи. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 11 : Соціальна робота. Соціальна педагогіка : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 24 (том 2). С. 153–158.

13. Чернуха Н.М. Гуманітарна освіта: умови для формування толерантності. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22(2). С. 80–84.

14. Юрків Я. І. Сутність та зміст соціального феномену «наси́льство в сім’ї». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Педагогіка, соціальна робота», 2013. № 27. С. 234–237.

15. Юрків Я. І. Насильство дітей у сім’ї як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського університету*: Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород : Говерла, 2013. Вип. 28. С. 185–18

16. Шаргородська С. Насилля в сім’ї : види, наслідки, шляхи подолання. *Соціальний педагог*, 2007. № 2. С. 14–16.

17. Kostenko D., Karam Ah., Honchar L., Ternopilska., Chernukha N. Cross-cultural competence of personality and adaptation to polycultural environment: approaches and techniques. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word.Corp. (Canada). 2019. Vol. 8 (October/December). No. 4. Pp. 338–357. https://doi.org/10.32370/IA_2019_12_25

18. Chernukha N., Vasylieva-Khalatnykova M., Tokaruk L. The technology for forming professional reflection in future Social work educators in a higher educational institution.. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word Corp. (Canada). 2018. (November/December). Vol. 7. No. 6. Pp. 99–108. https://doi.org/10.32370/2018_11_12

Contact-centers and Artificial Intelligence

“Intellectual Archive” magazine interviews the Voice Networks expert of Rostelecom Digital Technologies Company, Moscow

Ruslan Makrushin talks to “Intellectual Archive” (I.A.) about trends in the advanced contact centers market, the future of their architecture and the application of the artificial intelligence.

Background:

- Participation in creation of one of the largest contact centers in Russia - the Nationwide Call Center of “Sberbank of Russia” PJSC (2012),
- Migration of the corporate contact center of Orange Business Services Company from one city to another with no service interruption (2017),
- Participation in development of Rostelecom Digital Technologies, one of the world's largest telephony and video conferencing system for the public sector on a nationwide scale (2019-2021),
- Teaching as a facilitator,
- Acting expert in the telecommunication organization International Avaya Users Group (USA):

<https://iaug.informz.net/informzdataservice/onlineversion/ind/bWFpbGluZ2luc3RhbmNlaWQ9MzM5NDk4NCZzdWJzY3JpYmVyaWQ9MzgzMjg0MDU0>

- I.A.: Could you announce the market requirements for contact centers in the modern world?

- That is a tough question, yet now we can say that factors, which started to come out yesterday are becoming relevant today and will be decisive tomorrow. Here we can distinguish two areas: technological and administrative.

Speaking of the technological area, which is closer to me, serving customers through all modern access channels, such as web chat, social network, email, SMS, and not just through the traditional voice channel, becomes more crucial. It is true that voice channels are still quite common now. Nevertheless, those companies in particular, able to consider the client's request to the contact center from the perspective of meeting the needs of the client in general, without reference to the channel of application, are sure to succeed. Consideration and evaluation of the client's request, so to speak, in the range of one particular channel, for example, voice or web chat, should be a thing of the past.

- I.A.: Will it require new skills from the contact center operators?

- This will require new technological skills from operators specifically. Experience with the issues advised change only in compliance with changes in the field the operator specializes in. Nevertheless, the operator will have to master new tools when interacting with the client. Regardless of how the client contacted the contact center – by e-mail, via Internet chat, from a social network, or simply by phone, the operator will have the whole view of interaction with this client and all his requests. And the operator needs to be able to solve the client's requests using all variety of tools provided to him, and, of course, by means of all access channels used for the operator – client interaction. We will face the transition from one model to another. In short, this is the transition from the "device" model to the "operator-client" model during the complete working cycle.

- I.A.: What does the client need it for? Is not it too complex for him?

- The client just uses a convenient way of contact. In general, currently we have plenty of opportunities to make an order. No matter how we contact the contact center and no matter how we interact later, a good share of work lies with the operator and should shift to applications based on artificial intelligence. Both the operator and the applications see the whole story and can tell, for example, what the client has to do next, and the hint will reach the client via the channel of convenience for him, for example by SMS.

- I.A.: What extent of efficiency the artificial intelligence may have in customer service sector?

Artificial intelligence (AI) is changing the technological infrastructure. Everything we talk about, whether chatbots or multichannelling, can be based on artificial intelligence. Generally, AI applications, operating with typical question-and-answer, reduce the load on operators. Chatbots process their scripts; thus, can involve other applications and one or another operator. There are also so-called cognitive computations. This is a simulation of human thinking, which facilitates identification of behavioral patterns and analyzes data. Then the AI application interacts with clients in such a way that they are practically indistinguishable from a live

operator. Altogether, according to research agencies, the role of AI is cost saving of businesses in the field of customer service one hundred fold!

- I.A.: What will the customer impressions be based on, which are of that much importance for business?

- Customer impressions in general will be based on the same criteria. Psychology of people does not change as dramatically as technology. It is important to evaluate these very criteria differently, keeping up with the times, namely, using the multichannelling there again. There is a relevant term for this – the "Omni channel". This is the one customer-oriented approach we heard so much about. In order to make impressions of the client addressing the contact center positive, among other challenges, we need to provide the client with the opportunity to switch between access channels. The mechanism to implement the possibility of such changeovers should be extremely clear to the client and cause no feeling of confusion. This is the main thing.

- I.A.: Which of the currently known contact center parameters will be the most important?

- Today we operate with the following so-called metrics: Average Handling Time (AHT) – average call service time, Customer Satisfaction (CSAT) – customer satisfaction, First Call Resolution (FCR) – an index of the request solution at the first call. Contact centers are probably to abandon these indicators gradually. It is clear from their names already that operators may doubt them. We need indicators that would inspire operators interact efficiently with the client. It is possible to develop elements in the course of interaction with each specific client, that the client is satisfied and not satisfied with. Communication style, language, and possibly the operator himself can be selected using automated voice analysis during the initial client request.

- I.A.: Will there be something making it possible to reduce service price?

- Self-service systems (IVR) have always been perceived as an opportunity to reduce the number of contact center operators and, thus, reduce the contact center maintenance cost. They will still be necessary components, but mainly to facilitate completion of own tasks by the client. Basically, the client will contact by phone just when he did not manage to solve the issues in the self-service system. Of course, traditional telephone communication will continue to support all other channels of access to the contact center.

- I.A.: Thus, will human operators stay with the play?

- They will. It is not least because of the future that will not make us away from complex, non-standard customer requests. Another thing is that special operators - bots are gaining more and more intelligence. For one thing, modern software makes it possible to start interacting with the client. Bots process an increasing number of requests, conducting longer and longer interactions. At the same time, speech recognition technologies are improving. Thus, bots will be fully functional in interaction with us, humans, while having strict logic, a significant knowledge base and endless patience. Human operators will join interaction with the client at the right time and even in the right place.

- I.A.: Did you say in the right place?

- Yes, exactly in the right place they need. Technologies and capabilities will easily allow and make it feasible for operators to work remotely now, in the places with access to the Internet. It is not always necessary for operators to work in a crowded noisy office. This may be required at the initial stage of the operator's work during his training. Both training and, testing of operators for sure, can be online. Thus, the digital CV of the operator, with the operator's skills listed, will be simply adjusted subsequently by monitoring algorithms and by clients themselves, who are invited to evaluate the operator's work.

- I.A.: Can the client interaction through the contact center bring some benefit to the company in the future?

- It can and it will be of use. However, it is important to work in the interests of the client in every aspect, to take care of his satisfaction. An aggressive service with sending offers to the client's devices is not acceptable. If however the client expresses interest in some kind of information, for example, the campaigns held by the company, it is registered in the database. Generally, analysis of client interaction and interaction with a person who has just addressed the center can have plenty of useful information. This is both identification of possible sales and trends in the future.

- I.A.: You highlighted the administrative sphere, speaking about the development of contact centers. What do you mean by this?

- The technological component is primary. Its development decides on evolution of related aspects of business. There are new requirements for employees of the contact centers, operators, group leaders, supervisors. Here we deal with the administrative sphere.

- I.A.: Who are supervisors?

- These are employees involved in evaluating the personnel performance, in staff management and staff development. These are usually the operators in the past. The tools for the supervisors' activities are a variety of software, which is usually regular, but it is not always the case. Third-party software products can also be used, for example, programs developed "for the client". In this case, we are talking about the so-called computer integration. In general, if we talk about the future, the number of supervisors required for business will reduce sharply. Automated real-time monitoring systems will do their job. These same systems, analyzing words, tone of voice, emotions, will be able to make a decision on involving a supervisor.

- I.A.: Finally, can you tell us about the technical complexities that an engineer serving a contact center may encounter?

- For me personally, the word "difficult" means interesting. A project on the migration of a contact center from one city to another comes to mind. This operation should be performed without interruption in service provision. We are talking specifically about physical relocation of all servers, gateways, switches and other architecture nodes. The task is feasible in case the contact center nodes are duplicated. For example, the main telephony server is usually duplicated. In short, the load is transferred to a part of the nodes. Let us call them switching ones. Duplicates move, connect to the network to be ready to take the load. When ready, traffic is redirected to the new site. It is not all that simple. All configuration changes on switching nodes should be done on inactive ones as well, which are already on the new site. After all, these inactive ones become switching once they take the load. Most importantly, you need to be ready for the fact that a certain node after transportation will not operate as required. In general, such project is a chain of separate works, and once there is a problem at a certain stage, it is difficult to move on. Therefore, everything is clearly thought out and recorded, a rollback plan is determined. By the way, cloud solutions are of help to simplify the task. Migrating a server "from cloud to cloud" is much easier. Besides, speaking of the future, businesses will use purely virtual services, that is those of the cloud contact centers, which are offered by integrator companies even as we speak.

Manuscript Guidelines

1. All submitted papers **must** contain the Title, Name of author(s), Affiliation (if any), Abstract and List of References (Literature) **written in English**. The Abstract must count not less than 100 and not more than 300 words and must be the good representation of your article. Optionally paper may also contain this information duplicated in another language.
2. **Font faces**. Arial, Times, Times New Roman, Courier New and Helvetica.
3. **Language**. You may use any language for your paper text, however English is MUCH preferable.
4. **Title**. Font size - 16, bold. Position - central alignment.
5. **The author's name**. Font size - 14, bold. Position - central alignment.
6. **The affiliation** (your University etc). Font size - 14, regular (not bold). Position - left alignment.
7. **The word "Abstract"**. Font size - 12, bold-italics. Position - central alignment.
8. **The text of the abstract**. Font size - 10, regular (not bold).
9. **The word "Keywords"** (if any). Font size - 10, bold. Position - left alignment.
10. **The text of keywords** (if any). Font size - 10, regular (not bold). Position - left alignment.
11. **Text of article**. Font size - 14. Position - left alignment or fully justified. Line spacing - 1.5 lines.
12. **The word "References"** (if any). Font size - 12, bold-italics. Position - central alignment.
13. **The text of References** (if any). Font size - 12, regular (not bold).

In all other cases please use your own good judgment or contact our Editorial Board.

Where to find us

The "IntellectualArchive" is distributed to major libraries across Canada and the US, including **Library of Congress, USA** (<http://lccn.loc.gov/cn2013300046>), **Library and Archives Canada** (http://collectionscanada.gc.ca/our/res.php?url_ver=Z39.88-2004&url_tim=2012-09-05T01%3A46%3A54Z&url_ctx_fmt=info%3Aofi%2Ffmt%3Akev%3Amtx%3Actx&rft_dat=40904933&rft_id=info%3Aid%2Fcollectionscanada.gc.ca%3Aamicus&lang=eng) and others.

The references to articles published in the "IntellectualArchive" are available in the **Google Scholar**, (<http://scholar.google.ca/scholar?q=%22IntellectualArchive%22>), **Arxiv.org** (<http://search.arxiv.org:8081/?query=%22Intellectual%20Archive%22&in=>), **WorldCat.org** (<https://www.worldcat.org/search?q=n2%3A1929-4700&qt=advanced&dblist=638>), **Academia.edu** (http://www.academia.edu/15503799/Light_diffraction_experiments_that_confirm_the_STOE_model_and_reject_all_other_models), **The National Research Council (Italy)** (<http://data.cnr.it/data/cnr/individuo/rivista/ID658222>), **Наукова бібліотека** of the University named after Dragomanov, Ukraine (<http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7974?mode=full>), **Google.com** (<https://www.google.ca/#q=site:IntellectualArchive.com>) thousands of links etc.